Anatole France

revolta îngerilor

ANATOLE FRANCE

Revolta îngerilor
La révolte des anges

în româneşte de virgil bulat
editura dacia cluj-napoca 1978

Coperta de ELENA STĂNESCU

ANATOLE FRANCE
LA REVOLTE DES ANGES
Paris, Calmann-Levy, editéurs, 1914

Toate drepturile asupra acestei sersiuni sunt rezervate
Editurii Dacia

Varianta ianuarie 2016

CAPITOLUL I

Cuprinzând în câteva rânduri istoria unei familii franceze, din 1789 până în zilele noastre.

În umbra bisericii Saint-Sulpice, reşedinţa d’Esparvieu îşi înalţă cele trei etaje austere între o curte înverzită de muşchi şi o grădină micşorată din timp în timp de construcțiile tot mai înalte, tot mai apropiate, şi în care doi castani îşi mai înalţă creştetele ofilite. Aici a trăit, între 1825 şi 1857, marele bărbat al familiei, Alexandre Bussart d’Esparvieu, vice-preşedinte al Consiliului de Stat sub guvernul din Iulie, membru al Academiei de Ştiinţe morale şi politice, autor al *Eseului asupra instituţiilor civile şi religioase ale popoarelor,* în trei volume in-octavo, lucrare din păcate neterminată.

Acest eminent teoretician al monarhiei liberale lăsă drept moştenitor al sângelui, averii şi gloriei sale pe Fulgence-Adolphe Bussart d’Esparvieu, care fu senator sub al doilea Imperiu, îşi mări substanţial patrimoniul cumpărând terenuri pe care avea să treacă Bulevardul împărătesei şi pronunţă un discurs remarcabil în favoarea puterii vremelnice a papilor.

Fulgence avu trei fii. Cel mare, Marc-Alexandre, intrat în armată, făcu acolo o splendidă carieră: se pricepea să vorbească. Al doilea, Gaétan, cum nu dovedise nicio aptitudine deosebită, trăia mai mult la ţară, vâna, creştea cai, făcea muzică şi pictură. Al treilea, René, menit din copilărie magistraturii, îşi dădu demisia din

funcţia de substitut pentru a nu contribui la aplicarea decretelor Ferry[1] asupra congregaţiilor; şi mai târziu, văzând că sub preşedinţia domnului Fallieres[2] revin zilele lui Decius şi Diocleţian[3], îşi puse ştiinţa şi zelul în slujba Bisericii persecutate.

Din vremea Concordatului de la 1801 şi până în ultimii ani ai celui de-al doilea Imperiu, toţi membrii familiei d'Esparvieu merseră regulat la liturghie, pentru a da exemplu. În sinea lor sceptici, considerau religia drept un mjiloc de guvernare. Domnii Marc şi René, primii din stirpea lor, vădiră semnele unei devoţiuni sincere. Generalul, pe când mai era colonel, îşi pusese regimentul sub patronajul Sfintei Inimi şi practica religia cu o fervoare care sărea în ochi chiar şi pentru un militar, deşi se ştie că pietatea, fiică a Cerului, a ales ca loc preferat pe pământ inima generalilor celei de a treia Republici. Credinţa îşi are însă vicisitudinile ei. Sub vechiul regim, poporul era credincios; nobilimea deloc, nici burghezia învăţată. Sub primul Imperiu, armata se dovedise, de sus până jos, ireverenţioasă la culme. Astăzi, poporul nu crede în nimic. Burghezia vrea să creadă, şi reuşeşte uneori, aşa cum reuşiră domnii Marc şi René d'Esparvieu. În schimb, domnul Gaétan, fratele lor, gentilom de ţară, nu izbuti defel; era agnostic, după

---

[1] Jules Ferry (1832—1893), în calitatea sa de ministru al Instrucţiunii publice, a obţinut laicizarea, gratuitatea şi obligativitatea învăţământului. [*Notele din acest volum aparţin, cu o singură excepţie, traducătorului.]*

[2] Armand Fallières (1841—1931), preşedinte al Republicii Franceze între 1906—1913, continuă politica anticlericală iniţiată de Jules Ferry şi de primul ministru între 1902—1905, Emile Combes – expulzarea congregaţiilor, separarea bisericii de stat etc.

[3] Decius, împărat roman între 248—251, şi Diocleţian, împărat între 284—305, au încercat să dea un suflu nou vechii credinţe în zei şi au înăsprit prigoana împotriva creştinilor în care vedeau o forţă centrifugă, dăunătoare unităţii şi puterii statului.

cum se spune în societate pentru a nu folosi odiosul termen de liber cugetător. Şi se şi declara agnostic, în ciuda bunei-cuviinţe care pretinde ca aşa ceva să se treacă sub tăcere. Există în secolul în care ne aflăm atâtea feluri de a crede şi de a nu crede, încât istoricii viitorului greu se vor putea descurca. Noi înşine însă ne descurcăm mai bine în ce priveşte situaţia religiilor pe timpul lui Symmaque şi Ambrozie[4]?

Creştin fervent, René d'Esparvieu rămânea puternic ataşat ideilor liberale pe care strămoşii i le transmiseseră ca pe o sacră moştenire. Constrâns să lupte împotriva republicii atee și iacobine, încă se mai proclama republican. Şi în numele libertăţii cerea independenţa şi suveranitatea bisericii. Pe vremea marilor dezbateri asupra Separării religiei de stat şi a certurilor prilejuite de Inventarierea averilor bisericeşti, sinodurile episcopale şi adunările credincioşilor se ţineau în casa lui.

În timp ce se reuneau în marele salon verde cei mai autorizaţi şefi ai partidului catolic, prelaţi, generali, senatori, deputaţi, ziarişti, când toate sufletele de faţă se întorceau spre Roma cu blândă supunere sau cu o ascultare constrânsă, şi în timp ce dl d'Esparvieu, rezemându-şi cotul de marmora şemineului, opunea dreptului civil dreptul canonic protestând elocvent împotriva spolierii Bisericii Franţei, două antice figuri neclintite şi mute scrutau moderna adunare; la dreapta căminului, pictat de David[5], în vestă şi cu pantalon de

[4] Quintus Aurelius Symmaque (340—410), orator şi consul roman, apărător al păgânismului într-o celebră dispută cu Ambrosius, episcop de Milano, reformator al bisericii, ulterior canonizat.

[5] Louis David (1748—1825), celebru pictor francez, întemeietorul scolii neoclasice, membru al Convenţiei în timpul Revoluţiei franceze, apoi pictorul lui Napoleon *(Jurământul Horaţiilor, Marat murind, Încoronarea lui*

abà, se afla Romain Bussart, plugar din Esparvieu, cu un aer colţuros, parcă zeflemitor. Avea motivele lui să râdă: om cumsecade, întemeiase averea familiei cumpărând bunuri de-ale Bisericii. La stânga, pictat de Gérard[6], în ţinută de gală garnisită cu ordine, putea fi văzut fiul ţăranului, baronul Emile Bussart d'Esparvieu, prefect al Imperiului şi mare referendar al sigiliului Franţei sub Carol X, mort în 1837 ca administrator al parohiei sale şi cu versuleţele nostime din *La Pucelle d'Orleans*[7] pe buze.

René d'Esparvieu se căsătorise în 1888 cu Marie-Antoinette Coupelle, fiica baronului Coupelle, proprietarul oţelăriei din Blainville (Haute-Loire). Doamna René d'Esparvieu prezidează, din 1903, asociaţia mamelor creştine. Aceşti soţi perfecţi, măritându-şi fiica mai mare în 1908, mai păstrau încă în juru-le trei copii, o fată şi doi băieţi.

Léon, cel mai mic, în vârstă de şase ani, îşi avea camera alături de acelea ale mamei şi surorii lui, Berthe. Maurice, băiatul mai mare, locuia într-un mic pavilion compus din două încăperi şi aflat în fundul grădinii. Tânărul bărbat dispunea aici de o libertate care-i făcea viaţa de familie suportabilă. Era băiat destul de chipeş, elegant fără prea multă fandoseală; surâsul discret, care-i ridica doar un colţ al buzelor, nu era lipsit de farmec.

La douăzeci şi cinci de ani, Maurice avea înţelepciunea Eclesiastului. Îndoindu-se că omul ar avea ceva de câştigat din toată cazna pe care o îndură sub soare, nu-şi făcea niciodată griji. Din cea mai fragedă copilărie,

---

Napoleon).

[6] François Gérard (1770—1837), pictor francez elev al lui David, portretist de talent şi autor al celebrei pânze *Bătălia de la Austerlitz.*

[7] Epopee satirică (1771) în care Voltaire despoaie de caracterul ei superstiţios şi mistic legenda Jeannei d'Arc.

acest descendent de familie bună studie cum să evite studiul, şi numai rămânând străin de instruirea din şcoală devenise doctor în drept şi avocat la Curtea de apel.

Nu pleda, nici nu făcea procedură. Nu ştia nimic, de nimic nu voia să ştie, conformându-se geniului său căruia nu-i supraîncărca prin nimic agreabila-i micime, şi fericitu-i instinct îl sfătuia să înţeleagă mai degrabă puţin decât prost.

Cerul îl înzestrase pe Maurice, după expresia dlui abate Patouille, cu binefacerile unei educaţii creştineşti. Din copilărie credinţa i-a fost inoculată prin pilde domestice, iar când absolvi colegiul şi se însorise la Şcoala de drept, găsi întreaga ştiinţă a doctorilor, virtuţile confesorilor şi constanţa femeilor temeinic statornicite în căminul părintesc. Admis în viaţa socială şi politică pe vremea marii persecuţii a Bisericii Franţei, Maurice nu prejudicie prin absenţă nicio manifestaţie a tineretului catolic; lucră la baricadele din parohia sa în timpul tulburărilor prilejuite de Inventarierea averilor bisericeşti, şi împreună cu ceilalţi tovarăşi deshămă caii arhiepiscopului alungat din palatul său. Totuşi arătă în aceste împrejurări un zel moderat: nu fu văzut niciodată în primele rânduri ale eroicei formaţii care aţâţa soldaţii la o glorioasă nesupunere şi care împroşca agenţii fiscului cu necuviinţe şi insulte.

Îşi făcea datoria, nimic mai mult, şi dacă în timpul marelui pelerinaj din 1911 se distinse printre brancardierii de la Lourdes, există temeiuri să se creadă că a făcut-o de dragul doamnei de la Verdelière, căreia îi plac bărbaţii robuşti. Abatele Patouille, prietenul familiei şi profund cunoscător al sufletelor, ştia că Maurice aspira doar cu moderaţie spre martiriu. Îi reproşa felul călduţ de a fi şi odinioară îl trăsese de urechi zicându-i

licheluţă. Dar cel puţin Maurice rămânea credincios. În rătăcirile tinereţii, credinţa îi scăpă intactă pentru că nici nu se atinsese vreodată de ea. Nicicând nu-i cercetase măcar un punct. Nu cântărise mai atent ideile morale care domneau în societatea din care făcea parte. Le lua aşa cum îi erau date: iată de ce se arăta în toate circumstanţele un om perfect, onest, ceea ce n-ar fi izbutit să facă dacă ar fi meditat asupra fundamentului moravurilor. Era iritabil, coleric, avea simţul onoarei şi şi-l cultiva cu grijă. Nu era nici ambiţios, nici fudul. Asemeni celor mai mulţi dintre francezi, nu-i plăcea să cheltuiască; n-ar fi dăruit nimic femeilor dacă ele n-ar fi ştiut să-l constrîngă la asta. Crezând că le dispreţuieşte, de fapt le adora şi prea era senzual din fire ca să-şi dea seama. Ceea ce nu se ştia despre el şi el însuşi ignora profund, ceea ce totuşi s-ar fi putut ghici după o mică licărire umedă care scânteia uneori în frumoşii săi ochi de un cafeniu limpede, era faptul că putea fi tandru şi prietenos; altfel, în comerţul obişnuit al vieţii, destul de cusurgiu.

CAPITOLUL II

În care se vor afla informaţii utile despre o bibliotecă unde se vor petrece curând evenimente stranii.

Ahtiat să cuprindă întreaga sferă a cunoştinţelor omeneşti şi dornic să dea geniului său enciclopedic un simbol concret şi un cadru pe măsura mijloacelor lui pecuniare, baronul Alexandre d'Esparvieu îşi formase o bibliotecă din trei sute şaizeci de mii de volume, atât tipărituri cât şi manuscrise, şi al cărei fond principal provenea de la benedictinii din Ligugé[8].

Printr-o clauză specială a testamentului său, baronul prescrisese moştenitorilor ca după stingerea lui să mărească biblioteca prin tot ce apărea mai de seamă în ştiinţele naturale, morale, politice, sociale, filozofice şi religioase. Indicase sumele care se cuveneau rezervate din moştenire acestui scop şi îl însărcinase pe fiul mai mare, Fulgence-Adolphe, de a proceda la amintita dezvoltare. Cu respect filial, FulgenceAdolphe îndeplini dorinţele exprimate de ilustru-i tată.

După ce muri, imensa bibliotecă, reprezentând, mai mult decât partea ce revenea unui moştenitor, rămase neîmpărţită între cei trei fii şi cele două fiice ale senatorului, şi lui René d'Esparvieu, căruia îi reveni locuinţa din strada Gananciere, i se încredinţă păstrarea bogatei colecţii. Amândouă surorile sale, doamnele Paulet de Saint-Fair şi Ouissart, cerută în mai multe rânduri lichidarea acestui bun considerabil şi care nu aducea niciun câştig. Dar René şi Gaétan răscumpărară

[8] Comună din arondismentul Poitiers, lângă care sfântul Martin a fondat în anul 361 prima mănăstire franceză catolică, ulterior benedictină.

partea celor două co-moştenitoare, şi biblioteca fu salvată. René d’Esparvieu se străduí chiar să o dezvolte, conform intenţiilor fondatorului. Însă din an în an micşoră numărul şi importanţa achiziţiilor, considerând că producţia intelectuală din Europa era în scădere.

Cu toate acestea, Gaétan continuă să o îmbogăţească pe cheltuiala lui cu noi lucrări publicate atât în Franţa cît şi în străinătate, pe care el le socotea bune, şi nu-i lipsea judecata, deşi fraţii săi refuzau să admită că ar avea măcar un dram. Graţie acestui curios pierde-vară, colecţiile baronului Alexandre fură ţinute aproape la zi.

Biblioteca d’Esparvieu rămâne şi astăzi în teologie, în jurisprudenţă şi în istorie una din cele mai frumoase biblioteci particulare din întreaga Europă. Poţi studia aici fizica sau mai bine zis fizicile cu toate ramurile lor, iar dacă asta îţi dă ghes, metafizica sau metafizicile, adică tot ce e legat de fizici şi care n-are alt nume, atât e de cu neputinţă să desemnezi printr-un substantiv ceea ce n-are pic de substanţă şi nu e decât vis şi iluzie. Poţi admira aici filozofii procedând la soluţionarea, disoluţionarea şi rezoluţionarea absolutului, la determinarea indeterminatului şi la definirea infinitului. Întâlneşti de toate în adunătura asta de biblii şi biblioare sacre sau profane, până la cel mai nou şi elegant pragmatism.

Alte biblioteci se fălesc cu o mai mare abundenţă de legături venerabile prin vechime, ilustre prin provenienţă, suave prin fibra şi nuanţele pielii, preţioase prin arta auritorului care a întipărit feroneriile în plasă, în dantelă, în arabescuri, în înfloriituri, în embleme, în steme, şi care, cu dulcea lor scânteiere, încântă ochii savanţi; alte biblioteci pot cuprinde un mai mare număr de manuscrise ornate de o pensulă veneţiană, flamandă ori de Touraine, sau de fine şi vii miniaturi. Niciuna n-o

întrece însă pe aceasta în ediţii şi frumoase şi bune, din autori vechi sau moderni, sacri sau profani.

Poate fi găsit aici tot ceea ce ne-a rămas din antichitate; toţi părinţii bisericii, apologiştii şi decretaliştii, toţi umaniştii renaşterii, toţi enciclopediştii, toată filozofia, toată ştiinţa.

Asta l-a făcut pe cardinalul Merlin să spună, când a catadixit să o viziteze:

— Nu există om care să aibă capul suficient de zdravăn pentru a stăpâni întreaga ştiinţă îngrămădită în rafturile astea. Din fericire, nu-i câtuşi de puţin necesar.

Monseniorul Cachepot, care adesea lucra în bibliotecă pe când era vicar de Paris, obişnuia să spună:

— Văd aici destule în stare să facă mai mulţi Thomas d'Aquino şi câţiva Arius, dacă spiritele mu şi-ar fi pierdut antica lor ardoare spre bine şi rău.

Fără îndoială, manuscrisele constituiau cea mai de seamă bogăţie a imensei colecţii. Găseai printre ele scrisori inedite din corespondenţa lui Gassendi[9], a părintelui Mersenne[10], a lui Pascal[11], care aruncau noi lumini asupra secolului 17. Şi e de neiertat să uiţi bibliile ebraice, talmudurile, tratatele rabinice tipărite sau în manuscris, textele arameice şi samaritene pe piele de oaie ori pe tăbliţe de sicomor, în sfârşit toate acele exemplare străvechi şi preţioase, adunate din Egipt şi

[9] Pierre Gassendi (1592—1655), teolog şi matematician francez, adversar al filosofiei lui Aristotel şi Descartes, şi partizan al unei morale epicureene întemeiată pe plăcerea serenităţii.

[10] Marin Mersenne (1588—1648), savant francez (a măsurat viteza sunetului), autor al *Armoniei universale,* prieten şi corespondent al lui Descartes.

[11] Blaise Pascal (1622—1662) savant, filosof şi scriitor francez, autor al unor numeroase lucrări de matematică, fizica gazelor şi lichidelor etc. Convertit la jansenism, atacă iezuitismul în celebrele sale *Provinciale* – eseuri cu un deosebit rol în modernizarea limbii franceze literare.

Siria de celebrul Moïse de Dina şi pe care Alexandre d'Esparvieu le-a achiziţionat cu puţină cheltuială, când savantul în ebraistică veni la Paris să moară de bătrâneţe şi de mizerie.

Biblioteca esparviană ocupa al doilea etaj al vechii locuinţe. Lucrările socotite de un interes mediocru, precum cărţile de exegeză protestantă din secolele 19 şi 20, donate de dl Gaétan, erau exilate fără legături în adâncimea infinită a poliţelor de sus. Catalogul şi suplimentele lui nu alcătuiau mai puţin de optsprezece volume in-folio. Acest ghid era ţinut la zi, iar biblioteca – într-o ordine perfectă. Domnul Julien Sariette, arhivar paleograf care, sărac şi modest, dădea lecţii pentru a-şi ţine zilele, la recomandarea arhiepiscopului de Agra, deveni în 1895 preceptor al tânărului Maurice şi aproape concomitent conservator al bibliotecii esparviene. Înzestrat cu o metodică putere de lucru şi cu răbdarea obstinaţiei, dl Sariette clasificase el însuşi toate piesele acestui vast corp. Sistemul conceput şi aplicat de el avea un asemenea grad de complexitate – cotele pe care le stabilea cărţilor se compuneau din atâtea litere majuscule şi minuscule, latineşti şi greceşti, din atâtea cifre arabe şi romane însoţite de asteriscuri, de duble asteriscuri, de triple asteriscuri, de acele semne care exprimă în aritmetică puterile şi rădăcinile – încât studierea tuturor acestora ar fi costat mai multă muncă şi mai mult timp decât ar fi necesar pentru perfecta învăţare a algebrei, şi, cum nu se găsi nimeni care să acorde aprofundării acestor simboluri obscure orele mai util folosite în descoperirea legilor numerelor, dl Sariette rămase unicul capabil să se descurce în clasificările sale şi deveni un lucru pentru totdeauna imposibil să descoperi fără ajutorul său cartea de care aveai nevoie, printre cele trei sute şaizeci de mii de volume

încredinţate lui în pază. Acesta fu rezultatul strădaniei sale. Departe de a se plânge, custodele încerca, dimpotrivă, o vie satisfacţie.

Dl Sariette îşi iubea biblioteca. O iubea cu o pasiune geloasă. În fiecare dimineaţă sosea la ora şapte şi, instalându-se la un masiv birou de acaju, cataloga. Fişele scrise de mâna lui umpleau cartoteca monumentală ridicată alături şi pe care o împodobea un bust de ghips, reprezentându-l pe Alexandre d'Esparvieu cu părul în vânt, privirea sublimă, având asemeni lui Chateaubriand pata ca o labă de iepure pe marginea urechii, gura rotunjită, pieptul gol. Când bătea de amiază, dl Sariette ieşea să prânzească pe strâmta şi întunecoasa stradă a Răţuştelor, în mica iaurgerie „Patru Episcopi", frecventată odinioară de Baudelaire, Theodore de Banville[12], Charles Asselineau[13], Louis Menard[14] şi un grand de Spania care tradusese *Misterele Parisului* pe limba conchistadorilor. Şi raţele care se bălăceau atât de drăgălaş pe vechiul blazon tăiat în piatră ce dăduse nume străzii, îl recunoşteau pe dl Sariette. Se întorcea la bibliotecă exact după trei sferturi de ceas, şi nu mai ieşea decât la şapte seara, pentru a se aşeza la „Patru Episcopi" în faţa cinei frugale, încoronată de un compot din prune uscate. În fiecare seară, după cină, prietenul său, Michel Guinardon, căruia toată lumea îi spunea moş Guinardon, pictor decorator şi restaurator de tablouri, care lucra pentru biserici, îşi părăsea mansarda de pe

[12] Theodore de Banville (1823—1891), poet şi dramaturg francez reprezentativ pentru a doua generaţie romantică.

[13] Charles Asselineau (1821—1874), erudit francez; autor printre altele al *Infernului bibliofilului* şi al unei monografii – *Baudelaire, viaţa şi opera sa.*

[14] Louis Menard (1822—1901), chimist şi poet francez, autor al *Reveriilor unui păgân mistic.*

strada Prinţesei şi apărea la „Patru Episcopi” să-şi ia cafeaua şi lichiorurile şi să-şi facă împreună cu prietenul său partida de domino. De o aspră vânjoşenie şi plin de vlagă, moş Guinardon era mai bătrân decât s-ar crede: îl cunoscuse pe Chenavard[15]. Adept al unei castităţi fanatice, deplângea tot timpul necurăţeniile neopăgânismului într-un limbaj de o obscenitate formidabilă. Îi plăcea să vorbească. Dl Sariette îl asculta bucuros. Moş Guinardon îşi întreţinea prietenul mai ales despre Capela îngerilor de la Saint-Sulpice, ale cărei zugrăveli se scorojeau pe alocuri şi pe care avea să le restaureze când o da Domnul, căci, după Separarea bunurilor, bisericile nu mai aparţineau decât lui Dumnezeu şi nimeni nu-şi asuma nici măcar spesele celor mai urgente reparaţii. Dar moş Guinardon nu pretindea nicio renumerare:

— Mihail este patronul meu, şi am o datorie anume a mea faţă de Sfinţii îngeri.

După partida de domino, pipernicitul domn Sariette şi moş Guinardon, cel robust ca un stejar, pletos ca un leu şi înalt ca un sfânt Christophe, plecau pălăvrăgind alături prin piaţa Saint-Sulpice cufundată în noaptea blândă ori vijelioasă. Dl Sariette se ducea de-a dreptul acasă, spre marea mâhnire a pictorului care era şi limbut, şi noctambul.

A doua zi dimineaţa, când bătea de şapte, dl Sariette se instala în bibliotecă şi continua catalogările. Când apărea cineva, dl Sariette îi arunca de dincolo de birou o privire de Meduză, temându-se ca nu cumva vizitatorul să ceară împrumut vreo carte. Ar fi vrut, prin acea privire, să prefacă în stană de piatră nu numai

[15] Paul Marc Joseph Chenavard (1807—1895), pictor francez care a lu crat în atelierele lui Ingres şi Delacroix. I s-a încredinţat pictarea, în frescă, a *Istoriei lumii,* la Panthéon.

magistraţii, oameni politici, ori prelaţii care, bizuindu-se pe familiaritatea lor cu stăpânul casei, cereau vreo lucrare, ci chiar şi pe dl Gaétan, binefăcătorul bibliotecii, care împrumuta câteodată cine ştie ce vechitură licenţioasă ori eretică, bună de răsfoit în zilele ploioase de la ţară, chiar pe doamna René d'Esparvieu când venea să caute o carte de citit bolnavilor din spitalul patronat de ea, sau pe însuşi dl d'Esparvieu, care totuşi se mulţumea de obicei cu *Codul Civil* sau cu Dalloz[16]. Împrumutând cea mai neînsemnată cărţulie, îi smulgeai sufletul. Pentru a-i refuza până şi pe cei îndreptăţiţi să-i ordone, Dl Sarietite inventa o mie de minciuni, ingenioase ori legate cu aţă albă şi nu se da înlături nici de la a-şi calomnia administraţia, nici de la a vădi neglijenţă declarând rătăcit ori pierdut un volum pe care cu o clipă înainte îl mânca din ochi, îl strângea la inimă. Şi când în cele din urmă era obligat să împrumute o carte, o relua din mâinile solicitantului de douăzeci de ori înainte de a se despărţi de ea.

Tremura tot timpul ca nu cumva vreunul din obiectele lăsate în grija lui să se rătăcească. Păstrător a trei sute şaizeci de mii de volume, avea neîncetat trei sute şaizeci de mii de motive de panică. Uneori, scăldat într-o sudoare rece, se trezea noaptea urlând de groază pentru că văzuse în vis un gol pe raftul unuia din dulapuri.

I se părea monstruos, nedrept şi dezolant ca o carte să-şi părăsească vreodată locul. Nobila-i avariţie era exasperantă pentru dl René d'Esparvieu, care, neînţelegând virtuţile perfectului său bibliotecar, îl trata drept maniac bătrân. Dl Sariette habar n-avea de această nedreptate; dar ar fi fost gata sa înfrunte cea mai crudă dizgraţie, să îndure dispreţ şi insulte numai şi

[16] Désiré Dalloz (1795—1869), faimos jurisconsult francez şi autor at unor lucrări de drept.

numai să-şi salveze neatins depozitul. Datorită asiduităţii, vigilenţei şi zelului lui – sau, pentru a spune totul într-un singur cuvânt, graţie dragostei sale – biblioteca d’Esparvieu n-a pierdut o singură filă sub administraţia lui, în timpul celor şaisprezece ani care se împliniră la 9 septembrie 1912.

CAPITOLUL III

În care se pătrunde în mister.

În seara acelei zile, la ora şapte, după ce reaşeză ca de obicei în rafturile lor cărţile care fuseseră scoase şi după ce se convinse că lăsa totul în perfectă ordine, dl Sariette părăsi biblioteca şi încuie uşa răsucind de două ori cheia în broască.

Cină ca de obicei la „Patru Episcopi”, citi ziarul *Crucea* şi se întoarse pe la zece în mica sa locuinţă din strada Privirii. Om simplu de felul său, n-avea nici griji deosebite, nici presentimente; somnul îi fu liniştit. În dimineaţa următoare, pătrunzând la şapte fix în anticamera bibliotecii, îşi scoase redingota cea bună conform obiceiului zilnic, luă din dulapul îngropat în zid deasupra lavaboului o redingotă veche şi o îmbrăcă. Apoi trecu în cabinetul de lucru în care, de şaisprezece ani, şase zile din şapte lucra la catalogări sub sublima privire a lui Alexandre d’Esparvieu şi, dispus să-şi facă obişnuita trecere în revistă a sălilor, intră în prima şi cea mai mare, cuprinzând Teologia şi Religiile în dulapuri vaste pe ale căror cornişe se înşirau busturile de ghips patinat cu bronz ale poeţilor şi oratorilor antichităţii. Două sfere enorme împodobeau deschizăturile ferestrelor, configurând pământul şi cerul. Însă la primul pas pe care-l făcu, dl Sariette se opri năucit, neputându-se îndoi de ceea ce vedea şi totodată nevenindu-i a crede. Pe postavul albastru al mesei de lucru se zăreau cărţi împrăştiate în dezordine, unele puse de-a latul, altele cu cotorul în aer. Nişte in-quarto formau o coloană şubredă. Două dicţionare greceşti pătrundeau unul în celălalt alcătuind o singură făptură, mai monstruoasă

decât cuplurile umane ale divinului Platon. Un in-folio cu marginile aurite căsca, lăsând vederii trei dintre filele sale ruşinos îndoite la colțuri.

Ieşind după câteva clipe din adânca-i stupoare, bibliotecarul se apropie de masă şi recunoscu în îngrămădeala haotică cele mai preţioase din bibliile sale ebraice, greceşti şi latine, un talmud unic, tratate rabinice în tipărituri şi manuscrise, texte arameice şi samaritene, suluri de sinagogă – în sfârşit, cele mai preţioase monumente ale Israelului îngrămădite, prăbuşite, deschise ca o rană.

Dl Sariette se găsea în prezenţa unui lucru cu neputinţă de înţeles, şi totuşi făcea eforturi să şi-l explice. Cu câtă grabă ar fi îmbrăţişat ideea că dl Gaétan era autorul acestei respingătoare dezordini, el care n-avea principii şi care, datorită funestei sale dărnicii faţă de bibliotecă, îşi permitea să o scotocească la sânge în timpul şederilor sale la Paris. Dar dl Gaétan tocmai călătorea prin Italia. După câteva clipe de meditaţie, dl Sariette presupuse că, târziu, după plecarea sa, dl René d'Esparvieu luase cheile de la Hippolyte, valetul său, care de douăzeci şi cinci de ani îngrijea încăperile de la al doilea etaj şi de la mansardă. Dl René d'Esparvieu nu lucra niciodată noaptea şi nu citea în ebraică; însă, gândea dl Sariette, poate că dl René va fi condus sau va fi trimis în încăpere vreun preot ori vreun călugăr hierosolymittan[17], savant orientalist consacrat exegezei sacre şi aflat în trecere prin Paris. Dl Sariette se mai întrebă dacă dl abate Patouille, care avea unele curiozităţi intelectuale şi obiceiul de a îndoi filele, nu s-a repezit asupra tuturor acelor texte biblice şi talmudice într-o subită ardoare de a descoperi sufletul lui Sem[18].

[17] Călugăr aparţinând vreunei mănăstiri creştine din Ierusalim.

[18] Fiul mai mare al lui Noe. Considerat întemeietorul neamurilor semite.

Stătu în cumpănă un moment dacă nu cumva însuşi bătrânul Hippolyre, bătrânul valet, după ce desprăfuise şi măturase biblioteca un sfert de secol, pe încetul otrăvit de colbul savant, şi devenit prea curios, nu-şi va fi îngropat ochi şi raţiune sub raza lunii din acea noapte, pierzându-şi sufletul printre semnele acelea indescifrabile. Dl Sariette merse până la a concepe că tânărul Maurice, ieşind de la cerc sau de la cine ştie ce întrunire naţionalistă, ar fi putut să smulgă cărţile evreieşti din lăcaşul lor, aruncându-le grămadă, din ură pentru anticul Iacov şi noua sa posteritate, căci tânărul acesta de familie bună se proclama antisemit şi nu frecventa decât evrei antisemiţi ca şi el. Însemna să acorde prea multă atenţie ipotezei; dar spiritul dlui Sariette, neputându-şi afla tihna, rătăcea printre presupunerile cele mai extravagante. Nerăbdător să descopere adevărul, zelosul paznic al cărţilor îl chemă pe valet.

Hippolyte nu ştia nimic. Interogat la rândul lui, portarul nu putu furniza niciun indiciu. Din personalul de servici, nimeni nu auzise nimic. Dl Sariette coborî în cabinetul dlui René d’Esparvieu care îl primi în halat şi cu bonetă de noapte, îi ascultă relatarea cu aerul omului serios care e plictisit cu fleacuri, şi îl concedie cu câteva cuvinte străbătute de o milă crudă:

— Nu te necăji şi fii sigur, bunul meu domn Sariette, că în dimineaţa aceasta cărţile se aflau acolo unde le-ai lăsat ieri.

Dl Sariette reîncepu şi refăcu de douăzeci de ori ancheta, nu descoperi nimic, şi-l încolţi o nelinişte care îi răpi somnul. A doua zi, pătrunzând la şapte dimineaţa în sala busturilor şi sferelor, găsi totul în ordine şi lăsă să-i scape un suspin de uşurare. Apoi, dintr-o dată inima

începu să-i bată mai-mai să se spargă; zări culcat pe o policioară a şemineului un modern in-octavo broşat, închis deasupra cuţitului din lemn de buxus cu care i se tăiaseră paginile. Era o disertaţie asupra a două versiuni juxtapuse ale Genezei, care, exilată la mansardă de dl Sariette, nu-şi mai părăsise niciodată locul, nimeni din anturajul dlui d’Esparvieu neavând curiozitatea să facă distincţia între partea redactorului monoteist şi acea a redactorului politeist în alcătuirea celei dintâi dintre cărţile sacre.

Cartea purta cota R<3214 VIII/2 .

Şi spiritul dlui Sariette fu pe neaşteptate zguduit de penibila descoperire că nici numerotarea cea mai savantă cu te poate face să găseşti o carte care a dispărut de la locul ei.

Timp de o lună, masa din sala cea mare fu găsită zilnic supraîncărcată de cărţi. Greaca şi latina se învălmăşeau cu ebraica. Dl Sariette se întrebă dacă harababura nocturnă nu era isprava unor răufăcători care se strecurau prin lucarnele acoperişului ca să fure piese rare şi preţioase. Dar nu descoperi nicio urmă de efracţie şi, în ciuda celor mai minuţioase cercetări, nu remarcă niciodată să fi dispărut vreun lucru. O tulburare cumplită îi invadă creierul şi se întrebă dacă nu cumva vreo maimuţă din împrejurimi cobora de pe acoperiş prin şemineu ca să se distreze imitând munca de cercetare. Maimuţele, medita el, reproduc cu abilitate acţiunile omeneşti. Cunoscând moravurile acestor animale mai

ales din picturile lui Watteau[19] şi Chardin[20], şi le imagina, în arta de a imita un gest ori un comportament, asemănătoare Arlechinilor, Scaramuşilor, Zerlinelor sau doctorilor din comedia italiană; le şi vedea mânuind paleta şi pensulele, pisând droguri în creuzete, sau răsfoind lângă athanor un vechi tratat de alchimie. Or, într-o dimineaţă nefericită, zărind o întinsă pată de cerneală pe una din filele celui de-al treilea volum din biblia poliglotă, legată în marochin albastru ornat cu armele contelui Mirabeau[21], nu se mai îndoi că o maimuţă era autorul nelegiuirii. Maimuţa mimase că ia note şi răsturnase călimara. Trebuie ca era vorba de maimuţa unui savant.

Pătruns de idee, dl Sariette studie cu grijă topografia cartierului cu scopul de a circumscrie exact insuliţa de imobile în care se ridica reşedinţa d'Esparvieu. Apoi colindă tuspatru străzile înconjurătoare, întrebând la fiecare poartă dacă nu se află vreo maimuţă în casă. Interogă portari şi portărese, servitoare, spălătorese, un pantofar, o fructăreasă, un geamgiu, nişte vânzători de librărie, un preot, un legător de cărţi, doi paznici de noapte, copii, şi îndură mulţimea de caractere şi varietatea stărilor de spirit pe care le cunoaşte unul şi acelaşi popor; căci răspunsurile primite nu se asemănau

---

[19] Antoine Watteau (1684—1721), prin graţia desenului şi transparenţa miluitului din scenele sale câmpeneşti şi galante a influenţat pictura franceză a sec. 18. *(Îmbarcarea pentru Insula Cytera, Gilles, Indiferentul* ş.a.)

[20] Jean-Baptiste Chardin (1699—1779), supranumit marele realist al sec. 18. Pictor al unor cunoscute naturi moarte, portrete, scene de gen şi pasteluri *(Femeia cu provizii, Baloanele de săpun, Toaleta de dimineaţă* etc.)

[21] Honoré-Gabriel Riqueti, conte de Mirabeau (1749—1791), om politic francez, cu vederi progresiste, ajuns preşedinte al Adunării Constituante la 1791.

deloc: avu parte de aspre şi de plăcute, de grosolane şi de stilate, de simple şi de înţepătoare, de întortocheate şi de concise, şi chiar de unele mute. Dar de animalul atâta căutat nu izbuti să afle nici cât negru sub unghie când, în gangul unei vechi clădiri din strada Servandoni, o fetiţă roşcovană cu faţa parcă tăvălită în tărâţe, care păzea loja portarului, îi dădu mult aşteptatul răspuns:

— Avem aici o maimuţă, a domnului Ordonneau. Aţi dori s-o vedeţi?…

Şi fără să mai scoată o vorbă, conduse bătrânul într-o remiză din fundul curţii. Acolo, pe nişte paie încinse amestecate cu zdrenţele unei cuverturi, prins înitr-un lanţ care-i strângea mijlocul, dârdâia un macac tânăr. Nu era mai mare decât un copil de cinci ani. Faţa-i lividă, fruntea zbârcită şi buzele subţiri exprimau o tristeţe ucigătoare. Maimuţa înălţă spre vizitator privirea încă vioaie a inşilor ei galbeni. Apoi, cu o mână pipernicită, uscată, apucă un morcov, îl duse la gură pentru ca îndată să-l şi arunce. După ce îi privi o clipă pe vizitatori, surghiunitul îşi întoarse faţa, ca şi cum nu mai aştepta nimic nici de la oameni, nici de la viaţă. Se făcu ghem apucându-şi între palme un genunchi şi nu se mai clinti; doar din când în când o tuse uscată îi zguduia pieptul.

— El e Edgar, spuse fetiţa. E de vânzare, ştiţi?…

Dar bătrânul amant al cărţilor, care se înarmase cu mânie şi ură convins că va da peste batjocoritoru-i duşman, monstrul maliţiei, antibibliofilul, rămânea acum descumpănit, întristat, copleşit în faţa micii făpturi fără putere, fără bucurii şi fără dorinţe. Îşi recunoscu eroarea, tulburat de chipul acela aproape omenesc, pe care tristeţea şi suferinţa îl umanizau încă şi mai mult:

— Iertare, făcu el înclinându-şi capul.

CAPITOLUL IV

Care, în concizia-i plină de forţă, ne aruncă la hotarele lumii sensibile.

Se scurseră două luni; cum harababura nu înceta, dl Sariette se gândi la francmasoni. Ziarele pe care le citea erau pline de crimele lor. Dl abate Patouille îi considera capabili de cele mai negre maşinaţii criminale şi era convins ci plănuiau, împreună cu evreii, ruina totală a societăţii creştine.

Ajunşi acum în culmea puterii, ei dominau toate marile instituţii ale Statului, conduceau Camerele parlamentului, cinci dintre ai lor erau miniştri şi ocupaseră cu totul palatul Elysee. După ce asasinaseră nu demult un preşedinte al Republicii[22] din cauza patriotismului său, făceau acum să dispară complicii şi martorii execrabilului act de înaltă trădare. Puţine zile se scurgeau fără ca Parisul îngrozit să nu afle ştirea unei noi şi misterioase crime pusă la cale de Loji. Erau adevăruri care nu puteau fi puse la îndoială. Dar prin ce mijloace pătrundeau în bibliotecă? Dl Sariette nu putea să priceapă. Ce voiau să săvârşească acolo?

De ce îi preocupa antichitatea sacră şi începuturile Bisericii? Ce urzeli nelegiuite puneau la cale? Un văl de nepătruns acoperea înfricoşătoarele lor uneltiri. Simţind aţintiţi asupră-i ochii fiilor lui Hiram[23], catolicul arhivist căzu bolnav de spaimă.

După ce îşi reveni cât de cât, hotărî să petreacă

[22] În realitate, inginerul Marie François Sadi Carnot, preşedinte al Republicii Franceze din 1887, a fost asasinat în 1894, la Lyon, de către anarhistul Caserio.

[23] Regele Tyrului (969—935 î.e.n.); i-a furnizat lui Solomon cei mai pricepuţi meşteri zidari şi materialele pentru templul din Ierusalim.

noaptea în chiar locul unde se săvârşeau îngrozitoarele mistere şi să-i surprindă asupra faptului pe dibacii şi temuţii săi vizitatori.

Şubred de felul lui şi cu un psihic nelinişti, dl Sariette era din născare tributar fricii. În 8 ianuarie, pe la nouă seara, în timp ce oraşul adormea sub învârtejirea viscolului, după ce aprinse un foc zdravăn în sala împodobită cu busturile poeţilor şi filozofilor din vechime, bibliotecarul se înfundă în fotoliul de lângă colţul şemineului, acoperindu-şi genunchii cu o pătură. Pe măsuţa pusă alături se aflau o lampă, o cană cu cafea neagră şi un revolver împrumutat de la tânărul Maurice. Încercă să citească ziarul *Crucea,* dar rândurile îi jucau în faţa ochilor. Atunci îşi aţinti privirea asupra spaţiului din faţă, nu văzu nimic altceva decât întunericul, nu auzi nimic altceva decât vântul, şi adormi.

Când se trezi, focul murise; lampa, stinsă, răspândea o miasmă acră; în jurul lui, întunericul era populat de pete lăptoase şi licăriri fosforescente. Crezu că zăreşte ceva agitându-se pe masă. Pătruns de teamă şi frig până-n măduva oaselor, dar susţinut de o hotărâre mai tare decât frica, se ridică, se apropie de masă şi îşi trecu mâinile pe deasupra postavului. Nu se vedea nimic: până şi luminiţele dispăruseră; dar iată că simţi sub degete un in-folio larg deschis; vru să-l închidă; cartea i se împotrivi, apoi făcu un salt şi aplică trei lovituri straşnice în creştetul imprudentului bibliotecar. Dl Sariette se prăbuşi leşinat...

De atunci, lucrurile luară o întorsătură şi mai proastă. În număr mai mare ca oricând cărţile îşi părăseau raftul, şi uneori era cu neputinţă să le pună la loc: dispăreau. Dl Sariette constată zilnic noi pierderi. Bollandiştii[24] erau

[24] Continuatorii operei iezuitului Jean Bolland (1596—1665), care a început vasta culegere intitulată *Acta sanctorum.*

desperecheaţi, treizeci de volume exegetice lipseau. Bibliotecarul deveni de nerecunoscut; capul i se făcuse cât pumnul şi galben ca o lămâie; gâtul i se lungise peste măsură, umerii îi căzuseră; hainele pe care le purta păreau spânzurate de un cui. Nu mai mânca şi la iaurgeria celor „Patru Episcop!”, cu ochii înecaţi de tristeţe şi capul aplecat, fixa fără să vadă farfuria în care, într-o zeamă tulbure, îi pluteau prunele. Nu-l auzi pe moş Guinardon în sfârşit anunţând că va restaura picturile lui Delacroix[25] de la Saint-Sulpice.

Dl René d’Esparvieu răspundea sec rapoartelor alarmante ale nefericitului conservator:

— Cărţile acestea sunt numai rătăcite, nu pierdute; caută-le bine, domnule Sariette, caută-le bine şi le vei găsi.

Şi în spatele bătrânului murmura:

— Bietul Sariette s-a cam şubrezit în ultima vreme.

— Mi se pare, adăuga abatele Patouille, că mintea îi părăseşte rafturile căpăţânii.

[25] Eugène Delacroix (1798—1863), pictor celebru, considerat şef al şcolii romantice franceze, autor al unor vestite fresce de la Louvre, Camera deputaţilor, Biserica Saint-Sulpice şi al unor pânze ca *Dante şi Virgiliu în infern, Scene din masacrele de la Scio, Libertatea conducând poporul* etc.

CAPITOLUL V

În care Capela Îngerilor de la Saint-Sulpice oferă prilejul unor reflecţii asupra artei şi teologiei.

Capela Sfinţilor Îngeri, aflată la dreapta intrării în biserica Saint-Sulpice, dispărea înapoia unui paravan de scânduri. Dl abate Patouille, dl Gaétan, dl Maurice, nepotul său, şi dl Sariette intrară unul după celălalt prin uşa scundă tăiată în paravan, şi îl găsiră pe moş Guinardon căţărat pe platforma din vârful unei scări rezemate de *Heliodor.* Înarmat cu tot soiul de ingrediente şi unelte, bătrânul artist introducea o pastă alburie în crăpătura care-l tăiase în două pe marele preot Onias. Zéphyrine, modelul preferat al lui Paul Baudry[26], Zéphyrine care-şi împrumutase frumoasele cosiţe blonde şi umerii de sidef atâtor Magdalene, Margarete, silfide şi ondine, acea Zéphyrine care, după cum se zvonea, fusese iubită de împăratul Napoleon III – îşi arăta la piciorul scării claia de păr încâlcit, faţa pământie, privirea scămoşată, bărbia înflorită în peri lungi, mai bătrână decât moş Guinardon cu care îşi împărţea zilele de mai bine de o jumătate de veac. Aducea, într-un paner, dejunul pictorului.

Cu toate că, prin fereastra prinsă între nervuri de plumb şi zăbrelită, lumina zilei pătrundea oblic şi rece, culorile lui Delacroix scânteiau, iar carnaţia oamenilor şi a îngerilor săi rivaliza strălucit cu mutra congestionată a lui moş Guinardon, care se ridica deasupra unei coloane

[26] Paul Baudry (1828—1886), pictor francez, a decorat foaierul Operei şi a executat fresce la Curtea de casaţie şi castelul Chantilly.

a bisericii. Aceste picturi murale din Capela îngerilor, luate în zeflemea şi batjocorite odinioară, intrate acum în tradiţia clasica, se alăturaseră în nemurire capodoperelor lui Rubens[27] şi Tintoretto[28].

Bătrânul Guinardon, bărbos şi pletos, semăna cu Timpul ştergând lucrările Geniului. Gaétan, înspăimântat, îi strigă:

— Aveţi grijă, domnule Guinardon, aveţi grijă. Nu răzuiţi prea tare.

Pictorul îl linişti:

— Nu vă temeţi, domnule d'Esparvieu. Eu nu pictez în maniera asta. Arta mea e mai înaltă. Lucrez ca un Cimabue[29], un Giotto[30], un Beato Angelico[31], dar nu ca un Delacroix. Zugrăveala asta prea e încărcată de opoziţii şi de contraste pentru a da cu adevărat o impresie de sfinţenie. E drept că Chenavard spunea că artei creştine îi place pitorescul, însă Chenavard era o pramatie lipsită de smerenie, un nelegiuit şi un necredincios... Vedeţi, domnule d'Esparvieu: eu umplu crăpătura, lipesc la loc solzii scorojelilor. Şi asta-i totul... Stricăciunile datorate unei lăsări a zidului sau, mai degrabă, unei zguduiri

---

[27] Petrus Paulus Rubens (1577—1640), celebru pictor flamand a cărui personalitate a marcat puternic întreaga pictură flamandă a sec. 17. *(Coborârea de pe cruce, Răpirea fiicelor lui Leucip, Lupta lui Hercule cu leul din Nemeea).*

[28] Iacopo Robusti zis Tintoretto (1518—1594), celebru pictor renascentist veneţian, autor al unui însemnat număr de lucrări cu subiect mitologic şi religios *(Suzana în baie, Veneţia regina mărilor* ş.a.)

[29] Giovanni Cimabue (1240—1302), cel mai de seamă dintre aşa-zişii „primitivi" italieni, profesor al lui Giotto.

[30] Giotto di Bondone (1266—1337), pictor şi arhitect italian care, prin bogăţia viziunii, prin descoperirile din domeniul perspectivei, poate fi considerat unul din întemeietorii picturii moderne *(Viaţa sfântului Francisc, Scene din viaţa lui Crist* etc.).

[31] Guido di Pietro, zis il Beato sau Fra Angelico (1385—1455), maestru al şcolii florentine şi unul din cei mai mari creatori de iconografie creştină.

seismice sunt circumscrise într-un spaţiu foarte restrâns. Vopseaua asta de ulei şi de ceară, întinsă pe un grund bine uscat, e mai rezistentă decât s-ar crede. L-am văzut pe Delacroix muncind la lucrarea asta. Focos dar nelinişţit, modela febril, ştergea, încărca mereu strat peste strat; mâna lui puternică avea stângăcii de copil; totul e făcut cu măiestria geniului şi cu lipsa de experienţă a şcolarului. E o adevărată minune că mai ţine.

Bravul pictor tăcu şi reîncepu să umple crăpătura.

— Cât de clasică şi de tradiţională este compoziţia aceasta! spuse Gaétan. Odinioară se vedeau în ea numai noutăţi surprinzătoare. Astăzi recunoaştem o multitudine de vechi formule italiene.

— Pot să-mi permit luxul de a fi drept, am destule motive, spuse bătrânul din înaltul semeţei lui scări. Delacroix a trăit în vremea blasfemiei şi a nelegiuirii. Pictor de decadenţă, nu i-au lipsit nici mândria, nici măreţia. Valora mai mult decât epoca. Dar îi lipsea credinţa, simplitatea inimii, puritatea. Ca să vadă şi să picteze îngeri, i-ar fi trebuit virtutea îngerilor şi a primitivilor italieni, virtutea supremă pe care eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, am practicat-o cât am putut mai bine – castitatea.

— Taci odată, Michel, eşti un porc ca toţi ceilalţi!

Aşa strigă Zéphyrine, devorată de gelozie, pentru că îşi văzuse chiar în dimineaţa aceea amantul sărutând-o pe scară pe fiica vânzătoarei de pâine, fetişcana aia de Octavie, nespălată şi luminoasă ca o logodnică de Rembrandt[32]. Amorezată la nebunie de Michel în

[32] Rembrandt Harmenszoon Van Rijn (1606—1669), pictor şi gravor, cel mai de seamă reprezentant al renaşterii olandeze. Bogăţia coloritului şi arta clarobscurului îl situează printre marii maeştri ai lumii *(Rondul de noapte, Pelerinii din Emaus, Lecţia de anatomie, Logodnica evreică* etc.).

frumoasele zile de multă vreme apuse, dragostea nu se stinsese deloc în inima Zéphyrinei.

Moş Guinardon primi măgulitoarea insultă cu un surâs repede ascuns în barbă, ridicându-şi ochii către cerul pe care arhanghelul Mihail, teribil în platoşă azurie şi coif roşu, ţâşnea dintre razele gloriei sale.

În timpul ăsta, dl abate Patouille, ţinându-şi pălăria pavăză împotriva luminii crude care cădea din fereastră, îi examină succesiv pe Heliodor biciuit de îngeri, pe sfântul Mihail învingătorul demonilor şi pe Iacob luptându-se cu Îngerul.

— Totul e foarte frumos, murmură el în cele din urmă, dar de ce pictorul a înfăţişat pe aceste ziduri numai îngeri furioşi? Oricât m-aş uita prin capelă, văd numai soli ai mâniei cereşti, numai demnitari ai răzbunării divine. Dumnezeu vrea să fie temut; dar de asemenea se vrea şi iubit. Ar fi o încântare să găseşti pe-aici şi trimişi ai îndurării şi păcii. Să-l vezi pe serafimul care a purificat buzele profetului; pe sfântul Rafael, redând vederea bătrânului Tobias; pe Gabriel, care vesti Mariei taina întrupării; pe îngerul care l-a eliberat pe sfântul Petru din lanţuri; heruvimii care au purtat trupul mort al sfintei Ecaterina în vârful Muntelui Sinai. Şi mai cu seamă ar fi plăcut să-i poţi contempla pe îngerii păzitori pe care Dumnezeu îi dă tuturor oamenilor, botezaţi ori nu. Fiecare îl avem pe al nostru, însoţindu-ne fiecare pas, alinându-ne, întărindu-ne. Ce mângâiere ar fi să poţi admira aici, în capelă, duhurile acestea încântătoare, cu chipuri pline de farmec!

— Deh! Domnule abate, trebuie să te pui în locul lui, replică Gaétan. Delacroix n-avea duhul blândeţei. Tata Ingres[33] nu se sfia să spună că pictura acestui mare om

[33] Dominique Ingres (1780—1867), pictor francez elev al lui David, şi faimos prin puritatea desenului *(Apoteoza lui Homer, Baia turcească).*

miroase a pucioasă. Uitaţi-vă la îngerii aceştia, de o frumuseţe pe cât de strălucită, pe atât de sumbră, androginii aceştia mândri şi sălbateci, adolescenţii aceştia cruzi care ridică asupra lui Heliodor vergile răzbunătoare, sau tânărul şi misteriosul atlet care atinge şoldul patriarhului...

— Ssst! făcu abatele Patouille, acesta nu apare în Biblie drept un înger ca toţi ceilalţi; dacă e un înger, e îngerul creator, Fiul etern al Domnului. Mă surprinde că venerabilul paroh de la Saint-Sulpice, care i-a încredinţat domnului Delacroix decoraţia capelei, nu i-a atras atenţia că lupta simbolică a patriarhului cu cel care nu şi-a spus numele a avut loc într-o noapte adâncă, şi că subiectul nu se află câtuşi de puţin la locul său aici, întrucât el prefigurează întruparea lui Iisus Cristos. Până şi cei mai buni artişti se pot rătăci când nu primesc noţiuni de iconografie creştină din partea unui ecleziast autorizat. Instituţiile artei creştine au constituit obiectul a numeroase lucrări pe care dumneavoastră le cunoaşteţi fără îndoială, domnule Sariette.

Dl Sariette holba ochi lipsiţi de priviri. Dimineaţa aceasta era a treia de după aventura nocturnă din bibliotecă. Interpelat însă de venerabilul eoleziast, îşi adună gândurile şi răspunse:

— În această materie se poate consulta rodnic Molanus, *De historia sacrarum imaginum et picturarum*[34], în ediţia dată de Noël Paquot, Louvain, 1771, apoi cardinalul Fréderic Borromée, *De Pictura Sacra,* şi iconografia lui Didron; dar aceasta din urma lucrare trebuie citită cu precauţie.

Cuvântând astfel, dl Sariette reintră în tăcere. Medita la umilita-i bibliotecă.

[34] *Despre istoria chipurilor şi picturilor sfinte* (în lat., în orig.).

— Dimpotrivă, reluă abatele Patouille, pentru că era necesar să se afle în această capelă şi un exemplu al sfintei mânii îngereşti, trebuie să-l aprobăm pe pictor că, asemenea lui Rafael[35], i-a înfăţişat pe trimişii cerului pedepsindu-l pe Heliodor. Însărcinat de Seleucus, regele Siriei, să fure comorile închise în Templu, Heliodor fu lovit de un înger împlătoşat în aur şi călărind un cal magnific împodobit. Alţi doi îngeri îl bătură cu vergile. El căzu la pământ, cum ni-l arată aici domnul Delaoroix, şi îl învălui întunericul. Este şi drept, şi salutar ca aventura lui să fie înfăţişată spre exemplu comisarilor republicani de poliţie şi agenţilor lipsiţi de credinţă ai fiscului. Vor exista totdeauna Heliodori, dar să se ştie: de fiecare dată când vor pune mâna pe bunul Bisericii, care este bunul sărmanilor, fi-vor loviţi cu vergile şi orbiţi de îngeri. Aş dori ca această pictură, sau, încă mai bine, sublima compoziţie pe aceeaşi temă a lui Rafael să fie gravată miniatural în toate culorile şi distribuită ca premii în şcoli.

— Unchiule, spuse tânărul Maurice căscând, chestiile astea-s cam pocite. Îmi plac mai mult Matisse[36] şi Metzinger[37].

Cuvintele lui căzură pe neaşteptate, şi moş Guinardon profetiză din vârful scării:

— Numai primitivii au întrezărit cerul. Nu găseşti

---

[35] Aluzie la *Izgonirea lui Heliodor din templu,* una din pânzele genialului pictor renascentist Raffaello Sanzio (1483—1520). Printre capodoperele sale, caracterizate prin echilibru armonios, clasic, prin precizia desenului şi delicateţea şi transparenţa coloritului, se numără şi *Şcoala din Atena, Madona sixtină, Sfânta familie, Psibe, Parnasul, Frumoasa grădinăreasa.*

[36] Henri Matisse (1869—1954), pictor francez, principal reprezentant al fovismului (*Dansul, Atelierul roşu, Bluză românească, Femeie în faţa ferestrei).*

[37] Jean Metzinger (1883—1956), pictor francez şi autor, împreună cu Gleizes, al primului tratat *Despre Cubism* (1912).

frumosul decât între-secolele 13 şi 15. Anticul, impurul antic, care şi-a înrădăcinat vătămătoarea influenţă asupra spiritelor din secolul 16, a inspirat poeţilor şi pictorilor gânduri criminale, imagini necuviincioase, necurăţenii oribile şi porcării. Toţi artiştii Renaşterii au fost nişte porcoşi, şi nici Michelangelo[38] nu face excepţie.

Apoi, văzându-l pe Gaétan gata să plece, moş Guinardon luă un aer bonom şi îi suflă confidenţial:

— Domnule Gaétan, dacă nu vă temeţi să urcaţi cele cinci etaje până la mine, treceţi pe la bârlogul meu; am două-trei pânzuliţe de care aş vrea să mă scap şi care ar putea să vă intereseze. Lucru bun, franc, cinstit. Vă voi arăta printre altele un Baudouin[39] mititel, crocant şi piperat de-ţi lasă gura apă.

Odată încheiat discursul, Gaétan plecă şi, pe când cobora treptele bisericii şi cotea pe strada Prinţesei, avându-l la îndemână pe moş Sariette, îi mărturisi cum ar fi mărturisit oricărei fiinţe umane, unui copac, unui felinar cu gaz, unui câine ori umbrei lui indignarea pe care i-o inspirau teoriile estetice ale bătrânului pictor:

— Ce ne-a mai îndrugat la verzi şi uscate moş Guinardon, cu arta lui creştină şi cu primitivii lui! Tot ce concepe pictorul despre cer e luat de pe pământ: Dumnezeu, Fecioara, îngerii, sfinţii, sfintele, norii, lumina. Pe când făcea schiţe pentru vitraliile de la capela din Dreux, bătrânul Ingres lucră cu mină de plumb, după

---

[38] Michelangelo Buonarroti (1475-1564), artist întruchipând aspiraţia renascentistă spre universalitate – sculptor, pictor, arhitect, inginer militar şi poet. Printre capodoperele sale sculpturale se numără *David, Moise, Pietá, Mormântul lui Lorenzo de Medici* etc. Ca pictor, este autorul celebrelor fresce din Capela Sixtină.

[39] Pierre Antoine Baudouin (1723—1769), pictor francez lucrând în genul lui Boucher, celebru prin subiectele libertine ale guaşelor sale— *Confesionalul* (care a provocat scandal), *Fructul amorului secret, Pericolul şederii între patru ochi* etc.

model, un nud academic fin şi pur, care poate fi văzut printre multe altele la muzeul Bonnat din Bayonne. Şi scrise tata Ingres în josul paginii, ca nu cumva să uite: *„Domnişoara Cécile, picioare şi coapse admirabile.”* Și ca să facă din domnişoara Cecile o sfântă din paradis, îi puse o rochie, o mantie, un voal, obligând-o astfel la o ruşinoasă decădere, pentru că ţesăturile de Lyon şi de Geneva nu fac doi bani pe lângă mătasea vie şi tânără, împurpurată de un sânge curat; pentru că şi faldurile celei mai iscusite draperii sunt vrednice de dispreţ dacă le compari cu liniile unui trup frumos, şi în sfârşit pentru că veşmântul este, pentru o carnaţie nubilă şi ademenitoare, o nemeritată ruşine şi cea mai vătămătoare dintre umiliri.

Şi Gaétan, călcând neglijent prin băltoacele îngheţate de pe strada Garancière, continuă:

— Moş Guinardon e un idiot vătămător. Huleşte antichitatea, sfânta antichitate, vremurile în care zeii erau buni. Ridică în slăvi o epocă în care pictorul şi sculptorul au fost obligaţi să înveţe din nou totul. În realitate, creştinismul a fost potrivnic artei, prin aceea că n-a favorizat studiul nudului. Arta înseamnă reprezentarea naturii, iar natura prin excelenţă înseamnă corpul uman, înseamnă nudul.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie susură moş Sariette. Există o frumuseţe spirituală şi, ca să zic aşa, interioară, pe care, de la Fra Angelico şi până la Hippolyte Flandrin[40], arta creştină…

Dar fără să asculte o vorbă măcar, Gaétan îşi arunca impetuoasele-i cuvinte pietrelor de pe bătrâna stradă şi norilor care, grei de zăpadă, treceau pe deasupra capului:

[40] Pictor francez, elev al lui Ingres, autor al unor tablouri religioase academice dar lipsite de strălucire.

— Asupra primitivilor nu poţi pronunţa o judecată de ansamblu, căci nu se aseamănă deloc între ei. Bătrânul ăsta nebun încurcă totul. Cimabue e un bizantin corupt. Giotto lasă să se ghicească un geniu puternic, dar nu ştie să modeleze şi face ca un copil acelaşi cap tuturor personajelor lui. Primitivii italieni au graţie şi voioşie pentru că sunt italieni. Cei din Veneţia posedă instinctul culorii frumoase. Dar în definitiv meşteşugarii aceştia delicaţi mai mult decorează şi auresc decât pictează. Beato Angelico al vostru are fără-ndoială inima şi paleta prea blânde pentru gustul meu. În ce-i priveşte pe flamanzi, asta-i altă mâncare de peşte. Flamanzii au mână, şi prin splendoarea lucrăturii îi egalează pe lăcuitoni chinezi. Tehnica fraţilor Van Eyck[41] e minunată. Cu toate că n-aş putea descoperi în *Adoraţia Mielului* acel farmec şi acel mister atâta lăudate. Totul e tratat în panoul lor cu o implacabilă perfecţiune, dar totul apare vulgar ca sentiment şi crâncen de urât. Memling[42] poate că e tulburător; dar nu creează decât pirpirii şi estropiaţi, iar sub bogatele, grelele şi dizgraţioasele rochii ale fecioarelor lui ghiceşti nuduri lamentabile. N-am aşteptat ca Rogier van der Wyden[43] să-şi spună Roger de la Pasture şi să devină francez pentru a-l prefera lui Memling. Acest Rogier sau Roger este mai puţin

---

[41] Jan van Eyck (1390—1441), reprezentant de frunte al renaşterii flamande, autor de scene religioase şi vestit portretist *Margareta, Omul cu tichia albastră* ş.a.). Fratele său, Hubert, este coautor al unora din creaţiile sale, ca în cazul polipticului *Adoraţiei mielului mistic* de la catedrala Sint-Bavo, din Gand.

[42] Hans Memling (1433—1494), celebru pictor flamand, supranumit pentru graţia şi coloritul pânzelor sale „Fra Angelico al Nordului” *(Judecata de apoi, Relicvariul Sfintei Ursula, Bărbat citind, Sibila Sambetha).*

[43] Pictor flamand (1400—1464), stabilit ulterior la curtea ducilor de Ilurgundia. Arta compoziţiei şi coloritul tablourilor sale au influenţat sensibil arta flamandă (Memling i-a fost elev).

neghiob; în schimb e mai lugubru, şi fermitatea tuşei acuză puternic în pânzele sale mizeria formelor. Ce aberaţie stranie să-ţi placă figurile astea parcă ieşite din Postul Mare când există picturile lui Leonardo[44], Tiţian[45], Correggio[46], Velasquez[47], Rubens, Rembrandt, Poussin[48] Prud'hon[49]! Fără glumă, aşa ceva ţine de sadism!...

În timpul acesta, în spatele estetului şi al bibliotecarului păşeau fără grabă dl abate Patouille şi Maurice d'Esparvieu. Dl abate Patouille, de obicei puţin înclinat să facă teologie cu laicii, de fapt nici măcar cu clericii, antrenat totuşi de farmecul subiectului, îi expunea tânărului Maurice sfânta menire a îngerilor păzitori pe care dl Delacroix, într-un mod atât de nelalocul lui, i-a exclus din compoziţiile sale. Şi pentru a-şi exprima încă mai bine părerea asupra acestor existenţe sublime, dl abate Patouille împrumuta din

---

[44] Leonardo da Vinci (1452—1519), reprezintă, alături de Michelangelo prin excelenţă spiritul universal renascentist. S-a afirmat ca pictor, sculptor, arhitect, inginer, literat. Geniul său dăruie picturii capodopere ca *Mona Lisa Gioconda, Cina cea de taină, Madona în grotă* ş.a.

[45] Tiziano Vecello (1490—1576), celebru pictor renascentist italian excelând în tratarea unor subiecte mitologice *(Venus din Urbino, Danae, Bacanală)* ca şi în portrete mistice *(Magdalena)* sau laice *(la Bella).*

[46] Antonio Allegri, zis Correggio (1489—1534), pictor italian celebru prin cutezanţa perspectivelor aeriene *(Domul din Parma),* ca şi prin senzualitatea pânzelor cu subiect mitologic (*Somnul Antiopei, Leda* etc.).

[47] Diego Velasquez (1599—1660), cel mai de seamă pictor spaniol şi unul din marii colorişti ai lumii. A excelat mai cu seamă în portrete *(Don Antonio el Ingles, Femeie cu evantai, Infanta Mărgărită de Austria* etc.).

[48] Nicolas Poussin (1594—1665), celebru în epocă prin pânzele cu subiect mitologic şi pastoral *(Polifem, Tancred* şi *Erminia, Păstorii din Arcadia).*

[49] Pierre-Paul Prud'hon (1758—1823), supranumit „Correggio al francezilor", portretist şi pictor de subiecte mitologice (*Răpirea Psychei* etc.).

Bossuet[50] întorsături, expresii, fraze întregi pe care le învăţase pe dinafară ca să le plaseze în predicile sale, căci era foarte ataşat tradiţiei.

— Da, fiule, spunea el, da, Dumnezeu ne-a aşezat în preajmă spirite tutelare. Ele vin să ne încarce cu darurile sale; ele se întorc încărcate cu vrerile noastre. Aceasta le e menirea. La orice oră, în orice clipă, ele sunt gata să ne ajute, păzitori mereu neobosiţi şi plini de elan, sentinele totdeauna de veghe.

— Fără-ndoială, domnule abate, murmură Maurice, preocupat să găsească un fericit artificiu prin care să mişte iubirea mamei sale şi astfel să obţină o anume sumă de bani de care avea neapărată nevoie.

[50] Jacques Benigne Bossuet *(1627*—1704), episcop catolic şi scriitor francez, autor aii unor celebre *Predici* şi *Oraţii funebre* care au contribuit la modernizarea limbii franceze literare.

CAPITOLUL VI

În care moş Sariette îşi regăseşte comorile.

A doua zi dimineaţa, dl Sariette intră fără să bată în cabinetul dlui René d'Esparvieu. Înălţă braţele către cer; părul rar îi sta măciucă, iar ochii i se holbaseră de groază. Dezvălui, bâlbâindu-se, dezastrul: un foarte vechi manuscris al lui Flavius Josephus[51], şaizeci de volume de toate formatele, apoi inestimabila bijuterie – un *Lucreţiu[52],* ediţie rară, însemnată cu armele lui Philippe de Vendome, Mare Egumen al Franţei, şi adnotată de mâna lui Voltaire – un manuscris al lui Richard Simon[53] şi corespondenţa lui Gassendi cu Gabriel Naudé[54], conţinând două sute treizeci şi opt de scrisori inedite – toate dispăruseră. De data aceasta, proprietarul bibliotecii se alarmă. Urcă în grabă în sala filozofilor şi a sferelor, unde odată ajuns constată cu propriii săi ochi întinderea pagubei. În mai multe rafturi

[51] Istoric şi militar evreu (aprox. 37—100 e.n.), participant la răscoala din *66* e.n. împotriva dominaţiei romane. Stabilit apoi la Roma, scrie câteva lucrări printre care *Războiul iudaic* şi *Antichităţi iudaice* (în 20 de cărţi).

[52] Este vorba de una din cărţile preferate ale lui Anatole France – *De rerum natura (Poemul naturii),* scrisă de poetul şi filosoful materialist Titus Lutretius Carus (99—55 î.e.n.) şi prezentând o viziune atomist-epicureică asupra lumii.

[53] Richard Simon (1638—1712), teolog şi exeget, autor al unei *Istorii critice a Vechiului Testament* care, prin raţionalismul său, a făcut scandal în epocă, fiind considerată de Bossuet „îngrămădire de necuviosenii şi redută a libertinajului".

[54] Gabriel Naudé (1600—1653), medic şi bibliotecar al lui Mazarin. A scris lucrarea cu caracter bibliografic *Păreri pentru întemeierea unei biblioteci.*

se căscau goluri largi. Căută la întâmplare, deschise dulapuri descoperind mături, cârpe, bombe contra incendiilor, răscoli cu lopăţica în focul de cărbuni, scutură redingota cea bună a dlui Sariette spânzurată de cuierul lavaboului, şi, descurajat, contemplă vidul lăsat de portofoliile lui Gassendi. De o jumătate de secol, întreaga lume a savanţilor reclama în gura mare publicarea acestei corespondenţe. Dl René d'Esparvieu n-a răspuns acestei dorinţe universale, neconsimţind nici să-şi asume o sarcină atât de grea, nici să o treacă altora. Cum constatase în aceste scrisori multe temerităţi în gândire şi un număr de pasaje mai libertine decât putea suporta pietatea secolului 20, preferase să păstreze inedită corespondenţa; se simţea însă răspunzător de acest depozit în ochii ţării sale şi ai civilizaţiei universale.

— Cum ai putut lăsa să ţi se fure o asemenea comoară? îl întrebă cu severitate pe dl Sariette.

— Cum am putut lăsa să mi se fure o asemenea comoară, răspunse nefericitul bibliotecar; domnule, dacă cineva mi-ar deschide pieptul, ar găsi întrebarea aceasta gravată în inima mea.

Fără să-l emoţioneze teribilele cuvinte, dl d'Esparvieu reluă cu o mânie reţinută:

— Şi n-ai descoperit niciun indiciu care să te pună pe urma hoţului, domnule Sariette? N-ai nicio bănuială, nici cea mai vagă idee despre felul în care s-au petrecut lucrurile! N-ai văzut, n-ai auzit, n-ai observat şi n-ai aflat nimic? Recunoaşte că aşa ceva este de neconceput. Gândeşte-te, domnule Sariette, gândeşte-te la consecinţele posibile ale acestui furt nemaipomenit, săvârşit sub ochii dumitale. Un document inestimabil pentru istoria spiritului uman dispare. Cine l-a furat? Pentru ce a fost furat? În folosul cui? Cei care au pus

mâna pe el ştiu bine, fără-ndoială, că nu-l pot plasa în Franţa. Vor merge să-l vândă în America, în Germania. Germania este avidă de astfel de documente literare. Dacă această corespondenţă a lui Gassendi cu Gabriel Naudé ajunge la Berlin, dacă savanţii germani o publică, ce dezastru, mai mult, aş spune, ce scandal! Nu ţi-a trecut deloc prin minte, domnule Sariette?

Sub lovitura unei blamări cu atât mai crude cu cât el însuşi şi-o adresa, dl Sariette rămase prostit, fără să scoată o vorbă.

Şi dl d'Esparvieu îşi înmulţea reproşurile acerbe:

— Şi dumneata nu încerci nimic, nu imaginezi nicio soluţie pentru regăsirea acestor bogăţii inestimabile! Cercetează, domnule Sariette, mişcă-te, pune-ţi inteligenţa la contribuţie. Scopul merită toată osteneala.

Ieşind, dl d'Esparvieu aruncă bibliotecarului o privire de gheaţă.

Dl Sariette căută cărţile şi manuscrisele pierdute în toate locurile pe unde le mai căutase de o sută de ori şi unde era cu neputinţă să se afle, până şi în lada cu cărbuni ori sub periniţa rotundă, de piele, din fotoliul său, şi coborî în virtutea obişnuinţei când bătu de amiază. La picioarele scării îşi întâlni fostul elev, pe Maurice, cu care schimbă un salut. Dar nu mai vedea oamenii şi lucrurile decât ca prin ceaţă.

Nemângâiatul conservator al bibliotecii era deja în vestibul, când Maurice îl chemă:

— Domnule Sariette, ca să nu uit, pune să se scoată odată cărţoaiele care au fost înghesuite în pavilionul meu.

— Ce cărţoaie, Maurice?

— N-aş putea să spun, domnule Sariette; dar e acolo o grămadă de chestii în ebraică, roase de cari, şi o claie de hârţoage vechi. Mă încurcă. Nici nu mai poţi să te întorci

prin anticameră.

— Cine ţi le-a pus acolo?

— La naiba, habar n-am.

Şi tânărul porni sprinten către sufragerie, întrucât deja se anunţase de câteva clipe dejunul.

Dl Sariette alergă la pavilion. Maurice spusese adevărul. Vreo sută de volume se aflau îngrămădite pe mese, pe scaune, pe duşumea. La această privelişte, împărţit între bucurie şi teamă, copleşit de surpriză şi tulburare, fericit de regăsirea comorii sale pierdute şi temându-se să n-o piardă iarăşi, rând pe rând omul cărţilor gânguri ca un sugar şi ţipă ascuţit ca un zănatec. Recunoştea bibliile sale ebraice, vechile talmuduri, foarte vechiul său manuscris al lui Llavius Josephus, scumpele lui scrisori ale lui Gassendi către Gabriel Naude, şi cea mai preţioasă dintre bijuteriile sale – *Lucreţiul* cu armele marelui egumen al Franţei şi adnotată de mâna lui Voltaiire. Râdea, plângea, săruta marochinurile, legăturile în piele de viţel, în pergament de oaie, velimurile subţiri din piele de viţel sacrificat înainte de naştere, tartajele de lemn garnisite cu ţinte. Pe măsură ce Hippolyte, valetul, aducea câte un braţ de cărţi în bibliotecă, dl Sariette le aşeza pios, cu mâna tremurândă, la locul lor.

CAPITOLUL VII

De un destul de viu interes şi de o moralitate care va fi, sper, foarte gustată de majoritatea cititorilor, pentru că ea se formulează prin următoarea dureroasă exclamaţie: «Încotro mă târăşti, gândire?» şi pentru că un adevăr îndeobşte admis chiar spune că este nesănătos să meditezi şi că adevărata înţelepciune este de a nu te gândi la nimic.

Toate cărţile erau din nou reunite sub mâinile pioase ale dlui Sariette. Dar fericita împreunare nu avea să dăinuiască decât un moment. În noaptea următoare, douăzeci de volume părăsiră dulapurile şi, printre ele, *Lucreţiul* egumenului Vendome. Într-o săptămână, toate vechile texte ebraice şi greceşti ale celor două testamente se reîntoarseră în pavilionul lui Maurice. Şi în luna care urmă, părăsindu-şi noapte de noapte rafturile, luau la fel de misterios acelaşi drum. Altele dispărură nu se ştie unde.

Când i se relatau noile întâmplări tenebroase, dl d’Esparvieu se mărginea să observe fără bunăvoinţă:

— Sărmanul meu domn Sariette, toate acestea sunt foarte ciudate, foarte ciudate, într-adevăr.

Şi când dl Sariette îşi dădu cu părerea că ar trebui depusă o plângere sau să fie înştiinţat comisarul de poliţie, dl d’Esparvieu izbucni:

— Ce-mi propui, domnule Sariette? Să divulg secretele casei, să fac zarvă!… Nici să nu te gândeşti la aşa ceva! … Am inamici, şi mă laud cu asta: cred că i-am meritat. Dacă m-aş putea plânge de ceva, e că sunt atacat cu

nemaipomenită violenţă în propriul meu partid de regaliştii fervenţi care sunt buni catolici, aş vrea s-o cred, dar foarte răi creştini... În sfârşit, sunt iscodit, supravegheat, pândit, şi dumneata, dle Sariette, îmi propui să ofer malignităţii ziariştilor un mister comic, o aventură burlescă, în fine, o afacere în care amândoi ne-am dovedit demni de milă. Vrei, deci, să mă acoperi de ridicol?...

La capătul acestei întrevederi, cei doi domni conveniră să schimbe toate încuietorile bibliotecii. S-au întocmit devize şi fură aduşi lucrători. Timp de şase săptămâni, reşedinţa d'Esparvieu răsună de dimineaţa până seara de loviturile ciocanelor, de şuieratul burghiurilor, de scrâşnetul pilelor. În sala filozofilor şi sferelor se aprinseră focuri, şi un miros de ulei încins întorcea pe dos stomacul celor din casă. La uşile sălilor şi dulapurilor, vechile închizători care alunecau fără zgomot fură înlocuite cu altele, capricioase şi nărăvaşe. Se instalară numai închizători cu combinaţii, lacăte cu cifru, zăvoare de siguranţă, drugi de protecţie, lanţuri, avertizoare electrice. Toate fieroteniile astea inspirau teamă. Capacele metalice scânteiau şi zarurile se opinteau scrâşnit. Pentru a deschide fiecare sală, dulap ori sertar trebuia să cunoşti un cifru pe care numai dl Sariette îl ştia. Îşi umpluse capul de cuvinte bizare, de cifre nesfârşite, şi se încurca în atâtea criptograme, numere pătrate, cubice, triunghiulare. Nu mai putea deschide nici uşi, nici dulapuri, dar le găsea în fiecare dimineaţă larg deschise, iar cărţile risipite, învălmăşite, şterpelite. Într-o noapte, un sergent de stradă ridică dintr-un şanţ de pe strada Servandoni o broşură a lui Salomon Reinach asupra identităţii dintre Barrabas şi Iisus. Cum purta ex librisul bibliotecii d'Esparvieu, el o aduse proprietarului.

Fără a se mai osteni să-l informeze pe bibliotecar, dl d'Esparvieu hotărî să-l consulte pe unul dintre prietenii săi magistraţi, un bărbat demn de încredere, domnul des Aubels, consilier la Curtea de justiţie, şi care instruise mai multe afaceri importante. Era un omuleţ rotofei, foarte roşu, foarte chel, cu craniul lustruit ca o bilă de biliard. Îmtr-o dimineaţă apăru în bibliotecă, prefăcându-se că venise în calitate de bibliofil, însă curând dovedi că nu se pricepea deloc la cărţi. Pe cînd toate busturile filozofilor antici se oglindeau în cerc pe craniul său, puse câteva întrebări insidioase dlui Sariette, care se tulbură şi roşi. Căci nevinovăţia e promptă în a se tulbura. De atunci, dl des Aubels bănui cu tărie că dl Sariette e autorul şterpelelilor pe care tot el le denunţa cu oroare, şi se gândi să-i caute fără întârziere complicii. Cât priveşte mobilurile, magistratul nu-şi bătea capul: mobiluri se găsesc totdeauna. Dl des Aubels propuse dlui René d'Esparvieu ca un agent de la prefectura poliţiei să supravegheze cu discreţie reşedinţa.

— Voi face să vi se dea Mignon. E un excelent slujitor, acţionează cu atenţie şi prudenţă.

A doua zi de dimineaţă, de la ora şase, Mignon se plimba prin faţa reşedinţei d'Esparvieu. Cu capul vârât între umeri, cu perciunii răsuciţi în cârlig ivindu-i-se de sub borurile înguste ale melonului, ochios, cu o uriaşă mustaţă de un negru mat, cu mâini şi picioare gigantice, în fine, cu o înfăţişare de neuitat, se plimba metodic din dreptul celei mai apropiate dintre marile coloane cu cap de berbec care decorau reşedinţa de la Sordière şi până la capătul străzii Garancière, înspre altarul bisericii Saint-Sulpice şi domul Capelei Fecioarei. De atunci, nimeni nu mai putu nici ieşi, nici intra în reşedinţa d'Esparvieu fără să se simtă pândit în toate mişcările, şi până şi în gânduri. Mignon era un adevărat fenomen, dotat cu

calităţi pe care natura le refuză tuturor celorlalţi oameni. Nu mânca, nu dormea: la orice oră din zi şi din noapte, pe ploaie şi vânt, se afla în faţa reşedinţei şi nimeni nu scăpa radiumului privirilor sale. Te simţeai străbătut dintr-o parte într-alta, cu oasele scoase la iveală – mai rău decât în pielea goală: scheletic. Era treabă de-o clipă; agentul nici măcar nu se oprea, ci îşi continua eterna plimbare. Aşa ceva nu se mai putea suporta. Tânărul Maurice ameninţă că nu se mai întoarce sub acoperişul părintesc dacă mai era astfel radiografiat. Mama şi sora lui, Berthe, se plângeau de acea privire penetrantă care ofensa casta modestie a sufletului lor. Domnişoara Caporal, guvernanta tânărului Léon d'Esparvieu, încerca o jenă indicibilă. Dl René d'Esparvieu, depăşit, nu mai trecea peste propriu-i prag fără să-şi tragă pălăria pe ochi pentru a evita raza iscoditoare, şi fără să-l trimită la dracu' pe moş Sariette, principiu şi cauză ale întregului rău. Obişnuiţii casei, precum abatele Patouille şi unchiul Gaétan, se arătau rar, vizitatorii îşi întrerupseră vizitele, furnizorii ezitau să-şi aducă marfa, maşinile marilor magazine abia îndrăzneau să oprească. Dar supravegherea cauză cele mai grave dezordini în rândul personalului de serviciu. Valetul dlui René, temându-se să se mai întâlnească după-amiaza, sub ochiul poliţiei, cu nevasta cizmarului pe când aceasta lucra singură acasă, găsi slujba insuportabilă şi îşi anunţă stăpânul că pleacă; Odile, camerista doamnei d'Esparvieu, nemaiîndrăznind ca de obicei, după ce se culca stăpâna, să-l introducă în mansarda ei pe Octave, cel mai chipeş dintre vânzătorii librăriei vecine, deveni tristă, supărăcioasă, nervoasă, îşi trăgea de păr stăpâna la pieptănat, îi vorbea insolent, şi începu să-i facă avansuri dlui Maurice; bucătăreasa, madam Magloire, femeie serioasă, în vârstă de cincizeci

de ani, nemaiprimind vizitele lui Auguste, chelner la negustorul de vinuri din strada Servandoni, şi nemaiputând îndura o privaţiune atât de contrară temperamentului său, înnebuni subit, servi la masa stăpânilor un iepure crud şi anunţă că papa o cerea în căsătorie.

În fine, după două luni de supraomenească asiduitate, contrară tuturor legilor cunoscute ale vieţii organice şi condiţiilor esenţiale economicii animale, neobservând nimic anormal, agentul Mignon îşi încetă supravegherea şi se retrase fără un cuvânt, refuzând orice gratificaţie. În bibliotecă, dănţuiala cărţilor continua cu şi mai multă ardoare.

— E cât se poate de bine, spuse dl des Aubels. Pentru că nimeni nu intră, nici nu iese, răufăcătorul se află în casă.

Magistratul socoti că va putea descoperi criminalul şi fără interogatorii sau percheziţii. Îmtr-o bună zi dădu dispoziţii ca la miezul nopţii să se presare cu un strat de praf de talc duşumeaua bibliotecii, treptele scării, aleea din gradină care ducea la pavilionul dlui Maurice şi antreul pavilionului. A doua zi dimineaţa, dl des Aubels, asistat de un fotograf de la prefectura poliţiei şi întovărăşit de dl René d’Esparvieu şi dl Sariette, sosi să ia amprentele. Nu se găsi nimic în grădină (vântul suflase praful de talc) şi nimic mai mult în pavilion. Crezând – spunea el – că e vorba de o farsă, Maurice înlăturase pulberea albă cu măturică de la şemineu. Adevărul e că ştersese urma lăsată, de botinele cameristei Odile. Pe scară şi în bibliotecă se descoperi din loc în loc amprenta foarte uşoară a unui picior gol, care părea că plutise prin aer, coborând numai după lungi intervale şi fără sa apese, în total se găsiră cinci urme de felul acesta. Cea mai distinctă se afla în sala

busturilor şi sferelor, pe marginea mesei unde fuseseră îngrămădite cărţile. Fotograful prefecturii prinse amprenta în câteva clişee.

— Iată ceva mai cumplit decât toate de până acum, murmură dl Sariette.

Dl des Aubels îşi disimula rău surpriza.

Trei zile mai târziu, serviciul antropometrie al prefecturii înapoie clişeele trimise spre analiză cu menţiunea că urma nu exista în fişele sale. În aceeaşi seară, după cină dl René arătă fotografiile fratelui său Gaétan, care le examină cu o profundă atenţie şi, după o lungă tăcere:

— Cred şi eu că n-au aşa ceva la prefectură, strigă el; e piciorul unui zeu ori al unui atlet antic. Planta tălpii care a imprimat urma aceasta este de o perfecţiune necunoscută raselor şi climatelor ştiute de noi. Ea dezvăluie degete de o eleganţă delicată, un călcâi divin.

René d’Esparvieu strigă la rându-i că fratele său e nebun.

— E poet, suspină doamna d’Esparvieu.

— Unchiule, spuse Maurice, cred că te-ai îndrăgosti de piciorul acesta dacă vreodată l-ai întâlni.

— Asta a fost soarta lui Vivant Denon, care l-a însoţit pe Bonaparte în Egipt, răspunse Gaétan. Denon găsi la Teba, într-un hipogeu violat de arabi, un picioruş mumificat, de o uluitoare frumuseţe. Îl contemplă cu o fervoare extraordinară: „este piciorul unei femei tinere, visa el, al unei prinţese, al unei fiinţe fermecătoare; niciun fel de încălţări nu i-au alterat formele perfecte.” Denon le admiră, le adoră, le iubi. Un desen după picioruşul acestei mumii poate fi găsit în atlasul călătoriei lui Denon în Egipt, care, pentru a nu merge mai departe, ar putea fi răsfoit colo sus, dacă moş Sariette ar permite vreodată să i se răsfoaiscă un singur

volum din bibliotecă.

*

Câteodată, Maurice se trezea în tăria nopţii, părându-i-se că aude în camera vecină zgomot de file întoarse sau plesnetul înfundat al unor tartaje căzând pe parchet.

Într-o dimineaţă, întorcându-se de la cerc după o noapte de ghinion, pe când îşi căuta în faţa pavilionului cheile rătăcite prin buzunare, urechea îi prinse distinct un glas oare suspina:

— Cunoaştere, unde mă duci? Unde mă târăşti, gândire?

Dar, pătrunzând înăuntru, nu văzu pe nimeni şi îşi spuse că îi ţiuiseră urechile.

CAPITOLUL VIII

În care este vorba de dragoste; lucru care va place, căci o poveste fără dragoste e ca sângeretele fără muştar: searbădă.

Nimic nu-l intriga pe Maurice. Nu căuta să descopere cauzele ascunse ale lucrurilor şi trăia liniştit, în lumea aparenţelor. Fără a tăgădui adevărul etern, el urmărea, lăsându-se în voia dorinţelor, numai formele zădărniciei.

Mai puţin înclinat decât majoritatea tinerilor din generaţia lui spre sporturi şi spre exerciţii violente, Maurice rămânea inconştient ataşat vechii tradiţii erotice a rasei. Dintotdeauna francezii au fost cei mai galanţi dintre bărbaţi şi ar fi fost supărător ca ei să piardă acest avantaj. Maurice îl păstra; nu era îndrăgostit de nicio femeie, dar iubea să iubească – pentru a folosi cuvintele sfântului Augustin. După ce aduse un cuvenit omagiu trainicei frumuseţi şi artelor secrete ale doamnei de la Verdelière, gustase dezmierdările grăbite ale unei tinere artiste lirice, pe nume Luciole; acum suporta fără bucurie perversităţile elementare ale cameristei Odile şi adulaţia lăcrimoasă a frumoasei doamne Boittier. Şi simţea un gol enorm în inimă. Or, într-o miercuri, intrând în salonul în care mama sa primea doamnele – cele mai multe austere şi lipsite de atracţie, laolaltă cu domni bătrâni, sau foarte tineri – Maurice o remarcă în acest cadru intim pe doamna des Aubels, soţia distinsului consilier al Curţii, pe care dl René d’Esparvieu îl consultase zadarnic asupra furturilor misterioase din bibliotecă. Doamna des Aubels era tânără; Maurice o găsi frumoasă, şi nu fără motiv. Gilberte fusese modelată de Geniul Speciei şi niciun alt Geniu nu se

asociase acestei opere. Aşa se face că totul în ea inspira dorinţa, şi nimic din formele sau esenţa ei nu îndemna sufletul spre alte sentimente. Ideea care face să graviteze lumile dădu ghes tânărului Maurice să se apropie de această fiinţă delicioasă. Iată de ce îi oferi braţul pentru a o conduce spre masa de ceai. Şi când Gilberte fu servită, el îi spuse:

— Am putea să ne aranjăm amândoi. Ţi-ar conveni?

Vorbea în felul acesta, potrivit convenienţelor moderne, spre a evita complimentele fade şi ca să cruţe unei femei plictiseala de a asculta una din acele vechi declaraţii care, neconţinând decât lucruri vagi şi nelămurite, nu comportă niciun răspuns exact şi precis. Şi, profitând de împrejurarea că pentru câteva clipe îi putea vorbi în taină doamnei des Aubels, îi făcu propuneri stăruitoare şi zorite. După cât se poate socoti, Gilberte era mai degrabă făcută să inspire dorinţa decât s-o încerce ea însăşi. Cu toate acestea simţea prea bine că menirea ei era să iubească, şi-o urma bucuros şi cu plăcere. Maurice nu-i displăcea în mod special. L-ar fi preferat orfan, ştiind din experienţă cât e uneori de decepţionant să iubeşti un tânăr de familie bună.

— Vrei? făcu el în chip de concluzie.

Ea se prefăcu a nu înţelege şi, suspendându-şi cu o mână nemişcată bucăţica de pateu la marginea buzelor, îl fixă pe Maurice cu ochi miraţi.

— Ce? întrebă ea.

— Ştii foarte bine ce.

Doamna des Aubels coborî privirea, bău o gură de ceai şi nu răspunse nimic, pentru că pudoarea nu-i era încă învinsă.

Maurice îi şopti totuşi, luându-i ceaşca goală din mâini:

— Sâmbătă, la ora cinci, în strada Romei numărul 126, la parter, uşa din dreapta, sub gang: bate de trei ori.

Doamna des Aubels ridică spre fiul gazdei o privire severă şi liniştită, apoi reveni cu paşi siguri în cercul doamnelor oneste, cărora dl senator Le Fol le explica tocmai funcţionarea clocitoarelor artificiale din colonia agricolă Sfânta Iuliana.

*

Sâmbăta următoare, în parterul de pe strada Romei, Maurice o aşteptă pe doamna des Aubels. Aşteptă degeaba. Nicio mânuţă nu se ivi în gang ca să bată de trei ori la uşă.

Şi Maurice se dezlănţui în imprecaţii la adresa absentei, gratificând-o în sinea lui cu mârţoagă şi cămilă. Aşteptarea înşelată şi dorinţele frustrate îl făceau nedrept. Căci doamna des Aubels, pentru a nu fi venit unde nu promisese că va merge, nu merita asemenea epitete. Însă judecăm faptele oamenilor după plăcerea sau mâhnirea pe care ni le provoacă.

Maurice nu reapăru în salonul mamei sale decât la două săptămâni după intima discuţie de lângă masa de ceai. Ajunse târziu, când doamna des Aubels se şi afla acolo de o jumătate de ceas. O salută rece, se aşeză departe de ea şi îşi compuse mina celui care ascultă cu atenţie.

— …Vrednici unul de celălalt, rostea un glas bărbătesc şi plăcut, cei doi adversari erau întocmai clădiţi ca lupta să fie nesigură şi teribilă. Generalul Bol, de o tenacitate nemaipomenită, ramânea, ca să zic aşa, bine înfipt în pământ. Generalul Milpertuis, înzestrat cu o agilitate supraomenească, manevra cu o rapiditate năucitoare în jurul adversarului de neclintit. Bătălia continua cu o îndârjire teribilă. Eram cu toţii îngroziţi…

Era generalul d’Esparvieu, care povestea marile manevre de toamnă doamnelor palpitânde. Vorbea cu

măiestrie şi plăcere. Trasând apoi o paralelă între metoda franceză şi metoda germană, el le defini caracterele distinctive, reliefă meritele uneia ca şi ale celeilalte cu o înaltă imparţialitate, neezitând să afirme că amândouă prezintă avantaje. Mai întâi făcu să apară Germania ducând de nas Franţa, în ochii doamnelor surprinse, dezamăgite, tulburate, ale căror feţe cuprinse de umbră se alungiră. Dar puţin câte puţin, pe măsură ce războinicul descria mai precis ambele metode, cea franceză apăru mai suplă, elegantă, viguroasă, plină de graţie, de spirit, de voioşie, pe când cea germană se întrevedea greoaie, stângace şi timidă. Încetul cu încetul, feţele doamnelor se rotunjiră şi se limpeziră, într-un zâmbet vesel. Pentru a întări încrederea acestor mame, soţii, surori şi amante, generalul le aduse la cunoştinţă că noi, francezii, suntem în stare să folosim metoda germană când ne avantajează, în timp ce germanii nu dispun de mijloace ca să poată aplica metoda franceza.

Acestea fiind spuse, generalul fu tras deoparte de domnul le Truc de Ruffec, care tocmai fonda o societate patriotică, „Scrima pentru toţi”, în scopul (el spunea: în scopul) de a regenera Franţa şi de a-i asigura superioritatea asupra tuturor adversarilor. Societatea înrola copiii încă din leagăn, şi domnul le Truc de Ruffec oferi preşedinţia de onoare generalului d’Esparvieu.

În timpul acesta, Maurice se arăta atent la conversaţia pe care o bătrână doamnă foarte blândă o avea cu abatele Lapetite, duhovnicul asociaţiei pentru doamne „Sfântul Sânge”. Bătrâna doamnă, greu încercată în ultima vreme de dolii şi boli, dorea să ştie de ce oamenii sunt nefericiţi în lumea aceasta şi îl întrebă pe abatele Lapetite:

— Cum vă explicaţi flagelele care bântuie omenirea?

De ce atâtea epidemii de ciumă, foamete, inundaţii, cutremure?

— E nevoie ca Domnul să ne reamintească de el din timp în timp, răspunse abatele Lapetite cu un surâs celest.

Maurice se arătă viu interesat de discuţie. Apoi păru fascinat de doamna Fillot-Grandin, femeie tânără şi destul de proaspătă, dar a cărei inocenţă cam simplă îi răpea toată savoarea frumuseţii, toată picanteria carnaţiei. O prea bătrână doamnă, acră şi stridentă, care etala în veşminte sărăcăcioase din lână neagră orgoliul unei mari doamne din lumea finanţelor creştine, strigă ascuţit:

— Ei bine, scumpa mea doamnă d’Esparvieu, aţi avut deci neplăceri; ziarele au vorbit în cuvinte voalate de furturi, de înstrăinări din bogata bibliotecă a domnului d’Esparvieu, de scrisori sustrase.

— Ah! făcu doamna d’Esparvieu, dacă ar trebui să crezi tot ce spun ziarele!…

— În fine, scumpă doamnă, v-aţi regăsit comorile. Totul e bine când se sfârşeşte cu bine.

— Colecţiile se află în perfectă ordine. Nu lipseşte nimic.

— Biblioteca e instalată la etajul de sus, nu-i aşa? întrebă tânăra doamnă des Aubels, arătând un neaşteptat interes pentru cărţi.

Doamna d’Esparvieu îi răspunse că biblioteca ocupa întreg etajul doi, iar cărţile mai puţin preţioase fuseseră instalate la mansardă.

— N-aş putea să o vizitez puţin?

Stăpâna casei răspunse ca nimic nu era mai uşor. Îşi chemă fiul:

— Maurice, duceţi-vă să faceţi onorurile bibliotecii pentru doamna des Aubels.

Maurice se ridică şi fără să pronunţe un singur cuvânt urcă la al doilea etaj, urmând-o pe doamna des Aubels. Făcea pe indiferentul, dar în sinea lui jubila, căci nu se îndoia că Gilberte simulase dorinţa de a vedea biblioteca numai pentru a se întreţine cu el între patru ochi. Şi, afectând în continuare indiferenţa, îşi făgădui să-şi reînnoiască propunerile care, de astă dată, n-aveau să-i mai fie refuzate.

Sub bustul romantic al lui Alexandre d'Esparvieu, îi întâmpină în tăcere umbra scundă a unui bătrân livid, cu ochi găunoşi şi cu o expresie de groază resemnată şi calmă.

— Nu te deranja, domnule Sariette, spuse Maurice; îi arăt eu doamnei des Aubels biblioteca.

Maurice şi doamna des Aubels trecură în marea sală unde, pe tuspatru pereţii, se ridicau dulapurile pline de cărţi, împodobite cu busturile date cu bronz ale poeţilor, filozofilor şi oratorilor antichităţii. Totul se odihnea într-o perfectă ordine, care părea să nu fi fost nicicând tulburată dintru începuturi. Atâta că se zărea, în locul încă în ajun ocupat de un manuscris inedit al lui Richard Simon, o gaură neagră. În timpul acesta, dl Sariette păşea fără zgomot, pal, nedesluşit şi mut în apropierea tinerei perechi.

Maurice, aruncându-i doamnei des Aubels o privire încărcată de reproş:

— Zău, n-ai prea fost drăguţă!

Ea îi făcu semn că bibliotecarul îl putea auzi. Maurice o linişti:

— Nu-i da atenţie. E moş Sariette. S-a tâmpit cu totul.

Şi repetă:

— Nu, n-ai fost deloc drăguţă. Te-am aşteptat; n-ai venit. M-ai făcut nefericit.

După un moment de tăcere în timpul căreia se putea

auzi cânteoul trist şi domol al astmei în bronhiile bătrânului Sariette, Maurice reîncepu cu tărie:

— N-ai dreptate.

Ea:

— Apropo de ce?

— De a nu te aranja cu mine.

— Încă te mai gândeşti la asta?

— Bineînţeles!

— Era deci serios?!

— Tot ce poate fi mai serios!

Mişcată de încrederea pe care el i-o inspira printr-un astfel de sentiment sincer şi constant, şi socotind că se apărase destul, Gilberte îi acordă lui Maurice ceea ce îi refuzase cu cincisprezece zile înainte.

Se strecurată în firida unei ferestre, în spatele enormei sfere cereşti pe care se zăreau gravate semnele zodiacului şi figurile constelaţiilor, şi acolo, cu privirea fixată asupra Leului, Fecioarei şi Balanţei, în prezenţa unei mulţimi de biblii, dinaintea operelor Părinţilor greci şi latini, sub chipurile lui Homer, Esehil, Sofocle, Euripide, Herodot, Tucidide, Socrate, Platon, Aristotel, Demostene, Cicero, Vergiliu, Horaţiu, Seneca şi Epictet, îşi promiseră amândoi iubire şi se sărutară prelung.

Imediat după, doamna des Aubels îşi aminti că mai avea de făcut nişte vizite şi că trebuie să plece în grabă: căci dragostea n-o făcuse să-şi piardă cu totul grija pentru reputaţia sa. Abia ajunsese pe palier împreună cu Maurice, când auziră un strigăt răguşit şi îl zăriră pe dl Sariette năpustindu-se pe scară în neştire, ţipând:

— Opriţi-l! Opriţi-l! L-am văzut cum şi-a luat zborul!... A ieşit singur din raft... A traversat încăperea... Uite-l! Uite-l! Coboară scara... Opriţi-l... A trecut prin uşa de la parter...

— Cine? întrebă Maurice.

Dl Sariette privea prin fereastra palierului şi murmura plin de oroare:

— Traversează grădina!... Intră în pavilion!... Opriţi-l!... Opriţi-l!

— Dar pe cine? întrebă din nou Maurice. Pentru numele lui Dumnezeu, pe cine?

— Flavius Josephus al meu! strigă dl Sariette. Opriţi-l! ...

Şi se prăbuşi greoi pe spate.

— Vezi bine că-i nebun, se adresă Maurice doamnei des Aubels în timp ce-l ridica pe nefericitul bibliotecar.

Puţin cam palidă, Gilberte mărturisi că i se păruse şi ei că vede zburând ceva în direcţia arătată de bietul om. Maurice nu văzuse nimic, dar simţise ceva ca o pală de vânt.

Îl lăsă pe dl Sariette în braţele lui Hippolyte şi ale femeii de serviciu, care alergaseră la zarvă.

Bătrânul avea o tăietură la cap.

— Cu atât mai bine, spuse femeia de serviciu. Rana asta poate că l-a scutit de-o dambla.

Doamna des Aubels îşi dădu batista pentru a potoli sângerarea şi recomandă o compresă cu arnică.

CAPITOLUL IX

În care se arată că, după cum spunea un bătrân poet grec, „nimic nu e mai dulce ca Afrodita cea de aur”.

Cu toate că trecuseră şase luni împlinite de când o avusese pe doamna des Aubels, Maurice încă o mai iubea. La drept vorbind, îi despărţiseră frumoasele zile de vară. Lipsindu-i banii, el fusese nevoit să-şi însoţească mama în Elveţia, apoi să rămână în familie, la castelul d’Esparvieu. Gilberte îşi petrecuse vara la mama ei, la Niort, iar toamna, împreună cu soţul, pe o mică plajă normandă. Aşa se face că se întâlniseră cu totul abia de patru-cinci ori. De când iarna, prielnică amanţilor, îi reunise din nou în oraş sub mantia-i de ceaţă, Maurice o primea de două ori pe săptămână în micul lui apartament din strada Romei, unde nu venea nimeni altcineva. Nicio femeie nu-i inspirase sentimente atât de constante, atât de fidele. Ceea ce îi sporea plăcerea era tocmai faptul că se credea iubit. Nutrea convingerea că Gilberte nu-l înşală nu pentru că ar fi avut vreun motiv să creadă astfel, ci pentru că i se părea şi drept şi firesc ca ea să se mulţumească doar cu el. Cel mai mult îl supăra că ea se lăsa mereu aşteptată, şi adesea întârzia la întâlniri destul de mult.

Or, sâmbătă 30 ianuarie, de pe la patru, galant înveşmântat într-o pijama înfloratã, Maurice o aştepta pe doamna des Aubels în cămăruţa roz, aşezat lângă focul limpede din cămin şi fumând un trabuc oriental. Visă mai întâi cum s-o îmtâmpine cu sărutări uluitoare şi îmbrăţişări nemaiîntâlnite. Scurgându-se un sfert de ceas, cugetă la nişte reproşuri afectuoase dar grave.

Apoi, după un ceas de aşteptare înşelată, îşi promise să o întâmpine cu o adversitate rece.

În sfârşit ea apăru, proaspătă şi parfumată.

— Nu merita să te mai oboseşti, i se adresă el cu amărăciune în timp ce ea lăsa pe masă manşonul, sacul de mână, şi îşi scotea voaleta dinaintea dulapului cu oglindă.

Gilberte îl asigură pe scumpul ei iubit că niciodată nu-şi făcuse atâta sânge rău, şi abundă în scuze pe care el le respingea îndărătnic. Dar de îndată ce ei îi dădu prin minte să tacă, el nu-i mai adresă reproşuri: nimic nu-l mai distrăgea acum de la dorinţa pe care i-o inspira simpla ei prezenţă.

Făcută să placă şi să farmece, ea se dezbrăca fără ezitări, ca femeie ce ştie că e convenabil să fie goală şi decent să-şi arate frumuseţea. El o iubi întâi cu posaca furie a celui căzut pradă Necesităţii, stăpâna oamenilor şi a zeilor. Sub o aparenţă plăpândă, Gilberte dispunea de tăria de a suporta loviturile inevitabilei zeiţe. Apoi el o iubi într-o manieră mai puţin fatală, urmând sfaturile eruditei Venus şi potrivit capriciilor iscusitului Eros. Vigorii lui naturale i se adăugară atunci invenţiile unui spirit dedat plăcerilor lubrice, aşa precum se înfăşoară lăstarul de viţă în jurul suliţei Bacantelor. Văzând că ei îi plac jocurile, el le prelungi, căci e în firea amanţilor să caute satisfacerea obiectului iubirii. După care amândoi căzură într-o moale şi mută toropeală.

Perdelele erau trase; camera se învăluia într-o umbră caldă în care dansau licăririle tăciunilor. Trupuri şi cearşafuri păreau fosforescente; oglinzile dulapului şi ale şemineului se umpleau de limpezimi misterioase. Rezemându-şi cotul în pernă şi obrazul în palmă, Gilberte medita cu glas tare. Un mic bijutier, om de încredere şi foarte inteligent, îi arătase o brăţară fermecător de

drăguţă, din perle şi safire, care valora o avere şi putea fi luată pe mai nimica toată. I-o dase o cocotă aflată la mare strâmtoare şi nevoită să se descotorosească repede de ea. Era o ocazie cu care nu te întâlneşti în fiecare zi, şi ar fi fost păcat să le scape.

— Nu vrei s-o vezi, scumpule? I-aş putea cere bijutieraşului să mi-o încredinţeze.

Maurice nu refuză de-a dreptul propunerea. Dar era vizibil că fermecătoarea brăţară nu-l interesa deloc.

— Când bijutieraşii dau peste un asemenea chilipir, replică el, îl păstrează pentru ei, nu-i fac pe clienţi să profite. Dealtminteri, bijuteriile n-au căutare. Femeile bine nu mai poartă. Toată lumea e cu trup şi suflet pentru sporturi, şi bijuteria e duşmanul sporturilor.

Aşa glasul în pofida adevărului Maurice, pentru că dăruindu-i de curând prietenei sale o haină de blană, nu se grăbea să-i facă un nou cadou. Fără a fi avar, se uita pe ce cheltuie banii. Părinţii nu-i alocau o rentă prea mare, şi datoriile creşteau cu fiecare zi. Satisfăcând prea prompt dorințele prietenei sale, se temea să nu pricinuiască apariţia altora, încă mai vii. Ocazia i se părea mai puţin grozavă decât Gilbertei, şi la urma urmei voia să aibă el iniţiativa propriei dărnicii. În sfârşit, îşi mai spunea că dacă făcea prea multe cadouri, nu mai putea fi sigur că e iubit pentru el însuşi.

Doamna des Aubels nu încercă din cauza acestei atitudini nici dezamăgire, nici surprindere: era blândă şi cumpătată; cunoscând bărbaţii, socotea că trebuie luaţi aşa cum sunt, că în marea lor majoritate nu prea dăruie bucuroşi, şi că o femeie trebuie să se priceapă să-i facă darnici.

Aprins brusc în stradă, un bec cu gaz lumină deschizăturile perdelelor.

— Şase şi jumătate, spuse ea, trebuie să mă îmbrac.

Îmboldit de bătaia de aripă a timpului care trecea, Maurice simţi trezindu-i-se dorinţele şi revenindu-i forţele. Albă şi radioasă ostie, cu capul răsturnat, privirea în stingere, buzele întredeschise, pierdută, Gilberte lăsa să-i scape o răsuflare prelungă, când, dintr-o dată, ridicându-se din mijloc, scoase un ţipăt înfricoşat:

— Ce-i asta?

— Stai liniştită, zise Maurice, reţinând-o în braţe.

În starea în care se afla, nici prăbuşirea cerului nu l-ar fi făcut să se sinchisească. Dar, dintr-un salt, ea îi scăpă. Ghemuită între pat şi perete, eu ochii plini de groază, arătă cu degetul o figură apărută într-un ungher al încăperii, între şemineu şi dulapul cu oglindă. Apoi, nemaiputând suporta vedenia, şi gata-gata să leşine, ea îşi ascunse faţa în mâini.

CAPITOLUL X

Care depăşeşte cu mult în cutezanţă imaginaţia lui Dante şi Milton.

Întorcându-şi în fine capul, Maurice văzu apariţia şi, dându-şi seama că mişcă, fu la rându-i cuprins de teamă. În timpul acesta, Gilberte îşi revenea; îşi închipui că ceea ce abia desluşise era vreo metresă pe care amantul său o ascunsese undeva, în încăpere. La gândul unei asemenea trădări, aprinsă de mânie şi necaz, fierbând de indignare şi măsurând cu privirea pretinsa rivală, ţipă:

— O femeie!... Şi încă una goală!... Mă primeşti într-o cameră în care ţi-aduci femeile, iar când sosesc, nici măcar n-au timp să se îmbrace. Şi tu care-mi reproşezi că vin prea târziu. Ai o neruşinare...! Hai, mişcă, fă-ţi pipiţa să se cărăbănească... Ascultă, dacă vroiai să ne ai pe amândouă laolaltă, trebuia cel puţin să mă întrebi dacă-mi convine...

Maurice, holbându-şi ochii şi căutând pe dibuite un revolver care nu fusese niciodată pus acolo, pe măsuţa de noapte, suflă la urechea prietenei sale:

— Taci odată! Nu e o femeie... Nu i se văd deloc... dar mi se pare că e mai degrabă un bărbat.

Ea îşi ascunse iarăşi ochii cu mâinile şi urlă şi mai dihai:

— Un bărbat! De unde-a ieşit? Un hoţ!... Un asasin... Ajutor! Ajutor! Maurice, omoară-l! Omoară-l!... Aprinde lumina... Nu! N-aprinde!

În gând, ea se jurui să aprindă o lumânare Sfintei Fecioare dacă scapă cu bine din primejdie. Îi clănţăneau dinţii.

Vedenia făcu o mişcare.

— Nu te apropia! strigă Gilberte. Nu te apropia!

Se oferi să arunce hoţului tot ce avea pe măsuţă în bani şi bijuterii, dacă acesta accepta să nu se mişte.

Printre uluiri şi spaime, îi trecu prin minte că probabil soţul ei, ascunzându-şi bănuielile, a pus să fie urmărită, a tocmit martori şi l-a prevenit pe un comisar de poliţie. Într-o clipită, întrezări limpede un lung şi dureros viitor: izbucnirea unui scandal monden, dispreţul prefăcut, laşa lepădare a prietenelor ei, îndreptăţită batjocură a lumii bune, căci, în sfârşit, e ridicol să te laşi prinsă. Văzu divorţul, pierderea rangului şi situaţiei sale. Văzu existenţa strâmtă şi amărâtă pe care ar fi dus-o la mama ei, unde nimeni nu-i va face curte, căci bărbaţii fug de femeile care nu le dau siguranţa unei situaţii conjugale. Şi pentru ce toate acestea? Pentru ce ruina, dezastrul? Pentru o prostie, pentru un fleac. Astfel cuvântă, într-o străfulgerare, conştiinţa Gilbertei des Aubels.

— Nu vă temeţi, doamnă, se auzi o voce foarte dulce

Ea se mai linişti puţin şi găsi tărie să întrebe:

— Cine eşti dumneata?

— Sunt un înger, răspunse vocea.

— Ce spui?…

— Sunt un înger; sunt îngerul păzitor al lui Maurice.

— Mai spune o dată!… înnebunesc… Nu înţeleg.

Fără să înţeleagă mai mult, Maurice era indignat. Potrivindu-şi pijamaua, sări din pat şi iată-l, ca acoperit cu flori, înarmat cu un papuc în mâna dreaptă, schiţă un gest ameninţător şi spuse aspru:

— Eşti un necioplit… Fă-mi plăcerea şi ieşi pe unde-ai venit.

— Maurice d’Esparvieu, reluă glasul cel dulce, Acela pe care îl adoraţi drept creatorul vostru a rânduit pe lângă fiecare credincios un înger, cu menirea de a-l îndruma şi

păzi: este părerea constantă a Părinţilor Bisericii: ea se întemeiază pe mai multe texte din Scriptură; Biserica o admite în totalitatea ei, fără să arunce totuşi anatema asupra celor care au o opinie contrară. Aveţi în faţa voastră unul din aceşti îngeri – al vostru, Maurice. Am fost însărcinat să veghez asupra curăţeniei voastre şi să vă apăr castitatea.

— Se poate, replică Maurice; dar cu siguranţă nu eşti om de lume. Un om de lume nu-şi permitea să dea buzna într-o încăpere tocmai când... în sfârşit, la ce naiba te învârţi pe aici?

— Am luat înfăţişarea pe care o vezi, Maurice, pentru că fiind nevoit să acţionez de-acum înainte printre oameni, trebuia să mă fac asemănător lor. Duhurile cereşti posedă facultatea de a se putea înveşmânta într-o formă de aparenţă care le face vizibile şi sensibile. Această formă este reală pentru că este aparentă, şi pentru că nu există pe lume alte realităţi decât aparenţele.

Acum liniştită, Gilberte îşi potrivea părul pe frunte.

Îngerul continuă:

— Duhurile cereşti îşi aleg, după voie, un sex sau altul, sau amândouă deodată. Dar n-ar putea să se deghizeze în orice moment după cum le dictează capriciul ori fantezia. Metamorfozele lor sunt supuse unor legi fixe, pe care nu le-aţi putea înţelege. Aşa se face că nici nu vreau, nici n-aş putea să mă transform sub ochii şi spre amuzamentul vostru sau al meu, în leu, tigru, muscă sau aşchie de sicomor, după pilda acelui tânăr egiptean a cărui istorie fu descoperită într-un mormânt, ori încă şi mai şi în măgar, cum făcu Lucius ungându-se cu pomada tinerei Fotis. Înţelepciunea mea a fixat dinainte ora apariţiei mele printre oameni; nimic n-ar putea-o nici grăbi, nici întârzia.

Nerăbdător să se dumirească, Maurice întrebă pentru a doua oară:

— Mă rog, dar ce „învârţi” pe aici?

Unindu-şi vocea cu aceea a amantului:

— Într-adevăr, ce cauţi aici? întrebă doamna des Aubels.

Îngerul răspunse:

— Omule, pleacă-ţi urechea; femeie, ascultă-mi glasul! Vă voi dezvălui o taină de care depinde soarta universului. Ridicându-mă împotriva Celui pe care îl socotiţi creatorul tuturor văzutelor şi nevăzutelor, eu pregătesc revolta îngerilor.

— Îţi arde de glumă, spuse Maurice, care era credincios şi nu suporta să fie luate în derâdere cele sfinte.

Dar îngerul, cu mustrare în glas:

— Ce te face să crezi, Maurice, că sunt uşuratic şi că mă pierd în vorbe deşarte?

— Haida, de! făcu Maurice ridicând din umeri, doar nu cumva o să te revolţi împotriva…

Arătă plafonul, neîndrăznind să încheie.

Dar îngerul:

— Nici n-aţi auzit pomenindu-se că fiii Domnului s-au şi răzgândit şi că în cer s-a dat o mare bătălie?

— E multă vreme de-atunci, spuse Maurice trăgându-şi ciorapii.

Atunci îngerul:

— S-a mai întâmplat înainte de facerea lumii. Dar de atunci nimic nu s-a schimbat în ceruri. Natura îngerilor nu se deosebeşte astăzi de aceea care a fost la început. Şi ce-au făcut odinioară, pot face din nou acum.

— Nu! Nu e cu putinţă: ar fi împotriva credinţei. Dacă ai fi un înger, un înger bun, cum pretinzi, nu ţi-ar veni ideea nesupunerii faţă de creatorul tău.

— Te înşeli, Maurice, şi autoritatea Părinţilor Bisericii te condamnă. Origen întăreşte în omeliile lui că şi îngerii cei buni sunt supuşi greşelii, că păcătuiesc în fiecare zi şi cad din cer ca muştele. Poate te simţi ispitit să-l recuzi pe acest Părinte (dacă mi-e-ngăduit să-i spun astfel), în ciuda profundei lui cunoaşteri a Scripturilor, pe motiv că este exclus din Canonul Sfinţilor. În cazul ăsta îţi voi reaminti capitolul din *Apocalips,* în care îngerii din Efes şi Pergam sunt mustraţi că şi-au păzit prost Biserica. Vei pretexta fără îndoială că îngerii despre care vorbeşte apostolul sunt de fapt episcopii celor două oraşe, că el le spune îngeri datorită dregătoriei lor. Se prea poate, şi sunt de acord. Dar ce vei opune, Maurice, opiniei atâtor doctori şi pontifi care învaţă cu toţii că îngerii sunt supuşi schimbării de la bine la rău? Tocmai asta susţine sfântul Ieronim, în a sa *Epistolă către Damasc…*

— Domnule, spuse doamna des Aubels, te rog, retrage-te.

Dar îngerul nu-i dădu câtuşi de puţin atenţie, continuând:

— …Sfântul Augustin, *Despre adevărata religie,* capitolul XIII; sfântul Gregorie, *Morale,* capitolul XXIV; Isidor…

— Domnule, lasă-mă să mă îmbrac; sunt grăbită.

— …*Despre binele suprem,* cartea întâi, capitolul XII; Bède, *Despre Iov…*

— Domnule, te rog…

— …capitolul VIII; Damaschin, *Despre Credinţă,* cartea II, capitolul III. Sunt, cred eu, autorităţi cu suficientă greutate; şi nu-ţi mai rămâne, Maurice, decât să-ţi recunoşti greşeala. Ceea ce te-a indus în eroare este că n-ai ţinut seama de natura mea, care e liberă, activă şi schimbătoare, ca a tuturor îngerilor, şi că ai avut în vedere numai favorurile şi harurile de care mă orezi

copleşit. Lucifer n-a avut parte de mai puţine: şi totuşi s-a revoltat.

— Dar dumneata, de ce te revolţi? De ce? întrebă Maurice.

— Isaia, răspunse copilul luminii, Isaia întrebase înaintea voastră: *„Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui mane oriebaris?”*[55]. Mai citeşte câte ceva, Maurice! Înaintea tuturor timpurilor, îngerii se ridicară penitru stăpânirea cerului. Cel mai frumos dintre serafimi s-a revoltat din orgoliu. În ce mă priveşte, ştiinţa este aceea care mi-a insuflat generoasa dorinţă de a mă dezrobi. Aflându-mă în preajma dumitale, într-o casă care adăposteşte una din cele mai vaste biblioteci din lume, am prins gustul lecturii şi dragostea pentru studiu. În vreme ce, obosit de eforturile vieţii dumitale grosiere, te cuprindea un somn greu, înconjurându-mă de cărţi eu studiam, meditam asupra textelor, când într-o sală a bibliotecii, sub chipurile marilor oameni ai antichităţii, când în fundul grădinii, în anticamera pavilionului.

La aceste cuvinte, tânărul d’Esparvieu izbucni în râs şi începu să dea zdravăn cu pumnul în pernă – semn sigur de ilaritate imposibil de stăpânit.

— Ha, ha, ha! Vasăzică dumneata şterpeleai din biblioteca lui papă, înnebunindu-l pe bietul moş Sariette. Ştii: s-a tâmpit de-a binelea.

— Ocupat, făcu îngerul, să-mi formez o inteligenţă suverană, nu m-am prea sinchisit de fiinţa asta inferioară; şi când i-a trecut prin minte să pună stavilă cercetărilor mele, să-mi tulbure lucrările, l-am pedepsit pentru inoportunitatea sa.

Aşa se face că într-o noapte de iarnă, în sala filozofilor şi sferelor l-am pocnit în cap cu o carte grea, nu glumă,

[55] Cum ai căzut din cer, Luceafăr strălucitor, fiu al zorilor? (Isaia, cap. 14, vers. 12 – în lat., în original.)

pe care încerca să o smulgă mâinilor mele nevăzute. Mai ieri, ridicând cu braţ viguros alcătuit dintr-o coloană de aer condensat un preţios manuscris de Flavius Josephus, îi pricinuii imbecilului o asemenea spaimă, că se năpusti urlând pe palier şi (ca să împrumut o expresie robustă din Dante Alighieri) căzu precum un trup mort cade. Fu răsplătit, cu dărnicie, căci dumneavoastră, doamnă, i-aţi dat, spre oblojirea rănii sângerânde, batista voastră parfumată… Dacă mai ţineţi minte, era în ziua în care, în spatele sferei cereşti, aţi schimbat cu Maurice o lungă sărutare.

— Domnule! făcu încruntând din sprânceană doamna des Aubels ultragiată, nu-ţi permit să…

Dar se opri îndată, socotind că nu era momentul să se arate prea pretenţioasă în privinţa respectului.

Îngerul continuă netulburat:

— Mă decisesem să examinez fundamentele credinţei. M-am apucat mai întâi de monumentele iudaismului şi am citit toate textele ebraice.

— Deci ştii ebraica! strigă Maurice.

— Ebraica e limba mea natală: multă vreme în Rai nu s-a vorbit decât astfel.

— Aha! Eşti evreu! Ar fi trebuit să-mi dau seama după lipsa dumitale de tact.

Fără a găsi de cuviinţă să-i dea atenţie, îngerul reluă cu vocea lui melodioasă:

— Am pătruns antichitatea orientală, Grecia şi Roma, am devorat teologii, filozofii, fizicienii, geologii, naturaliştii. Am cunoscut, am cugetat, mi-am pierdut credinţa.

— Cum? Nu crezi în Dumnezeu?

— De crezut, cred – pentru că existenţa mea depinde de a lui şi pentru că dacă el nu mai este, eu însumi cad în neant. Cred aşa cum silenele şi menadele credeau în

Dionisos, şi penLtru aceleaşi motive. Cred în Dumnezeul evreilor şi al creştinilor. Dar neg că el ar fi creat lumea; cel mult, a pus rânduială într-o mică parte din ea, şi tot ce-a atins poartă pecetea spiritului lui nesocotit şi brutal. Nu cred că ar fi veşnic ori nemărginit, căci e absurd să concepi o existenţă care să nu fie finită în spaţiu şi timp. Îl cred mărginit, chiar foarte mărginit. Nu mai cred că ar fi Dumnezeul unic; multă vreme el însuşi n-a crezut-o: la început a fost politeist. Abia mai târziu, propria-i trufie şi linguşelile adoratorilor îl făcură monoteist. Are puţină continuitate în idei; e mai puţin puternic decât s-ar crede. Şi, pentru a spune totul, nu e atât un dumnezeu, cât un demiurg neştiutor şi îngâmfat. Cei care, ca şi mine, îi cunosc adevărata fire îi spun Ialdabaoth.

— Cum ai zis?

— Ialdabaoth.

— Ce înseamnă asta, Ialdabaoth?

— Ţi-am spus-o: e demiurgul pe care, în orbirea voastră, îl adoraţi ca pe unicul dumnezeu.

— Eşti nebun! Nu te sfătuiesc să-i vinzi o gogoaşă ca asta abatelui Patouille.

— N-am nicio nădejde, dragă Maurice, să pot străpunge groasele neguri din mintea ta. Află numai că-l voi înfrunta pe Ialdabaoth cu nădejdea că-l voi învinge.

— Crede-mă, nu vei reuşi.

— Lucifer i-a zguduit tronul şi o vreme victoria fu nedecisă.

— Care-i numele dumitale?

— Abdiel pentru îngeri şi sfinţi, Arcadie pentru oameni.

— Ei bine, sărmane Arcadie, regret că te văd luând-o razna. Dar mărturiseşte că-ţi râzi de noi. Aş mai înţelege, la nevoie, să părăseşti cerul pentru o femeie. Dragostea poate împinge la cele mai mari nerozii. Dar n-o să mă faci niciodată să cred că dumneata, care ai văzut

dinainte-ţi chipul lui Dumnezeu, ai aflat abia pe urmă adevărul, din hârţoagele lui moş Sariette. Nu, aşa ceva n-o să-mi între niciodată în cap!

— Dragul meu Maurice, şi Lucifer a stat faţă în faţă cu Dumnezeu, şi cu toate acestea n-a mai consimţit să-l slujească. Cât despre ce fel de adevăr e acela care poate fi găsit în cărţi: e un adevăr care face să ne dăm seama cum nu sunt lucrurile, fără ca vreodată să ne facă să descoperim cum sunt. Şi a fost deajuns acest biet crâmpei de adevăr ca să-mi dovedească faptul că Acela în care credeam orbeşte nu este vrednic de crezare, şi că şi oameni şi îngeri au fost înşelaţi de minciunile lui Ialdabaoth.

— Nu există niciun fel de Ialdabaoth. Există numai Dumnezeu. Haide, vino-ţi în fire, Arcadie! Renunţă la smintelile, la nelegiuirile dumitale, dezincarnează-te, fă-te din nou numai spirit şi reia-ţi slujba de înger păzitor. Întoarce-te la datorie. Eu, unul, te iert, cu condiţia să nu te mai arăţi niciodată.

— Aş vrea să-ţi fac pe plac, Maurice. Simt pentru dumneata un pic de tandreţe, căci am o inimă slabă. Dar soarta mă-ndeamnă de-acum înainte spre fiinţele capabile să gândească şi să acţioneze.

— Domnule Arcadie, spuse doamna des Aubels, te rog, retrage-te. Mă jenează oribil să mă găsesc doar în cămaşă între doi bărbaţi. Crede-mă, zău, nu sunt obişnuită.

CAPITOLUL XI

Cum îngerul, înveşmântat în boarfele unui sinucigaş, îl văduvi pe Maurice de cerescul lui păzitor.

Aşa cum sta ghemuită în vârful patului, genunchii ei netezi licăreau în umbră, ivindu-se de sub cămaşa scurtă, uşoară; cu braţele încrucişate acoperindu-şi sânii, Gilberte abandona privirilor doar umerii plini, rotunzi, şi părul de flăcări, teribil de încâlcit.

— Linişteşte-te, doamnă, răspunse apariţia; situaţia dumitale nu e atât de scabroasă precum spui: nu te afli în faţa a doi bărbaţi, ci numai a unui bărbat şi a unui înger.

Ea examina străinul cu ochi care, scrutând umbrele, se neliniştiră din pricina unui oarecare indiciu vag, însă nu mediocru, şi întreba:

— Domnule, e oare absolut sigur că dumneata eşti înger?

Apariţia o rugă să nu se mai îndoiască şi dădu lămuriri precise asupra originii sale:

— Există trei ierarhii de duhuri cereşti, compuse fiecare din câte nouă coruri; prima cuprinde Serafimii, Heruvimii şi Scaunele; a doua – Stăpâniile, Domniile şi Puterile; a treia – Începătoriile, Arhanghelii şi Îngerii propriu-zişi. Eu aparţin celui de al nouălea cor din a treia ierarhie.

Doamna des Aubels, păstrându-şi temeiurile îndoielii, dădu glas măcar unuia:

— Nu ai aripi.

— De ce-aş avea, doamnă? Sunt oare obligat să mă aseamăn îngerilor de pe agheasmatarele voastre?

Mesagerii cerului nu-şi încarcă totdeauna umerii cu vâslele astea de pene, care bat în cadenţă unda văzduhurilor. Heruvimii pot fi neînaripaţi. N-aveau deloc aripi nici cei doi preafrumoşi îngeri care pe trecură o noapte neliniştită în casa lui Lot, asediată de o trupă de orientali. Nu! Amândoi păreau întru totul asemănători unor bărbaţi şi pulberea drumului le acoperea picioarele, pe care patriarhul le spălă cu o mână pioasă. Vă invit să observaţi, doamnă, că, după ştiinţa metamorfozelor organice întemeiată de Lamarck şi Darwin, aripile păsărilor s-au transformat succesiv în membre anterioare la patrupede şi în braţe la primate. Şi poate-ţi aduci aminte, Maurice, că, printr-un destul de supărător fenomen atavic, bona englezoaică, miss Kat, care gusta o vie plăcere să te pălmuiască peste poponeaţă, avea braţele aidoma aripilor unei orătănii. S-ar putea spume, aşadar, că o fiinţă care posedă în acelaşi timp braţe şi aripi este un monstru şi că aparţine teratologici. Avem în rai heruvimi sau cherubi cu înfăţişarea unor tauri înaripaţi; dar acestea-s născocirile greoaie ale unui Dumnezeu nu prea artist. Şi totuşi este adevărat, cât se poate de adevărat că Victoriile templului Athena Niké de pe Acropole sunt frumoase şi cu braţe, şi cu aripi; cât se poate de adevărat că Victoria din Brescia este încântătoare cu braţele întinse şi lungile ei aripi căzând pe şolduri puternice. Ştiinţa de a crea monştri armonioşi, iată unul din miracolele geniului grec. Grecii nu se înşelau niciodată. Modernii se-nşeală totdeauna.

— În fine, spuse doamna des Aubels, nu ai aerul unui spirit pur.

— Cu toate acestea, doamnă, sunt unul, dacă vreodată a existat aşa ceva. Şi nu se cade ca tocmai dumneata, care ai fost botezată, să te îndoieşti. Mulţi Părinţi, ca de pildă sfinţii Justinian, Tertulian, Origen şi

Clement din Alexandria credeau că îngerii nu sunt pur spirituali, ci posedă un trup format dintr-o materie subtilă. Sfântul Augustin e de părere că îngerii au un trup care răspândeşte lumină. Opinia aceasta a fost respinsă de Biserică; prin urmare, sunt Spirit. Dar ce este Spiritul şi ce-i materia? Odinioară erau opuse, ca formând cele două contrarii; şi iată că acum ştiinţa voastră omenească tinde să le reunească, socotindu-le două aspecte ale unuia şi aceluiaşi lucru. Ea afirmă că totul porneşte din etherul în care se întoarce totul, că singură mişcarea transformă undele cereşti în pietre şi metale, şi că atomii răspândiţi în spaţiul infinit alcătuiesc, prin vitezele diferite ale orbitelor lor, toate substanţele lumii sensibile…

Dar doamna des Aubels nu-l mai asculta; o preocupa un gând şi, pentru a fi cu conştiinţa împăcată, întrebă:

— De când te afli aici?

— Am sosit odată cu Maurice.

Ea clătim din cap:

– Frumos, n-am ce spune!

Dar îngerul continuă cu o cerească serenitate:

— Totul în univers nu-i decât cercuri, elipse, hiperbole, şi aceleaşi legi care conduc astrele guvernează şi firul acesta de praf. Prin mişcările originare şi native ale substanţei sale, trupul meu e spirit; dar el poate încorpora, după cum vedeţi, starea materială schimbând ritmul elementelor care-l compun.

Acestea fiind spuse, îngerul se aşează într-un fotoliu, peste ciorapii negri ai doamnei des Aubels.

Undeva bătu un orologiu:

— Dumnezeule, e şapte! strigă Gilberte. Ce-o să-i spun soţului meu? Mă ştie la ceaiul din strada Rivoli. În seara asta cinăm la familia de la Verdèliere. Pleacă-odată mai repede, domnule Arcadie. Trebuie să mă îmbrac: nu pot

pierde nicio secundă.

Îngerul răspunse că şi-ar face o datorie din a se supune doamnei des Aubels dacă ar fi în măsură să se arate decent în public, însă nu putea să-şi imagineze cum să apacă-n lume fără niciun veşmânt.

— Dacă aş ieşi gol pe stradă, adăugă el, aş ofensa un popor legat de obişnuinţe străvechi pe care nu le-a pus niciodată sub semnul îndoielii. Aceasta e temelia moravurilor. Odinioară, îngerii revoltaţi ca şi mine se arătau creştinilor sub înfăţişări groteşti şi ridicole, negri, încornoraţi, păroşi, codaţi, cu picioare în furculiţă şi uneori cu o faţă omenească la spate. Curată neghiobie! … Ajunseseră de râsul oamenilor de gust, nu înfricoşau decât femeile bătrâne şi copiii, şi încă fără niciun folos.

— E drept, nu poate ieşi aşa cum este, aprecie cu nepărtinire doamna des Aubels.

Maurice aruncă solului ceresc pijamaua şi papucii. Ca îmbrăcăminte de oraş, nu era destul. Gilberte îşi zori iubitul să alerge numaidecât în căutarea unor haine. El se gândi să-i ceară portarului. Ea reacţionă violent pentru a-l hotărî să renunţe. E-o imprudenţă nebunească, susţinea ea, să amesteci nişte portari într-o asemenea afacere.

— Ai vrea, ţipă ea, să ştie că…

Arătă spre înger şi nu-şi isprăvi vorba.

Tânărul d’Esparvieu alergă în căutarea unui negustor de haine.

În vremea asta Gilberte, neputând să mai întârzie fără să prilejuiască un oribil scandal monden, aprinse lumina şi se îmbrăcă în faţa îngerului. O făcu fără să se simtă stânjenită, căci ştia să se adapteze împrejurărilor şi îşi imagină că într-o întâlnire nemaipomenită, care amestecă cer şi pământ într-o confuzie de nedescris, nu e mare lucru dacă mai scurtezi din pudoare. De altfel se

ştia bine făcută şi cu desuuri scurtate după ultimul răcnet al modei. Cum apariţia se abţinea, din discreţie, să îmbrace pijamaua lui Maurice, la lumina lămpilor Gilbertei îi fu imposibil să nu observe că bănuielile îi erau întemeiate şi că îngerii într-adevăr posedă o înfăţişare omenească. Curioasă să afle dacă acea aparenţă era iluzorie sau reală, ea îl întrebă pe fiul luminii dacă îngerii sunt ca maimuţele, cărora, pentru a iubi femeile, nu le lipsesc decât banii.

— Da, Gilberte, răspunse Arcadie, îngerii pot iubi muritoarele. O arată şi Scriptura. În cartea a şaptea a *Genezei*[56] stă scris: „Când au început oamenii să se înmulţească pe faţa pământului şi li s-au născut fete, fiii lui Dumnezeu văzură că fetele oamenilor erau frumoase; şi din toate şi-au luat de neveste pe acelea pe care şi le-au ales”.

Dintr-o dată, Gilberte se lamentă:

— Dumnezeule! N-o să-mi pot prinde niciodată rochia: se încheie la spate!

Când Maurice intră în încăpere, găsi îngerul îngenuncheat, legând pantofii femeii adultere.

După ce luă de pe masă manşonul şi sacul de mână:

— N-am uitat nimic? Nu... făcu Gilberte. Bună seara, domnule Arcadie, bună seara, Maurice... Da, zău! Chiar că n-am să uit ziua de azi!

Şi dispăru ca un vis.

— Ţine, făcu Maurice aruncând îngerului o legătură de boarfe.

Cum zărise în vitrina unui negustor de vechituri nişte veşminte ponosite zăcând de-a valma printre clarinete şi clisopompe, cumpărase pentru nouăsprezece franci boarfele bietului copleşit de ruşine, oare, după ce se

[56] Vădită eroare de tipar în textul ediţiei franceze. De fapt e vorba de cap. 6, versetul 12.

îmbrăcase în negru, se sinucisese. Cu o maiestate înnăscută, îngerul luă veşmintele şi se îmbrăcă. Purtate de el, hainele căpătară o neaşteptată eleganţă.

Făcu un pas către uşă.

— Aşadar mă părăseşti, îi spuse Maurice. Te-ai hotărât definitiv? Tare mă tem că într-o zi ai să-ţi regreţi amar nesăbuinţa.

— Nu trebuie să privesc înapoi. Adio, Maurice.

Maurice îi strecură timid în palmă cinci ludovici.

— Adio, Arcadie.

Dar pe când îngerul trecea pragul, în chiar momentul în care nu i se mai zări prin deschizătura uşii decât călcâiul ridicat, Maurice îl chemă înapoi:

— Arcadie!... Nici nu mi-a trecut prin minte!... Nu mai am înger păzitor!

— Aşa e, Maurice, nu mai ai.

— Atunci ce-o să se întâmple cu mine? Fiecare are nevoie de un înger păzitor. Spune-mi: nu te pasc niciun fel de neajunsuri însemnate, nicio primejdie, când n-ai?

— Înainte de a-ţi răspunde, Maurice, te-aş întreba dacă vrei să-ţi vorbesc potrivit credinţei dumitale, care a fost şi a mea, potrivit învăţăturilor Bisericii şi ale ritului catolic, ori potrivit filozofiei naturale?

— Puţin îmi pasă mie de filozofia ta naturală! Răspunde-mi conform religiei în care cred şi pe care o profesez, în care vreau să trăiesc şi să mor.

— Ei bine, dragul meu Maurice, pierderea îngerului dumitale păzitor te va lipsi probabil de unele ajutoare spirituale, de anumite haruri cereşti. Îţi arăt care este referitor la asta opinia constantă a Bisericii. Îţi vor lipsi o prezenţă, un sprijin, o întremare spirituală care te-ar fi călăuzit şi întărit pe calea mântuirii. Vei avea mai puţină tărie să eviţi păcatul. Deşi oricum deja n-aveai prea multă. În sfârşit, în ce priveşte cele ale spiritului, rămâi

fără vigoare şi fără bucurie. Adio, Maurice. Când ai s-o mai vezi pe doamna des Aubels, te rog salut-o din partea mea.

— Pleci?

— Adio.

Arcadie dispăru, iar Maurice, adâncit într-un fotoliu, rămase multă vreme cu capul în mâini.

CAPITOLUL XII

În care se arată cum îngerul Mirar, aducând izbăviri şi alinări în cartierul Champs-Elysées din Paris, văzu o cântăreaţă de café-concert, pe nume Bouchotte, şi o iubi.

Pe străzile scăldate într-o ceaţă roşcată străpunsă ici-colo de lumini galbene şi albe, unde caii scoteau caiere fumurii de aburi iar farurile automobilelor tăiau repezi brazde, îngerul îşi începu alergătura şi, intrat în valurile negre ale pietonilor care se scurgeau fără încetare, traversă oraşul de la nord la sud, până pe bulevardele pustii de pe malul stâng. Nu departe de vechile ziduri de la Port-Royal, un mic restaurant îşi aruncă seară de seară în stradă lumina tulbure a geamurilor aburite. Oprindu-şi aici paşii, Arcadie pătrunse în sala care emana miasme grase, încinse, atât de plăcute nenorociţilor răzbiţi de foame şi frig. Dintr-o aruncătură de ochi, observă nihilişti ruşi, anarhişti italieni, refugiaţi, conspiratori, răzvrătiţi din toate ţările – bătrâne capete pitoreşti de pe care plete şi barbă curg precum torentele şi cascadele de pe stânci, feţe tinere de o asprime virginală, priviri sumbre şi neîmblânzite, irişi palizi, de o blândeţe nesfârşită, feţe torturate, şi într-un colţ două rusoaice, una răpitor de frumoasă, alta hidoasă, amândouă aidoma în egala lor indiferenţă faţă de frumuseţe ca şi faţă de urâţenie. Dar nezărind defel chipul pe care îl căuta, căci îngeri nu se aflau defel în încăpere, Arcadie luă loc la o măsuţă de marmură rămasă liberă.

Sub împunsăturile foamei, îngerii mănâncă asemeni animalelor terestre, iar hrana, transformată de căldura digestivă, se identifică substanţei lor celeste. Văzând trei îngeri sub stejarii din Mature, Abraham le dădu plăcinte

frământate de Sara, un viţel întreg, unt şi lapte, şi ei se ospătară. Primindu-i în casa lui pe cei doi îngeri, Lot puse să fi se coacă azime, şi ei se ospătară. Arcadie primi de la un chelner slinos un biftec îndărătnic ca o talpă veche, şi el se ospătă. Pe când visa la dulcea desfătare, la tihnă, la delicioase studii părăsite-acum, la grele sarcini asumate, la chinuri, oboseli, şi la primejdiile care-şi pregătea, adânc se întrista în suflet iar inima-i se tulbura.

Pe când îşi termina modesta cină, un tânăr cu înfăţişare sărăcăcioasă şi veşminte subţirele intră în încăpere şi, după ce cuprinse cu privirea mesele, se apropie de înger şi îl salută pe numele de Abdiel, pentru că era el însuşi duh ceresc.

— Eram sigur, Mirar, că vei apare la chemarea, mea, răspunse Arcadie adresându-se şi el îngerescului său frate cu numele pe care acesta îl avusese odinioară în cer.

Dar memoria lui Mirar tot pe acolo se pierduse, de când arhanghelul plecase din slujba Domnului. Pe pământ, se numea Théophile Belais, şi, pentru a-şi câştiga pâinea, ziua dădea lecţii de muzică unor copilaşi, iar seara cânta la vioară prin spelunci.

— Deci tu erai, dragă Abdiel! replică Teofil; iată-ne dar împreună în lumea asta tristă!... Sunt fericit să te revăd. Şi totuşi te plâng, căci ducem aici o viaţă tare aspră.

Dar Arcadie:

— Prietene, exilul tău va lua sfârşit. Am planuri mari: vreau să ţi le dezvălui şi să te fac părtaşul lor.

Şi după ce comandă două cafele, îngerul tutelar al tânărului Maurice îşi destăinui ideile şi intenţiile; îi povesti cum odată ajuns pe pământ, începuse cercetări puţin obişnuite pentru spiritele cereşti şi aprofundase teologiile, cosmogoniile, sistemele lumii, teoriile materiei, experimentele moderne asupra transformării şi pierderii energiei. Studiind natura, spunea el, o descoperise în perpetuă contradicţie cu învăţăturile Stăpânului pe care îl servea. Şi acest senior avid de linguşeli, pe care multă vreme îl adorase, îi apărea acum ca un tiran ignorant, stupid şi

crud. Îl renegase, îl afurisise şi ardea de nerăbdare să-l înfrunte. Planul său era să pună iar la cale revolta îngerilor. Dorea războiul, spera în victorie.

— Dar înainte de toate, adăugă el, trebuie să ne cunoaştem propriile forţe şi pe acelea ale vrăjmaşului.

Iată de ce îşi întreba colegul dacă Ialdabaoth are duşmani, numeroşi şi puternici pe pământ.

Teofil ridică spre fratele său o privire surprinsă. Părea că nu înţelege cuvintele care îi erau adresate.

— Scump compatriot, răspunse el, am răspuns invitaţiei tale, pentru că venea din partea unui vechi tovarăş; dar nu-mi dau seama ce aştepţi de la mine, şi mă tem că nu te voi putea ajuta cu nimic. Eu, unul, nu fac politică: nu mă erijez deloc în reformator. Nu sunt asemeni ţie un spirit revoltat, un liber cugetător, un revoluţionar. În adâncul sufletului, rămân fidel creatorului meu ceresc. Încă îmi venerez Domnul pe care nu-l mai slujesc şi plâng după frumoasele zile când, întinzându-mi aripile laolaltă cu mulţimea copiilor luminii, formam o roată de flăcări în jurul tronului său slăvit. Numai dragostea, dragostea profană, m-a despărţit de Dumnezeu. Am părăsit cerul ca să urmez o fiică a oamenilor. Era frumoasă şi cânta prin localuri de café-concert.

Se ridicară. Arcadie îl întovărăşi pe Teofil, care locuia în celălalt capăt al Parisului, în colţul pe care-l făcea bulevardul Rochechouart cu strada Steinkerque. Pe când treceau prin străzile pustii, iubitul cântăreţei îşi povesti dragostea şi necazurile.

Prăbuşirea sa, care se consumase cu doi ani în urmă, fusese fulgerătoare. Aparţinând celui de al optulea cor din ierarhia a treia, avea misiunea să ducă iertarea de păcate pentru credincioşii care mai dăinuie în număr mare în Franţa, în special printre ofiţerii superiori din armata de uscat şi din marină.

— Într-o noapte de vară, povesti el, pe când coboram din ceruri pentru a împărţi alinări, întăriri sufleteşti şi morţi uşoare la mai multe persoane pioase din cartierul l’Etoile, deşi obişnuiţi cu luminile nemuritoare, ochii mei fură orbiţi

de florile de foc cu care era presărată splendoarea Champs-Elysees-ului. Candelabrele uriaşe, care marcau sub arbori intrările în cafenele şi restaurante, dădeau frunzişului scânteierea preţioasă a smaraldului. Lungi ghirlănzi de perle luminoase înconjurau localurile-grădină în care se înghesuiau o mulţime de bărbaţi şi femei dinaintea unor orchestre vesele, ale căror acorduri urcau nedesluşit până la urechile mele. Noaptea era caldă, aripile începuseră să-mi ostenească. Mă coborâi într-un café-concert şi mă aşezai, nevăzut, printre auditori. Chiar atunci, pe scenă apăru o femeie înveşmântată într-o rochie scurtă, din paiete. Luminile rampei şi machiajul care-i acoperea faţa lăsau să i se distingă doar privirea şi surâsul. Trupul îi era numai mlădiere şi voluptate. Cântă şi dansă... Arcadie, mie-mi plăcuseră dintotdeauna muzica şi dansul; dar vocea răscolitoare şi mişcările insinuante ale acelei creaturi mă aruncară pradă unei tulburări necunoscute. Pălii, roşii, ochii mi se împăienjeniră, limba mi se uscă în gură; nu puteam să mă mai mişc din loc.

Şi Teofil povesti gemând cum, stăpânit de dorinţa pe care i-o inspira acea femeie, nu se mai înălţase la cer, ci, luând chip de bărbat, trăi viaţa pământenilor, căci este scris: „în vremea aceea, fiii lui Dumnezeu văzură că fetele oamenilor erau frumoase”.

Deşi înger căzut, pierzându-şi odată cu inocenţa dreptul de a-l vedea pe Dumnezeu, Teofil îşi păstrase totuşi naivitatea. Îmbrăcat în nişte vechituri şterpelite de pe tejgheaua unui telal israelit, plecase în căutarea celei pe care o iubea: o chema Bouchotte şi stătea într-o mică locuinţă din Montmartre. Se aruncă la picioarele ei şi-i spuse că e adorabilă, că are o voce delicioasă, că o iubeşte la nebunie, că pentru ea renunţă la familia şi patria lui, că este muzician şi n-are nici cu ce să-şi astâmpere foamea. Mişcată de atâta tinereţe, candoare, mizerie şi dragoste, ea îl hrăni, îl îmbrăcă şi-l iubi.

După lungi şi penibile demersuri, el găsi totuşi nişte lecţii de solfegiu şi câştigă ceva bani pe care îi aduse prietenei

sale fără a păstra ceva pentru sine. Din ziua aceea, ea nu-l mai iubi. Îl dispreţuia pentru cât de puţin câştiga şi nu-şi mai ascunse indiferenţa, lehamitea şi dezgustul. Îl copleşea cu reproşuri, ironii şi ocări; totuşi îl păstra pentru că făcuse menajuri şi mai proaste cu alţii, pentru că era obişnuită cu gâlcevile domestice şi pentru că, la urma urmei, ducea în afara casei o existenţă foarte ocupată, foarte serioasă şi foarte dură, ca artistă şi femeie. Teofil o iubea ca în prima noapte şi suferea.

— Se surmenează, spuse el cerescului său frate, şi asta îi face firea dificilă; dar sunt sigur că mă iubeşte. Sper ca în curând să-i pot oferi mai multă bunăstare.

Şi îi vorbi îndelung despre o operetă la care lucra şi pe care spera să o impună unui teatru parizian. Libretul i-l dăduse un tânăr poet. Era istoria Alinei, regina Golcondei, scrisă după o povestire din secolul 18.

— Am presărat în ea, adăugă Teofil, o mulţime de melodii, doar din adâncurile inimii îmi ţâşneşte numai muzică. Inima mea e un izvor nesecat de cântece. Din nefericire, azi au trecere aranjamentele savante, compoziţiile întortocheate. Mi se reproşează că aş fi prea fluid, prea limpede, că nu-mi colorez destul stilul, că nu pretind armoniei destule efecte puternice şi contraste viguroase. Armonia, armonia!... Fără îndoială, are meritele ei; dar nu spune nimic inimii. Numai melodia ne transportă, ne farmecă şi ne-aduce pe buze şi-n priviri surâsul şi lacrimile.

Spunând aceste cuvinte, îşi surâse şi se plânse pe sine. Apoi reluă emoţionat:

— Sunt o fântână de melodii. Dar orchestraţia – asta da, scârboşenie curată. În Rai, ştii bine, Arcadie, nu cunoşteam dintre instrumente decât harfa, psalterionul şi orga hidraulică.

Arcadie îl asculta cu o ureche distrată. Se gândea la proiectele care-i umpleau sufletul şi făceau să-i crească inima.

— Cunoşti ceva îngeri revoltaţi? îşi întrebă tovarăşul. În ce mă priveşte, nu cunosc decât unul, prinţul Iştar, cu care am

schimbat câteva scrisori şi care s-a oferit să-şi împartă cu mine mansarda până îmi voi găsi un adăpost în oraşul ăsta, unde am impresia că locuinţele sunt foarte scumpe.

De alţi îngeri revoltaţi, Teofil habar n-avea. Când întâlnea un duh decăzut şi cu care fusese odinioară camarad, îi strângea mâna, căci era fidel prieteniei. Câteodată îl vedea pe prinţul Iştar. Dar îi evita pe toţi acei îngeri răutăcioşi care îl şocau prin violenţa opiniilor şi ale căror discuţii îl adormeau.

— Vasăzică, nu mă aprobi? întrebă impetuosul Arcadie.

— Prietene, eu nici nu te aprob, nici nu te condamn. Nu înţeleg nimic din ideile care te agită. Şi nu cred c-ar fi bine pentru un artist să facă politică. Are destule pe cap ocupându-se de artă.

Îşi iubea meseria şi avea nădejde să răzbească într-o zi, dar moravurile teatrului îl umpleau de dezgust. Nu credea să aibă norocul de a-şi vedea piesa jucată decât luându-şi unul, doi sau poate trei colaboratori care, fără să fi scris o notă, aveau să semneze şi să împartă beneficiile cu el. Curând Bouchotte nu va mai găsi angajamente. Când se prezenta într-o bombă oarecare, directorul începea prin a o întreba câte procente pretinde în afacere. Toate astea erau, după Teofil, moravuri foarte triste.

CAPITOLUL XIII

În care o auzim pe frumoasa arhanghelă Zita expunându-şi superbele-i planuri şi în care vedem aripile lui Mirar mâncate de viermi într-un dulap.

Discutând astfel, cei doi îngeri ajunseră pe bulevardul Rochechouart. Zărind o braserie care arunca pe drum, în ceaţă, o lumină aurie, Teofil îşi aminti dintr-o dată de arhanghela Ithuriel, care, sub aparenţa unei femei frumoase şi sărace, locuia într-o mizeră odaie mobilată pe Colină şi venea în fiecare seară la braserie să citească ziarele. Muzicianul o întâlnea adesea aici. Numele ei era Zita. În ce-l priveşte, nu avusese niciodată curiozitatea să cunoască opiniile acestei arhanghele. Dar cum trecea drept nihilistă rusă, el credea că este răzvrătită şi atee asemeni lui Arcadie. Auzise vorbindu-se despre ea lucruri stranii: se spunea că ar fi androgină şi că principiul activ şi principiul pasiv reunindu-se în ea într-un echilibru stabil, ea alcătuia o fiinţă perfectă, care-şi găsea în sine o deplină şi constantă satisfacţie, fiinţă nefericită în fericirea ei de a ignora dorinţa.

— Dar, adăugă Teofil, mă îndoiesc serios de toate astea. Eu o cred femeie şi supusă iubirii ca tot ce respiră în univers. Şi apoi a fost surprinsă într-o zi purtându-se ca o amantă cu un ţăran robust.

Propuse deci tovarăşului său să îl prezinte Zitei.

Cei doi îngeri o găsiră singură, citind. La apropierea lor, ridică doi ochi mari, din al căror aur lichid ţâşneau scântei. Sprâncenele ei formau cuta aceea severă care se vede pe fruntea lui Apollo pythianul; nasul desăvârşit cobora în linie dreaptă; buzele strânse imprimau feţei

întregi o grimasă trufaşă. Păru-i sălbatic, cu răsfrângeri de flacără, se răsucea sub o pălărie neagră, care purta neglijent resturile jumulite ale unei păsări de pradă; hainele îi atârnau, întunecate şi fără formă. Îşi sprijinea bărbia într-o mână mică, puţin cam neîngrijită.

Arcadie, care odinioară auzise vorbindu-se de acest puternic arhanghel, îi arăta o înaltă stimă şi deplină încredere, îi expuse fără întârziere progresele făcute de spiritul său pe calea cunoaşterii şi libertăţii, îi relată nopţile de veghe din biblioteca d'Esparvieu, lecturile filosofice, studierea naturii, lucrările de exegeză, mânia şi dispreţul pe care le încercase descoperind minciunile demiurgului, exilul voluntar printre oameni şi felul în care plănuia să aţâţe revolta în ceruri. Gata să îndrăznească orice împotriva crudului stăpân pe care îl urmărea cu neîmpăcată ură, el îşi exprimă adânca bucurie de a întâlni în Ithuriel un spirit capabil să-l povăţuiască şi să-l susţină în marea întreprindere.

— Nu s-ar putea spune că ai îmbătrânit de-a binelea în revoltă, făcu Zita surâzând.

Totuşi nu se îndoia nici de sinceritatea, nici de tăria hotărârii arătate de el şi-l felicită pentru temeritatea lui intelectuală.

— Asta-i cea mai mare lipsă a poporului nostru, spuse ea: nu gândeşte.

Şi adăugă aproape imediat:

— Dar cu ce s-ar putea ascuţi inteligenţele într-o ţară în care clima e dulce şi traiul uşor? Până şi aici, unde nevoia pune la încercare spiritele, nimic nu-i mai rar ca o fiinţă care gândeşte.

— Cu toate acestea, replică îngerul păzitor al lui Maurice, oamenii au creat ştiinţa. Trebuie neapărat să o facem să pătrundă în cer. Când îngerii vor poseda noţiuni de fizică, de chimie, de astronomie, de fiziologie,

când studiul materiei îi va face să întrevadă universuri într-un atom şi cât un atom miriadele de sori, când se vor vedea pierduţi între cele două infinituri, când vor cântări şi măsura aştrii analizându-le substanţa, calculându-le orbita, ei vor ajunge la convingerea că aceşti monştri se supun unor forţe pe care niciun spirit nu le poate defini, sau că fiecare uriaş astral îşi are demonul lui local, dumnezeul lui indigen; şi vor pricepe că dumnezeii lui Aldebaran, Betelgeuse şi Sirius sunt mai mari decât Ialdabaoth. Când apoi vor arunca o privire pătrunzătoare asupra micii lumi de care rămân legaţi şi, săpând scoarţa pământului, vor observa evoluţia lentă a florelor, a faunelor, asprele începuturi ale omului din adăposturile de sub stânci şi din aşezările lacustre, care n-a avut alt Dumnezeu decât pe el însuşi, când vor fi descoperit că, uniţi prin legăturile universalei înrudiri cu plantele, cu animalele, cu oamenii, ei au îmbrăcat succesiv toate formele vieţii organice, de la cele mai simple şi grosolane, pentru a ajunge în sfârşit cei mai frumoşi copii ai Soarelui – atunci îşi vor da seama că Ialdabaoth, demon obscur într-o minusculă lume pierdută în spaţiu, îi înşală cumplit pretinzându-i ieşiţi din neant la cuvântul său, că minte zicându-şi Cel Nemărginit, Cel Veşnic şi Atotputernic, şi că, departe de a fi creat universurile, el nu le cunoaşte nici numărul, nici legile; îşi vor da seama că el e asemenea oricăruia dintre ei, îl vor urî şi, scuturând tirania, îl vor azvârli în gheena în care i-a aruncat pe cei care preţuiau mai mult decât el.

— S-ar putea să ai dreptate! făcu Zita suflând fumul ţigării... Totuşi aceste cunoştinţe, pe care mizezi în eliberarea cerurilor, n-au nimicit sentimentul religios pe pământ. În ţările unde au fost alcătuite şi unde se învaţă aceste fizici, chimii, astronomii, geologii pe care le crezi

capabile să izbăvească lumea, creştinismul şi-a păstrat aproape întregul său imperiu. Dacă aceste cunoştinţe pozitive au o atât de slabă influenţă asupra credinţelor omeneşti, nu e deloc probabil ca ele să exercite una mai mare asupra opiniilor îngerilor, şi nimic nu e mai puţin sigur decât eficacitatea propagandei prin ştiinţă.

Arcadie strigă:

— Cum? Tăgăduieşti că ştiinţa a dat lovituri de moarte Bisericii? Cum e cu putinţă? Biserica judecă altfel decât dumneata. De ştiinţa aceasta, despre care crezi că n-are putere asupră-i, Biserica se teme, dovadă că a proscris-o. Ea îi condamnă expozeurile, de la dialogurile lui Galilei[57] şi până la micile manuale ale domnului Aulard[58]. Şi nu fără motiv. Altădată, pe când acumula tot ce însemna măreţie şi gândirea umană, Biserica guverna trupurile odată cu sufletele şi impunea prin foc şi sabie unitatea supunerii. Astăzi, puterea ei nu mai e decât o umbră, şi elita spiritelor s-a desprins de ea. Iată starea la care a redus-o ştiinţa!

— Poate, replică frumoasa arhanghelă, dar cît de lent! Cu ce pendulări! Şi cu preţul câtor eforturi, câtor sacrificii!

Zita nu condamna cu totul propaganda ştiinţifică; dar nici nu aştepta din parte-i rezultate grabnice şi sigure. Socotea că nu se pune problema luminării îngerilor, ci aceea a eliberării lor. După părerea ei, asupra unor indivizi, oricare ar fi aceştia, nu se poate exercita o acţiune puternică decât trezindu-le pasiunile şi făcând apel la interesele lor.

---

[57] Galileo Galilei (1564—1642), matematician, fizician şi astronom italian. Alături de Copernic a demonstrat că Pământul nu constituie centrul universului, ci e doar o planetă, teză care punea sub acuză cosmogonia teologică.

[58] Obscur autor catolic de lucrări ştiinţifice de popularizare.

— Să-i convingem pe îngeri că se vor acoperi de glorie răsturnând tiranul şi că vor fi fericiţi odată ajunşi liberi, iată cel mai eficace lucru pe care îl putem încerca; şi în ce mă priveşte, mă străduiesc din toate puterile. Nu-i deloc uşor, desigur, pentru că împărăţia cerurilor constituie o autocraţie militară în care nu există o opinie publică. În ciuda acestor fapte, nu-mi pierd speranţa că voi izbuti să formez acolo un curent de idei. Fără să mă laud, nimeni nu cunoaşte mai bine ca mine diferitele clase ale societăţii îngereşti.

Aruncându-şi ţigara, Zita rămase un timp pe gânduri, apoi – în zarva bilelor de fildeş care se ciocneau pe masa biliardului, a clinchetului de pahare, a glasurilor jucătorilor anunţându-şi punctele, a răspunsului monoton al chelnerilor la chemările clienţilor – arhanghela enumeră întregul popor al glorioaselor duhuri.

— Nu trebuie să ne bizuim pe Domnii, Stăpânii şi Puteri, care compun mica burghezie celestă. Nu trebuie să ţi-o mai descriu, căci cunoşti tot atât de bine ca mine egoismul, josnicia şi laşitatea clasei mijlocii. În ce-i priveşte pe marii demnitari, miniştri, generali – Scaunele, Heruvimii, Serafimii, – îi ştii doar: vor lăsa lucrurile în voia lor. Să fim noi cei puternici, şi vor trece de partea noastră. Căci dacă autocraţii nu se lasă răsturnaţi cu uşurinţă, nu ignoră faptul că, odată înfrânţi, toate forţele pe care le conduc li s-ar întoarce împotrivă. Ar fi bine să prelucrăm armata. Oricât de credincioasă ar fi, se va lăsa ademenită de o abilă propagandă anarhistă. Dar cel mai mare şi constant efort trebuie să-l îndreptăm spre îngerii din categoria dumitale, Arcadie, îngerii păzitori care sălăşluiesc pe pământ într-un atât de mare număr. Ei ocupă cele mai de jos trepte ale ierarhiei, majoritatea sunt nemulţumiţi de soarta lor şi,

mai mult sau mai puţin, contaminaţi de ideile secolului.

Zita se şi înţelesese deja cu îngerii păzitori din Montmartre[59], Glignancourt[60], Filles-du-Calvaire[61]. Concepuse planul unei vaste Asociaţii a spiritelor de pe pământ, în vederea cuceririi cerului.

— Pentru îndeplinirea acestei misiuni, preciză ea, m-am stabilit în Franţa. Nu că aş avea prostia de a mă crede mai liberă într-o republică decât într-o monarhie. Dimpotrivă, nu există ţară în care libertatea personală să fie mai puţin respectată ca în Franţa. Dar poporul de-aici este indiferent în materie de religie; iată pentru ce nicăieri în altă parte nu m-aş simţi mai liniştită.

Ea îl îndemnă pe Arcadie să-şi consacre eforturile aceluiaşi scop, după care se despărţiră în faţa braseriei, pe când obloanele de tablă coborau huruind pe vitrine.

— Înainte de toate, spuse Zita, trebuie să faci cunoştinţă cu grădinarul Nectarie. O să te conduc într-o zi la casa lui câmpenească.

Teofil, care dormise în tot timpul discuţiei, îşi rugă stăruitor prietenul să urce până la el să fumeze împreună o ţigară. Locuia la doi paşi, în colţul străduţei Steinkerque, care se zărea coborând în bulevard.

Arcadie avea s-o cunoască pe Bouchotte; şi cu siguranţă, o să-i placă.

*

Urcară cinci etaje. Bouchotte încă nu se întorsese. Pe pian se afla o cutie de sardele deschisă. Nişte ciorapi roşii se încolăceau pe fotolii.

— E cam strâmt aici, dar drăguţ, spuse Teofil.

Şi, privind prin fereastra deschisă deasupra nopţii

[59] Cartier, în Paris.

[60] Suburbie pariziană.

[61] Mănăstire şi pension pentru fetele din familii înstărite.

roşietice, pline de lumini:

— De-aici se vede Sacré-Coeur.

Cu mâna pe umărul lui Arcadie, repetă de câteva ori:

— Mă bucur că te-am întâlnit.

Apoi trăgându-l pe vechiu-i tovarăş de glorie în culoarul bucătăriei, puse jos sfeşnicul, scoase din buzunar o cheie cu care deschise un dulap în perete şi, ridicând o pânză, descoperi două mari aripi albe.

— Vezi, spuse el, le-am păstrat. Din când în când, vin şi mă uit la ele când rămân singur, şi asta îmi face bine.

Şi îşi şterse ochii înroşiţi.

După câteva clipe de tulburată linişte, apropiind lumânarea de penele lungi care pe alocuri se jupuiseră din tecile lor:

— Sunt mereu mai roase, murmură el.

— Trebuie să presari piper, făcu Arcadie.

— Am pus, răspunse oftând îngerul muzician. Am pus piper, camfor, săruri. Dar nu ajută la nimic.

CAPITOLUL XIV

Ni-l arată pe heruvimul care lucrează întru fericirea umanităţii şi se termină cum nu te-ai aştepta, prin minunea flautului.

În prima noapte de după întruparea sa, Arcadie merse să se culce la îngerul Iştar, într-o mansardă de pe strâmta şi întunecata stradă Mazarine, care cloceşte la umbra bătrânului Institut de France. În aşteptarea lui, Iştar măturase sub un perete retortele sparte, vasele crăpate, cioburile de sticlă, resturile de cuptor care îi compuneau mobilierul şi îşi aranjase pe lespezi catrafusele pe care urma să se culce, rezervând musafirului patul său de campanie cu saltea de paie.

Ca înfăţişare, spiritele cereşti se deosebesc între ele după ierarhia şi corul cărora aparţin, ca şi după propriile fire. Toţi sunt frumoşi; însă în chip felurit, şi nu toţi arată privirii rotunjimile moi şi râzătoarele gropiţe ale unor trupuri de copii, în care se oglindesc reflexe de sidef şi licăriri rumene. Nu toate duhurile se împodobesc cu eterna adolescenţă de un farmec ambiguu pe care arta greacă în declin l-a fixat în cele mai dezmierdate dintre murmurele ei, şi pe care de atâtea ori, pictura creştină a redat-o timid în icoane atenuate, voalate. Unele au bărbia încălzită de o barbă stufoasă şi membre hrănind muşchi atât de viguroşi, de parcă sub piele li s-ar încolăci şerpi. Unele nu poartă deloc aripi, altele au două, patru ori şase; există duhuri formate numai din aripi împerecheate, iar altele, nu mai puţin ilustre, au înfăţişarea unor monştri superbi, aidoma Centaurilor din legendă; pot fi văzute şi duhuri în chip de care vii, ori de roţi de foc. Membru al celei mai înalte ierarhii cereşti,

Iştar aparţinea corului heruvimilor sau cherubilor, care îi au deasupra lor numai pe serafimi. Ca toate duhurile din ordinul său, el avea odinioară în ceruri un cap bărbos, împodobit cu coarne, deasupra unui trup de taur înaripat şi purtând sub şale atributele unei fecundităţi generoase. Mai masiv şi mai viguros decât oricare animal terestru, stând ridicat şi cu aripile desfăcute, el acoperea cu umbra-i şaizeci de arhangheli. Astfel era Iştar în patria lui: strălucind de putere şi blândeţe. Inima îi era cutezătoare şi sufletul plin de bunăvoinţă. Încă nu demult îşi mai iubea seniorul, pe care-l credea bun şi îl servea cu credinţă. Dar, tot stând de pază pe pragul Stăpânului, mereu îi zbura gândul la pedepsirea îngerilor răzvrătiţi şi la blestemarea Evei. Avea un fel de a se gândi lent şi profund. Când, după un lung şir de veacuri, se convinse că, odată cu universul, Ialdabaoth zămislise şi răul şi moartea, Iştar încetă să-l mai iubească şi să-l servească. Dragostea i se preschimbă în ură, veneraţia în dispreţ. Îi strigă scârba în faţă şi fugi pe pământ.

Luând formă omenească, deşi redus la mărimea fiilor lui Adam, mai păstră câteva din însuşirile primei sale naturi. Cu ochi mari, bulbucaţi, nas coroiat, buze groase încadrate de o barbă neagră coborându-i în bucle negre pe piept, reamintea de cherubii tabernacolului lui Iahvéh, pe care ni-i redau cu destulă fidelitate taurii din Ninive. Pe pământ purta, ca în cer, numele de Iştar şi, cu toate că era lipsit de vanitate, dezbărat de orice fel de prejudecăţi sociale, datorită unei imense nevoi de a se arăta în toate privinţele sincer şi neprefăcut, îşi declara ilustrul rang în care naşterea îl aşezase în ierarhia cerească şi, traducând în franţuzeşte titlul său de cherub printr-unul echivalent, cerea să fie numit prinţul Iştar. Refugiat printre oameni, îl cuprinsese o arzătoare iubire pentru ei. În aşteptarea ceasului eliberării cerurilor,

proiecta mântuirea unei umanităţi reînnoite şi se zorea să desăvârşească ruina acestei rele lumi spre a ridica din cenuşa ei, în sunete de liră, cetatea radioasă a bucuriei şi iubirii. Chimist în slujba unui negustor de îngrăşăminte, trăia din te miri ce, colabora la ziare anarhiste, lua cuvântul la întruniri publice şi reuşise, ca antimilitarist, să fie condamnat la câteva luni de închisoare.

Iştar îl primi cordial pe fratele său Arcadie, încuviinţă ruperea acestuia de partida crimei şi îl puse la curent cu coborârea a vreo cincizeci de copii ai cerului care acum formau aproape de Val-de-Grâce[62] o colonie impregnată de cea mai bună stare de spirit.

— Plouă cu îngeri la Paris, spuse el râzând. Nu trece zi fără să ne cadă pe cap vreun demnitar al sfântului palat; curând Sultanul Norilor nu va mai avea ca viziri şi gărzi decât pe mititelele funduri-goale din colivia-i personală.

Legănat de fericitele noutăţi, Arcadie adormi plin de speranţă şi voie bună.

Se trezi cu noaptea-n cap şi-l zări pe prinţul Iştar aplecat asupra cuptoarelor, retortelor şi baloanelor sale de sticlă. Prinţul Iştar lucra pentru fericirea umanităţii.

*

În fiecare dimineaţă, deşteptându-se, Arcadie îl afla pe prinţul Iştar împlinindu-şi opera de bunătate şi iubire. Când ghemuit, cu capul în mâini, cherubul murmura încetişor nişte formule chimice, când ridicându-se cât era de lung, asemeni unui întunecat stâlp de nouri, cu capul, braţele şi tot pieptul scos pe fereastră, aşeza pe acoperiş oala de fontă de teama unei percheziţii mereu iminente. Pătruns de o imensă milă pentru mizeriile lumii

[62] Mănăstire pariziană ridicată între 1645—1665 la ordinul Anei de Austria, ulterior transformată în spital şi clinică militară.

în care era surghiunit, sensibil, poate, la zvonurile răspândite în jurul numelui său, îmbătat de propria-i virtute el exersa apostolatul omenesc şi, neglijându-şi misiunea pe care şi-o propusese căzând pe pământ, nu se mai gândea la dezrobirea îngerilor. Arcadie, care, dimpotrivă, nu dorea altceva decât să se întoarcă învingător într-un cer cucerit, îi reproşă cherubului că şi-a uitat patria. Cu un hohot sălbatec şi naiv, prinţul Iştar mărturisi că nu-i prefera pe îngeri oamenilor.

— Dacă mă străduiesc să ridic Franţa şi Europa, răspunse el fratelui ceresc, e pentru că se ivesc zorii care vor vedea triumfând revoluţia socială. E o plăcere să semeni în pământul ăsta adânc arat. Trecând de la feudalitate la monarhie şi de la monarhie la oligarhia financiară, francezii vor trece uşor şi de la oligarhia financiară la anarhie.

— Ce eroare, replică Arcadie, să crezi în mari schimbări înfăptuite peste noapte în ordinea socială a Europei! Vechea societate e încă tânără în putere şi forţă. Mijloacele de apărare de care dispune sunt formidabile. Proletariatul, dimpotrivă, abia schiţează o organizare defensivă şi aduce în luptă doar slăbiciune şi confuzie. În patria noastră cerească, lucrurile merg cu totul altfel: sub o aparenţă imuabilă, totul e putred; ajunge o opintire de umăr ca să răstorni acel edificiu neatins de miliarde de secole. Administraţie veche, armată veche, finanţe vechi – toate acestea sunt mai măcinate decât autocraţia rusă ori persană.

Şi prietenosul Arcadie îl imploră pe cherub să zboare mai întâi în ajutorul fraţilor lui, mai nenorociţi în norii molateci, în sunetele ţiterelor, între cupele cu vin paradiziac, decât oamenii aplecaţi deasupra pământului avar; căci oamenii râvnesc dreptatea, pe când îngerii se desfată în nedreptate. Îl conjură să purceadă la

eliberarea Prinţului luminii şi a tovarăşilor lui fulgeraţi, la reînălţarea lor în onorurile de demult.

Iştar se lăsă convins. Promise să pună blândeţea persuasivă a cuvintelor şi excelentele formule ale explozivelor sale în serviciul revoluţiei cereşti. O promitea solemn.

— Mâine, spuse el.

Şi a doua zi îşi continuă propaganda amtiimperialistă la Issy-les-Moulineaux[63]. Asemenea titanului Prometeu, Iştar iubea oamenii.

Obligat să facă faţă tuturor necesităţilor cărora le este supusă rasa lui Adam, Arcadie se trezi fără mijloacele trebuitoare satisfacerii lor. Cherubul mijloci să fie angajat într-o tipografie de pe strada Vaugirard, unde îl cunoştea pe contramaistru. Graţie inteligenţei lui cereşti, Arcadie ştiu curând să culeagă litera şi în scurtă vreme deveni un bun zeţar.

După ce întreaga zi şi-o petrecea în atelierul zgomotos stând în picioare, cu matriţa în mâna stângă şi culegând cu repeziciune din casetă micile semne de plumb, în ordinea cerută de copia prinsă în *visorium,* Arcadie se spăla pe mâini la pompă, apoi cina într-o cârciumioară, cu ziarul deschis dinainte, pe marmura mesei.

Cum încetase să mai fie invizibil, nu se mai putea strecura în biblioteca d’Esparvieu şi nu-şi mai potolea la acest izvor inepuizabil arzătoarea lui sete de învăţătură. Seara mergea să citească la biblioteca Sainte-Genevieve, pe ilustra colină a studiilor; aici însă nu dispunea decât de cărţi prea puţin rare, jegoase, acoperite cu adnotări ridicole şi cu multe pagini smulse.

Vederea femeilor îl tulbura, amintindu-i de doamna

[63] Comună în departamentul Seine, arondismentul Sceaux, nedezvoltată industrial pe vremea când Anatole France îşi scria romanul. Transpare clar intenţia autorului de a ridiculiza acţiunile anarhistului Iştar.

des Aubels şi de genunchii ei netezi, strălucind în patul răvăşit. Şi cu toate că era chipeş, cum n-avea bani şi purta haine de lucru, nu-l iubea nimeni. O frecventa pe Zita şi-i plăcea întrucâtva să se plimbe împreună duminica pe drumeagurile prăfuite oare mărginesc gropile pline de iarba grasă din preajma fortificaţiilor. Păşeau alături pe lângă cârciumi de mahala, grădini de zarzavaturi, bolţi acoperite cu verdeaţă, expunând şi discutând cele mai vaste planuri puse vreodată la cale pe pământ; şi, uneori, la margine de bâlci, orchestra căluţilor de lemn acompania cuvintele lor care ameninţau cerul.

Adesea, Zita repeta:

— Iştar e cinstit, dar e un naiv. Crede în bunătatea fiinţelor şi lucrurilor. Purcede la nimicirea vechii lumi, sprijinindu-se pe anarhia spontană în strădania de a crea ordine şi armonie. Dumneata, Arcadie, crezi în ştiinţă; îţi imaginezi că oamenii şi îngerii sunt capabili să înţeleagă, în timp ce ei nu sunt făcuţi decât pentru a simţi. Află că nu obţii nimic de la ei adresându-te inteligenţei: trebuie să vorbeşti intereselor şi patimilor lor.

*

Arcadie, Iştar, Zita şi alţi trei-patru îngeri conjuraţi se întâlneau uneori în mica locuinţă a lui Teofil, unde Bouchotte le servea ceaiul. Fără să ştie că erau îngeri rebeli, ea îi ura instinctiv şi se temea de ei ca reflex al unei educaţii creştine cândva poate primite, deşi serios neglijate. Îi plăcea numai prinţul Iştar, găsindu-l cumsecade şi de o distincţie naturală. Acesta deşela divanul, desfunda fotoliile şi, ca să-şi noteze ceva, smulgea filelor de partitură câte un colţ pe care-l înghesuia în vreunul din buzunarele ticsite de broşuri şi cărţi. Muzicianul privea cu strângere de inimă cum

manuscrisul operetei sale, *Alina, regina Golcondei,* rămânea astfel ciuntit cu totul. De asemenea, prinţul obişnuia să-i încredinţeze lui Teofil tot felul de maşinării, substanţe chimice, fierotenii, alice, pulberi, lichide, care răspândeau o duhoare infectă. Teofil le încuia cu grijă în dulapul în care-şi păstra aripile, deşi depozitul acesta îl neliniştea.

Arcadie suporta dureros dispreţul pe care i-l arătau tovarăşii săi rămaşi fideli. Când îl întâlneau în misiile lor sfinte, îi arătau în treacăt o ură plină de cruzime, sau o milă încă mai crudă decât ura.

Mergea în vizită la câţiva dintre îngerii revoltaţi pe care i-i recomandase Iştar şi de obicei era bine primit. Dar de îndată ce le vorbea de cucerirea cerului, aceştia nu-şi ascundeau jena şi neplăcerea pe care le-o cauza. Arcadie îşi dădu seama că nu doreau să fie stânjeniţi în gusturi, în treburi, în tabieturi. Judecata lor strâmbă şi îngustimea de spirit îl şocau, iar duşmăniile şi pizma pe care le arătau unii altora îi răpeau orice speranţă de a-i vedea asociaţi operei comune. Observând cât de mult exilul deprimă caracterele şi strâmbă inteligenţa, simţea că-i cedează curajul.

Mărturisindu-şi descurajarea într-o seară, pe când discuta cu Zita, frumoasa arhanghelă îi spuse:

— Haide să-l vedem pe Nectarie, Nectarie are secretele lui, capabile să vindece tristeţea şi oboseala.

Îl duse în pădurea Montmorency şi se opri în pragul unei căsuţe albe, aflată lângă o grădină de legume pustiită de iarnă, în care pe fondul întunericului licăreau geamurile serelor şi învelitorile crăpate folosite la pepeni.

Nectarie deschise uşa musafirilor şi după ce linişti lătratul masivului buldog care păzea grădina, îi conduse în încăperea joasă, încălzită de o sobă de faianţă. Pe o

scândură de brad, sprijinită de peretele spoit cu var, printre cepe şi seminţe, se odihnea un flaut gata să se îmbie buzelor. Pe o masă rotundă de nuc se zăreau o ulcică de gresie cu tutun, o pipă, o sticlă cu vin şi câteva pahare. Grădinarul oferi câte un scaun de pai fiecăruia dintre oaspeţi, aşezându-se la rându-i pe un taburet de lângă masă.

Era un bătrân robust; o claie de păr cărunt şi stufos îi împodobea capul; avea fruntea boltită, nasul cârn, faţa rumenă, barba neîmblânzită. Dogul masiv se întinse la picioarele stăpânului, îşi aşeză pe labe botul negru şi scurt, şi închise ochii. Grădinarul turnă oaspeţilor vin. Şi după ce băură schimbând câteva cuvinte, Zita i se adresă lui Nectarie:

— Te rog, cântă-ne puţin din flaut. Vei bucura inima prietenului pe care l-am adus.

Bătrânul nu se lăsă mult rugat. Îşi apropie de buze tubul din lemn de buxus, grosolan de parcă l-ar fi fasonat el însuşi, şi preludie câteva fraze stranii. Apoi se desfăşură în melodii bogate, în care trilurile scânteiau asemeni unor diamante şi perle rostogolite pe catifea. Sub degete iscusite şi animată de un suflu creator, ţeava rustică răsuna ca un flaut de argint. Nu scotea sunete prea ascuţite, şi timbrul se păstra mereu egal şi pur. Părea că se aud în acelaşi timp privighetoarea şi Muzele, întreaga natură şi tot ce omeneşte e mai plăcut. Şi bătrânul îşi dezvăluia, orânduia şi dezvolta gândurile într-un discurs muzical plin de graţie şi de îndrăzneală. Făcea sa glăsuiască Iubirea, Teama, Certurile zadarnice, Râsul triumfător, limpezimile liniştite ale Inteligenţei, săgeţile Spiritului ţintuind cu vârfurile lor de aur monştrii Ignoranţei şi Urii. Glăsuiau de asemenea Bucuria şi Durerea aplecându-şi spre pământ capetele lor gemene, şi Dorinţa care zămisleşte lumile.

Noaptea întreagă se auzi flautul lui Nectarie. Steaua ciobanului urca pe orizontul pal. Zita, îmbrăţişându-şi genunchii cu mâinile împreunate, şi Arcadie, cu fruntea în mâini şi buzele întredeschise, ascultau amândoi în neclintire. O ciocârlie care se trezi într-un câmp nisipos din apropiere, atrasă de sunetele proaspete, se ridică sprinten în văzduh, rămase câteva clipe nemişcată şi coborî apoi drept spre grădina muzicantului. Vrăbiile din vecinătate, părăsind crăpăturile vechilor ziduri, se lăsară în stol pe pervazul ferestrei prin care se revărsau sunete mai plăcute încă decât grăunţele de orz şi ovăz. O gaiţă, ieşind pentru întâia oară din pădure, îşi strânse pe ramura unui cireş desfrunzit aripile-i de safir. În faţa unei răsuflători, un şobolan negru, voinic, şiroind de apa grasă din canal, proptit pe labele dinapoi îşi ridică a mirare labele scurte din faţă şi degetele subţiri. Un şoarece de câmp, localnic al grădinii, se aţinea lângă el. Coborât de pe streaşină, motanul casei, care moştenise de la strămoşii lui sălbatici blana cenuşie, coada inelată, şalele puternice, curajul şi mândria, împinse cu botul uşa întredeschisă, se apropie cu paşi muţi de flautist şi, aşezându-se grav, îşi înălţă urechile zdrenţuite în bătălii nocturne. Pisica albă a băcanului îl urmă, adulmecând văzduhul sonor, apoi, cu spinarea făcută arc şi închizându-şi frumoşii ochi albaştri, ascultă vrăjită. O mulţime de şoareci apăruţi în goană de sub duşumele îi înconjurau fără să se teamă de colţi ori de gheare, împreunându-şi pe piept, cu voluptate, lăbuţele trandafirii. Departe de pânzele lor, cu picioruşele cuprinse de freamăt, păianjenii se buluciseră, fermecaţi, pe tavan. O mică şopârlă cenuşie, care se prelinsese pe prag, încremeni fascinată, iar în pod ai fi putut zări cum liliacul, agăţat de gheare cu capul în jos şi pe jumătate trezit acum din somnul lui iernatic, se legăna în ritmul

nemaipomenitului flaut.

CAPITOLUL XV

În care îl vedem pe tânărul Maurice regretându-şi până şi în braţele amantei îngerul pierdut, şi în care îl ascultăm pe dl abate Patouille respingând ca deşănţată şi păcătuind prin trufie orice idee despre o nouă revoltă a îngerilor.

Se împlineau cincisprezece zile de când îngerul se arătase în garsoniera din strada Romei. Pentru întâia oară, Gilberte sosise înaintea lui Maurice la întâlnitre. Maurice era întunecat, Gilberte morocănoasă. În ochii lor, firea îşi reluase trista-i monotonie. Privirile pe care şi le aruncau fără tragere de inimă, se întorceau mereu spre ungherul dintre dulapul cu oglindă şi fereastră, unde se înfiripase nu demult forma pală a lui Arcadie, şi care acum nu mai arăta decât ere tonul albăstrui al tapetului.

Fără să-l numească (nu era nevoie), doamna des Aubels întrebă:

— Nu l-ai mai văzut?

Încet şi trist, Maurice clătină capul de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta.

— Ai aerul că-ţi pare rău după el, reîncepu doamna des Aubels. Mărturiseşte totuşi: te-a speriat îngrozitor şi pe urmă te-a şocat cu necuviinţa lui.

— E drept, n-a fost cuviincios, făcu Maurice fără niciun resentiment.

Aşezată în mijlocul patului, pe jumătate goală, cu bărbia rezemată de genunchi şi cuprinzându-şi în braţe picioarele, ea îşi cercetă amantul cu ascuţită curiozitate.

— Ia zi-i, Maurice, nu-ţi mai spune nimic să mă vezi

aşa singură?... Ai nevoie de un înger care sa te inspire. Ce păcat, la vârsta ta!...

Maurice se prefăcu a nu înţelege şi întrebă grav:

— Ascultă, Gilberte, tu simţi prezenţa îngerului tău păzitor?

— Eu? Nici pomeneală! Nu m-am gândit niciodată că aş avea un... Şi cu toate astea, nu-mi lipseşte credinţa. În primul rând, cei care n-au sunt ca animalele. Şi la urma urmei, nu poţi fi cinstită fără credinţă: e imposibil!

— Ei bine, da, asta aşa e! zise Maurice cu ochii pe dungile violete ale pijamalei lui fără flori; când ai îngerul tău, nici măcar nu te gândeşti la el. Şi când nu-l ai, te simţi foarte singur.

— Atunci îţi pare rău după...

— Vreau să spun că...

— Ba da, ba da! Îţi pare rău... Ei bine, scumpule, nu-i cine ştie ce nenorocire să pierzi un înger păzitor ca ăsta. O, nu! Nu făcea prea multe parale Arcadie al tău. În seara aia de pomină, în timp ce tu cumpărai vechiturile, el nu mai sfârşea să-mi încheie rochia şi i-am simţit bine mâna care mă... În fine, să nu crezi nu ştiu ce.

Maurice aprinse o ţigară şi rămase pe gânduri. Mai stătură la taclale trecând de la cursa ciclistă de şase zile la velodromul de iarnă şi de la salonul de aviaţie la cercul automobilistic din Bruxelles, dar nu găsiră nimic amuzant în toate astea. Atunci încercară să facă dragoste, oricum o distracţie mai la îndemână şi care îi absorbi îndeajuns, dar chiar în momentul în care ar fi trebuit să vădească o atitudine mai participantă şi sentimente de mai mare reciprocitate, Gilberte strigă într-o neaşteptată tresărire:

— Doamne, Maurice, ce tâmpenie să-mi spui că îngerul meu păzitor mă vede. Nu-ţi poţi închipui cât mă deranjează gândul asta!

Descumpănit, Maurice îşi invită puţin cam brutal iubita la reculegere. Ea însă declară că are principii care o împiedică să accepte ideea unei partide în patru cu nişte îngeri.

*

Maurice dorea fierbinte să-l revadă pe Arcadie şi nu se mai gândea la nimic altceva. Îşi reproşa amar că îl lăsase la plecare să-şi piardă urma şi reflecta zi şi noapte la mijlocul de a-l regăsi.

La noroc, introduse în mica publicitate a unui mare cotidian un anunţ conceput astfel: „Maurice lui Arcadie. Revino.” Zilele treceau, dar Arcadie nu mai revenea.

*

Într-o dimineaţă, pe la şapte, Maurice se duse la Saint-Sulpice să asculte liturghia dlui abate Patouille, apoi, când preotul ieşi din sacristie, îl abordă rugându-l să-i acorde o clipă. Coborâră împreună treptele bisericii şi se plimbară sub cerul limpede jur împrejurul fântânii celor Patru Episcopi. În ciuda conştiinţei sale tulburate şi a dificultăţii de a face demn de crezare un caz atât de extraordinar, Maurice povesti cum, arătându-i-se, îngerul său păzitor îi anunţase hotărârea funestă de a se despărţi de el şi de a pune la cale o nouă revoltă a slăvitelor duhuri. Şi tânărul d’Esparvieu îi ceru respectabilului ecleziast să-i arate ce cale ar fi de urmat pentru regăsirea cerescului său protector căruia nu-i mai putea suporta absenţa, şi pentru a readuce îngerul la sânul credinţei creştine. Dl abate Patouille răspunse cu afectuoasă mâhnire că de bună seamă scumpul lui fiu visase, că lua drept realitate o nălucire bolnavă şi că nu e îngăduit să crezi că îngerii cei buni s-ar putea răzvrăti.

— Oamenii îşi închipuie, adăugă el, că pot trăi

nepedepsiţi o viaţă de desfrâu şi risipă. Se înşală. Abuzul plăcerilor corupe inteligenţa şi tulbură puterea de judecată. Diavolul pune stăpânire pe simţurile păcătosului spre a pătrunde în sufletul lui. El te-a amăgit, Maurice, cu momeli vulgare.

Maurice susţinu că nu era câtuşi de puţin victima unei năluciri, că nu visase, ci-l văzuse cu ochii lui şi îl ascultase cu urechile lui pe îngerul păzitor. Stărui:

— Domnule abate, o doamnă care se găsea atunci în preajma mea, şi pe care n-are rost s-o numesc, de asemenea l-a văzut şi ascultat. Şi, mai mult, ea a şi simţit degetele îngerului care se... care se rătăciseră sub... în sfârşit, ea le-a simţit vă rog să mă credeţi, domnule abate, nimic mai adevărat, nimic mai real, nimic mai sigur decât această apariţie. Îngerul era blond, tânăr, foarte frumos. Pielea-i curată arăta în umbră ca scăldată de o lumină lăptoasă. Vorbea cu un glas blând şi pur.

Abatele îl întrerupse cu aprindere:

— Fie numai şi-atât, fiule, şi tot ar dovedi că ai visat. După părerea tuturor demonologilor, îngerii răi au un glas răguşit, scrâşnind ca o broască ruginită; chiar atunci când sunt în stare să dea chipului lor aparenţa unei oarecari frumuseţi, tot nu reuşesc să imite vocea curată a spiritelor bune. Faptul acesta, atestat prin numeroase mărturii, e demn de toată încrederea.

— Dar l-am văzut, domnule abate! S-a aşezat gol-goluţ într-un fotoliu, pe o pereche de ciorapi negri. Ce trebuie să vă spun mai mult?

Abatele Patouille nu păru deloc zguduit de această declaraţie:

— Ţi-o repet, fiule, nălucirile astea funeste, visele astea zămislite din suflet profund tulburat trebuie legate de starea jalnică a conştiinţei dumitale. Şi cred că pot

să-mi dau seama de împrejurarea ocazională care a făcut să se poticnească spiritul dumitale şovăitor. Astă-iarnă, aflându-te într-o proastă dispoziţie, ai venit împreună cu domnul Sariette şi cu unchiul dumitale Gaétan să vizitaţi în biserica aceasta Capela îngerilor, pe atunci în reparaţie. Cum ziceam atunci, niciodată nu poţi aminti destul artiştilor legile artei creştine; niciodată nu le poţi impune suficient respect pentru Sfânta Scriptură şi pentru interpreţii ei autorizaţi. Domnul Eugene Delacroix nu şi-a supus tradiţiei geniul năvalnic. N-a făcut decât cum l-a tăiat capul şi în capela aceasta a lucrat picturi mirosind a pucioasă – pentru a relua o expresie cunoscută – compoziţii violente, înfricoşătoare, care, departe de a aduce în suflete pacea, reculegerea, liniştea, le aruncă într-un fel de zbucium plin de spaime. Îngerii de-aici arată feţe aţâţate: trăsăturile lor sunt sălbatice şi întunecate. Mai să zici că Lucifer şi tovarăşii săi pun la cale revolta. Ei bine, fiule, lucrând asupra spiritului dumitale deja slăbit şi zdruncinat prin tot felul de necumpătiri, imaginile astea i-au cauzat tulburarea căreia îi e pradă.

Maurice protestă:

— Oh! Nu, domnule abate, nu, nu! Să nu credeţi că m-au tulburat picturile lui Eugène Delacroix. Nici măcar nu le-am privit. Arta asta mi-e cu totul indiferentă.

— În sfârşit, dragul meu fiu, crede-mă: nu e nimic adevărat, nimic real în tot ce mi-ai povestit. Îngerul dumitale păzitor nu ţi s-a arătat.

— Dar, domnule abate, reluă Maurice căruia mărturia simţurilor îi inspira deplină încredere, l-am văzut legând pantofii unei doamne şi trăgându-şi pantalonii unui sinucigaş!…

Şi bătând cu piciorul în asfalt, Maurice luă de martori pentru adevărul spuselor sale cerul, pământul, întreaga

natură, turlele de la Saint-Sulpice, zidurile marelui seminar, fântâna celor Patru Episcopi, toaleta publică, chioşcul pentru trăsuri şi taxiuri şi chioşcul staţiei de autobuz, copacii, trecătorii, câinii, vrăbiile, florăreasa şi florile ei.

Abatele se grăbea să încheie convorbirea:

— Rătăcire, zădărnicie, închipuire sunt toate, fiul meu. Eşti creştin, gândeşte ca un creştin. Un creştin nu se lasă amăgit de arătări deşarte. Credinţa îl apără de ademenelile celor mai presus de fire, iar el lasă liberilor cugetători credulitatea. Oameni creduli, nu glumă, liber cugetătorii! Şi nu se află gogoaşă pe care să nu-i faci s-o înghită. Dar creştinul poartă o armă care risipeşte amăgirile drăceşti: semnul crucii. Linişteşte-te, Maurice, nu ţi-ai pierdut îngerul păzitor. El veghează mereu asupra dumitale. De dumneata depinde să nu-i faci veghea nici prea grea, nici prea penibilă. Rămas bun, Maurice. O să se schimbe vremea, simt cum mă înjunghie degetele de la picioare.

Şi ţinând breviarul sub braţ, dl abate Patouille se îndepărtă şchiopătând cu o demnitate care prevestea un episcop.

*

În aceeaşi zi, rezemaţi de parapetul care mărgineşte scara Colinei, Arcadie contempla împreună cu Zita fumurile şi pâcla care se ridicau deasupra nesfârşitului oraş.

— Poate oare cuprinde mintea, făcu Arcadie, toate durerile şi suferinţele unui mare oraş? Cred că dacă un om ar ajunge să şi le zugrăvească, atât de copleşitoare ar fi oroarea viziunii, că ar cădea trăsnit.

— Şi totuşi, răspunse Zita, tot ce respiră în gheena asta iubeşte viaţa. Iată marele mister!

— Nenorociţi câtă vreme trăiesc, îi îngrozeşte gândul că pot înceta să existe; nu caută în dispariţie o consolare; nici măcar nu văd în ea un prilej de odihnă. Necugetarea îi face să se teamă până şi de neant: l-au populat cu fantome. Şi iată câte fantome – clopotniţe, domuri şi săgeţi care străpung ceaţa, toate dominate de câte-o cruce scânteietoare!... Culmea e că oamenii îl venerează pe demiurgul care le-a hărăzit o viaţă mai rea decât moartea şi o moarte mai rea decât viaţa.

Zita rămase multă vreme pe gânduri, apoi spuse:

— Trebuie să-ţi fac o mărturisire, Arcadie. Nu căutarea unei justiţii mai drepte, nici năzuinţa spre o lege mai înţeleaptă l-au grăbit pe Ithuriel pe pământ. Ambiţia, gustul intrigii, iubirea bogăţiilor şi onorurilor îmi făceau insuportabilă tihna din cer şi ardeam de dorinţa de a mă contopi cu neliniştita rasă a oamenilor. Venii aici şi, cu ajutorul unei arte neştiute aproape tuturor îngerilor, ştiui să-mi fac un astfel de trup că, schimbându-mi după plac sex şi vârstă. Îmi îngădui cunoaşterea celor mai deosebite şi uluitoare destine. De sute de ori m-am bucurat de un rang ilustru printre stăpânii vremii – regi ai aurului şi prinţi ai seminţiilor. Nu-ţi voi dezvălui, Arcadie, faimoasele nume pe care le-am purtat; află numai că am domnit prin ştiinţe, prin arte, putere, bogăţie şi frumuseţe în toate naţiunile lumii. În fine, călătorind acum câţiva ani prin Franţa sub înfăţişarea unei celebrităţi străine, pe când rătăceam într-o seară prin pădurea Montmorency, am auzit un flaut care dădea glas mâhnirilor cerului. Cântecul lui dureros şi pur mi-a sfâşiat sufletul. Nu auzisem până atunci nimic atât de frumos. Cu ochii plini de lacrimi, sugrumată de suspine mă apropia! Şi văzui la marginea unui luminiş un bătrân aidoma unui faun, care sufla într-un fluier ţărănesc. Era Nectarie. Mă aruncai la picioarele lui, îi sărutai mâinile,

buzele dumnezeieşti, şi fugii…

De atunci, simţind nimicnicia măreţiilor omeneşti, obosită de neantul tumultuos al străduinţelor pământeşti, umilită de uriaşa mea zbatere zadarnică, şi dând un ţel mai înalt ambiţiei mele, îmi ridicai ochii către sublima patrie şi-mi promisei să mă întorc în ea ca eliberatoare. Îmi părăsii titlurile, numele, averea, prietenii, mulţimea adulatorilor şi devenii obscura Zita, care conspiră în sărăcie şi singurătate la dezrobirea cerurilor.

— Am ascultat şi eu flautul lui Nectarie, spuse Arcadie. Dar în definitiv cine-i grădinarul acesta bătrân care dă unei ţevi grosolane de lemn un glas capabil de atâta tulburare, atâta frumuseţe?

— O vei afla curând.

CAPITOLUL XVI

Care-i aduce rând pe rând în scenă pe Mira ghicitoarea, pe Zéphyrine şi pe fatalul Amédée, şi care ilustrează prin înfricoşătoarea pildă a dlui Sariette spusa lui Euripide, cum că Jupiter ia minţile acelora pe care vrea să-i piardă.

Dezamăgit că n-a putut aduce lumină cunoştinţelor religioase ale unui ecleziast reputat pentru luminarea sa, şi părăsindu-l speranţa de a-şi regăsi îngerul pe căi ortodoxe, Maurice se gândi să recurgă la ştiinţele oculte, aşa că hotărî să consulte o ghicitoare. Fără îndoială, s-ar fi adresat doamnei de Thèbes; dar o cercetase deja cu ocazia primelor necazuri în dragoste şi ea îi răspunse cu atâta înţelepciune, încât n-o mai crezu vrăjitoare. Mai degrabă ar fi recurs la clarviziunea unei somnambule la modă, madam Mira.

I se citaseră numeroase exemple grăitoare pentru extraordinara perspicacitate a acestei ghicitoare; în ciuda ei, era însă nevoie ca madam Mira să dispună de un obiect purtat ori atins de cel absent, asupra căruia se concentrau privirile ei translucide. Căutând niscai obiecte atinse de înger după multnefericita lui întrupare, Maurice îşi aduse aminte că, în frumoasă-i nuditate paradiziacă, Arcadie se aşezase în încăpătorul fotoliu pe care se răsfăţau ciorapii negri ai doamnei des Aubels, şi că apoi o ajutase pe această doamnă să se îmbrace. Maurice ceru Gilbertei măcar unul din talismanele pretinse de ghicitoare. Dar Gilberte nu mai găsi niciunul, exceptând cazul de a fi considerată ea însăşi unul din aceste talismane. Căci faţă de dânsa îngerul se arătase

extrem de indiscret şi prea agil pentru a-i putea preveni totdeauna întreprinderile.

Ascultându-i mărturisirea care nu-l făcea totuşi să afle nimic nou, Maurice se înfurie pe înger, îl blagoslovi cu numele celor mai abjecte animale şi jură să-i tragă câteva picioare în spate, dacă acesta din urmă se va găsi vreodată la îndemâna piciorului său. Curând însă furia i se întoarse împotriva doamnei des Aubels: o acuză că a provocat insolenţele pe care acum le denunţa, şi cuprins de mânie o descrise sub toate simbolurile zoologice ale neruşinării şi perversităţii. În inima lui, iubirea pentru Arcadie se aprinse iarăşi, mai arzătoare, mai pură ca oricând, şi cu braţele întinse, îngenunchind, tânărul abandonat îşi chemă îngerul cu lacrimi în ochi şi suspinul pe buze.

Într-una din nopţile de insomnie, lui Maurice îi dete prin gând că vreuna din cărţile răsfoite de înger înainte de apariţie ar putea servi ca talisman. Iată de ce urcă într-o dimineaţă în bibliotecă, dându-i bună ziua dlui Sariette care cataloga sub privirea romantică a lui Alexandre d'Esparvieu. Dl Sariette surâdea, pal ca un mort. Acum când nicio mână invizibilă nu-i mai răscolea cărţile aflate în păstrarea sa, acum când totul în bibliotecă îşi regăsise rânduiala şi tihna, dl Sariette era fericit. Dar puterile îi slăbeau cu fiecare zi; nu mai rămânea din el decât o umbră uşoară şi împăcată.

Murim în plină fericire de vechile nefericiri.

— Domnule Sariette, îţi mai aduci aminte de vremea când cărţoaiele dumitale, în fiecare noapte răscolite, învălmăşite, trambalate, tăvălite, rostogolite, năruite, ajungeau de-a valma până-n rigola din strada Palatinului? Ferice vremuri! Ia arată-mi-le, domnule

Sariette, pe acelea care au fost mai mult hărţuite.

Aceste cuvinte îl aruncară pe dl Sariette într-o stupoare posacă, şi Maurice trebui să le repete de vreo trei ori ca să se facă înţeles de bătrânul bibliotecar, care arătă în cele din urmă un foarte vechi talmud din Ierusalim, ca fiind adesea manipulat de mâinile invizibile. De asemenea, o evanghelie apocrifă din secolul 3, compusă din douăzeci de file de papirus, îşi părăsise în numeroase rânduri locul; corespondenţa lui Gassendi părea şi ea să fi fost mult răsfoită.

— Dar, adăugă dl Sariette, cartea pe care fără îndoială o cerceta de preferinţă misteriosul vizitator este un mic *Lucreţiu* legat în marochin roşu, cu armele lui Philippe de Vendome, Mare Egumen al Franţei, cu note-autograf de Voltaire, care, după cum se ştie, frecventa în tinereţea lui mănăstirea Temple[64]. Cumplitul cititor care mi-a dat atâtea griji nu renunţa în ruptul capului la acest *Lucreţiu,* făcând din el, ca să zic aşa, cartea sa de căpătâi. Avea gust, căci este-un juvaer. Dar, vai! Monstrul i-a lăsat la pagina 137 o pată de cerneală, pe care toată arta chimiştilor nu va fi poate în stare s-o şteargă.

Şi dl Sariette scoase un suspin adânc. Deja regreta că vorbise prea mult, când tânărul d’Esparvieu ceru să i se înmîneze acel preţios *Lucreţiu.* Zadarnic pretextă gelosul conservator că volumul se afla în reparaţie, la legător şi deci nu-i putea fi înmânat. Printr-un singur semn, Maurice dădu de înţeles că la el aşa ceva nu prinde. Pătrunse hotărât în sala filozofilor şi sferelor, şi aşezându-se într-un fotoliu rosti:

---

[64] Veche mănăstire fortificată a templierilor, construită în sec. 12 şi distrusă în 1811. Philippe de Vendome (1655—1727), mare prior al Franţei şi locotenent general distins în luptele de la Namur, Steinkerque, în Italia şi Catalonia, primea în reşedinţa sa din mănăstire pe oamenii de litere ai vremii.

— Aştept.

Dl Sariette îi propuse o altă ediţie din poetul latin. Erau, spunea el, altele, mai corecte ca text şi, în consecinţă, mai potrivite pentru studiu. Îi oferi *Lucreţiul* lui Barbou, *Lucreţiul* lui Constelier, sau, încă şi mai la-ndemână, o traducere franceză. Se putea alege între aceea a baronului des Coutures, poate puţin cam veche, cea a lui La Grange, cea a colecţiilor Nisard şi Panckouke, şi două versiuni deosebit de elegante, una în versuri, cealaltă în proză, datorate şi una şi alta dlui de Pongerville, membru al Academiei franceze.

— N-am nevoie de nicio traducere, strigă plin de măreţie Maurice. Dă-mi *Lucreţiul* egumenului Vendome.

Dl Sariette se apropie cu încetineală de dulapul în care era încuiat juvaerul. Cheile zăngăniră în mâna tremurătoare; el le apropie de broască, apoi le îndepărtă ca ars şi-i oferi lui Maurice vulgarul *Lucreţiu* din colecţia Garnier.

— E foarte maniabil, zâmbi el încurajator.

Când însă numai tăcerea răspunse ofertei, trebui să consimtă că orice împotrivire era zadarnică; scoase încet cartea din raft şi, după ce se asigură că nu se afla niciun fir de praf pe postavul mesei, o depuse tremurând în faţa strănepotului lui Alexandre d’Esparvieu.

Maurice se apucă de răsfoit şi ajungând la pagina 137 contemplă pata, care era de cerneală violetă şi mare cât un bob de mazăre.

— Da, iată, spuse moş Sariette, care nu pierdea din ochi cartea, iată urma lăsată pe *Lucreţiu* de monştrii aceia invizibili…

— Cum, domnule Sariette, erau deci mai mulţi? strigă Maurice.

— Nu-mi dau seama. Nu ştiu însă dacă am dreptul să fac să dispară pata aceasta care, asemeni mâzgăliturii

de cerneală făcută de Paul-Louis Courier[65] pe un manuscris florentin constituie, ca să zic aşa, un document literar.

Abia pronunţase bătrânul aceste cuvinte, că răsună clopoţelul uşii de la intrare şi din sala vecină răzbi mare zarvă de paşi şi de glasuri. Sariette alergă într-acolo şi se izbi de metresa lui moş Guinardon, bătrâna Zéphyrine care, cu părul zbârlit ca un cuib de vipere, cu faţa arzândă, cu pieptul săltat furtunos, cu pântecul cât o dună de puf groaznic zgâlţâită de vijelie, se sufoca de durere şi de furie. Şi printre oftaturi, suspine, gemete şi o mie de alte sunete care, plăsmuite de trupu-i, compuneau întreaga hărmălaie ce sporeşte pe lume emoţia fiinţelor şi zarva întâmplărilor:

— Şi-a luat tălpăşiţa, monstrul! strigă ea. A-ntins-o cu aia! Şi-a strâns tot calabalâcul şi m-a lăsat singură, numai c-un franc şi şaptezeci în pungă!…

Şi povesti multă vreme, încâlcit, că Michel Guinardon a părăsit-o ca să trăiască undeva cu Octavie, fiica vânzătoarei de pâine. Şi vomă împotriva trădătorului valuri de injurii:

— Un om pe care l-am ţinut cu banii mei cinzeci de ani şi mai bine. Că avui ceva parale la viaţa mea, şi relaţii frumoase şi de toate. L-am scos din mizerie, şi uite cum mă răsplăteşte! Curat ca lacrima, prietenul dumitale, ai? Un trântor! Trebuia să-l îmbrac ca pe un ţânc, beţivanul! … Un om de nimica. Nu-l cunoşti încă, dom’le Sariette… l-un falsificator. Face câţi Giotto vrei, da, Giotto şi Fra Angelico şi Greco, la marea viteză, dom’le Sariette, ca să-i vândă negustorilor de tablouri, şi Fragonarzi şi Baudouini, uite-aşa!… Un dezmăţat, care nu crede în Dumnezeu!… Şi asta-i ăl mai rău, dom’le Sariette, că

[65] Scriitor francez (1772—1825), celebru prin pamfletele scrise împotriva Restauraţiei, prin volumul *Lettres* şi prin valoroase traduceri.

fără frica lui Dumnezeu…

Multă vreme Zéphyrine se revărsă în invective. Şi când i se tăie răsuflarea, dl Sariette i-o luă înainte ca s-o îndemne să se liniştească şi să revină pe calea nădejdii. Guinardon o să se întoarcă: nu poţi uita cincizeci de ani de armonie şi unire…

Cuvintele acestea blajine iscară noi furori şi Zéphyrine jură că nu va uita niciodată afrontul suferit, că monstrul nu mai avea ce căuta la ea. Şi dacă ar veni vreodată să-şi ceară iertare în genunchi, l-ar lăsa până l-ar înţepeni frigul la picioarele ei.

— Nu înţelegi, dom’le Sariette, că-l dispreţuiesc, că-l urăsc, că mă dezgustă?

De şaizeci de ori dădu glas acestor mândre sentimente şi de şaizeci de ori jură că nu voia să-l mai primească pe Guinardon, că n-avea ochi să-l vadă nici măcar pictat.

Dl Sariette nu se încumetă câtuşi de puţin să înfrunte o hotărâre care, judecând după gravitatea plângerilor, o socotea de neclintit. Nu o blamă câtuşi de puţin pe Zéphyrine, dimpotrivă, o aprobă chiar. Deschizând abandonatei zări mai curate, el îi zugrăvi cât de fragile sunt sentimentele omeneşti, o îndemnă la renunţare şi-o povăţui la pioasă resemnare în voia Domnului.

— Pentru că, într-adevăr, prietenul dumneavoastră este atât de nevrednic de afecţiune…

Nu reuşi să spună mai mult. Zéphyrine se aruncase asupră-i şi-l zgâlţâia cu furie de gulerul redingotei.

— Nevrednic de afecţiune, strigă ea sufocându-se, Michel nevrednic de afecţiune!… Aşa, băieţel? Găseşte-mi atunci altul mai prietenos, mai vesel, mai isteţ, altul care să fie ca el mereu tânăr, mereu… Nevrednic de afecţiune! Se vede de la o poştă că habar n-ai de dragoste, boşorog bătrân!…

Profitând de faptul că moş Sariette era astfel foarte

ocupat, tânărul d’Esparvieu strecură în buzunar micul *Lucreţiu* şi trecu dinadins prin faţa zguduitului bibliotecar, făcându-i cu mâna un discret semn de adio.

Înarmat cu talismanul dorit, alergă în piaţa Ternes la madam Mira, care îl primi într-un salon zugrăvit în roşu şi auriu, unde n-ai fi descoperit nici urmă de bufniţă ori broască rîioasă, ori de altă unealtă a vechii magii. Într-o rochie ca pruna şi cu părul pudrat, deşi trecută de cumpăna vieţii, madam Mira arăta foarte bine. Vorbea cu eleganţă şi se lăuda că descoperă lucrurile tainice recurgând numai la ştiinţă, filosofie şi religie. Ea pipăi legătura de marochin şi, închizând aproape cu totul ochii, măsură printre pleoape titlul latin şi blazoanele din care nu înţelegea nimic. Obişnuită să primească drept indiciu inele, batiste, scrisori, şuviţe de păr, nu putea pricepe cărui fel de persoană putea să-i aparţină această carte ciudată. Cu maşinala abilitate a obişnuinţei, îşi ascunse surpriza reală sub haina uneia prefăcute:

— Straniu, murmură ea, straniu!... Nu disting prea bine... Văd o femeie...

Pronunţând acest cuvânt magic, iscodi pe furiş ce efect produce şi citi pe faţa solicitatorului său o dezamăgire neaşteptată. Observând că apucase pe-o pistă falsă, schimbă imediat ţinta oracolului:

— Dar iată, se şterge văzând cu ochii... Straniu... straniu... Zăresc neclar o formă şovăielnică, o fiinţă de nedefinit...

Şi convingându-se dintr-o aruncătură de ochi că de data asta i se sorbeau cuvintele, se tot întinse asupra ambiguităţii persoanei, asupra ceţii care o învăluia.

Treptat, viziunea se preciza pe nesimţite ochilor lui madam Mira, care, pas cu pas, nuni mai slăbi urma.

— Un mare bulevard... o piaţă cu o statuie... o stradă pustie, o scară. E-aici, într-o cameră albăstrie... e-un

bărbat tânăr, faţa i-e palidă şi îngrijorată. Există lucruri pe care, se pare, le regretă şi pe care nu le-ar mai face dacă ar mai fi de făcut...

Dar prezicerea ceruse un prea mare efort. Oboseala o împiedică pe ghicitoare să-şi continue transcendentele-i investigaţii. Îşi epuiză ultimele puteri recomandând stăruitor celui care o consulta să rămână în strânsă comuniune cu Dumnezeu, dacă dorea să regăsească ceea ce pierduse şi să reuşească în încercările sale.

La plecare, Maurice lăsă un ludovic pe şemineu şi o luă din loc emoţionat, tulburat, convins că madam Mira poseda calităţi supranaturale, din păcate însă insuficiente.

Ajuns la capătul scării, îşi reaminti că lăsase micul *Lucreţiu* pe masa pythiei şi, la gândul că bătrânul maniac nu va supravieţui pierderii cărţuliei, urcă înapoi după ea. Revenit sub acoperişul părintesc, se trezi faţă în faţă cu o umbră urgisită. Era moş Sariette care, cu glas tânguitor ca vântul de noiembrie, îşi cerşea *Lucreţiul.* Maurice îl trase neglijent din buzunarul pardesiul ui:

— Nu te pierde cu firea, domnule Sariette. Uite-l pe cutărică al dumitale!

Strângând la piept juvaerul regăsit, bibliotecarul plecă să-l depună încetişor pe postavul albastru al mesei, chibzuind la o ascunzătoare sigură pentru comoara la care ţinea cu avariţie şi croind planuri demne de un zelos conservator. Dar care dintre noi se poate făli că e înţelept? Prevederea omenească e mărginită, iar prudenţa – fără încetare zădărnicită. Loviturile sorţii sunt ineluctabile: nimeni nu-şi poate ocoli destinul. Nu există nici povaţă, nici precauţie care să poată înfrânge fatalitatea. Nefericiţii de noi, forţa aceasta oarbă, care conduce aştrii şi atomii, compune din propriile noastre

metehne ordinea universală! Nenorocirea noastră e necesară armoniei lumilor!

Ziua în cauză era destinată legătorului, pe care curgerea anotimpurilor îl aducea aici de două ori pe an, sub semnul Berbeculuî şi sub acela al Cumpenei. În ziua aceea, încă de dimineaţă dl Sariette pregătea teancul destinat legătorului: aşeza pe masă cărţile broşate achiziţionate recent, socotite vrednice de a fi legate sau măcar cartonate, şi de asemenea pe acelea al căror veşmânt avea nevoie de o reparaţie, tuturor indicându-le detaliat soarta. La cinci precis, bătrânul Amédée, slujbaş la Léger-Massieu, legătorul din strada Abaţiei, se prezentă la biblioteca d'Esparvieu şi, după o dublă verificare operată de dl Sariette, vrăfui teancurile de cărţi într-o pânză căreia îi înnodă cele patru colţuri, săltând-o pe umăr; apoi îl salută pe bibliotecar cu un

— Bună seara la toată lumea!

Şi coborî scara.

Lucrurile se petrecuseră şi de data aceasta ca de obicei. Dar găsind *Lucreţiul* pe masă, Amédée îl puse cu bună-credinţă în legătura de pânză şi-l luă împreună cu celelalte cărţi, fără ca dl Sariette să observe. Bibliotecarul părăsi sala sferelor şi filosofilor, uitând cu totul de cartea a cărei lipsă îi provocase de-a lungul zilei o atât de chinuitoare nelinişte. Adică exact ceea ce nişte judecători severi i-ar reproşa drept o şubrezire a geniului său. Însă n-ar fi mai bine, oare, să spunem că aşa a vrut destinul, că acel ceva numiit întâmplare, şi care de fapt alcătuieşte ordinea din natură, săvârşi faptul acesta imperceptibil, ale cărui consecinţe aveau să pară înfricoşătoare judecăţii oamenilor? Dl Sariette se duse să cineze la iaurgeria celor *Patru Episcopi,* unde îşi citi ziarul *Crucea.* Era liniştit şi senin. Numai a doua zi, pătrunzânid în salia sferelor şi filozofilor îşi aminti de

Lucreţiu, şi, nevăzându-l pe masă, îl căută peste tot fără să-i dea de urmă. Nu-i trecu prin minte că Amédée ar fi putut să-l ia din nebăgare de seamă. Cugetul îi sugeră că e vorba de întoarcerea invizibilului vizitator şi îl cuprinse o mare tulburare.

Desluşind zarvă pe palier, nefericitul conservator deschise uşa şi îl zări pe micul Léon care, gătit cu un chipiu galonat şi strigând „Vive la France!”, azvârlea cârpele, periile şi ceara de parchet ale lui Hippolyte asupra unor duşmani imaginari. Pentru jocurile lui războinice, copilul prefera palierul acesta oricărui alt colţ din casă şi, uneori, de aici se fofila în bibliotecă. Brusc, dl Sariette bănui că el luase *Lucreţiul* pentru a-l face proiectil şi i-l ceru eu glas ameninţător. Copilul negă că s-ar fi atins de el, şi atunci dl Sariette recurse la promisiuni.

— Léon, dacă mi-aduci cărţulia roşie, am să-ţi dau ciocolată.

Şi copilul rămase pe gânduri. Iar seara, când dl Sariette coborî scara, îl întâlni pe Léon care-i spuse:

— Poftim cartea!

Şi întinzându-i un album cu poze ferfeniţă, *Povestea Nătărăului*, îi ceru ciocolata.

Câteva zile mai târziu, Maurice primi prin poştă prospectul unei agenţii de detectivi, condusă de un fost funcţionar al prefecturii de poliţie, promiţând rapiditate şi discreţie. La adresa indicată, tânărul găsi un bărbat mustăcios, posomorât şi grijuliu, care îi ceru un avans şi promise să caute persoana dorită.

Fostul funcţionar al prefecturii îi scrise curând iarăşi, pentru a-l anunţa că începuse nişte investigaţii foarte costisitoare şi pentru a-i cere un nou avans. Maurice nu mai acordă niciun avans şi hotărî să facă el însuşi cercetări. Îşi închipui, nu fără oarecare temeinicie, că

îngerul era nevoit să caute tovărăşia celor săraci, pentru că nu avea bani, ca şi tovărăşia exilaţilor de toate naţiile, revoluţionari ca şi el. Scotoci prin camerele mobilate de la Saint-Ouen, la Chapelle, Montmartre, bariera Italiei, scotoci prin cocioabele în care se doarme înghesuit ca sardelele, prin cabaretele în care se mănâncă numai burtă şi prin cele în care pentru trei parale ţi se serveşte un amestec de resturi, prin pivniţele halelor şi la moş Momâie.

Maurice vizită restaurantele unde luau masa nihiliştii şi anarhiştii; întâlni aici femei îmbrăcate bărbăteşte, bărbaţi îmbrăcaţi femeieşte, adolescenţi întunecaţi şi sălbatici, octogenari cu ochi albaştri şi cu râs de copil. Observă, puse întrebări, fu luat drept spion, primi de la o foarte frumoasă femeie o lovitură de cuţit, dar chiar în dimineaţa următoare îşi continuă cercetările prin cabarete, camere mobilate, case de toleranţă, tripouri, bârloguri de coate-goale, prin speluncile şi tavernele de mahala din preajma fortificaţiilor, printre samsarii de vechituri şi printre apaşi.

Văzându-l palid, sleit de puteri, tăcut, maica-sa fu cuprinsă de frământare:

— Trebuie să-l căsătorim, zicea ea. Păcat că domnişoara de la Verdelière n-are o zestre mai frumoasă.

Abatele Patouille nu-şi mai ascunse îngrijorarea:

— Băiatul ăsta, spuse el, trece printr-o criză morală.

— Mai degrabă îmi vine să cred, răspunse domnul d’Esparvieu, că e sub influenţa cine ştie cărei femeiuşti. Ar trebui să-i găsim o ocupaţie care să-l absoarbă şi să-i măgulească amorul propriu. Aş putea face să fie numit secretar al Comitetului pentru conservarea bisericilor de ţară, sau avocat consultant al Sindicatului instalatorilor sanitari catolici.

CAPITOLUL XVII

În care aflăm că Sofar, tot atât de însetat de aur ca şi Mammon, preferă patriei sale cereşti Franţa, pământ binecuvântat al Casei de Economii şi al Creditului, şi care dovedeşte odată mai mult că acela care are avere se teme de orice schimbare.

În vremea asta, Arcadie ducea o viaţă obscură şi harnică. Lucra la o tipografie din strada Sfântul Benoît şi locuia într-o mansardă din strada Mouffetard. Când tovarăşii săi începură o grevă, el părăsi atelierul şi-şi consacră zilele de răgaz unei acţiuni de propagandă atât de fericit duse, încât câştigă de partea revoltei peste cincizeci de mii de îngeri păzitori care, aşa cum bine judecase Zita, nemulţumiţi de situaţia lor mizeră, se adăpaseră la idelie secolului. Dar îi lipseau banii, deci şi libertatea, şi nu-şi putea folosi cum ar fi vrut timpul pentru instruirea fiilor cerului. Tot din lipsă de bani, prinţul Iştar confecţiona mai puţine bombe decât ar fi trebuit şi mai puţin frumoase. Fără-ndoială, continua să prepare multe explozibile mici, de buzunar. Umpluse cu ele apartamentul lui Teofil, şi nu trecea zi fără să uite altele pe câte o banchetă de cafenea. Însă o bombă elegantă, uşor de mânuit, comodă, şi care poate distruge câteva clădiri mari, costă între douăzeci şi douăzeci şi cinci de mii de franci. Şi prinţul Iştar nu poseda decât două de felul acesta. Dornici în egală măsură să-şi procure ceva capital, Arcadie şi Iştar se duseră să solicite fonduri unui financiar celebru, Max Everdingen, care conduce, aşa cum ştie toată lumea, cel mai mare aşezământ de credit din Franţa şi din lume. Se

ştie mai puţin însă că Max Everdingen nu s-a născut din femeie şi că este înger căzut. Şi totuşi, acesta este adevărul. În cer se numea Sofar şi păzea comorile lui Ialdabaoth, mare amator de aur şi de pietre preţioase. În exerciţiul funcţiunii, Sofar contractase pentru bogăţii o pasiune care nu putea fi satisfăcută într-o societate nedispunând nici de bursă, nici de bănci. Inima îi era mistuită de o arzătoare iubire pentru dumnezeul evreilor, căruia îi rămase fidel evi fără număr. Dar la începutul secolului 20 din era creştină, aruncându-şi din înaltul firmamentului ochii asupra Franţei, descoperi că sub numele de republică ţara aceasta se constituise într-o adevărată plutocraţie, şi că, sub aparenţele unei guvernări democratice, înalta finanţă exercita o putere suverană, fără niciun fel de supraveghere sau de control. Din acel moment, şederea în Empireu îi deveni insuportabilă. Aspira spre Franţa ca spre o patrie a pământului făgăduinţei, şi punând într-o zi mâna pe toate pietrele preţioase cu care se putea încărca, se pogorî pe pământ stabilindu-se la Paris. Îngerul acesta hrăpăreţ făcu aici afaceri straşnice. După ce se întrupă, faţa lui nu mai păstră nimic ceresc; reproducea în toată puritatea sa profilul fiilor lui Sem, şi-i puteai admira ridurile şi cutele care brăzdează faţa bancherilor şi pe care le găseşti de altfel la cântăritorii de aur ai lui Quentin Matsys[66]. Începuturile i-au fost umile, norocul insolent. Se însură cu o femeie urâtă şi amândoi se putură recunoaşte în copiii lor ca într-o oglindă. Reşedinţa baronului Max Everdingen, care se ridică pe înălţimile Trocadéro, se revarsă de-a dreptul de atâtea relicve ale Europei creştine.

Baronul îi primi pe Arcadie şi Iştar în cabinetul său de

[66] Quentin Matsys, Massys sau Metzys (1465 sau 1466—1530), pictor religios flamand şi cunoscut portretist.

lucru, care constituie una din cele mai simple încăperi ale reşedinţei. Plafonul e ornat cu o frescă de Tiepolo[67], scoasă dintr-un palat din Veneţia. În cabinet poate fi văzut biroul regentului Philippe d'Orléans, alături de dulapuri, vitrine, tablouri, statui.

Arcadie, plimbându-şi privirea pe pereţi:

— Cum se face oare – o, frate al meu, Sofar – că având încă o inima israelită, nesocoteşti în aşa hal porunca Dumnezeului tău care a zis: „Să nu-ţi faci chip cioplit"? Căci văd aici un Apolo de Houdon[68], o Hebe de Lemoine[69] şi mai multe busturi de Caffieri[70]. Şi ca Solomon la bătrâneţe – o, tu, fiu al lui Dumnezeu – aşezi în locuinţa ta idoli de-ai naţiilor străine; ce altceva sunt, la urma urmei, această Venus de Boucher, acest Jupiter de Rubens, nimfele astea datorând penelului lui Fragonard dulceaţa de coacăze care le scaldă fesele surâzătoare? Şi numai în vitrina asta, Sofar, păstrezi sceptrul sfântului Ludovic[71], şase sute din perlele colierului împrăştiat al reginei Marie-Antoinette[72], pelerina imperială a lui Carol

---

[67] Giambattista Tiepolo (1696—1770), celebru pictor şi gravor veneţian, remarcându-se prin inventivitatea compoziţiilor şi printr-un colorit luminos.

[68] Jean-Antoine Houdon (1741—1828), cunoscut sculptor francez, autor al unor remarcabile lucrări concepute în spiritul armoniei clasice.

[69] Jean-Baptiste Lemoine (1704—1778), sculptor francez, autor al unoi lucrări cu subiect mitologic şi mai cu seamă de busturi.

[70] Familie de sculptori italieni. Câţiva dintre aceştia şi-au exersat arta la Paris, Jean-Jacques Caffieri remarcându-se în mod deosebit pentru busturile sale.

[71] Ludovic IX sau Ludovic cel Sfânt (1214—1270), rege al Franţei între 1226—1270, realizând centralizarea puterii în statul feudal francez şi reorganizând justiţia, armata, sistemul monetar.

[72] Marie-Antoinette de Lorraine (1755—1793), soţia lui Ludovic XVI, regină a Franţei din 1774. A devenit repede nepopulară prin opoziţia tranşantă faţă de orice fel de reforme sociale. Îndemnându-şi soţul să se opună Revoluţiei, a fost şi ea decapitată în 1793.

Quintul[73], tiara cizelată de Ghiberti[74] pentru papa Martin V Colonma, sabia lui Bonaparte... Şi mai ştiu eu ce încă? ...

— Fleacuri! făcu Max Everdingen.

— Dragul meu baron, spuse prinţul Iştar, ai până şi inelul pe care Carol cel Mare l-a pus în degetul unei zâne şi care se crezuse pierdut... Dar să ne întoarcem la treburile noastre. Prietenul meu şi cu mine am venit să-ţi cerem bani.

— Mă gândeam eu, răspunse Max Everdingen. Toată lumea cere bani, dar din raţiuni diferite. Pentru ce-mi cereţi bani?

Prinţul Iştar răspunse de-a dreptul:

— Ca să facem revoluţie în Franţa.

— În Franţa, repetă baronul, în Franţa?... Ei bine, pentru asta n-am să vă dau bani: puteţi fi siguri.

Arcadie nu ascunse că s-ar fi aşteptat din partea unui frate ceresc la mai multă dărnicie şi la un mai generos sprijin.

— Planul nostru, spuse el, e vast. Îmbrăţişează cer şi pământ. A fost hotărât în toate amănuntele. Vom face mai întâi revoluţia socială în Franţa, în Europa, pe întreaga planetă; apoi vom muta războiul în cer şi vom instala acolo o democraţie paşnică. Dar pentru a birui citadelele cerului, pentru a răsturna Muntele Stăpânului, pentru a lua cu asalt Ierusalimul ceresc, ne trebuie o armată imensă, o cantitate enormă de materiale, bombe formidabile, electrofoare de o putere încă necunoscută.

---

[73] Carol V sau Carol Quintul (1500—1558), ambiţios rege al Spaniei şi împărat al Germaniei, Flandrei, Austriei, care a purtat în 30 de ani numeroase campanii împotriva Franţei lui Francisc I.

[74] Lorenzo Ghiberti (1378—1445) arhitect, sculptor şi pictor florentin, autor, printre altele, al celor două celebre porţi – a Baptisteriului din Florenţa şi a Paradisului.

Nu avem resursele necesare pentru a ne procura astfel de mijloace. Revoluţia în Europa se poate face cu mai puţină cheltuială. Intenţia noastră este de-a începe cu Franţa.

— Sunteţi nebuni, strigă baronul Max Everdingen, nişte nebuni, şi nişte imbecili! Ascultaţi-mă: n-a mai rămas nici măcar o singură reformă de înfăptuit în Franţa. Totul e-aici perfect, definitiv, de neschimbat. Pricepeţi: de neschimbat!

Şi pentru a da mai multă putere spuselor lui, baronul Everdingen izbi de trei ori cu pumnul în biroul Regentului.

— Punctele noastre de vedere diferă, glăsui blând Arcadie. Şi eu cred, asemeni prinţului Iştar, că totul trebuie schimbat în ţara asta. Dar la ce bun să ne certăm? Şi-apoi e prea târziu. Am venit să-ţi vorbim – o, frate al meu, Sofar – în numele celor cinci sute de mii de duhuri cereşti hotărâte să înceapă mâine revoluţia universală.

Baronul Everdingen strigă că sunt nişte descreieraţi, că el n-o să dea un sfanţ, că e o crimă şi o nebunie să loveşti în cel mai minunat lucru din lume, în lucrul care făcea pământul mai frumos decât cerul: finanţele.

Era poet şi profet: inima îi vibră de un entuziasm sfânt: descrise Casa franceză de Economie, virtuoasa Economie, Economia castă şi pură asemeni fecioarei din Cântarea Cântărilor, venind dintr-un adânc de provincie, în fotă ţărănească, să aducă logodnicului care o aşteaptă, vânjosul şi arătosul Credit, comoara dragostei sale. Şi înfăţişă Creditul, bogat prin dărnicia soaţei lui, vărsând asupra tuturor popoarelor universului torente de aur, care prin ele însele, şi sub chipul a mii de firişoare invizibile, revin mai abundente încă pe binecuvântatul pământ din care au ţâşnit.

— Prin Economie şi Credit, Franţa a devenit noul Ierusalim care-şi împrăştie razele asupra tuturor naţiunilor Europei, şi regii pământului vin să sărute picioarele ei rumene. Şi asta vreţi voi să distrugeţi! Sunteţi nişte nelegiuiţi şi nişte pângăritori!

Astfel grăi îngerul financiar. O harfă nevăzută îi acompania glasul şi ochii lui aruncau fulgere.

În timpul acesta, rezemat nonşalant cu cotul de biroul Regentului, Arcadie desfăşură sub privirile baronului hărţi ale solului, subsolului şi cerului parizian, având însemnate cu cruci roşii punctele în care bombe aveau să fie simultan detonate în pivniţe şi catacombe, aruncate asupra căilor publice, lansate de o flotilă de aeroplane. Toate stabilimentele financiare, şi în special banca Everdingen împreună cu sucursalele ei, erau marcate cu cruci roşii.

Financiarul ridică din umeri:

— Haida de! Nu sunteţi decât nişte prăpădiţi şi nişte vagabonzi, hăituiţi de toate poliţiile din lume. N-aveţi un sfanţ. Cu ce să fabricaţi toate bombele astea?

În chip de răspuns, prinţul Iştar trase din buzunar un mic cilindru de aramă pe care îl întinse graţios baronului Everdingen.

— Vedeţi, întrebă el, fleacul acesta de cutiuţă? Ar fi de-ajuns să-i dau drumul pe duşumea, ca să transform pe loc într-o mână de cenuşă fumegândă clădirea asta vastă, cu locuitorii ei cu tot, provocând totodată un incendiu care să mistuie întregul cartier Trocadéro. Am zece mii ca asta; şi fabric trei duzini pe zi.

Financiarul îl invită pe cherub să-şi pună bomba în buzunar, şi pe un ton împăciuitor:

— Ascultaţi-mă, prieteni. Apucaţi-vă de pe acum să faceţi revoluţie în cer şi lăsaţi lucrurile aşa cum sunt aici, în ţara asta. O să vă semnez un cec. Veţi putea să vă

procuraţi tot materialul de care aveţi nevoie în atacarea Ierusalimului ceresc.

Şi baronul Everdingen se şi apucă să combine în minte o magnifică afacere cu electrofoare şi furnituri de război.

CAPITOLUL XVIII

Începe povestirea grădinarului, în cursul căreia se vor vedea desfăşurându-se destinele lumii într-un discurs tot atât de vast şi măreţ în viziunile lui pe cât Discursul asupra istoriei universale al lui Bossuet este strâmt şi trist în ale sale.

Grădinarul îi aşează pe Arcadie şi pe Zita în fundul livezii, sub un umbrar înveşmântat în viţă sălbatică.

— Arcadie, spuse frumoasa arhanghelă, poate ca Nectarie o să-ţi destăinuie astăzi ceea ce arzi de nerăbdare să ştii. Roagă-l să vorbească.

Arcadie îl rugă şi, lăsându-şi pipa, bătrânul Nectarie începu cu aceste cuvinte:

— L-am cunoscut: era cel mai frumos dintre Serafimi. Strălucea de inteligenţă şi îndrăzneală. Inima lui largă se umplea de toate virtuţile oare se nasc din orgoliu: sinceritate, curaj, statornicie în restrişte, speranţă obstinată. În vremea aceea de dinaintea vremurilor, el îşi avea lăcaşul în cerul boreal pe care scânteiază cele şapte stele magnetice, într-un palat de diamant şi de aur, fremătând veşnic în fâlfâit de aripi şi cânturi de slavă. Din înaltul Muntelui său, Iahvé îl pizmuia pe Lucifer.

Ştiţi amândoi prea bine: îngerii, ca şi oamenii, simt încolţind în ei iubirea şi ura. Capabili uneori de hotărâri generoase, ei se supun prea ades intereselor, şi frica îi face să cedeze. Pe-atunci, ca şi azi, cea mai mare parte dintre ei se vădeau incapabili de cugetări înalte, şi teama faţă de Domnul alcătuia întreaga lor virtute.

Lucifer, care nutrea nespus dispreţ pentru josnicie, desconsidera gloata asta de spirite domestice, veşnic târâte în jocuri şi sărbători. Dar celor animaţi de o minte cutezătoare, de un suflet neliniştit, celor înflăcăraţi de o neîmblânzită dragoste de libertate, le oferea o prietenie pe care ei i-o întorceau cu veneraţie. Aceştia părăseau cu grămada Muntele Stăpânului şi aduceau Serafimului omagiile pe care Celălalt le voia doar pentru sine.

Eram rânduit printre Stăpânii, şi numele meu de Alaciel nu era lipsit de glorie. Pentru a-mi îndestula spiritul chinuit de o nesăţioasă sete de a cunoaşte şi înţelege, observam natura lucrurilor, cercetam proprietăţile pietrelor, văzduhului şi apelor, căutam legile oare cârmuiesc materia brută sau subtilă, şi după lungi meditaţii am înţeles că universul nu se formase deloc aşa cum pretinsul lui creator se străduia să ne facă să credem; am descoperit că tot ceea ce există, există numai din sine şi nu din capriciul lui Iahvé, că lumea îşi este sieşi autoare şi că spiritul îşi este sieşi Dumnezeu. De atunci îl dispreţuii pe Iahvé pentru şarlataniile lui şi îl urâi pentru că se arăta potrivnic a tot ce socoteam bun şi demn de a fi dorit: libertatea, curiozitatea, îndoiala. Sentimentele acestea mă apropiară de Serafim. Îl admirai, îl îndrăgii: trăii în lumina lui. Când în sfârşit s-a vădit că trebuie ales între el şi Celălalt, mă alăturai partidei lui Lucifer şi nu mai cunoscui altă ambiţie decât să-l slujesc, altă dorinţă decât să-i împărtăşesc soarta.

Când războiul deveni inevitabil, el îl pregăti cu neobosită vigilenţă şi uzând de toate resursele unui spirit chibzuit. Prechimbâind Scaune şi Stăpânii în Chalybi şi Ciclopi, din munţii ce-i mărgineau imperiul extrase fierul, pe care îl prefera aurului, şi căli arme în cavernele cerului. Apoi adună în câmpiile pustii ale septentrionului miriade de duhuri, le înarmă, le instrui, le

antrenă în arta războiului. Cu toate că fu pregătită în taină, întreprinderea era prea vastă pentru ca duşmanul să nu fie curând înştiinţat. Se poate spune că dintotdeauna o prevăzuse şi se temuse de ea, căci îşi făcuse din lăcaş o citadelă, din cetele de îngeri o miliţie şi îşi dădu sieşi numele de Dumnezeul Oştirilor. Îşi pregăti trăsnetele. Mai bine de jumătate din copiii cerurilor îi rămâneau oredincioşi; vedea strângându-se în juru-i sumedenie de suflete supuse şi inimi răbdătoare. Arhanghelul Mihail, care nu ştia ce-i frica, luă conducerea trupelor docile.

De îndată ce-şi văzu armata pe punctul de a nu mai creşte, nici de a trebui să se mai oţelească, Lucifer o îndreptă fără întârziere asupra duşmanului şi, făgăduindu-le îngerilor săi bogăţia şi slava, se avântă în fruntea lor spre Muntele care poartă pe creasta sa tronul domniei universului. Trei zile pârjolirăm cu zborul nostru eteratele plaiuri. Deasupra capetelor ne fluturau stindardele negre ale revoltei. Iată că Muntele Stăpânului apăru trandafiriu în zarea răsăritului şi şeful nostru îi măsură cu privirea întăriturile strălucitoare. Sub zidurile de safir se rânduiau şirurile duşmane care, – în timp ce noi mărşăluiam împlătoşaţi în bronz şi fier, scânteiau de atâta aur şi pietre preţioase. Flamurile lor albastre şi roşii fluturau în vânt şi fulgere se aprindeau în vârful lăncilor. Curând armatele nu mai fură despărţite decât de un interval îngust, o fâşie de pământ netedă şi goală, a cărei vedere îi făcea să se cutremure până şi pe cei mai viteji la gândul că aici, într-o sângeroasă încleştare, se vor împlini sorţii.

Îngerii, precum ştiţi, nu mor niciodată. Dar cînd bronzul, fierul, vârful de diamant sau sabia de foc le sfâşie corpul subtil, simt o durere mai crudă decât pot încerca oamenii, căci carnea le e mai delicată, iar dacă

vreun organ esenţial este distrus, cad inerţi, se descompun lent, se resorb în nebuloase şi insensibili, risipiţi, plutesc îndelungate ere prin eterul rece. Şi când în sfârşit îşi recapătă conştiinţa odată cu forma, nu-şi mai regăsesc întreaga memorie a vieţii lor trecute. Precum e şi firesc, îngerii se tem de suferinţă şi până şi cei mai viteji se tulbură la gândul că pot ajunge lipsiţi de lumină şi de dulcea amintire. Dacă ar fi altfel, rasa îngerească n-ar mai cunoaşte nici frumuseţea luptei, nici gloria sacrificiului. Cei care luptară în Empireu înainte de începutul timpurilor, pentru sau împotriva Dumnezeului Oştirilor, s-ar fi dedat fără onoare la încăierări viclene, şi n-aş putea, copiii mei, să vă spun cu îndreptăţit orgoliu: „Am fost şi eu acolo”.

Lucifer dădu semnalul şi se aruncă în luptă cel dintâi. Ne năpustirăm asupra duşmanului, siguri că-l vom distruge deîndată şi că vom cuceri din primul avânt sfânta cetate. Soldaţii Dumnezeului pizmaş, mai puţin focoşi dar nu mai puţin dârji ca ai noştri, rămaseră neclintiţi. Arhanghelul Mihail îi comanda cu calmul şi hotărârea unei inimi mari. De trei ori am încercat să le frângem rândurile, care, de trei ori, înfruntară piepturile noastre de fier cu vârfurile de foc ale lăncilor lor, capabile să străpungă şi cele mai tari platoşe. Cu milioanele căzură slăvitele trupuri. În sfârşit, aripa noastră din dreapta sparse aripa stângă a duşmanului şi văzurăm spatele Începătoriilor, Puterilor, Stăpâniilor, Domniilor, Scaunelor care fugeau lovindu-se dinapoi cu călcâiele, în timp ce îngerii din al treilea cor, zburând năuciţi pe deasupra, îi acoperau cu o ninsoare de pene amestecată cu o ploaie de sânge. Alunecam în urmărirea lor pe sfărâmături de care şi resturi de arme, grăbindu-le sprintena goană... Dintr-o dată, o furtună de ţipete ne umple de mirare auzul, se umflă şi se apropie grea de

urlete disperate şi strigăte triumfătoare: aripa dreaptă a duşmanului, Arhanghelii uriaşi ai Prea înaltului se năpustiseră asupra flancului nostru stâng, rupându-l. A trebuit să părăsim fugarii şi să sărim în ajutorul propriilor trupe intrate în debandadă. Prinţul nostru zboară într-acolo şi cumpăneşte din nou lupta. Dar aripa stângă a duşmanului pe care n-o nimicisem în derută, nemaisimţindu-se înghesuită de lănci şi săgeţi, prinde curaj, se întoarce şi iarăşi ne înfruntă.

Căderea nopţii opri bătălia într-un moment îndoielnic. În timp ce, sub ocrotirea umbrei lăsate din văzduhul liniştit, străbătut când şi când de gemetele răniţilor, tabăra se odihnea, Lucifer pregătea cea de a doua zi. Înaintea zorilor, trâmbiţele sună deşteptarea. Războinicii noştri surprind duşmanii la ceasul rugăciunii, îi împrăştie şi purced la o lungă măcelărire. Când toţi fură doborâţi sau puşi pe fugă, Arhanghelul Mihail, rămas doar cu o mână de tovarăşi cu patru aripi de flăcări, încă mai rezista izbirii unei armii fără de număr. Dădeau înapoi fără a înceta să ne înfrunte cu piepturile, şi Mihail încă mai arăta o faţă netulburată. Soarele făcuse a treia parte din drum când începurăm căţărarea pe Muntele Domnului. Anevoios urcuş: sudoarea ne şiroia de pe frunţi, lumina arzândă orbea. Împovărate de fier, aripile noastre de pene nu ne mai puteau purta; dar speranţa ne dădea aripi care ne înălţau iar. Cu braţu-i de raze scânteind tot mai sus, frumosul Serafim ne arăta calea. Toată ziua ne căţărarăm pe muntele trufaş, care se-nveşmântă spre seară în azur, trandafiriu şi opal. Oştirea stelelor, ivită pe boltă, părea că răsfrânge armele noastre. O tăcere nesfârşită plutea deasupra capetelor. Deodată, pe cerul invadat de bezne ţâşniră fulgere. Trăsnetul bubuie şi din înaltul muntelui înnourat, cade focul ceresc. Pe coifurile şi pe platoşele noastre curg

şiroaie de flăcări şi scuturile ni se sfarmă sub săgeţile trase de mâini nevăzute. În uraganul de foc, Lucifer îşi păstrează semeţia. Zadarnic tunetul îl izbeşte cu îndoită putere: rămâne în picioare, sfidându-şi încă duşmanul. În cele din urmă, zguduind muntele, trăsnetul ne prăbuşi amestecaţi claie peste grămadă cu stânci uriaşe de rubine şi safire, şi ne rostogolirăm inerţi, pieriţi, de-a lungul unui răstimp căruia nimeni n-a putut să-i măsoare întinderea.

Mă trezii între bezne tânguitoare. Şi când ochii mi se obişnuită cu întunericul des, zării în juru-mi tovarăşii de arme zăcând cu miile în nisipurile de pucioasă peste care treceau licăriri livide. Privirile nu-mi arătară decât roci sulfuroase, cratere fumegânde, smârcuri otrăvite. Munţi de gheaţă şi mări de tenebre închideau orizontul. Un cer de plumb ne apăsa frunţile. Şi atât de copleşitoare era oroarea locului, că, ghemuindu-ne cu coatele pe genunchi şi faţa în pumni, adânc jelirăm.

Dar curând, ridicându-mi ochii, zării Serafimul înălţându-se în faţa mea ca un turn. Pe strălucirea lui dintâi, durerea îşi arunca întunecata şi minunata ei podoabă.

— Fraţilor, ni se adresă el, se cuvine să ne bucurăm şi să ne veselim, căci iată-ne descătuşaţi din robia cerului. Aici suntem liberi, şi mai mult preţuieşte libertatea în iad decât sclavia în ceruri[75]. Nu suntem câtuşi de puţin înfrânţi, de vreme ce ne rămâne voinţa de a învinge. Prin noi s-a zguduit tronul Zeului pizmaş; prin noi se va prăbuşi. Sculaţi-vă, prieteni, sus inimile!

Numaidecât, la ordinele lui grămădirăm munţi peste munţi şi ridicarăm pe creste maşinării care aruncară stânci aprinse asupra lăcaşurilor divine. Armia cerească

[75] Better to reign în Hell, than serve în Heav'n. *Paradise Lost,* book I, v. 254. [Notă Anatole France.]

se tulbură şi din plaiurile slavei ţâşniră gemete şi strigăte de groază. Credeam deja că ne vom întoarce biruitori în înalta noastră patrie; dar Muntele Domnului se încoronă de fulgerări şi trăsnetul, căzând asupra fortăreţei noastre, o preschimbă în pulbere.

După noul dezastru, Serafimul rămase o bucată de vreme pe gânduri, cu capul în mâini. Apoi îşi arătă chipul înnegrit. Acum era Satan, mai măreţ încă decât Lucifer. Îngerii credincioşi se adunară în juru-i.

— Prieteni, ne spuse, dacă încă n-am învins înseamnă că nu suntem nici vrednici, nici capabili. Să cugetăm la ce anume ne-a lipsit. Nu poţi domni asupra Firii, nu poţi dobândi imperiul Universului, nu poţi ajunge Dumnezeu decât prin cunoaştere. Trebuie să cucerim trăsnetul; iată la ce se cuvine să lucrăm fără de tihnă. Or, nu curajul orb (nimeni în ziua aceea n-avu mai mult curaj decât voi) ne va preda săgeţile dumnezeieşti, ci numai studiul şi gândirea. În locurile astea mute în care am căzut, să cercetăm, să medităm asupra cauzelor tăinuite în lucruri. Să observăm natura; să o urmăm cu nestinsă ardoare şi dor cuceritor; să ne străduim să-i pătrundem măreţia infinită, şi infinitul unui fir de praf. Să ştim când este stearpă şi când fecundă; cum zămisleşte căldura şi frigul, bucuria şi durerea, viaţa şi moartea; cum contopeşte şi cum divizează elementele, cum produce aerul subtil pe care-l respirăm, şi stâncile de diamant sau de safir de pe care am fost prăbuşiţi, şi focul divin care ne-a înnegrit, şi gândul înalt care ne frământă spiritul. Sfâşiaţi de răni adânci, arşi de flăcări şi gheaţă, să mulţumim destinului care a avut grijă să ne deschidă ochii, şi să ne bucurăm de ce ne-a dăruit ursita. Căci numai prin durerea pe care ne-o dădu întâia întâlnire cu natura, azi suntem îndemnaţi să o cunoaştem şi să o îmblânzim. Când natura ni se va supune, vom fi

Dumnezei. Dar chiar de-ar fi ca pentru totdeauna ea să ne ţie ferecate tainele-i, să ne refuze armele, să ne ascundă secretul trăsnetului, încă ar trebui să ne felicităm pentru cunoaşterea durerii, căci ea ne dezvăluie sentimente noi, mai preţioase şi mai plăcute decât toate celelalte încercate în beatitudinea eternă, pentru că ne insuflă iubirea şi mila, daruri necunoscute cerurilor.

Aceste cuvinte ale Serafimului ne primeniră inimile şi ni le deschise spre noi speranţe. O imensă dorinţă de a cunoaşte şi de a iubi ne umplu piepturile.

În vremea asta, se năştea Pământul. Sfera sa imensă, nebuloasă, din ceas în ceas se strângea şi se întărea. Apele-i care hrăneau alge, polipi coraliferi, scoici, şi purtau flotele uşoare ale nautililor, nu-l mai acopereau în întregime; ele îşi săpară albii şi iată apărând continente acolo unde în noroiul călduţ se târau monştri-amfibii. Apoi munţii se acoperită de păduri şi fel de fel de rase de animale începură să pască iarba, muşchii, ciorchinii arbuştilor şi ghinda stejarilor.

Apoi pe caverne şi pe adăposturile de sub stânci puse stăpânire acela care a ştiut cu ajutorul unei pietre ascuţite să străpungă animalele sălbatice şi să-i depăşească în şiretenie pe străvechii băştinaşi ai pădurilor, câmpiilor şi munţilor. Omul îşi începu anevoios domnia. Era slab şi gol. Părul rar îl apăra rău de frig. Mâinile i se terminau prin unghii prea firave pentru a se lupta cu gheara fiarelor, dar poziţia degetului mare, opusă celorlalte, îi permitea să apuce cu uşurinţă cele mai diferite obiecte şi îi dădea agerime în schimbul forţei. Fără să se deosebească esenţial de restul animalelor, se dovedi mai înzestrat decât oricare altul să observe şi să compare. Cum scotea din gâtlej sunete diferite, născoci să arate printr-o anume inflexiune a

glasului fiecare din obiectele care îi impresionau atenţia, şi suita de sunete felurite îl ajută să-şi fixeze şi să-şi comunice ideile. Soarta sa vitregă şi spiritul lui neliniştit inspirară simpatie îngerilor învinşi, care întrezăreau în el o cutezanţă asemănătoare cu a lor şi germenii acelei, mândrii, cauză propriei lor suferinţi şi glorii. Veniră în număr mare să locuiască în preajma omului acest pământ tânăr, unde aripile îi purtau cu atâta uşurinţă. Le făcu plăcere să-i ascută isteţimea şi să-i aţâţe geniul. Îl învăţară să se îmbrace în pieile sălbăticiunilor şi să rostogolească pietre înaintea cavernelor pentru a nu permite intrarea tigrilor şi urşilor. Îl deprinseră să facă să ţâşnească flacăra frecând un băţ în frunze uscate şi să păstreze pe vatra căminului focul sacru. La inspiraţia demonilor născocitori, el îndrăzni să treacă fluviile cu trunchiuri de arbori, arse şi scobite; inventă roata, râşniţa şi plugul; brăzdarul sfâşie pământul într-o rană fecundă şi sămânţa oferi celor care o zdrobeau o hrană dumnezeiască. Modelă vase din argilă şi ciopli cremenea în unelte variate. În sfârşit, locuind printre oameni, le uşurarăm viaţa şi îi instruirăm. Nu totdeauna le eram vizibili; dar seara, la răspânitii, ne arătam sub înfăţişări adesea bizare şi stranii, alteori auguste şi fermecătoare, luând după voie chipul vreunui monstru al pădurilor sau al apelor, al unui bărbat venerabil, copil frumos ori al unei femei îmbietoare în şolduri. Uneori se mai întâmpla să-i luăm peste picior în cântecele noastre, sau să le punem inteligenţa la încercare zeflemisindu-i muşcător. Unora dintre noi, cu un umor mai turbulent, le plăcea să necăjească femeile şi copiii, dar totdeauna eram gata să venim în ajutorul acestor fraţi inferiori nouă.

Sub îngrijirea noastră, inteligenţa li se extinse destul pentru a cuprinde eroarea şi pentru a concepe false raporturi între lucruri. Întrucât presupuneau că legături

magice unesc imaginea şi realitatea, acoperiră cu desene de animale pereţii peşterilor şi crestară în fildeş simulacre de reni şi mamuţi, crezând că astfel puteau să-şi asigure prada pe care acestea o reprezentau. Veacuri după veacuri se scurseră cu infinită încetineală peste începuturile geniului lor. Le trimiteam în vis gânduri bune, inspirându-i cum să îmblânzească armăsarii, să castreze taurii, să deprindă câinii la paza mieilor. Creară familia, apoi tribul. Într-o zi, unul din triburile lor rătăcitoare fu atacat de nişte vânători feroci. Îndată bărbaţii tineri ai tribului alcătuiră din care o incintă, închizând înăuntrul ei femeile, copiii, bătrânii, boii, avutul, şi din înaltul carelor loviră cu pietre ucigătoare în atacatori. Astfel fu întemeiată prima aşezare. Născut în păcat şi sortit omuciderii, după legea lui Iahvé, omul îşi căli în lupte inima şi pentru cele mai înalte virtuţi ale sale rămase îndatorat războiului. Sfinţi cu propriu-i sânge sacra iubire de patrie, care (în caz că omul şi-ar fi urmat până la capăt destinul) urma să cuprindă paşnic întregul pământ. Unul de-ai noştri, Dedal[76], dărui omului barda, nivela, pânza de corabie. Astfel făcurăm viaţa muritorilor mai puţin aspră, mai puţin dificilă. Ridicară pe lacuri sate din stuf, în care putură gusta o tihnă propice meditaţiei şi necunoscută celorlalţi locuitori ai pământului, iar când izbutiră să-şi astâmpere foamea fără eforturi prea mari, le aprinserăm în piepturi dragostea pentru frumos.

Apoi înălţară piramide, obeliscuri, turnuri, statui colosale surâzând semeţe şi trufaşe, născociră simboluri pentru geneză, învăţând să ne cunoască ori măcar să ne bănuie prezenţa, oamenii încercară pentru noi teamă şi

[76] Inventator şi arhitect legendar grec, constructor al labirintului în care a fost închis Minotaurul. Închis tot acolo şi Dedal împreună cu fiul său Icar, cei doi s-au salvat zburând cu ajutorul unor aripi din pene şi ceară.

prietenie. Cei mai înţelepţi dintre ei ne iscodeau cu sfântă oroare, reflectând asupra învăţăturilor noastre. În recunoştinţa lor, popoarele Greciei şi Asiei ne consacrară pietre, arbori falnici, ori păduri umbrite, ne oferiră victime, ne înălţară imnuri; îmtr-un cuvânt, în ochii lor eram zei şi ne botezară Horus, Isis, Astarteea, Zeus, Pallas, Cybelle, Demeter, Triptolemes[77]. Satan era adorat sub felurite nume – Dionisos[78], Evan, Iacchos şi Leneea. Când hotăra să li se înfăţişeze, dezvăluia întocmai atâta frumuseţe şi putere câtă puteau concepe oamenii. Ochii săi aveau dulceaţa toporaşilor de prin păduri; pe buze îi lucea rubiniul rodiilor deschise; un puf mai moale decât catifeaua piersicii îi dezmierda obrajii şi bărbia; pletele blonde, împletite ca o diademă şi înnodate şăgalnic în creştet, i le strângea o cunună de iederă. El fermeca fiarele fioroase şi, pătrunzând în codrii fără fund, atrăgea toate duhurile sălbatice, tot ce se căţăra în copaci ivind dintre crengi o pupilă neîmblânzită, toate fiinţele violente şi temătoare hrănite cu poame amare şi în al căror piept păros bătea o inimă barbară, jumătate-oamenii pădurilor, împărtăşiţi de el în ale bunăvoiei şi harurilor, şi care îl urmau beţi de bucurie şi frumuseţe. El sădi viţa de vie şi-i învăţă pe muritori să strivească ciorchinii, ca să curgă vinul. Falnic şi întru toate binefăcător, străbătu lumea urmat de un nesfârşit alai. Spre a-l însoţi, luai înfăţişarea unui capriped: doi muguri de corniţe îmi împungeau fruntea; nasul mi-era cârn şi

[77] Nume ale unor zeităţi (sau personaje mitologice) egiptene, feniciene şi greceşti.

[78] Zeu al vinului şi bucuriei la vechii greci. Mama sa, Semele, fiica regelui Caduros a fost sedusă de Zeus şi apoi ucisă de acesta prin trăsnet înainte de vreme. Zeus l-a adăpostit pe Dionisos în propria-i coapsă până la naştere, apoi fiul său l-a sprijinit cu vitejie în lupta împotriva titanilor. Un motiv în plus ca Nectarie să-l identifice pe Lucifer tocmai cu Dionisos (sau cu Bachus, corespondentul său latin).

urechile ascuţite la vârfuri; doi glanzi, cum au caprele, mi se legănau sub bărbie; pe şale îmi fremăta o coadă de ţap, iar picioarele mi se sfârşeau într-o unghie neagră, despicată, care lovea pământul în cadenţă.

Dionisos străbătea lumea în marşu-i triumfal. Trecui cu el prin Lydia, prin câmpiile Frygiei, prin arzătoarele întinderi ale Persiei, prin Mezia zbârlită sub brume, prin fericita Arabie şi bogata Asie, căreia marea îi scălda înfloritoare cetăţi. Înainta într-o cvadrigă trasă de lei şi lincşi, în zvon de flaute, chimvale şi tobe anume născocite pentru misterele sale. Bacantele, Thyadele şi Menadele[79], încinse cu ferigi pestriţe, îşi agitau toiegele împletite cu iederi. În alai Dionisos purta după sine Satirii, a căror veselă ceată eu o conduceam, Silenii, Panii, Centaurii. Paşii lui iveau flori şi roade, lovind în stânci toiagu-i făcea să ţâşnească limpezi izvoare.

La vremea culesului din vii, vizita Grecia; şi sătenii îi alergau în întâmpiinare vopsiţi cu seve roşii sau verzi, cu faţa acoperită de măşti din lemn, scoarţă ori frunze, închinând cupe de lut şi săltând în dansuri aţâţătoare. Femeile lor, imitându-le pe însoţitoarele Zeului, cu coroniţe din ramuri de salcie, îşi prindeau şoldurile mlădioase în piei de pui de căprioară sau de iezi. Fecioarele frământau făina în prăjituri, îşi atârnau la gât ghirlănzi de smochine şi la procesiuni purtau Simbolul Falic în panere mistice. Şi podgorenii cei mânjiţi cu drojdie de vin, care îşi mînau în picioare caretele, întrecându-se în zeflemea şi invective cu trecătorii, inventară tragedia.

Desigur, nu moţăind la marginea unei fântâni, ci doar prin muncă aspră Dionisos învăţase cum se cultivă

[79] Preotese fecioare ale lui Dionisos. Sub euforia vinului, Bacantele deveneau lubrice, Menadele erau cuprinse de un extaz furios, iar Thyadele dănţuiau dezlănţuit.

plantele, silindu-le apoi să producă fructe savuroase. Şi pe când punea la punct arta de a transforma neciopliţii locuitori ai pădurii într-o rasă prietenă lirei şi supusă legilor drepte, nu o dată fruntea-i arsă de entuziasm fu umbrită de melancolie sau de un întunecat delir. Dar profunda sa ştiinţă şi prietenia pentru oameni îl făcură să treacă peste toate stavilele. O, dumnezeieşti zile! O, încântători zori ai vieţii! Puneam la cale bacanale pe culmile pletoase ale munţilor, şi pe bălaiul ţărm al mării Naiade şi Oreade[80] se prindeau în jocurile noastre. Când ne apropiam, Afrodita[81] ieşea din spuma valului să ne surâdă.

[80] Naiadele – duhuri mitologice ale apelor, iar Oreadele ale munţilor.

[81] După una din legendele mitologice, Afrodita, zeiţa frumuseţii şi a iubirii (la romani – Venus) s-ar fi născut din apele mării.

CAPITOLUL XIX

Continuarea povestirii.

Când oamenii învăţaseră să cultive pământul, să stăpânească turmele, să înconjoare cu ziduri citadelele sfinte şi să-i recunoască pe zei după frumuseţea lor, m-am retras în dulcele ţinut înconjurat de codri deşi, pe care-i scaldă Stymphalul, Olbiosul, Erymanthul şi orgoliosul Gratis umflat de apele îngheţate ale Styxului[82], şi acolo, într-o vale plină de prospeţime, la picioarele unei coline plantate cu arbusieri, măslini şi pini, sub un pâlc de platani şi plopi argintii, pe malul unui pârâiaş ce curge cu murmur blând între tufişuri de fistic – acolo cântam păstorilor şi nimfelor imnuri despre naşterea lumii, despre obârşia focului, a subtilului aer, a apei şi a pământului. Le povesteam cum hălăduiseră primii oameni mizeri şi goi prin păduri, înainte ca iscusiţii demoni să-i fi învăţat artele, le istoriseam thiasele[83] Zeului şi cum se credea că Semele cea sedusă de Zeus îi fu mamă lui Dionisos, pentru că gândirea lui binevoitoare se născuse din trăsnet.

Acest neam plăcut între toate în ochii demonilor, fericele neam al grecilor, nu-şi descoperise fără trudă temeiurile bunei orânduiri şi măiestria artelor. Primul lor templu fu o colibă din ramuri de laur; prima imagine a zeilor, un trunchi de copac; primul altar, o piatră grosolană, pătată de sângele Ifigeniei[84]. Dar în scurtă

[82] Nume legendare ale fluviilor care mărginesc Câmpurile Elizee, ultimul având ca afluent Styxul – frontieră spre tărâmul umbrelor.

[83] Astfel erau numite atât asociaţiile religioase consacrate unor zeităţi, asociaţii care aveau preoţi şi preotese proprii, cât şi ceremoniile lor rituale.

[84] Fiica lui Agamemnon şi a Glitemnestrei, sacrificată de tatăl său

vreme înălţară înţelepciunea şi frumuseţea pe culmi neatinse de niciun alt popor până la ei, şi de care nimeni nu s-a mai apropiat după aceea. De unde crezi că provine, Arcadie, minunea aceasta fără pereche pe lume? Cum de a putut hrăni pământul sacru al Ioniei şi Atticei floarea aceasta neasemuită? Pentru că n-a oferit sălaş nici sacerdoţiului, nici dogmei, nici revelaţiilor şi pentru că grecii nu-l cunoscură pe dumnezeul pizmei. Din propriu-i geniu şi din propriia-i frumuseţe Elenul îşi făcu zei, şi când ridica privirea spre cer, propriu-i chip şi-l regăsea acolo. Concepu toate după propria-i măsură şi dădu templelor sale proporţii perfecte: totul era numai graţie, armonie, măsură şi înţelepciune; totul se dovedea demn de nemuritorii care-şi aveau acolo sălaşul şi care, sub nume fericite şi desăvârşiite înfăţişări, întruchipau geniul omului. Coloanele care susţineau grinzile de marmoră, frizele şi cornişele aveau în ele ceva omenesc prin care inspirau veneraţie, şi pe alocuri puteai admira, ca la Atena sau Delphi, tinere răpitor de frumoase susţinând, robuste şi surâzătoare, antablamentele clădirilor publice şi ale templelor. O, strălucire, armonie, înţelepciune!

Dionisos hotărî să călătorească în Italia, unde era numit Bachus de către popoarele dornice să-i celebreze misterele. Urcai în corabia lui împodobită cu lăstari de viţă şi acostai sub privirile celor doi fraţi ai frumoasei Elena[85] la gura galbenului Tibru. De pe acum, la sfatul Zeului, locuitorii Latiumului învăţaseră să nuntească viţa de vie cu ulmii cei tineri.

---

pentru a-i îndupleca pe zei să dea vânt prielnic flotei pornite împotriva Troiei.

[85] Castor şi Pollux, fii ai lui Zeus şi ai Ledei, fraţi ai frumoasei Elena. Purtaţi în cer după moarte, alcătuiră Constelaţia Gemenilor. Roma însăşi se năştea sub semnul gemenilor, prin Romulus şi Remus.

Îmi plăcu să-mi fac sălaşul la poalele munţilor Sabini, într-o vâlcea umbrită de frunziş şi udată de izvoare limpezi. De pe pajişti, culegeam verbină şi nalbă. Măslinii cei palizi, care-şi răsuceau pe povârnişul colinelor trunchiurile pline de scorburi, îmi dăruiau fructele lor onctuoase. Acolo mă străduii să-i instruiesc pe localnicii cu capete cam pătrate, care n-aveau ca grecii, o minte născocitoare, dar care aveau inimă tare, suflet perseverent, şi-i venerau pe zei. Vecinul meu, un soldat de ţară, timp de cincisprezece ani urmase încovoiat sub povară vulturul roman peste mări şi ţări, şi văzuse cum o iau la goană duşmanii poporului-rege. Acum îşi mâna de-a lungul brazdei cei doi boi roşcaţi, cu steluţă albă în fruntea dintre coarnele depărtate. În timpul acesta, sub streaşină de paie a colibei, casta şi grava lui nevastă zdrobea usturoiul într-o piuliţă de bronz şi fierbea bobul pe piatra sacră a vetrei. Iar eu, prietenul său, aşezat sub un stejar din apropiere, îi înveseleam cu sunetul flautului roboteala şi surâdeam copilaşilor săi care, la ceasul când soarele spre asfinţit lungeşte umbra, se întorceau din pădure încărcaţi cu snopi de lăstari. La poarta grădinii în care înfloreau crinul şi talpa-ursului veşnic verde, iar perii şi lămâii se pârguiau, un Priap cioplit dintr-un trunchi de smochin ameninţa furii cu nemaipomenitul lui membru, şi trestiile pe care vântul le agita deasupra capului său înspăimăratau păsările hoaţe. Când venea vremea lui Crai nou, piosul colon aducea larilor încoronaţi cu mirt şi rozmarin drept ofrandă un pumn de sare şi altul de orz.

I-am văzut crescând copiii, apoi pe copiii copiilor lui, păstrând în inimă cucernicia dintâi şi neuitând nici să aducă jertfe pentru Bachus, Diana, Venus, nici să verse vin curat şi să presare flori în apa fântânilor. Dar, cu încetul, decăzură din perseverenţa şi simplitatea de

demult. Îi auzii gemând când şuvoiul umflat de ploi abundente îi silea să ridice un dig pentru apărarea ogorului părintesc: vinul aspru din Sabina[86] le obosea delicatul cer al gurii. Se duceau să bea vinuri greceşti în taverna vecină şi uitau de trecerea ceasurilor privind cum dănţuie, sub umbrarul de viţă, cântăreaţa din flaut, care-şi unduia iscusit în clinchetul clopoţeilor şoldurile netede. Colonii petreceau dulci răgazuri în murmurul frunzişului şi al pâraielor, dar vedeai printre plopi, la marginea Căii Sacre[87], ridicându-se morminte semeţe, statui, altare şi huruitul carelor se înteţi pe dalele uzate. Un altoi de cireş, adus de un veteran, ne vesti depărtatele cuceriri ale unui consul[88], şi ode[89] cântate la liră ne înştiinţară de victoriile Romei, stăpâna lumii.

Toate ţinuturile străbătute de Dionisos, transformând pretutindeni fiinţele sălbatice în oameni şi ivind în calea Menadelor sale fructe şi holde, respirau acum pacea romană. Pruncul alăptat de Lupoaică, soldat şi lucrător de terasamente, prieten al popoarelor învinse, croia drumuri de pe malul Oceanului învăluit în ceţuri şi până pe povârnişurile râpoase ale Caucazului; în toate oraşele se ridicau temple lui August şi Romei, şi cu atâta tărie credea tot universul în dreptatea latină, că în trecătorile Tesaliei sau pe malurile împădurite ale Rinului, aproape strivit sub povara samavolniciei, sclavul mai găsea putere să strige „Cezar!”. Dar de ce trebuie, oare, ca pe

[86] Vechi stat de pe teritoriul Italiei antice, având Picenum-ul la nord şi Latium-ul la sud. De aici erau originare Sabinele răpite de supuşii lui Romulus.

[87] Licenţă poetică; în realitate, monumentele se ridicau pe Via Apia, care numai în preajma Capitoliului devenea Via Sacra.

[88] Lucius Licinius Lucullus (106—57 î.e.n.), consul şi general roman aduce în Europa cireşul după înfrângerea lui Mitridate VI, regele Pontului.

[89] Aluzie la cunoscutele *Ode* ale lui Horaţiu, care le-a compus după strălucita revanşă romană asupra părţilor.

bulgărul acesta nefericit de lut şi de apă, totul să fie sortit ofilirii şi morţii, iar cele mai frumoase lucruri să fie şi cele mai trecătoare? O, fermecătoare fiice ale Greciei! O, Ştiinţă, Înţelepciune, Frumuseţe – zeităţi prielnice, cum vă lăsaţi furate de un somn letargic încă înainte de a îndura să fiţi necinstite de barbarii care, în hăţişurile nordului şi în stepele pustii, gata să vă ia cu asalt, deja încalecă pe deşelate căluţii lor lăţoşi!

Scumpe Arcadie, pe când legionarul tenace îşi ridica tabăra pe malurile Phasului[90] şi Tanaisului[91], femeile şi preoţii Asiei şi ai monstruoasei Africi invadară Cetatea Eternă şi-i tulburară cu seducţia lor pe fiii lui Remus[92]. Până atunci, persecutorul demonilor născocitori, Iahvé, nu era cunoscut în lumea pe care pretindea că o crease decât de câteva triburi siriene prăpădite, multă vreme crude asemeni lui şi mereu târâte din robie în robie[93]. Profitând de pacea romană, care asigura peste tot libertatea comerţului şi a călătoriilor şi încuraja schimburile de produse şi de idei, bătrânul zeu puse la cale cu neobrăzare cucerirea Universului. Nu era de altfel singurul care să încerce aşa ceva. Odată cu el, o mulţime de alţi zei, demiurgi, demoni, precum Mithra, Thamuz, buna Isis, Eubulos[94] planuiau să pună mâna pe lumea pacificată. Dintre toţi, cel mai puţin pregătit să învingă părea Iahvé. Ignoranţa, cruzimea, fastul, luxul lui

[90] Fluviu din vechea Colchidie, la sud de Caucaz. Astăzi, fluviul poartă numele de Rion.

[91] Veche denumire a Donului.

[92] Fratele legendarului Romulus, primul rege al Romei, şi întemeietor, alături de acesta, al Cetăţii Eterne.

[93] Aluzia vizează de fapt vechile triburi nomade ale păstorilor evrei pe anticul teritoriu al Siriei, şi care au fost duse în repetate rânduri în robie. Două, mai cu seamă reţin atenţia: robia babiloniană şi cea egipteană.

[94] Divinităţi ale Persiei şi Egiptului antic.

asiatic, dispreţul pentru legi, capriciul de a se face nevăzut nu-i puteau decât jigni pe elenii şi latinii care primiseră lecţii de la Dionisos şi Muze. Simţind el însuşi că nu era capabil să câştige inimile unor oameni liberi şi cu cugetul civilizat, recurse la viclenie. Pentru a putea ademeni sufletele, născoci o fabulă care, fără să fie la fel de ingenioasă ca miturile cu care împodobisem spiritul discipolilor noştri antici, putea totuşi impresiona inteligenţele debile, aflate din belşug în tot locul. Iahvé proclamă că întrucât oamenii păcătuiseră cu toţii împotriva sa prin săvârşirea unei crime, o crimă ereditară, trebuiau să-i poarte osânda atât în viaţa lor prezentă, cât şi în cea viitoare (căci muritorii îşi imaginează nebuneşte că viaţa lor poate fi prelungită în infern); şi vicleanul zeu vesti că şi-a trimis propriu-i fiu pe pământ spre a răscumpăra cu sângele său datoria oamenilor. Nu se poate crede că o jertfă poate răscumpăra un păcat şi e şi mai puţin de crezut că nevinovatul ar putea plăti pentru vinovat. Suferinţele unui nevinovat nu compensează nimic şi nu fac decât să adauge un rău altui rău. Cu toate acestea, se găsiră nefericiţi care să-i venereze pe Iahvé şi pe fiul său ispăşitor, şi care să-i vestească tainele drept cea mai mare dintre minuni. Ar fi trebuit să ne aşteptăm la nebunia asta. Nu-i văzusem oare pe oameni, când încă erau nenorociţi şi goi, prosternându-se înaintea tuturor nălucirilor fricii, şi decât să urmeze sfaturile demonilor voitori de bine, mai degrabă supunându-se poruncii demiurgilor cruzi? Prin viclenie, Iahvé prinse sufletele ca într-o plasă. Dar nu spre slava lui trase foloasele jinduite. Nu el, ci fiul său primi veneraţia oamenilor, şi tot fiul dete nume noului cult. El însuşi rămase aproape ignorat pe pământ...

CAPITOLUL XX

Continuarea povestirii.

Noua superstiţie se întinse mai întâi în Siria şi Africa; ea ajunse în porturi, unde forfotea o plebe imundă, şi pătrunse în Italia molipsind la început curtezanele şi sclavii, făcând apoi progrese rapide printre săracii oraşelor. Mult timp satele nu fură stingherite. Ca pe vremuri, ţăranii închinau Dianei un pin pe care-l stropeau în fiecare an cu sângele unui mistreţ tânăr, îşi făceau Larii prielnici prin sacrificarea unei scroafe, lui Bachus, binefăcătorul oamenilor, îi aduceau ofrandă un ied de o albeaţă imaculată şi, dacă erau prea săraci, tot găseau cel puţin pentru protectorii căminului, viei şi ogorului un pic de vin şi de făină. Le arătasem că era deajuns să atingă altarul cu o mână curată, şi că zeii se bucură şi de o ofrandă modestă. În timpul acesta, împărăţia lui Iahvé era vestită bezmetic în sute de locuri. Creştinii ardeau cărţile, dărâmau templele, incendiau oraşele, se dedau la pustiiri până şi în deşert. Acolo, mii de nenorociţi întorcându-şi asupra lor înşişi furiile, îşi sfâşiau coastele cu bice ferecate în fier. Şi de pe întreg pământul gemetele victimelor de bunăvoie se înălţau spre Dumnezeu în chip de osanale. Adăpostul meu umbrit nu putea scăpa multă vreme furiei acestor smintiţi.

În vârful colinei oare domina pădurea de măslini zilnic înveselită de sunetele flautului meu, încă din timpul primilor ani ai păcii romane se ridicase un mic templu de marmoră, rotund asemeni colibelor strămoşeşti. Pereţi n-avea; pe o temelie înălţată în şapte trepte, creşteau în cerc şaisprezece coloane cu volute de talpa-ursului, sprijinind o cupolă de ţigle albe. Cupola adăpostea o

statuie a lui Amor încordindu-şi arcul, cioplită de un sculptor atenian. Copilul părea că respiră; de pe buzele sale irupea veselia; toate membrele îi erau armonioase şi suple. În ce mă priveşte, cinsteam această imagine a celui mai puternic dintre zei, şi-i învăţasem pe săteni să-i aducă ofrandă o cupă împodobită cu verbină, plină cu vin de doi ani.

Într-o zi, pe când mă aflam aşezat ca de obicei la picioarele Zeului, născocind zicători şi cântece, iată că se apropie de templu un necunoscut fioros, cu barba neţesălată, şi urcă dintr-un salt treptele de marmoră, urlând cu o veselie feroce:

— Piei, otrăvitor de suflete, şi piară odată cu tine nelegiuita bucurie şi frumuseţe!

Abia rosti cuvintele că şi trase de la brâu o bardă, pe care o ridică asupra Zeului. Îi prind braţul, îl răstorn şi îl strivesc sub unghiile mele din corn.

— Demonule, îmi strigă el cu o întunecată cutezanţă, lasă-mă să nărui idolul şi n-ai decât să mă ucizi după aceea.

Nu-i împlinii cumplita rugăminte, ci apăsându-i cu toată greutatea pieptul pe care-l auzeam trosnind sub genunchi, îl sugrumai pe neruşinat.

Pe când rămase ţeapăn, cu faţa vânătă şi limba spânzurând, la picioarele Zeului surâzător, plecai să mă purific la izvorul sacru. Părăsind mai apoi acele meleaguri căzute pradă creştinilor, străbătui Galiile până pe malurile linei Saône, unde Dionisos adusese odinioară viţa de vie. Dumnezeul creştinilor nu fusese încă vestit acelor fericite neamuri. Socotindu-l frumos, adorau un fag rotat ale cărui venerate crengi se aplecau până la pământ şi de ele spânzurau bentiţe aspre de lână. Mai venerau un izvor sacru, şi depuneau chipuri modelate din lut într-o peşteră umedă. Caşuri minuscule şi

străchini cu lapte erau oferite Nimfelor de prin păduri şi din munţi. Dar curând un apostol al tristeţii le fu trimis de noul Dumnezeu. Era mai uscat decât o ştiucă afumată. Deşi vlăguit de posturi şi veghe, propovăduia cu înfocată ardoare nu ştiu ce fel de taine mohorâte. Iubea suferinţa, şi o credea binefăcătoare: mânia lui hărţuia tot ce era frumos, ispititor şi vesel. Copacul sfânt se prăbuşi sub securea lui. Ura Nimfele pentru că prea erau frumoase, le copleşea cu afurisenii când şoldurile lor rotunde licăreau seara prin frunzişuri, şi nu putea suferi nici flautul meu melodios. Bietul amărât era convins că există formule în stare să pună pe fugă demonii fără de moarte care sălăşluiau în peşterile răcoroase, în fundul codrilor şi pe crestele munţilor. Credea că ne poate birui cu câteva picături de apă deasupra căreia mormăise câteva cuvinte şi însăilase câteva gesturi.

Ca să se răzbune, Nimfele i se arătau în toiul nopţii şi aprindeau în el o arzătoare dorinţă, pe care secătura o socotea criminală; apoi ele fugeau dezghiocând râsete cristaline peste câmpuri, în vreme ce victima li se zvârcolea cu şalele arse prin frunzele culcuşului. Aşa îşi râd divinele Nimfe de cei care se schingiuie pe sine, aşa îşi bat joc de cuvioşii meschini şi de slinoasa lor castitate.

Apostolul nu putu face tot răul pe care l-ar fi vrut, pentru că propovăduia unor cugete simple, docile firii, şi pentru că majoritatea oamenilor e de o asemenea mediocritate, că nu rămân cu mare lucru din principiile ce li se inculcă. Pădurricea în care locuiam aparţinea unui gal din neam de senatori care mai păstra o rămăşiţă din poleiala latină. Iubea o tânără sclavă pe care o eliberase şi cu ea împărţea patul de purpură brodată cu narcise. Sclavii îi cultivau via şi grădina pe când el, ca poet şi

imitându-l pe Ausonius, o cânta pe Venus biciuindu-şi fiul cu trandafiri. Cu toate că era creştin, îmi oferea lapte, fructe şi legume aşa cum se cuvenea unui geniu al locului. În schimb, îi încântam ceasurile de răgaz cu sunetele flautului meu şi-i trimiteam vise frumoase. Într-adevăr, galii aceştia liniştiţi nu prea ştiau mare lucru despre Iahvé şi despre fiul lui.

*

Dar iată că în zare se aprind focuri şi în luminişurile pădurilor noastre se aşterne cenuşa alungată de vânt. Pe drumuri, ţăranii înspăimântaţi mână lungi şiruri de care sau îşi îndeamnă fără tihnă turmele. Strigăte de groază se înalţă peste sate: „Burgunzii! Burgunzii!…” Se iveşte primul cavaler cu lancea în mână, acoperit tot cu bronz lucitor şi pletele lungi, roşii, îi cad pe umeri în două împletituri groase. Apoi apar doi, apoi vreo douăzeci, pe urmă cu miile, sălbatici, sângeroşi. Masacrează moşnegi, copii, violează până şi bătrânele uitate de vreme al căror păr alb li se lipeşte sub tălpi cu creierii pruncilor. Tânărul meu gal şi juna libertă mânjesc în sângele lor culcuşul brodat cu narcise. Barbarii ard bazilicile ca să frigă cu ele boi întregi, sparg amforele şi vinul îl sorb din noroiul beciurilor inundate. Femeile lor îi întovărăşesc, înghesuite pe jumătate goale în carele de război. După ce Senatul, populaţia oraşelor şi şefii bisericii pieriră în flăcări, iată-i pe burgunzi sforăind mahmuri sub arcadele Forumului. Şi cincisprezece zile mai târziu, puteai să-l vezi pe unul zâmbind în barba-i deasă copilaşului pe care, din pragul locuinţei, blonda nevastă îl ridică în braţe, pe un altul aprinzându-şi forja şi izbind cadenţat fierul, pe un al treilea, aşezat sub un stejar, înconjurat de

ai săi cântându-i pe zeii şi eroii neamului lor, şi pe alţii înşirând spre vânzare pietre căzute din cer, coarne de zimbru şi amulete. Şi vechii locuitori ai ţinutului, liniştindu-se încetul cu încetul, ies din pădurile în care se ascunseseră şi se apucă să-şi înalţe iar coliba incendiată, să-şi are ogorul, să-şi cureţe via. Încep să trăiască din nou; dar vremurile acelea au fost cele mai nenorocite din câte cunoscuse omenirea până atunci. Barbarii înghiţiseră Imperiul. Aveau moravuri grosolane, şi cum erau stăpâniţi de sentimentul răzbunării şi al vinovăţiei, credeau cu străşnicie în răscumpărarea greşelilor. Fabula lui Iahvé şi a fiului său le plăcu şi îi dădură crezare cu atât mai mult cu cât era propovăduită de romanii pe care îi ştiau mai învăţaţi decât ei, şi cărora le admirau în taină artele şi moravurile. Dar vai! Grecia şi Roma n-aveau decât moştenitori nătângi. Întreaga ştiinţă se pierduse. Aşa se face că era o mare scofală să cânţi în strană, iar cei care ţineau minte câteva fraze din Biblie treceau drept genii uluitoare. Poeţi se mai aflau, cam aşa cum se mai aflau încă păsări, dar în versurile lor şchiopăta fiecare picior. Despuiaţi de onoruri, alungaţi, urmăriţi, sâcâiţi, demonii de demult, geniile binevoitoare omului, rămâneau ascunşi prin păduri; sau, dacă se mai arătau oamenilor, luau ca să-i ţină la respect o înfăţişare de spaimă, cu pielea roşie, verde sau neagră, ochi spanchii, gură şuie garnisită cu colţi de mistreţ, coarne, la spate coadă şi câteodată şi cu o faţă omenească pe pântec. Nimfele rămâneau frumoase; dar barbarii, necunoscând niciunul dintre cântătoarele nume purtate de ele odinioară le botezară iele, le atribuiră firi capricioase şi gusturi puerile, se temeau de ele şi în acelaşi timp le îndrăgeau.

Căzusem într-un continuu declin; cu toate astea, nu ne pierdurăm curajul şi rămânând mereu bine dispuşi,

săritori la nevoie, noi furăm în acele vremi cumplite adevăraţii prieteni ai oamenilor. Dându-ne seama că încetul cu încetul barbarii devin mai puţin întunecaţi şi cruzi, ne străduirăm să stăm de vorbă cu ei, deghizându-ne în fel şi chip. Cu mii de precauţii şi pe ocolite, îi îndemnarăm să nu-l recunoască pe bătrânul Iahvé drept stăpân infailibil, să nu se supună orbeşte poruncilor sale, să nu se lase înfricoşaţi de ameninţările lui. La nevoie, foloseam şiretlicurile magiei. Îi încurajam neîncetat să cerceteze natura şi să caute vestigiile înţelepciunii antice. Oricât de grosolani ar fi fost, războinicii aceştia din nord se pricepeau la unele îndeletniciri mecanice. De asemenea, aveau credinţa că desluşesc dându-se bătălii în cer; sunetele harfei le storceau lacrimi şi poate că aveau o inteligenţă capabilă să înfăptuiască lucruri mai însemnate decât galii şi romanii degeneraţi, cărora le invadaseră pământurile. Nu cunoşteau nici cioplitul pietrei, nici şlefuirea marmurei; dar aduceau porfire şi coloane de la Roma şi Ravena; şefii foloseau ca sigiliu câte o gemă gravată de vreun grec în frumoasele zile de odinioară. Ridicau ziduri din cărămizi iscusit aşezate în chip de barba-spicului şi ajunseseră să construiască biserici destul de plăcute prin cornişele lor susţinute de console cu capete ameninţătoare şi prin capitelurile grele pe care monştri fabuloşi se devorau unul pe altul.

Îi instruiam în tainele literelor şi ale ştiinţelor. Un vicar al dumnezeului lor, Gerbert[95], luă de la noi lecţii de fizică, aritmetică, muzică şi se spunea că ne-ar fi vândut sufletul. Veacurile se perindau şi moravurile rămâneau sălbatice. Lumea era trecută prin foc şi sabie. Urmaşii acelui studios Gerbert, nemulţumindu-se să posede

[95] Gerbert d’Aurillac, papă sub numele de Silvestru II între 999 şi 1003. Amator de matematici şi astronomie, a fost bănuit de vrăjitorie şi astfel apare amintit în legendele legate de anul 1000.

numai sufletul (foloasele trase din asta sunt mai puţin sesizabile decât văzduhul), vrură să aibă şi trupul. Îl pretindeau în numele monarhiei universale pe temeiul dreptului pe care li-l dăduse un pescar de pe lacul Tiberiada[96]. Unul dintre acei urmaşi[97] crezu, o clipă, că-l va putea întrece pe greoiul german, succesor al lui August. Dar în cele din urmă spiritualul trebui să cadă la înţelegere cu vremelnicul şi neamurile fură sfâşiate între doi stăpâni potrivnici. Popoarele se alcătuiau într-o învălmăşeală oribilă. Lumea nu mai cunoştea decât războaie, foamete, exterminări. Cum îi atribuiau dumnezeului lor nenumăratele năpaste care se abăteau asupră-le, îl numeau Prea Bun nu prin antifrază, ci pentru că după ei cel mai bun era acela care lovea mai tare. Ca să-mi acord un plăcut răgaz de studiu în vremurile acelea cumplite, luai o hotărâre care poate surprinde, dar la drept vorbind foarte înţeleaptă.

Între Saône şi munţii Charolais pe unde pasc boii, se află o colină împădurită care coboară dulce spre nişte pajişti udate de un pârâiaş răcoros. Pe acele locuri se ridica o mănăstire vestită în toată creştinătatea. Mi-ascunsei sub un anteriu picioarele despicate şi mă făcui călugăr în abaţia aceea unde am trăit în tihnă, la adăpost de purtătorii de arme care, prieteni ori duşmani, se arătau la fel de inoportuni. Decăzut la vârsta copilăriei, omul trebuia să înveţe totul de la început. Vecinul meu de chilie, fratele Luca, studiind moravurile animalelor, afirma că nevăstuica procreează prin ureche.

---

[96] Apostolul Petru, întemeietorul bisericii Romei.

[97] Cum lupta pentru supremaţie între papalitate şi Imperiul Romano-German durează câteva secole, e greu de precizat dacă textul face aluzie la alungarea papei Ioan XII de pe scaunul pontifical în 964 de către Otton I cel Mare (încoronat de acelaşi papă în 962), sau, dimpotrivă, la umilirea lui Henric IV la Canossa (1077), de către papa Grigore VII.

În ce mă priveşte, adunam de pe câmpuri ierburi de leac pentru uşurarea bolnavilor, care până atunci, în chip de tratament, erau atinşi cu moaşte de sfinţi. Asemeni mie, se mai aflau în abaţie câţiva demoni, pe care îi recunoscui după picioarele lor despicate şi după cuvintele binevoitoare. Ne unirăm eforturile pentru a şlefui mintea zgrunţuroasă a călugărilor.

Pe când puştii jucau şotron sub zidurile abaţiei, cuvioşii noştri se dedau la un alt joc, tot atât de zadarnic, iar eu mă amuzam împreună cu ei; căci la urma urmei trebuie să-ţi omori cumva timpul şi, dacă te gândeşti bine. Chiar în asta constă unicul rost al vieţii. Jocul era un joc de cuvinte care plăcea spiritelor noastre, subtile şi necioplite în acelaşi timp, înflăcăra şcolile filosofilor şi tulbura creştinătatea întreagă. Formam două tabere. Una din ele susţinea că înainte de a exista mere, existase Mărul; că înainte de a exista papagali, existase Papagalul, că înainte de a exista călugări desfrânaţi şi lacomi, existase Călugărul, Desfrânarea şi Lăcomia, că înainte de a exista în lumea asta picioare şi funduri, Piciorul în fund se afla din vecii vecilor la sânul Domnului. Tabăra cealaltă răspundea că dimpotrivă, merele i-au dat omului ideea de măr, papagalii ideea de papagal, călugării ideea de călugăr, de lăcomie şi de desfrâu, iar lovitura de picior în fund nu existase decât după ce fusese dată şi primită. Jucătorii se încălzeau adesea până la încăierare. Făceam parte din a doua tabără, care-mi satisfăcea mai mult raţiunea, şi care. E drept, a fost condamnată de Gonciliul din Soissons.

Tot pe vremea aceea, săturându-se să se mai bată numai între ei, vasal contra suzeran, suzeran contra vasal, seniorilor le trecu prin minte să plece să se războiască în Orient. După câte mi-aduc aminte, spuneau că merg să elibereze mormântul fiului lui

Dumnezeu. Asta spuneau; dar spiritul lor aventuros şi hrăpăreţ îi asmuţea să caute pe depărtate meleaguri pământ, femei, sclavi, aur, smirnă şi tămâie. Expediţiile acestea – mai trebuie să o spun? — au fost dezastruoase; dar vulgarii noştri compatrioţi aduseră din ele cunoaşterea meseriilor şi artelor orientale, pe lângă gustul somptuozităţii. De atunci, ne fu mai puţin greu să-i facem să muncească şi să-i îndemnăm pe calea născocirilor. Înălţarărn împreună biserici uluitor de frumoase, cu bolţi îndrăzneţ frânte în arc, cu ferestre suple ca lanţeta, cu turnuri semeţe, acoperişuri în mii de ape, cu săgeţi ascuţite care, implântându-se în cerul lui Iahvé, îi duceau laolaltă rugăciunile umililor şi sumeţirile orgolioşilor, căci toate, acestea erau opera noastră pe cât era şi a mâinilor omeneşti, şi era un spectacol straniu să vezi lucrând la catedrală cot la cot oameni şi demoni, fiecare mânuind fierăstrăul, lustruind, potrivind pietrele, dăltuind pe capiteluri şi cornişe frunze de urzică, vrejuri de mure, scaieţi, caprifoaie şi căpşuni, cioplind chipuri de fecioare şi sfinţi ori imagini bizare de şerpi, peşti cu cap de măgar, maimuţe scărpinându-şi fesele – în sfârşit, fiecare punând în ceea ce făcea tot geniul său aspru, zburdalnic, sublim, grotesc, umil sau îndrăzneţ, şi înălţând din toate o cacofonie armonioasă, o cantică răpitoare prin bucuria şi durerea ei, un Babel triumfal. La îndemnul nostru, cizelatorii, bijutierii, meşterii în emailuri săvârşiră adevărate minuni, şi toate artele somptuoase înfloriră în acelaşi timp: mătăsurile de Lyon, tapiseriile de Arras, pânzeturile de Reims, stofele de Rouen. Călărindu-şi iapa, negustori iscusiţi băteau târgurile ducând viguri de catifele şi de brocart, dantele, ţesături cu fir, juvaiere, talere de argint şi cărţi ilustrate. Trupe vesele improvizau scene pe parvisul bisericilor sau în pieţele publice şi reprezentau după cum îi tăia capul

gestele cerului, ale pământului şi ale infernului. Femeile se împodobeau cu găteli superbe şi făceau vrăji de dragoste. Primăvara, când cerul devenea albastru, nobili şi bădărani erau cuprinşi de pofta nesăţioasă de a zburda pe pajiştile smălţuite cu flori. Muzicantul îşi acorda lăuta; doamne, cavaleri şi domnişoare, burghezi şi orăşence, ţărani şi fetişcane, prinzându-se de mâini, porneau să dănţuiască. Dar dintr-o dată Războiul, Foametea şi Ciuma intrau în horă şi smulgând vioara din mâinile lăutarului, Moartea diriguia pasul jocului. Pârjolul mistuia sate şi cocioabe, oştenii spânzurau în stejarul de la răspântii pe ţăranii care nu puteau plăti răscumpărarea, iar de trunchiul copacului legau femeile însărcinate, cărora, noaptea, lupii le devorau fătul din pântce. Bieţii oameni îşi pierdeau minţile. Uneori, odată restabilită pacea şi-ntoarse vremurile bune, îşi părăseau fără niciun temei casele şi, sub pintenii unei groaze nebune, alergau în haite, în turme, pe jumătate despuiaţi, sfârtecându-se cu cârlige de fier şi cântând...[98] Nu-i socotesc vinovaţi pe Iahvé şi pe fiul lui de toate relele astea. Multe răutăţi se petreceau fără şi chiar împotriva vrerii lor. Dar gândirea Bunului Dumnezeu (cum îi spuneau bieţii oameni) se vădeşte fără greş în obiceiul întemeiat de vicarii lui, şi statornicit asupra întregii creştinătăţi, de a arde, în dangăt de clopote şi în cântec de psalmi, bărbaţii şi femeile care, instruiţi de demoni, nu se fereau să spună şi altora că au păreri ciudate despre acest Dumnezeu.

[98] Aluzia vizează deosebit de frecventele procesiuni flagelatorii organizate în evul mediu de biserica catolică.

CAPITOLUL XXI

Continuarea şi sfârşitul povestirii.

Se părea că ştiinţa şi gândirea pieriseră pentru totdeauna şi că pământul nu avea să mai cunoască nicicând pacea, bucuria şi frumuseţea.

Dar într-o zi, săpând sub zidurile Romei pământul din marginea unui drum antic, nişte muncitori dezgropară un sarcofag de marmură, având pe laturi sculptate imagini ale lui Amor şi triumfurile lui Bachus. Odată ridicat capacul, apăru o fecioară a cărei faţă străluci într-o nemaivăzută prospeţime. Cu lungile-i cosiţe răsfirate pe umerii albi, surâdea în somn. Un grup de cetăţeni cuprinşi de înflăcărare ridicară patul funerar şi-l duseră în Capitoliu. Mulţimea veni puzderie să contemple nespusa frumuseţe a fecioarei romane şi rămase fără grai, pândind trezirea la viaţă a dumnezeiescului suflet pe care-l adăpostea minunea acelei făpturi. În fine, oraşul fu atât de adânc tulburat de întâmplare, că papa, temându-se nu chiar fără temei ca nu cumva cine ştie ce cult păgân să se nască în preajma luminosului trup, puse într-o noapte să-l fure şi să-l îngroape în taină. Zadarnică precauţie! Inutile griji! După atâtea veacuri de barbarie, frumuseţea antică se arătase o clipă privirii oamenilor: era însă destul ca, adânc săpat în inima lor, chipu-i să le insufle dorinţa arzătoare de a iubi, de a cunoaşte. De atunci steaua Dumnezeului creştinilor începu să pălească şi se aplecă spre declin. Corăbieri cutezători descoperiră lumi populate de neamuri numeroase care nu-l cunoşteau pe bătrânul Iahvé, şi se bănui că nici acesta nu ştia nimic despre ele, de vreme ce nu li se

vestise nici el, nici ispăşitorul lui fiu. Un canonic polonez[99] dovedi că pământul se mişcă şi se văzu că, departe de a fi creat universul, bătrânul demiurg al lui Israil nici măcar nu-i bănuia alcătuirea. Scrierile filosofilor, oratorilor, juriştilor şi poeţilor antici fură scoase din colbul mănăstirilor şi, trecând din mână în mână, insuflară cugetelor dragostea pentru înţelepciune. Întâiul vicar al Dumnezeului pizmei, papa însuşi[100] nu mai crezu în Acela pe care îl reprezenta pe pământ. Iubea artele şi nu se mai îngriji decât de adunarea statuilor antice şi de înălţarea unor clădiri somptuoase potrivit rânduielilor statornicite de Vitruvius[101] şi restabilite de Bramante[102]. Începurăm şi noi să respirăm uşuraţi. De pe acum, rechemaţi din lungul lor exil, adevăraţii zei se întorceau să locuiască pământul. Regăseau pe meleagurile lui temple şi altare. Leon[103], punându-le la picioare inelul papal, cele trei coroane şi cheile, le aprindea în taină tămâia ofrandei. De pe acum Polimnia[104] îşi rezemă iar tâmpla în palmă, reluându-şi firul auriu al meditaţiei; de pe acum prin grădini,

[99] Aluzia îl vizează pe astronomul Nicolaus Copernicus (1473—1543), care, infirmând vechea reprezentare a lumii după Ptolemeu, a demonstrat că pământul, departe de a se afla în centrul universului, nu este decât una din numeroasele planete care se rotesc în jurul Soarelui.

[100] Iuliu II (papă între 1503—1513), iubitor al artelor, protector al lui Rafael, Michelangelo, Bramante etc.

[101] Marcus Vitruvius Pollio (sec. I î.e.n.), cel mai de seamă arhitect al Antichităţii romane, autor al tratatului *De arhitectura* care stabileşte o ideală teorie a proporţiilor construcţive. Inspirator al arhitecţilor Renaşterii.

[102] Donato Bramante (1444—1514), unul din cei mai vestiţi arhitecţi ai Renaşterii, autor al multor construcţii celebre. A alcătuit planurile şi a început ridicarea bazilicei San Pietro din Roma.

[103] Leon X (papă între 1513—1521), mare admirator al capodoperelor Antichităţii, proteguitor al artelor, literaturii şi ştiinţelor.

[104] Polimnia sau Polyhymnia, muza poeziei lirice şi a muzicii.

decentele Graţii şi Nimfele se prindeau împreună cu Satirii în şiragurile dansului; pământul învăţa iarăşi ce înseamnă bucuria. Dar – o, năpastă! O, soartă haină! O, eveniment funest! Iată că un călugăr neamţ, umflat mai să se spargă de-atâta bere şi teologie, se ridică împotriva acestui păgânism în renaştere, îl afuriseşte, tună şi fulgeră împotrivă-i, biruie el singur toţi prinţii Bisericii, şi, răsculând popoarele, le îmbie la o reformă care salvează ceea ce urma să cadă în ruină[105]. În van încercară cei mai iscusiţi dintre noi să-i abată atenţia de la operă. Un demon subtil, căruia pe pământ i se spune Belzebut, se ţinu scai de el, când încurcându-l cu argumentele unei savante controverse, când hărţuindu-l cu farse crude.

Călugărul cel încăpăţânat îi azvârli călimara în cap şi continuă trista reformare. În sfârşit, ce-ar mai fi de adăugat? Zdravănul cârmaci cârpi, călăfătui, puse pe linia de plutire nava avariată a Bisericii. Iisus Cristos datorează acestui purtător de anteriu mulţumirea de a-şi vedea naufragiul animat cu poate mai bine de zece secole. De atunci, lucrurile merseră din rău în mai rău. După mătăhălosul cu comanac, meşter la băut şi în zavistii, veni lungul şi uscatul doctor din Geneva[106], îmbibat de spiritul bătrânului Iahvé şi care se strădui să readucă în lume vremurile detestabile ale lui Iosua[107] şi ale judecătorilor Israelului[108], maniac furios la rece,

---

[105] Este vorba de Martin Luther (1483—1546), iniţiator al Reformei şi care, printre altele, îl condamnă pe Leon X pentru „păgânismul” său.

[106] Este vorba de Jean Calvin (1509—1564), întemeietor al calvinismului, cea de a doua mare reformă religioasă pe care o cunoaşte evul mediu.

[107] Autoritar şef religios şi militar al evreilor după Moise, cuceritor al Canaanului. Învingându-l pe regele Adonisedech, ocupă Ierusalimul.

[108] Conducătorii statului evreu de la moartea lui Josua şi până la

eretic; arzător de eretici[109], cel mai feroce duşman al Graţiilor.

Cei doi apostoli turbaţi şi turbaţii lor discipoli făcură ca până şi demonii asemeni mie, ori chiar diavolii încornoraţi, să regrete timpul în care Fiul domnea alături de Maica lui Fecioară asupra popoarelor orbite de abia înfăptuita splendoare: dantela de piatră a catedralelor, trandafiriurile scânteietoare ale vitraliilor, frescele viu colorate care depănau o mie de istorii uluitoare, bogatele stofe ţesute cu fir, emailurile sclipitoare ale raclelor şi relicvariilor, aurăria crucilor şi a chivoturilor, constelaţiile de lumânări din umbra bolţilor, bubuitul armonios al orgilor. Fără-ndoială, toate acestea nu aduceau nici pe departe cu Parthenonul, ori cu splendorile Panathenee; dar cel puţin râdeau ochilor şi inimii; încă mai însemnau frumuseţe. Dar reformatorii ăştia blestemaţi nu pot suferi nimic plăcut ori vesel. Priviţi-i cum se caţără în roiuri negre pe portaluri, socluri, frontoane, clopotniţe şi cum izbesc cu baroasele lor nătânge în imaginile de piatră pe care demonii le ciopliseră în înţelegere cu maiştrii, în soiul acela de sfinţi destul de cumsecade, în sfintele acelea frumuşele, în acei tulburători idoli care înfăţişează mame fecioare strângându-şi sugarii la sân. Căci, ca să fiu drept, un strop de păgânism plăcut tot pătrunsese în cultul Dumnezeului pizmaş. Iar monştrii de eretici îşi puseseră în cap să stârpească idolatria. Tovarăşii mei şi cu mine făcurăm tot ce ne-a stat în putere ca să le curmăm îngrozitoarea operă şi, în ce mă priveşte, avui plăcerea

---

instituirea regatului, sub Saul.

[109] Apărut în vremea inchiziţiei, calvinismul a făcut la rându-i excese de intoleranţă. Textul face aluzie la celebrul caz al medicului de origine, spaniolă Michel Servet, ars pe rug la Geneva în 1553 datorită insistenţelor lui Calvin.

să azvârli câteva duzini dintre ei cu capul în jos, de la înălţimea portalurilor şi a galeriilor, risipindu-le creierii infecţi pe dalele parvisului.

Dar partea mai rea fu că biserica catolică se reformă şi ea, devenind mai haină decât fusese vreodată. În dulcea ţară a Franţei, căpoşii Sorbonei şi călugării se înverşunară cu nemaipomenită furie împotriva demonilor inventivi şi a oamenilor cu adevărat învăţaţi. Egumenul meu se nimeri să fie unul din cei mai îndârjiţi potrivnici ai bunelor scrieri. De câtva timp, veghile petrecute de mine în studiu îl nelinişteau, sau poate că-mi observase unghia despicată de la picior. Fătarnicul îmi scotoci chilia şi găsi hârtie, cerneală, cărţi greceşti abia ieşite de sub tipar şi un nai agăţat pe perete. Socotindu-mă după aceste semne duh drăcesc, puse să fiu azvârlit într-o celulă unde m-ar fi hrănit cu pâinea groazei şi apa plângerii, dacă n-aş fi întins-o la repezeală pe fereastră, cătând adăpost în coclaurii codrilor, printre Nimfe şi Fauni.

Pretutindeni rugurile aprinse răspândeau duhoarea cărnii arse. Pretutindeni torturi, cazne, mădulare zdrobite şi limbi tăiate. Nicicând spiritul lui Iahvé nu stârnise atâta atroce nebunie. Şi totuşi, nu zadarnic ridicaseră oamenii capacul de pe sarcofagul antic, nu zadarnic contemplaseră Fecioara Romană. În miezul nemaipomenitei terori în care papistaşi şi reformatori se întreceau în violenţă şi cruzime, în mijlocul supliciilor, spiritul uman prindea iarăşi putere şi curaj. Îndrăznea să privească spre cer, văzându-l acolo nu pe vechiul semit îmbătat de răzbunare, ci pe liniştita şi scânteietoarea Venus Urania[110].

[110] Venus – zeiţa romană a frumuseţii şi iubirii, identificată cu Afrodita din mitologia greacă; Urania, fiică a lui Zeus şi Mnemosynei, era. Socotită printre muze patroana astronomiei.

Atunci se zămisli o nouă ordine a lumii, atunci începură marile secole. Fără să-l renege public pe zeul înaintaşilor lor, minţile luminate se închinară celor doi duşmani de moarte ai săi, Ştiinţa şi Raţiunea, iar abatele Gassendi îl surghiuni cu blândeţe în abisul îndepărtat al cauzelor prime. Demonii făcători de bine, care îi instruiesc şi îi îmbărbătează pe nefericiţii muritori, inspirară spiritelor alese din acel timp tot felul de discursuri, comedii şi istorioare de o desăvârşită artă. Femeile inventară conversaţia, epistola intimă şi politeţea; moravurile căpătară o graţie şi o nobleţe necunoscute evurilor dinainte. Unul din cele mai alese spirite din secolul raţionalului, prietenosul Bemier[111], îi scria într-o zi lui Saint-Évremont[112]: „Nu e păcat mai mare decât să te lipseşti de o plăcere.” Până şi numai afirmaţia asta ar fi de ajuns ca să dovedească propăşirea inteligenţelor în Europa. Nu că n-ar fi existat din totdeauna epicurieni, dar nu avuseseră conştiinţa geniului lor ca Bernier, Chapelle[113] şi Molière[114]. Până şi devoţii înşişi începeau să înţeleagă natura. Şi Racine[115], cât era el de bigot, ştia tot atât de bine ca un fizician ateu, de-alde Guy-Patin[116], să lege de starea diferită a

---

[111] François Bernier (1620—1688) medic şi scriitor francez, autor al unui cunoscut memorial, *Voyages,* relatând o lungă călătorie în Orient.

[112] Charles de Saint-Évremont (1614—1703) scriitor satiric francez, autor de pamflete, eseuri, comedii. Pentru spiritul său de frondă a trebuit să se exileze la Londra.

[113] Pseudonim al lui Claude-Emmanuel Luillier (1626—1686), poet liri», francez, cântăreţ al bucuriei de a trăi, prieten cu La Fontaine.

[114] Pseudonim al lui Jean-Baptiste Poquelin (1622—1672), celebru dramaturg, considerat părinte al comediei clasice franceze.

[115] Jean Racine (1639—1699), alături de Pierre Corneille ilustrează tragedia clasică franceză.

[116] Guy-Patin (1601—1672) medic şi scriitor satiric francez, vestit pria verva sa.

organelor pasiunile care-i agită pe oameni.

Chiar şi în mănăstire, unde mă reîntorsesem după trecerea vijeliei şi care nu adăpostea altceva decât ignoranţi şi nătângi, un călugăr tânăr, mai puţin nerod decât alţii, îmi destăinui că Sfântul Duh vorbeşte stricat greceşte ca să-i umilească pe savanţi.

Şi totuşi teologia şi controversa încă bântuiau lumea aceasta rezonabilă. Într-o vale umbroasă din apropierea Parisului, puteau fi văzuţi nişte singuratici cărora li se spunea „Domnii”; se pretindeau discipoli ai Sfântului Augustin şi susţineau cu lăudabilă constanţă că Dumnezeul Scripturilor îl loveşta pe acela care se teme de el, îl cruţă pe acela care-l înfruntă, nu ţine niciun fel de socoteală a faptelor şi, dacă-i face plăcere, îi poate osândi pe cei care-l slujesc cu mai multă credinţă; căci judecata lui nu e câtuşi de puţin aceeaşi cu dreptatea noastră, şi nepătrunse minţilor noastre sunt căile lui. Într-o seară, întâlnii pe unul din aceşti domni în grădina lui, pe când medita între nişte straturi de varză şi de salată. Îmi înclinai dinainte-i fruntea împodobită cu coarne şi-i murmurai prieteneşte următoarele cuvinte:

— Fie ca bătrânul Iehova să vă aibă în paza lui, domnule? ÎI cunoaşteţi bine. Oh! Cât de bine îl cunoaşteţi şi cum i-aţi mai înţeles caracterul!

Cuviosul văzu în mine un înger al abisului, se crezu damnat, şi de groază îşi dete sufletul.

Secolul următor fu secolul filosofiei. Spiritul analitic se dezvoltă, respectul se pierdu; onorurile trupescului scăzură şi spiritul căpătă noi puteri. Moravurile căpătau o distincţie necunoscută până atunci. În schimb, călugării din ordinul meu deveneau din ce în ce mai inculţi, mai soioşi, şi mănăstirea nu-mi mai oferea niciun avantaj, acum când politeţea devenise stăpână în oraşe. Nu mai puteam rezista. Aruncându-mie rasa la gunoi, îmi

aranjai o perucă pudrată deasupra frunţii înmugurite de coarne, îmi ascunsei sub ciorapi albi picioarele de ţap şi, învârtind un baston, cu buzunarele ticsite de gazete, pornii în lume, frecventând promenadele la modă şi arătându-mă cu asiduitate în cafenelele în care se adunau literaţii. Eram primit în saloane, unde graţie unei fericite născociri, fotoliile luau îndată forma şezutului şi unde bărbaţi şi femei discutau cu bun simţ. Până şi metafizicienii vorbeau limpede. Dobândii în oraş o mare autoritate în materie de exegeză şi, fără să mă laud, mi se cuvine o bună parte din testamentul părintelui Meslier[117] şi din *Biblia explicată* de capelanii regelui Prusiei[118].

Bătrânului Iahvé i se întâmplă, tot cam pe atunci, o păţanie burlescă şi crudă. Cu ajutorul unui zmeu, un quaker american[119] îi fură trăsnetul.

Locuiam la Paris şi am participat la supeul acela în care s-a vorbit de spânzurarea ultimului popă cu maţele ultimului rege. Franţa era în fierbere; izbucni o revoluţie înfricoşătoare. Şefii efemeri ai ţării răvăşite domniră prin groază în mijlocul unor nemaiîntâlnite primejdii. Cei mai mulţi dintre ei erau mai puţin cruzi şi neiertători decât prinţii sau judecătorii înscăunaţi de Iahvé în regatele pământului; cu toate acestea părură mai feroci, pentru că judecau în numele umanităţii. Din nefericire, se înduioşau cu uşurinţă şi aveau o sensibilitate mereu

[117] Jean Meslier (1664—1729) preot de ţară şi filosof materialist francez. *Testamentul meu*, lucrare publicată postum, critică vehement instituţiile bisericii şi ale feudalismului.

[118] Este vorba de Frederic II (1712—1786), rege al Prusiei între 1740—1786, monarh reprezentativ pentru absolutismul „luminat”. Sprijinitor al Ştiinţelor, artelor şi filosofiei, îl aprecia în mod deosebit pe Voltaire, care a şi rămas un timp la curtea sa.

[119] Benjamin Franklin (1706—1790), om de stat, fizician şi filosof american, inventatorul paratrăsnetului.

impresionabilă. Or, oamenii sensibili se irită lesne şi se lasă cuprinşi de furie. Erau virtuoşi; aveau o conduită etică – altfel spus, concepeau numai obligaţii morale foarte strict definite şi judecau faptele omeneşti nu după consecinţele lor fireşti, ci conform unor principii abstracte. Dintre toate viciile oare pot pierde un om de stat, excesul de virtute e cel mai funest: împinge la crimă. Ca să poţi acţiona eficace pentru fericirea oamenilor trebuie să fii superior oricărei morale, aşa cum a fost acel divin Iuliu despre care am mai vorbit. Dumnezeu, oricât fu de batjocorit câtva timp, nu avu la urma urmei prea mult de suferit din partea acestor oameni noi. Îşi găsi protectori printre ei şi fu adulat iarăşi sub titlul de Fiinţă supremă. Mai mult, s-ar putea spune că teroarea a provocat o diversiune pe plan filosofic; fu utilă bătrânului demiurg, care făcea impresia că reprezintă ordinea, pacea publică, securitatea personală şi a bunurilor.

Pe când libertatea se năştea în furtună, locuiam în foburgul Auteuil şi frecventam casa doamnei Helvétius[120], unde îşi dădeau întâlnire oameni care gândeau liber despre orice. Nimic mai rar, chiar în preajma lui Voltaire. Cutare bărbat, care înfruntă moartea fără să tremure, n-are curajul să exprime o opinie cu totul personală în materie de moravuri. Acelaşi respect al umanului, care îl împinge să se lase ucis, îl face să se plece în faţa prejudecăţii comune. Gustam pe

[120] Soţia filosofului enciclopedist Claude-Adrien Helvétius (1715—1771), autor al lucrării *Despre spirit* şi apologet al senzualismului absolut.

atunci conversaţia lui Volney[121], Cabanis[122] şi Tracy[123]. Discipoli ai marelui Condillac[124] legau direct de percepere şi senzaţie originea tuturor cunoştinţelor noastre. Îşi spuneau ideologi, erau cei mai cumsecade oameni din lume şi iritau spiritele vulgare refuzându-le imortalitatea. Căci oamenii de rând, neştiind ce să facă din viaţa aceasta, jindul au după o alta, care să nu mai cunoască sfârşit. În timpul marii furtuni, mica noastră societate filosofică a cunoscut în umbra tihnită de la Auteuil câteva momente de nelinişte, datorită unor patrule ale patrioţilor. Condorcet[125], marele nostru bărbat, era proscris. Eu însumi părui suspect prietenilor poporului, care, în ciuda înfăţişării rustice şi a vestei din postav de bumbac, mă credeau aristocrat; mărturisesc că pentru mine cea mai mândră dintre aristocraţii este independenţa gândirii.

Într-o seară, pe când pândeam în pădurea Boulogne driadele licărind prin frunziş şi luna ivindu-se încet deasupra orizontului, am fost arestat ca suspect şi azvârlit într-o celulă. A fost, desigur, o simplă eroare; dar iacobinii de atunci, după pilda călugărilor cărora le uzurpaseră locul, dădeau o înaltă preţuire supunerii

---

[121] Constantin de Volney (1757—1820) poet preromantic francez, autor al unor meditaţii elegiace pe teme istorice, cuprinse în volumul *Ruine.*

[122] George Cabanis (1757—1808) medic francez, discipol al lui Condillac şi membru al aşa-numitului „grup al ideologilor”.

[123] Antoine Louis Claude, conte Destutt de Tracy (1754—1836), filosof senzualist şi raţionalist, salvat de Robespierre de la eşafod.

[124] Etienne Bonnot de Condillac (1715—1780), filosof iluminist francez, întemeietor al şcolii senzualiste, autor al *Tratatului despre senzaţii* şi al *Logicii*, inspirate de senzualismul materialist al lui Locke.

[125] Marie Jean Antoine Caritat, marchiz de Condorcet (1743—1794), filosof şi om politic francez. A fost preşedinte al Adunării legislative revoluţionare (1791—1792) şi membru al Convenţiei (1793). S-a otrăvit în timpul terorii, pentru a se sustrage eşafodului.

unanime. După moartea doamnei Helvétius, societatea noastră se realcătui în salonul doamnei Condorcet. Bonaparte nu se da în lături să stea uneori cu noi la taifas.

Recunoscând în el un bărbat de seamă, îl crezurăm ideolog de-al nostru. Ne bucuram de o destul de puternică influenţă în ţară. O folosirăm în avantajul lui şi îl împinserăm spre Imperiu, crezând că vom putea arăta lumii un nou Marc Aureliu[126]. Contam pe el pentru pacificarea universului: nu ne îndreptăţi aşteptările, şi furăm nedrepţi reproşându-i propria noastră amăgire.

Netăgăduit, întrecea cu mult ceilalţi oameni prin agerimea minţii, prin prefăcătoria de nepătruns şi destoinicia acţiunii. Dar ceea ce făcea din el un desăvârşit stăpânitor era tocmai faptul că trăia cu întreaga-i fiinţă numai momentul, că nu concepea nimic dincolo de imediata şi trecătoarea realitate. Avea un geniu vast şi superficial. Imensă ca putere de cuprindere dar comună şi vulgară, inteligenţa lui putea îmbrăţişa toată umanitatea, dar nu s-o covârşească. Gândea cum gândea oricare grenadir din armata lui, dar gândea cu putere neobişnuită. Iubea jocurile de noroc şi îi plăcea să-şi încerce şansa împingând pigmeii cu sutele de mii unii contra altora, amuzamente de copil mare cât lumea. Era prea chibzuit ca să nu-l atragă în jocul său pe bătrânul Iahvé, încă puternic pe pământ, şi care îi semăna prin caracterul violent şi tiranic. Îl ameninţă, îl flată, îl alintă, îl intimidă. Îl aruncă în închisoare pe papă, căruia îi pretinse cu cuţitul la beregată ungerea ce de la Saul încoace îi face puternici pe regi. Restaura cultul

[126] Marcus Aurelius Antoninus (121—180), împărat roman, învingător în numeroase campanii purtate împotriva barbarilor care ameninţau imperiul. Celebru pentru înţelepciunea sa stoică şi prin pasiunea pentru filosofie şi litere.

demiurgului, îi înălţă *Te Deum*-uri, şi prin el făcu să fie recunoscut drept Dumnezeul pământului, cu ajutorul micilor catehisme răspândite în întregul Imperiu, îşi uniră amândoi tunetele şi fu tărăboi, nu glumă.

Pe când distracţiile lui Napoleon răvăşeau Europa, noi ne felicitam pentru înţelepciunea de care dădusem dovadă, deşi cam întristaţi, e drept, văzând cum era filosofiei începe prin masacre, chinuri şi războaie. Cel mai rău fu când copiii secolului, căzuţi în cea mai jalnică sminteală, concepută un creştinism pitoresc şi literar care dovedea o debilitate spirituală de-a dreptul incredibilă, pentru a decade în cele din urmă în romantism. Războiul şi romantismul – îngrozitoare flagele! Te apuca mila văzându-i cum nutresc o pasiune copilărească şi furibundă pentru tobe şi puşti! Nu pricepeau că războiul, care oţelise inimile şi întemeiase aşezările oamenilor neştiutori şi barbari, până şi învingătorului nu-i aduce decât ruină şi mizerie, că nu e decât o crimă oribilă, stupidă, acum când popoarele sunt unite prin comunitatea artelor, ştiinţelor şi negoţului. Europeni nesăbuiţi, care nu visează decât să se gâtuie unii pe alţii, deşi una şi aceeaşi civilizaţie îi cuprinde şi-i uneşte!

Am renunţat să mai stau de vorbă cu nebunii ăia; m-am retras aici, în sat, făcându-mă grădinar. Piersicile din livadă mi-aduc aminte de pielea însorită a Menadelor. Păstrez pentru oameni aceeaşi veche prietenie, un pic de admiraţie şi multă milă, şi aştept, cultivând ungherul ăsta, ziua aflată încă departe când marele Dionisos va veni urmat de faunii şi bacantele sale să înveţe din nou pământul ce înseamnă bucuria şi frumuseţea, şi iarăşi să-i dăruie vârsta de aur. Atunci voi păşi vesel în urma carului său. Dar cine ştie dacă în viitorul nostru triumf îi vom mai întâlni pe oameni? Cine ştie dacă rasa lor

vlăguită nu-şi va fi încheiat pe atunci destinul, dacă nu alte fiinţe se vor ridica pe scrumul şi ruina a tot ce-a fost omul şi geniul lui? Cine să ştie de nu cumva făpturi înaripate vor pune stăpânire pe împărăţia pământului? Atunci menirea bunilor îngeri n-ar fi încheiată: ar instrui în arte şi în desfătare rasa păsărilor.

CAPITOLUL XXII

În care vedem cum, într-un magazin de antichităţi, criminala fericire a lui moş Guinardon e tulburată de gelozia unei teribile îndrăgostite.

Moş Guinardon (aşa cum Zéphyrine arătase în fidela ei relatare d-lui Sariette) îşi mută pe şest tablourile, mobilele şi curiozităţile îngrămădite în podul căruia îi spunea atelierul său din strada Prinţesei, şi umplu cu ele o prăvălie închiriată pe strada Courcelles unde îşi stabili şi domiciliul, lăsând-o pe Zéphyrine după cincizeci de ani de viaţă comună fără o saltea, fără o oală, fără un ban, exceptând acel franc şi şaptezeci de centime din portmoneul bietei femei. Moş Guinardon deschise un magazin de tablouri vechi şi curiozităţi, instalând-o aici şi pe juna Octavie.

Vitrina era arătoasă: puteai vedea acolo îngeri flamanzi cu mantii verzi, în maniera lui Gerard David[127], o Salomee din şcoala lui Luini[128], o sfântă Barbara din lemn cioplit şi pictat în lucrătură franceză, emailuri de Limoges, sticlărie de Boemia şi Veneţia, ceramică de Urbino; se mai zăreau şi dantele în punct englezesc pe care în timpul strălucitoarei sale tinereţi Zéphyrine le primise, de-ar fi să-i dai crezare, de la împăratul Napoleon III. Înăuntru, aurituri scânteiau în umbră şi puteai desluşi ici şi colo crişti, apostoli, patriciene şi nimfe. O pânză sta întoarsă cu faţa la perete, spre a nu

[127] Gerard David (1460—1523), pictor primitiv flamand, apropiat mai întâi ca manieră de şcoala din Haarlem, apoi de Memling.

[128] Bernardino Luini (născut între 1480—1490, mort în 1532), pictor milanez, elev al lui Leonardo da Vinci. A excelat mai ales în fresce.

se oferi decât ochiului cunoscătorilor, care sunt rari; era o replică la *Gimblette* a lui Fragonard[129], pictură luminoasă părând că nici nu avusese încă răgaz să se usuce. Aşa spunea chiar moş Guinardon. În fundul magazinului, o comodă din lemn liliachiu adăpostea în sertarele ei raritäţi, guaşe de Baudouin, cărţi ilustrate din secolul 18, miniaturi.

Pe un şevalet se odihnea sub un văl capodopera, minunea, juvaerul, perla – un Fra Angelico foarte duios în aur, bleu şi roz, o *Încoronare a Fecioarei,* pe care moş Guinardon cerea o sută de mii de franci. Pe un scaun Ludovic XV, aşezat în faţa unei mese de lucru stil Empire având deasupra un vas cu flori, stătea cu o broderie în mână juna Octavie, care, părăsindu-şi în chichineaţa ei din strada Prinţesei zdrenţele lustruite, nu mai aducea cu un Rembrandt răscopt, ci cu dulcea lumină şi limpezimea unui Vermeer din Delft[130], spre bucuria cunoscătorilor care veneau des pe la moş Guinardon. Liniştită şi castă, rămânea singură toată ziua în magazin, în vreme ce moşneagul, sub acoperiş, lucra la nu se ştie ce misterioasă pictură. Cobora către ora cinci să mai stea la taclale cu obişnuiţii casei.

Cel mai asiduu era contele Desmaisons, un bărbat înalt şi slab, gălbioios şi gârbov. O plasă de peri îi ţâşnea sub pometi din gävanele adânci ale obrajilor, cădea lăţindu-se şi se resfira în torente de zăpadă pe bărbie şi piept. Mereu îşi clătea prin ea mâna lungă şi descărnată, plină de inele de aur. Plângându-şi de douăzeci de ani

---

[129] Jean Honore Fragonard (1732—1806), faimos pictor francez de scene galante şi portretist de talent (*Serbare la Saim-Cloud, Scăldătoarele, Leagănul, Abatele de Saint-Non, Sărutul pe furate* ş.a.).

[130] Jan Vermeer (1632—1675) vestit peisagist, pictor de interioare şi portretist olandez. A. France face aluzie la *Dantelăreasa,* portretul celebru prin jocurile de lumini şi armonia subtilă a coloritului.

soţia răpită în floarea tinereţii şi frumuseţii de tuberculoză, îşi consacrase viaţa căutării unor mijloace de comunicare cu lumea morţilor, şi umplerii palatului său singuratic cu pictură proastă. Avea în Guinardon o încredere nemărginită. Dl Blanemesnil, administratorul unui mare aşezământ de credit, nu se arăta nici el mai rar în magazin. Era un bărbat ca la cincizeci de ani, proaspăt şi durduliu, nu prea curios în ale artei, mediocru cunoscător – poate – dar atras de juna Octavie, aşezată în mijlocul magazinului precum în cuşca ei o păsărică de momeală.

Dl. Blanemesnil nu întârzie să înfiripe cu ea un dialog de tâlcuiite semne pe care numai moş Guinardon nu le observa datorită lipsei de experienţă, căci bătrânul era încă tânăr în iubirea Octaviei. Dl. Gaétan d'Esparvieu trecea uneori din curiozitate pe la moş Guinardon, pe care-l bănuia a fi un admirabil falsificator.

Dl Le Truc de Ruffec, vestitul spadasin, veni într-o zi la bătrânul anticar şi-i destăinui proiectele sale. Dl Le Truc de Ruffec organiza la Palatul Mic o expoziţie retrospectivă de arme albe, în folosul operei de Educare a micilor marocani, şi cerea lui moş Guinardon să-i împrumute câteva dintre cele mai preţioase piese ale colecţiei sale.

— Mai întâi ne gândisem, arătă el, să organizăm o expoziţie intitulată Crucea şi Spada. Asocierea acestor două cuvinte vă ajunge pentru a avea idee de spiritul care ne prezida iniţiativa. O cugetare eminamente patriotică şi creştină ne îndemnase să reunim spada, simbol al onoarei, şi crucea, semn al mântuirii. Acţiunea urma să fie pusă sub înaltul patronaj al ministrului de război şi al monseniorului Cachepot. Din nefericire, realizarea ei a întâmpinat dificultăţi şi trebuie să fie amânată. Pentru moment, organizăm expoziţia Spadei.

Am redactat o notă care indică sensul acestei manifestări.

Cuvântând astfel, dl Le Truc de Ruffec scoase din buzunar un portofel ticsit de hârtii şi, pescuind dintre tot felul de procese-verbale de întruniri sau de păsuiri a datoriilor o bucăţică de hârtie mâzgălită în fel şi chip:

— Iată, continuă el: „Spada e o fecioară neîmblânzită. E o armă franceză prin excelenţă. Într-o epocă în care sentimentul naţional, după o prea lungă eclipsă, radiază mai arzător ca niciodată etc…” Simţiţi ideea?…

Şi reînnoi cererea vreunei piese mai deosebite care să fie aşezată în fruntea expoziţiei în folosul micilor marocani, de sub preşedinţia de onoare a generalului d’Esparvieu.

Moş Guinardon se ocupa prea puţin de arme: vindea mai cu seamă tablouri, desene şi cărţi. Dar nu-l puteai niciodată lua pe neaşteptate. Desprinse o spadă lungă cu garda în strecurătoare, gen Ludovic XIII[131] – de fapt teribil de caracteristică pentru vremea lui Napoleon III[132] – şi o întinse antreprenorului expoziţiei, care o contemplă cu oarecare respect, într-o tăcere prudentă.

— Am ceva mai bun, făcu anticarul.

Şi trase din partea din dos a prăvăliei, unde zăcea în tovărăşia unor bastoane şi a unor umbrele, o namilă de spădoi gravată cu flori de crin, într-adevăr regală: era aceea a lui Philippe-Auguste[133], purtată de un actor al

---

[131] Rege al Franţei între 1610—1643.

[132] Charles-Louis-Napoleon Bonaparte (1808—1873), împărat între 1851—1870.

[133] Filip II sau Philippe-Auguste Cuceritorul (1165—1223), însemnat rege francez. Învingându-l pe Richard Inimă de leu şi pe Ioan fără de ţară, a încorporat statului său întreg nordul Franţei ocupat de englezi. A înfiinţat prima universitate franceză şi a reorganizat administraţia, finanţele, justiţia şi armata.

Odeonului în reprezentaţia cu *Agnes de Meranie,* în 1846. Guinardon o ţintui cu vârful în duşumea, ca pentru a alcătui o cruce împreunându-şi pios mâinile pe braţul gărzii, şi părea tot atât de leal ca şi spada.

— Puneţi-o la vedere în expoziţia dumneavoastră. Zgâtia asta de codană merită osteneala. Numele ei e Bouvines.

— Dacă aranjez să se vândă, întrebă dl Le Truc de Ruffec răsucindu-şi mustaţa cât toate zilele, îmi daţi un mic comision?…

Câteva zile mai târziu, moş Guinardon arăta cu un aer misterios contelui Desmaisons şi dlui Blancmesnil un El Greco recent descoperit, un uluitor Greco[134] lucrat în ultima manieră a maestrului. Reprezenta un sfânt Francesco d'Assisi care, în picioare pe stânca din Alverna, se înălţa către cer ca o coloană de fum şi înfigea în îngrămădeala norilor un cap monstruos strâmtat, micşorându-se în depărtare. În sfârşit un adevărat, foarte adevărat, prea adevărat Greco. Cei doi amatori contemplară opera cu atenţie, în timp ce moş Guinardon ridica în slăvi tentele de negru profund şi expresia sublimă. Înălţă braţele în aer pentru a figura un Theotocopuli ca ieşit din mâna lui Tintoretto şi depăşindu-l cu o sută de coţi:

— Era un cast, un pur, un puternic, un mistic, un apocaliptic.

Contele Desmaisons declară că El Greco e pictorul său preferat. În sinea lui, Blancmesnil nu-l admira pe de-a-ntregul.

Uşa se deschise şi apăru dl Gaétan, care nu era câtuşi

---

[134] Domenikos Theotokopoulos, supranumit El Greco (1540—1614), pictor spaniol de origine greacă, celebru prin originalitatea şi îndrăzneala desenului său, alungind formele *(Înmormântarea contelui de Orgaz, Laocoon,Portretul Cardinalului Inchizitor* ş.a.).

de puţin aşteptat.

Aruncă o privire asupra sfântului Francisc şi exclamă:

— Drace!

Cum dl Blancmesnil, dornic şi se instruiască, îl întrebă ce crede despre pictorul acesta atât de admirat astăzi, Gaétan răspunse fără şi se lase rugat că nu credea că El Greeo a fost un extravagant şi un nebun, cum se credea odinioară; mai degrabă presupunea că un cusur al vederii, de care Theotocopuli era lovit, îl obliga să-şi deformeze imaginile.

— Astigmat şi atins de strabism, continuă Gaétan, picta ce vedea el, şi cum vedea el.

Contele Desmaisons nu accepta cu uşurinţă o explicaţie atât de naturală, care, dimpotrivă, plăcea dlui Blancmesnil tocmai prin simplitatea ei.

Ultragiat, moş Guinardon strigă:

— Veţi spune, domnule d'Esparvieu, că sfântul Ioan era astigmat pentru că a văzut o femeie înveşmântată în soare şi încoronată de stele, cu luna la picioarele ei, ori fiara cu şapte capete şi zece coarne, şi cei şapte îngeri înveşmântaţi în in care poartă cele şapte cupe umplute cu mânia Domnului celui viu?

— În definitiv, conchise dl Gaétan, El Greco e admirat pe drept cuvânt, de vreme ce a avut atâta geniu încât să-şi impună viziunea morbidă. De asemenea, torturile la care supune chipul omenesc pot satisface sufletele care îndrăgesc suferinţa, şi acestea din urmă sunt mai numeroase decât se crede.

— Domnule, interveni contele Desmaisons plimbându-şi mâna lungă prin barba sa înfloritoare, trebuie să iubim ce ne iubeşte. Suferinţa ne iubeşte şi ni se ataşează. Trebuie s-o iubim, dacă vrem să suportăm viaţa; tăria şi bunătatea creştinismului constă tocmai în faptul că a înţeles-o... Dar vai! Eu nu sunt credincios, şi aceasta mă

umple de deznădejde.

Bătrânul îşi aduse aminte de aceea pe care o plângea de douăzeci de ani, şi curând raţiunea îl părăsi, iar gândurile îi urmară fără împotrivire nălucirile nebuniei blânde şi triste.

Întrucât studiase, spunea el, ştiinţele psihice şi practicase cu ajutorul unui medium translucid unele experienţe asupra naturii şi duratei sufletului, obţinuse rezultate surprinzătoare, care însă nu-l mulţumeau. Ajunsese să vadă sufletul moartei sub înfăţişarea unei mase gelatinoase şi transparente, dar nereamintindu-i prin nimic forma celei pe care o adorase, încă şi mai penibil în experienţa de sute de ori repetată era faptul că, înzestrată cu tentacule extrem de subţiri, masa gelatinoasă le punea neîncetat în mişcare potrivit unui ritm în aparenţă destinat să formuleze semne, dar fără să se poată înţelege sensul acestor mişcări.

De-a lungul întregii povestiri, dl Blancmesnil comunică neîntrerupt cu liniştita, muta, juna Octavie, care-şi tot apleca privirile.

Dar Zéphyrine nu se resemna să-şi lase iubitul pe mâna unei rivale nedemne. Deseori se învârtea dimineaţa cu coşniţa la subţioară în jurul magazinului de antichităţi şi, furioasă, dezolată, sfâşiată între gânduri contrare, plănuia ba să-i facă necredinciosului pălărie dintr-o oală cu vitriol, ba să i se arunce la picioare, scăldându-i în lacrimi şi sărutări mâinile mult iubite. Într-o zi, pe când îl pândea astfel pe acel Michel atât de drag şi atât de vinovat, zărind-o prin geam pe juna Octavie brodind în faţa mesei pe care murea un trandafir într-un pahar de cristal, Zéphyrine pătrunse transportată de furie în magazin şi îşi abătu umbrela pe creştetul blond al rivalei zicându-i iapă şi scârnăvie. Îngrozită, Octavie o rupse la fugă să caute un agent de poliţie, în timp ce

Zéphyrine, nebună de durere şi iubire, brăzda cu fierul vechii umbrele acea *Gimblette* a lui Fragonard, afumatul sfânt Francisc al Lui El Greco şi fecioarele, şi nimfele, şi apostolii, şi făcu ţăndări auriturile lui Fra Angelico, urlând:

— Toate tablourile astea, El Greco, Beato Angelico, Fragonard, Gerard David şi Baudouinii, da, şi Baudouinii, toate, toate, toate, Guinardon le-a pictat, nenorocitul, pramatia! Şi pe Fra Angelico ăsta l-am văzut cum îl zugrăvea pe scândura mea de călcat, şi Gerard Davidul făcut pe-o firmă veche de moaşă... Porcu' dracului! O să vă spintec, pe fâşneaţa ta şi pe tine, cum spintec pânzele astea murdare!

Şi, trăgând de poala hainei un vechi amator de artă care se ascunsese tremurând ca varga în cel mai întunecat cotlon din fundul prăvăliei, ea îl luă de martor al crimelor lui Guinardon măsluitorul şi sperjurul. Agenţii trebuiră s-o smulgă cu forţa din magazinul devastat. Dusă la comisariat şi urmărită de o grămadă de lume, Zéphyrine ridică spre cer priviri arzătoare, strigând printre hohote:

— Deci nu-l cunoaşteţi pe Michel? Dacă l-aţi cunoaşte, aţi înţelege că nu se poate trăi fără el. Michel! E frumos, e bun, e minunat. E ca un zeu, el e dragostea! Îl iubesc, îl iubesc, îl iubesc! Am cunoscut eu bărbaţi sus-puşi, duci, miniştri şi chiar mai mari... Niciunul nu era vrednic să cureţe de noroi pantofii lui Michel. Oameni buni, daţi-mi-l înapoi!

CAPITOLUL XXIII

În care se va vedea ce caracter admirabil are Bouchotte, care rezistă la violenţă, dar cedează la dragoste. Şi să se mai zică pe urmă că autorul e misogin!

Ieşind de la baronul Max Everdingen, prinţul Iştar se duse să mănânce nişte stridii şi să bea o sticlă de vin alb într-un cabaret din Hale. Pe urmă, cum ştia să adauge puterii prudenţa, plecă la prietenul său Teofil, ca să ascundă în dulapul din perete bombele care-i umpleau buzunarele. Autorul *Alinei, regina Golcondei* nu era acasă. Cherubul o găsi pe Bouchotte, care pregătea dinaintea dulapului cu oglindă rolul micii Zigouille. Căci tânăra artistă trebuia să joace rolul principal în opereta *Apaşii,* pe atunci în repetiţie la un mare music-hall. Personajul, o fată pietroasă, trebuia să atragă prin gesturi obscene un trecător în cursă, reluând mai apoi cu o răutate sadică, în timp ce nenorocitul e legat fedeleş şi i se pune căluş, îndemnurile lascive pe care el le urmase. În rolul acesta urma să apară şi ca mimă, şi ca dansatoare, deci era entuziasmată.

Acompaniatorul tocmai plecase. Prinţul Iştar se aşeză la pian şi Bouchotte reîncepu lucrul. Mişcările se înfiripau neruşinate şi delicioase. N-avea pe ea decât o fustă scurtă şi o cămaşă a cărei bretea alunecându-i pe braţul drept descoperea o subţioară umbrită şi stufoasă ca o grotă sacră din Arcadia; părul i se avânta în toate părţile, în şuviţe roşii ca focul, sălbatece; pielea i se umezise; răspândea un miros de violete şi de săruri alcaline, care făcea să palpite nările şi cu care ea însăşi se ameţea. Dintr-o dată, îmbătat de miresmele acestui trup arzând,

prinţul Iştar se ridică şi, fără să spună un cuvânt, măcar din priviri, o apucă strâns în braţe şi o aruncă pe canapea, pe canapeaua cea mică, înfloratã, pe care Teofil o cumpărase într-un magazin celebru, urmând sa plătească o rată de zece franci pe lună un lung şir de ani. Cherubul căzu ca o bucată de stâncă deasupra trupului delicat; respiraţia îi şuiera ca nişte foale de forjă, mâinile enorme i se fixau aidoma unor ventuze pe formele cuprinse. Rugând-o, Iştar ar fi înduplecat-o pe Bouchotte la o îmbrăţişare grăbită dar totuşi reciprocă, pe care ea, în starea de tulburare şi de aţâţare în care se afla, n-ar fi refuzat-o. Dar Bouchotte era mândră; orgoliu-i sălbatec se trezea la cea dintâi ameninţare a unei umiliri. Înţelegea să se dea, nu să se lase siluită. Ceda cu uşurinţă dragostei, curiozităţii, milei, ba chiar la mai puţin; dar mai degrabă ar fi preferat să moară decât să cedeze forţei. Surpriza i se preschimbă pe dată în furie. Întreaga ei fiinţă se îndârji împotriva silniciei. Cu unghii făcute mai tăioase încă de mânie, sfâşie obrajii şi pleoapele cherubului şi, cum era prinsă sub muntele acela de carne, îşi încordă cu atâta putere arcul coapselor şi îşi destinse atât de ferm resorturile coatelor şi genunchilor, încât taurul antropocefal, orbit de sânge şi durere, zbură să se izbească de pianul care scoase un geamăt prelung, în timp ce bombele, scăpându-i din buzunare, se rostogoleau pe parchet cu un bubuit de tunet. Şi Bouchotte, cu părul răvăşit, cu un sân gol, frumoasă şi teribilă, făcând să vâjiie vătraiul pe deasupra colosului doborât, strigă:

— Întinde-o frumuşel, sau îţi crăp ochii!

Prinţul Iştar o-ntinse să se spele la bucătărie şi-şi cufundă faţa însângerată într-o oală de pământ în care

se muia nişte fasole de Soissons[135], apoi se retrase fără mânie, fără să-i poarte pică, pentru că avea suflet nobil.

Abia ieşise, când soneria se auzi iarăşi. Bouchotte chemă zadarnic o bonă absentă, îşi puse un capot şi deschise în persoană. Un tânăr foarte corect îmbrăcat şi cu o înfăţişare destul de plăcută salută politicos, îşi ceru scuze că era nevoit să se recomande singur şi îşi spuse numele. Era Maurice d'Esparvieu.

Maurice îşi căuta neobosit îngerul păzitor. Îmbărbătat de speranţa pe care i-o dădea disperarea, îl căutase prin cele mai ciudate locuri. Îl ceruse vrăjitorilor, magilor, taumaturgilor care, în cocioabe prăpădite, descoperă inefabilul viitor şi care, stăpâni pe toate comorile pământului, poartă pantaloni rupţi în spate şi nu mănâncă decât tobă de resturi. Cum în ziua aceea fusese să consulte într-o străduţă din Montmartre un preot satanic, practician în magie neagră şi priceput în farmece, Maurice trecu apoi pe la Bouchotte din însărcinarea doamnei de la Verdèliere, care, trebuind să dea în curând un spectacol în folosul conservării bisericilor de la ţară, dorea să o solicite şi pe Bouchotte, devenită peste noapte, şi fără să se prea ştie de ce, o artistă la modă. Bouchotte îşi instală vizitatorul pe canapeaua cea mică, înfloratã; la rugămintea lui Maurice, luă loc alături şi tânărul de familie bună îi arătă cântăreţei dorinţa doamnei contese de la Verdèliere; distinsa doamnă dorea ca Bouchotte să cânte de preferinţă unul din acele cântece apaşe care îi delectau atât de mult pe oamenii de lume; din nefericire, doamna de la Verdèliere nu putea oferi decât un onorar foarte

[135] Mic orăşel din departamentul Arras vestit pentru culturile de fasole. Localitatea are însă şi o deosebită rezonanţă istorică, de care A. France se foloseşte: aici Clovis l-a învins pe Syagrius în 486, şi Hugues cel Mare pe Carol cel Simplu în 923.

modest şi cu totul disproporţionat faţă de meritele artistei; dar era vorba de o operă de binefacere.

Bouchotte primi să-şi dea concursul şi acceptă onorariul redus, cu generozitatea obişnuită a săracilor faţă de bogaţi şi a artiştilor faţă de oamenii de lume; Bouchotte era dezinteresată, iar opera de conservare a bisericilor de la ţară o preocupa în mod deosebit. Îşi aduse aminte suspinând şi lăcrimând de prima ei comuniune şi mărturisi că încă şi-acum mai era credincioasă. Când trecea pe lângă vreo biserică simţea nevoia să intre, mai ales seara. Aşa se face că nu-i plăcea Republica, pentru că aceasta se străduise să distrugă Biserica şi Armata. Dar acum inima i se umplea de bucurie văzând cum renaşte sentimentul naţional. Franţa se deştepta, şi cel mai mult aplaudate în music-halluri erau cântecele despre dragii noştri soldăţei şi bunele măicuţe.

În timpul acesta, Maurice respira mireasma părului roşu ca focul, parfumul pătrunzător şi subtil al trupului ei, toate sărurile făpturii, şi toate îi treziră apetitul. O simţea alături, pe canapeaua cea mică, foarte gingaşă şi foarte caldă. Complimentă artista pentru frumosul ei talent. Ea îl întrebă ce preferă din repertoriul său. El habar n-avea din ce se compune; îi dădu totuşi răspunsuri mulţumitoare; de fapt, i le dictase chiar ea, fără să-şi dea seama. Vanitoasă vorbea despre talentul şi succesele ei întocmai cum i-ar fi plăcut să se vorbească. Nu se mai oprea ridicându-şi în slavă triumfurile; în rest, era candoarea întruchipată. Maurice aduse elogii sincere frumuseţii lui Bouehotte, prospeţimii chipului şi taliei pline de eleganţă. Ea atribuia calitatea acestei însuşiri faptului că nu-şi sulemenea faţa niciodată. Cât priveşte formele, admitea că are deajuns, nimic în plus, şi pentru a-şi ilustra afirmaţia îşi trecu

mâinile peste fiecare din contururile încântătorului ei trup, săltându-se puţin pentru a urmări fericele rotunjimi pe care se reaşează. Maurice fu profund mişcat.

Ziua se sfârşea; ea vru să aprindă lumina. El o rugă să n-o facă.

Tăifăsuiră mai întâi râzând cu voie bună, apoi intim, foarte blând, un pic languros. Bouehotte avea impresia că-l cunoaşte pe dl Maurice d'Esparvieu de multă vreme, şi considerându-l un gentilom îi făcu confidenţe. Îi spuse că dispunea din naştere de toate calităţile unei soţii oneste, dar că avusese o mamă lacomă şi lipsită de scrupule. Maurice o readuse pe făgaşul aprecierii propriei ei frumuseţi şi exaltă, prin linguşiri savante, slăbiciunea pe care ea o avea pentru sine. Răbdător şi calculat, în ciuda aprinderii care creştea în el, făcu să se nască şi să sporească în fiinţa râvnită râvna de a fi încă mai mult admirată. Capotul se desfăcu şi lunecă de la sine, satinul viu al umerilor scânteie în lumina misterioasă a serii. El fu atât de prudent, atât de abil, atât de îndemânatic, încât o făcu să se topească arzândă, pierdută, în braţele sale, înainte de a-şi da seama că el nu-i acordase nimic esenţial. Îşi contopiră respiraţia şi murmurele. Iar canapeluţa înflorată şi le sfârşi pe ale ei odată cu ale lor.

Când sentimentele redevenită exprimabile în cuvinte, cu faţa ascunsă în scobitura gâtului lui, ea îi şopti că are o piele mai fină chiar decât a ei.

El replică, ţinând-o îmbrăţişată:

— Ce plăcut e să te strâng aşa. Parcă n-ai avea oase.

Ea răspunse închizând ochii:

— Asta-i pentru că te iubesc. Dragostea îmi topeşte oasele, mă înmoaie toată şi mă frăgezeşte ca pe o pulpă

gătită după moda de la Sainte-Menehould[136].

Abia rostise aceste cuvinte, că Teofil intră şi Bouchotte îl îndemnă să mulţumească dlui Mauriee d'Esparvieu, care avusese amabilitatea să aducă un frumos onorariu din partea doamnei contese de la Verdèliere,

Muzicianul era încântat să simtă iar desfătarea şi pacea căminului după o zi de demersuri zadarnice, de lecţii insipide, de decepţii şi umilinţe. I se impuseseră trei noi colaboratori care semnau alături de el opereta şi încasau trei sferturi din drepturile de autor; mai mult, i se pretindea să introducă tangoul la curtea Golcondei. Strânse mâna tânărului d'Esparvieu şi se nărui extenuat pe canapeluţă, căreia, ajunsă de data aceasta la capătul puterilor, i se muiară tuspatru picioarele şi căzu grămadă. Şi trântit la pământ, îngerul se duse înfricoşat de-a dura pe ceasul, bricheta şi portţigaretul căzute din buzunarul lui Maurice, şi pe bombele aduse de prinţul Işlar.

[136] Mănăstire de maici în sud-vestul Franţei, dispărută în urma unui lung asediu spaniol. Un străvechi dicţionar franţuzesc dă următoarea reţetă pentru specialitatea culinară care, printre particularităţi încă mai laice, dusese departe faima măicuţelor: pulpa se fierbe până se desface de pe os, apoi carnea este scoasă din aspic şi pusă la fript într-o tocătură de pătrunjel, usturoi şi praz în unt, în sfârşit este răcită, făcută pané, pusă la grătar şi servită plutind într-un sos picant.

CAPITOLUL XXIV

Îmbrăţişând avatarurile prin care trecu Lucreţiul priorului de Vendome.

Léger-Massieu, succesor al lui Léger-senior legător pe strada Abaţiei, vizavi de vechea reşedinţă a abaţilor din Saint-Germain-des-Prés, unde puiesc grădiniţele de copii şi societăţile savante, folosea lucrători excelenţi dar puţini şi servea fără grabă o clientelă veche, deprinsă să aştepte. La şase săptămâni după ce primise teancul de cărţi trimis de dl Sariette, Leger-Massieu încă nu se atinsese de niciuna. Abia după ce trecură cincizeci şi trei de zile încheiate, verificând cărţile conform listei întocmite de dl Sariette, legătorul le împărţi lucrătorilor. Cum micul *Lucreţiu* cu însemnele priorului de Vendome nu figura pe listă, se bănui că provenea de la un alt client. Şi cum nu se găsea menţionat pe nicio listă de trimiteri, fu închis într-un dulap, de unde tânărul Ernest, fiul lui Léger-Massieu, îl scoase într-o zi pe furiş şi-l strecură într-un buzunar. Ernest era îndrăgostit de o lenjereasă din vecinătate, pe nume Rose. Rose se da în vânt să meargă la ţară şi să asculte păsărelele ciripind prin păduri. Şi pentru a-şi procura cele necesare ca s-o ducă într-o duminică să prânzească la Chatou, Ernest cedă *Lucreţiul* contra sumei de zece franci lui moş Moranger, negustor de lucruri de ocazie în strada Sfântul X... care nu era curios să cunoască originea obiectelor achiziţionate. Moş Moranger cedă în aceeaşi zi volumul pentru şaizeci de franci dlui Poussard, librar la domiciliu din foburgul Saint-Germain. Acesta făcu să dispară de pe pagina de gardă timbrul care trăda proveniența acestui exemplar fără pereche şi îl vându pe cinci sute de franci

dlui Joseph Meyer, amator binecunoscut, care îl cedă pe dată cu trei mii de franci dlui Ardon, librar, care-l oferi imediat marelui bibliofil parizian, dl R... care îl plăti cu şase mii de franci şi îl revându cincisprezece zile mai târziu, cu un frumos beneficiu, doamnei contese de Gorce. Această doamnă, binecunoscută în înalta societate pariziană este ceea ce secolul 17 numea o „curioasă" de tablouri, cărţi şi porţelanuri; în reşedinţa de pe Avenue d'Iéna păstrează colecţii de obiecte de artă care constituie mărturia palpabilă a cunoştinţelor variate şi a bunului său gust. În luna iulie contesa de Gorce aflându-se în Normandia la castelul său de la Sarville, reşedinţa nelocuită din Avenue d'Iéna primi vizita nocturnă a unui spărgător care, după cum se află, aparţinea aşa-zisei bande a *Colecţionarilor,* hoţi specializaţi în obiecte de arta.

Potrivit constatărilor legale, răufăcătorul se folosi de burlan pentru a urca la primul etaj, apoi încălecă balconul şi făcu să sară cu un şperaclu jaluzelele unei ferestre, tăie un ochi de geam, acţionă cremona şi pătrunse în marea galerie. Acolo, după ce sparse câteva dulapuri, strânse tot ce i se păru mai potrivit, în majoritate obiecte preţioase şi de mici dimensiuni – casete de aur, câteva fildeşuri din secolul 14, două bogate manuscrise din 15 şi o carte pe care secretarul contesei o descrise drept „un marochin cu blazon" şi care nu era altul decât *Lucreţiul* din biblioteca d'Esparvieu.

Vinovatul – după câte se bănuia, un bucătar englez – nu putu fi găsit. Or, la vreo două luni după furt, un bărbat tânăr, elegant, în întregime ras, trecând la lăsarea nopţii prin strada Courcelles, îi oferi lui moş Guinardon *Lucreţiul* priorului de Vandome. Anticarul i-l plăti cu o sută de bănuţi a zece centime, îl studie, îl

socoti interesant şi frumos, şi îl aşează în comoda din lemn liliachiu în care închidea lucrurile preţioase.

Acestea fură avatarurile prin care trecu, într-un singur anotimp, fermecătorul obiect.

CAPITOLUL XXV

În care Maurice îşi regăseşte îngerul.

După reprezentaţie, în cabină, Bouchotte îşi scotea fardul. Bătrânul ei protector, dl Sandraque, intră încetişor, iar după el pătrunse şi valul admiratorilor. Fără să se întoarcă, ea îi întrebă ce naiba caută acolo, la ce se holbează ca nişte tâmpiţi şi dacă nu cumva se cred la bâlciul din Neuilly, în baraca papiţoaicei-fenomen:

„— Doamnelor şi domnilor, băgaţi zece parale-n puşculiţă pentru zestrea domnişoarei şi n-aveţi decât să-i pipăiţi pulpele s marmura, nu alta!” Aşa, ai?

Şi rotind deasupra cârdului nu prea mare o privire iritată, sa strigă:

— Hai! Afară! Valea!

Expedia pe toată lumea, până şi pe iubitul ei de suflet, Teofil, aflat acolo – pal, pletos, blând, trist, miop, absent. Dar recunoscându-l pe micul ei Maurice, Bouchotte surâse. El se apropie, se aplecă peste spătarul scaunului pe care ea şedea, o felicită pentru jocul de scenă şi pentru arta interpretării, încheind fiecare laudă cu câte un plescăit şi o bezea. Ea nu-l socoti achitat numai prin atâta şi cu întrebări reluate, cu solicitări insistente, prefăcut neîncrezătoare, îl obligă să-şi repete de două, de trei, de patru ori formulele admirative, iar dacă el se oprea, făcea o mină atât de dezamăgită, încât Maurice era nevoit să le reia fără întârziere de la capăt. Îi venea greu, nepricepându-se la astfel de treburi; dar avea plăcerea să-i privească umerii rotunzi şi plini, auriţi de lumină şi să cerceteze lacom frumosul chip din oglinda toaletei.

— Ai fost delicioasă.

— Într-adevăr?... Chiar o crezi?

— Adorabilă. Divi...

Dintr-o dată, Maurice scoase un strigăt pătrunzător. Ochii săi zăriseră în oglindă o figură apărând în fundul cabinei. Se întoarse brusc, îşi deschise larg braţele şi se aruncă spre Arcadie, după care îl trase pe coridor.

— Poftim apucături! ţipă Bouchotte, sufocată.

Dar, strecurându-se printre o haită de câini savanţi şi o familie de acrobaţi americani, tânărul d'Esparvieu era acum departe, târându-şi îngerul spre ieşire.

În întunericul şi răcoarea bulevardului, beat de bucurie şi îndoindu-se încă de fericirea lui:

— Iată-te, spunea el, iată-te! Şi te-am căutat atâta amar de vreme, Arcadie, Mirar, sau cum îţi place, în sfârşit, te regăsesc! Arcadie, mi-ai luat îngerul păzitor, dămi-l înapoi. Arcadie, mai ţii la mine?

Arcadie răspunse că pentru a duce la bun sfârşit misiunea supraangelică pe care şi-o impusese, a trebuit să calce în picioare prietenia, mila, iubirea şi toate sentimentele care înmoaie inima, dar că, pe de altă parte, noua sa condiţie expunându-l la suferinţă şi lipsuri, îl predispunea la afecţiune omenească şi că pentru bietul său Maurice nutrea în mod automat prietenie.

— Ei bine, strigă Maurice, oricât de puţin m-ai iubi, întoarce-mi-te, rămâne-mi. Nu mă mai pot lipsi de dumneata. Atâta vreme cât te-am avut alături, nu mi-am dat seama de prezenţa dumitale. Dar îndată după ce ai plecat, am simţit în mine un gol îngrozitor. Fără dumneata sunt asemeni unui trup lipsit de suflet. Să-ţi spun şi asta? În micul apartament din strada Romei, alături de Gilberte mă simt singur, te regret, vreau să te văd şi să te aud ca în ziua în care m-ai făcut să mă înfurii atâta... Mărturiseşte că aveam dreptate, şi că în ziua aia

nu te-ai purtat ca un om de lume. Că dumneata, dumneata de obârşie atât de înaltă, cu un spirit atât de nobil, ai putut comite o asemenea necuviinţă, e nemaipomenit, dacă stai să te gândeşti. Doamna des Aubels nu te-a iertat încă. Îţi reproşează că ai speriat-o apărând atât de deplasat şi că ai fost de o indiscreţie insolentă când i-ai încheiat rochia şi i-ai legat şireturile de la pantofi. În ce mă priveşte, am uitat tot. Îmi amintesc doar că eşti fratele meu ceresc, sfântul însoţitor al copilăriei mele. Nu, Arcadie, nu mai trebuie, nu mai poţi să te desparţi de mine. Eşti îngerul meu, eşti bunul meu.

Arcadie îi arătă tânărului d'Esparvieu că nu putea fi îngerul tutelar al unui creştin, de vreme ce se aruncase de bunăvoie în abis. Şi se pictă în cele mai oribile culori, radie numai ură şi mânie – în fine, un adevărat spirit infernal.

— Poveşti, făcu Maurice surâzând cu ochii plini de lacrimi.

— Din păcate, ideile noastre, destinele noastre, totul ne desparte, tinere Maurice. Dar nu-mi pot înăbuşi simpatia pe care o simt pentru dumneata, şi candoarea dumitale mă face să te iubesc.

— Nu! suspină Maurice, nu mă iubeşti. Nu m-ai iubit niciodată. Venind din partea unui frate sau a unei surori, indiferenţa asta ar fi ceva natural; din partea unui prieten, ar fi ceva banal; din partea unui înger păzitor, e ceva monstruos. Arcadie, eşti o fiinţă respingătoare. Te urăsc.

— Mi-ai fost tare drag, Maurice, şi încă îmi mai eşti. Îmi tulburi inima pe care o credeam închisă într-un întreit înveliş de bronz; mă faci să-mi dezvălui slăbiciunea. Pe când erai numai un băieţel nevinovat, te iubeam la fel de tandru şi mai neprihănit decât guvernanta dumitale

englezoaică, miss Kat, care te săruta cumplit de concupiscent. La ţară, în anotimpul când coaja platanilor se desprinde în fâşii lungi dezgolind trunchiul de un verde cald, după câte o ploaie care duce la vale nisipul fin pe drumurile în pantă, îţi arătam cum să faci din nisip, din fâşii de scoarţă, din câteva flori de câmp şi din fire de ferigă podeţe, colibe de sălbatici, terase şi grădini ale lui Adonis care nu dăinuie decât un ceas. În mai, la Paris, împreună ridicam Fecioarei un mic altar şi ardeam acolo tămâie a cărei mireasmă, răspândită în toată casa, îi aducea aminte bucătăresei Marcelline de biserica din satul ei, de fecioria pierdută şi o făcea să verse şiroaie de lacrimi, iar mamei dumitale îi dădea dureri de cap, copleşită cum era în mijlocul bogăţiilor de plictisul comun tuturor fericiţilor pământului. Când ai intrat la colegiu, m-am interesat de progresele dumitale; cu dumneata am împărţit lucrul şi joaca, împreună meditam asupra arzătoarelor probleme de aritmetică, ori căutam înţelesul de nepătruns al vreunei fraze din Iuliu Cezar. Şi ce partide grozave de ţurcă ori de fotbal n-am mai tras amândoi! Nu o dată am cunoscut beţia victoriei, şi tinerii noştri lauri nu erau mânjiţi de sânge sau lacrimi. Maurice, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să-ţi apăr inocenţa, dar nu te-am putut împiedica s-o pierzi, la paisprezece ani, în braţele cameristei mamei dumitale. Te-am văzut apoi cu mâhnire iubind femei de tot soiul, de felurite vârste, şi nu toate erau frumoase – cel puţin în ochii unui înger. Întristat de spectacol, m-am aruncat în studiu; bogata bibliotecă îmi oferea surse cum rar găseşti. Am aprofundat istoria religiilor; restul, îl ştii.

— Dar acum, dragul meu Arcadie, conchise tânărul d’Esparvieu, nu mai ai nici poziţie, nici situaţie; eşti lipsit de orice fel de resurse. Eşti un declasat, un individ fără capătâi. Un vagabond, un coate-goale.

Îngerul răspunse cu un strop de acreală că acum cel puţin era ceva mai bine îmbrăcat ca pe vremea când purta boarfele unui sinucigaş.

Maurice pretextă ca scuză că-şi îmbrăcase îngerul gol în boarfele sinucigaşului pentru că pe atunci era pornit nu glumă împotriva infidelităţii lui; dar n-avea niciun rost să se mai întoarcă la trecut ori la învinuiri; singurul lucru potrivit era să chibzuiască asupra hotărârilor care trebuiau luate:

— Arcadie, ce ai de gând să faci?

— Nu ţi-am mai spus-o, Maurice? Să lupt împotriva Celui care stăpâneşte în ceruri, să-l răstorn şi să-l pun pe Satan în locu-i.

— N-o să faci una ca asta. Mai întâi, pentru că nu e momentul potrivit. Nu s-a format încă o opinie favorabilă pentru aşa ceva. N-ai fi în ritm, cum zice papá. Acum e la modă să fii conservator şi autoritar. Guvernarea forte are trecere şi curând Preşedintele Republicii se va întâlni să stea de vorbă cu papa. Nu te mai încăpăţâna, Arcadie, doar nu eşti atât de rău cât vrei să pari. La urma urmei, eşti ca toată lumea: îl adori pe bunul Dumnezeu.

— Cred că deja ţi-am arătat, dragul meu Maurice, că Acela pe care voi îl consideraţi Dumnezeu nu e de fapt decât un demiurg. Habar n-are de existenţa unei lumi divine superioare lui şi se socoteşte, de bună credinţă, singurul şi adevăratul Dumnezeu. Poţi afla din *Istoria Bisericii* a monseniorului Duchesne, volumul I, pagina 162, că demiurgul ăsta orgolios şi mărginit poartă numele de Ialdabaoth. Şi poate vei da mai multa crezare măcar acestui istoric ecleziast dacă nu dai propriului tău înger. Trebuie să te părăsesc. Adio!

— Rămâi!

— Nu pot.

— N-am să te las să pleci în felul ăsta. M-ai lipsit da îngerul meu păzitor. Tu eşti dator să îndrepţi paguba pa care mi-ai pricinuit-o. Dă-mi alt înger!

Arcadie obiectă că îi era cu neputinţă să satisfacă o astfel de cerere. Că, întrucât se certase cu suveranul care repartiza spiritele tutelare, nu putea obţine nimic din parte-i.

— Maurice dragă, adăugă el surâzând. Cere-i tu însuţi unul lui Ialdabaoth.

— Nu, nu şi nu! Nu există niciun Ialdabaoth! strigă Maurice. Tu mi-ai luat îngerul păzitor, tu să mi-l dai înapoi!

— Din păcate, nu pot.

— Nu poţi, Arcadie, pentru că eşti un revoltat?

— Da.

— Duşman lui Dumnezeu?

— Da.

— Un spirit satanic?

— Da.

— Ei bine! strigă tânărul Maurice, eu voi fi îngerul tău păzitor! Nu te mai părăsesc.

Şi Maurice d’Esparvieu îl duse pe Arcadie să mănânce nişte stridii la P…

CAPITOLUL XXVI

Deliberarea.

În ziua aceea, convocaţi de Arcadie şi Zita, îngerii răzvrătiţi se întruniră la Jonchère, pe malurile Senei, într-o sală de spectacole părăsită şi căzută în paragină, pe care prinţul Iştar o închiriase de la un birtaş, pe nume Barattan. Trei sute de îngeri se îngrămădeau pe bănci şi în loji. O masă, un fotoliu şi nişte scaune erau aranjate pe scenă, unde spânzurau zdrenţele unui decor câmpenesc. Zugrăviţi de mântuială cu flori şi fructe mucegăite, crăpate, pereţii se scorojeau în plăci. Mizeria vulgară a locului făcea încă mai frapantă măreţia pasiunilor care se agitau aici. Când prinţul Iştar ceru adunării să aleagă un prezidiu şi să numească mai întâi un preşedinte de onoare, numele care umplea cosmosul veni în gândul tuturor celor prezenţi; dar un respect religios închise gurile. Şi după un moment de tăcere, fu ales prin aclamaţii absentul Nectarie. Invitat să ia loc în fotoliu între Zita şi un înger japonez, Arcadie luă îndată cuvântul:

— Fii ai cerului! Prieteni! V-aţi descătuşat din servitutea cerească; aţi scuturat jugul celui căruia i se spune Iahvé, dar căruia trebuie să-i spunem aici pe adevăratul său nume, Ialdabaoth, căci nu el este creatorul lumilor, ci numai un demiurg neştiutor şi barbar care, punând stăpânire pe o infimă părticică din univers, a semănat-o cu durere şi moarte. Fii ai cerului, vă cer să vă pronunţaţi: vreţi să-l înfruntaţi şi să-l nimiciţi pe Ialdabaoth?

Un singur glas în care se uniră toate răspunse:

— Vrem!

Şi vorbind mai mulţi deodată, jurară să escaladeze muntele lui Ialdabaoth, să răstoarne zidurile de jasp şi porfir şi să azvârle tiranul cerurilor în întunericul veşnic.

Dar o voce cristalină străbătu zarva sumbră:

— Nelegiuiţilor, blestemaţilor, smintiţilor, cutremuraţi-vă! Domnul de pe acum întinde asupra voastră temutul lui braţ!

Era un înger fidel, care, într-un elan de credinţă şi iubire, invidios pe gloria mărturisitorilor şi martirilor, jinduind, asemeni însuşi Dumnezeului său, să egaleze omul în măreţia jertfei, se aruncase în mijlocul hulitorilor spre a-i înfrunta, a-i demasca şi a cădea sub loviturile lor.

Adunarea îşi întoarse asupră-i mânia unanimă. Cei din apropiere îl pocniră.

El strigă cu glas înalt şi pur:

— Slăvit fie Domnul! Slăvit fie Domnul! Slăvit fie Domnul!

Un rebel îl strânse de gât, strivind acolo restul osanalelor. Fu răsturnat şi călcat în picioare.

Prinţul Iştar îl adună de pe jos apucându-l cu două degete de aripi şi, înălţându-se apoi ca o coloană de fum, deschise un vasisdas la care nimeni altul n-ar fi putut ajunge şi-i făcu vânt prin el îngerului credincios. Ordinea fu îndată restabilită.

— Prieteni, reluă Arcadie, acum că ne-am arătat răspicat hotărârea, trebuie să stabilim mijloacele de acţiune şi să le alegem pe cele mai bune. Va trebui deci să hotărâţi dacă vom ataca duşmanul direct, cu toată puterea, sau dacă n-ar fi mai util ca printr-o îndelungată şi tenace propagandă să câştigăm popoarele cerului pentru cauza noastră.

— Război! Război! strigă adunarea.

Şi parcă se auzea sunetul trâmbiţelor şi răpăitul

tobelor.

Teofil, pe care prinţul Iştar îl târâse cu forţa la adunare, se ridică palid, abătut şi spuse cu tulburare în glas:

— Fraţilor, nu luaţi în nume de rău cele ce vreau să vă spun. O fac numai din îndemnul prieteniei pe care o nutresc pentru voi. Nu sunt decât un biet muzicant. Dar credeţi-mă: planurile voastre se vor sfărâma încă o dată de înţelepciunea divină care a prevăzut totul.

Teofil se aşează în mijlocul huiduielilor şi Arcadie reluă:

— Ialdabaoth prevede totul, nu contest. Prevede totul; dar pentru a ne lăsa liberul arbitru, procedează faţă de noi ca şi cum n-ar prevedea absolut nimic. Astfel încât fiecare moment îl surprinde, îl descumpăneşte; evenimentele cele mai probabile îl iau pe neaşteptate. Obligaţia pe care şi-a asumat-o, de a concilia cu preştiinţa lui libertatea oamenilor şi a îngerilor, îl aruncă mereu în dificultăţi inextricabile şi în teribile încurcături. Nu vede niciodată nimic dincolo de vârful nasului. Nu se aştepta la neascultarea lui Adam şi atât de puţin a presimţit nerecunoştinţa oamenilor, încât avu remuşcări că i-a făcut şi-i înecă în apele potopului dimpreună cu toate animalele cărora n-avea ce să le reproşeze. Prin orbire, poate fi comparat numai cu Charles X, regele lui preferat[137]. Dacă vom fi cât de cât prevăzători, lesne îl vom surprinde. Cred că reflecţiile acestea ajung pentru liniştea fratelui meu.

Teofil nu răspunse. Îl iubea pe Dumnezeu, dar se temea să nu aibă soarta îngerului fidel.

Pe unul din cele mai învăţate spirite ale adunării, Mamon[138], nu-l liniştiră pe de-a-ntregul reflecţiile fratelui

[137] Rege al Franţei între 1824—1830; exponent al reacţiunii feudale din timpul restauraţiei, a fost detronat de revoluţia din 1830.

[138] Cuvânt arameic desemnând bogăţia, averea; desemnând în biblie

său Arcadie.

— Gândiţi-vă puţin, spuse acel spirit: Ialdabaoth nu prea are cultură generală, dar e soldat până-n măduva oaselor. Organizarea Raiului e una cu totul militară, întemeiată pe ierarhie şi disciplină. Supunerea pasivă este impusă ca lege absolută. Îngerii alcătuiesc o armată. Comparaţi acest loc cu Câmpiile Elizee pe care vi le înfăţişează Virgiliu[139]. În Câmpiile Elizee totul e libertate, raţiune, înţelepciune; fericitele umbre stau la taifas în crânguri de mirt. În cerul lui Ialdabaoth, populaţie civilă nu există; toată lumea e înregimentată, înmatriculată, numerotată. Totul e o cazarmă, un câmp de instrucţie. Gândiţi-vă!

Arcadie îi răspunse că trebuiau să-şi vadă duşmanul sub adevărata lui înfăţişare şi că organizarea militară a Raiului amintea mai mult de satele de cocioabe ale regelui Gléglé, decât de Prusia marelui Frederic.

— Încă în timpul primei revolte de dinaintea vremilor, spuse el, bătălia a durat două zile şi tronul lui Ialdabaoth s-a clătinat. Cu toate acestea, demiurgul birui. Dar cui datorează victoria? Unei furtuni care izbucnise întâmplător în timpul luptei. Abătându-se asupra lui Lucifer şi a îngerilor săi, trăsnetul i-a prăvălit înnegriţi, sfărâmaţi. Ialdabaoth îşi datorează deci victoria trăsnetului. Trăsnetul e singura lui armă. Şi abuzează de ea. În mijlocul fulgerelor şi a tunetelor şi-a făcut cunoscută legea. „Focul merge dinaintea lui” spuse Profetul. Or, Seneca filosoful[140] arăta că, în cădere,

---

idolul aurului şi personificând mai apoi, prin extensiune, avariţia.

[139] Aluzie la *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri, în care acesta esta condus pe tărâmurile lumii de dincolo de vestitul poet latin Publiu» Vergilius Maro.

[140] Lucius Annaeus Seneca (4 î.e.n. —65 e.n.), filozof latin, reprezentant al stoicismului târziu şi autor dramatic celebru prin tragediile

trăsnetul este periculos pentru foarte puţini, dar îi înspăimântă pe toţi. Remarca aceasta era adevărată pentru oamenii primului secol al erei creştine, dar nu şi pentru îngerii secolului 20. Că în ciuda trăsnetului el nu mai este atât de tare, o dovedeşte teama hidoasă pe care i-a inspirat-o un turn de cărămidă şi bitum[141]. Când miriade de spirite celeste, înarmate cu mecanismele pe care ştiinţa modernă le pune la dispoziţia lor, vor lua cu asalt cerul, credeţi, oare, camarazi, că bătrânul stăpân al sistemului solar şi îngerii săi înarmaţi ca pe vremea lui Abraham[142] vor putea să le ţină piept? Războinicii demiurgului mai poartă încă şi-acum căşti de aur şi scuturi de diamant. Mihail, cel mai bun dintre căpitanii lui, nu cunoaşte altă tactică decât aceea a duelului. A rămas la era carelor de luptă ale faraonilor şi nici măcar n-a auzit încă de falangele macedonene ale lui Alexandru cel Mare.

Şi tânărul Arcadie dezvoltă apoi multă vreme o paralelă între cirezile înarmate ale lui Ialdabaoth şi miliţiile conştiente ale revoluţiei din 1789. Se puse apoi în discuţie problema resurselor pecuniare.

Zita arătă că avea destui bani pentru începerea războiului, că electrofoarele erau deja comandate, că o primă victorie le-ar furniza şi mai mult credit.

Discuţia se întinse violentă şi confuză. În acest parlament angelic, nu altfel decât în sinodurile oamenilor, curseră din belşug cuvinte deşarte. Zarva deveni tot mai vie şi izbucni tot mai des cu cât se apropia votul. Se admitea fără discuţie ca supremul

---

Medeea. Troienele, Agamemnon, Fedra.

[141] Aluzie la turnul Babel.

[142] Patriarh evreu, una din figurile marcante ale bibliei. Strămoş al israeliţilor prin fiul său Isaac, născut din căsătoria cu Sara, şi al arabilor prin Ismail, fiu născut de Agar.

comandament să aparţină Celui care întâiul ridicase stindardul revoltei. Dar, cum toţi aspirau să ajungă locotenenţi pe lângă Lucifer, fiecare dintre ei, zugrăvind calităţile războinicului care merita această cinste, îşi zugrăveau propriul lui portret. Aşa se face că Alcor, cel mai tânăr dintre îngerii rebeli, rosti la repezeală următorul discurs:

— Din fericire, în oştirea lui Ialdabaoth, funcţiile de comandă se dau potrivit vechimii. În felul acesta, sunt puţine şanse ca ele să aparţină unor mari războinici. Nu prin îndelungată supunere înveţi să comanzi, şi nu migălind la cele mai mici detalii te pregăteşti să îmbrăţişezi ansambluri vaste. Istoria veche şi modernă ne învaţă că marii căpitani au fost regi ca Alexandru şi Frederic, aristocraţi ca Cezar şi Turenne[143], sau slabi militari, ca Bonaparte. Un om de meserie va fi totdeauna ori inferior, ori mediocru. Prieteni, să ne alegem şefi inteligenţi, în floarea puterii. Un bătrân poate că păstrează obişnuinţa de a învinge; dar trebuie să fii tânăr ca să te impui victoriei.

Alcor fu înlocuit la tribună de un serafim filosof.

— Războiul n-a fost niciodată, începu el, nici ştiinţă sigură, nici artă bine definită. Şi totuşi geniul unui neam ori gândirea unui om s-au făcut simţite. Dar cum să defineşti calităţile necesare unui general şef din războiul de mâine, când va trebui să ţină cont de mai multe mase în mişcare decât poate cuprinde inteligenţa unui om? Cantitatea din ce în ce mai mare a mijloacelor tehnice, multiplicând la infinit cauzele erorii, paralizează geniul şefilor. La un anume grad de dezvoltare al expansiunii militare pe care modelele noastre, europenii, nu sunt

[143] Henri de la Tour d’Auvergne, viconte de Turenne (1611—1675), vestit comandant militar în timpul războiului de 30 de ani, mareşal al Franţei.

departe de a-l atinge, cel mai inteligent şi cel mai nepriceput şef ajung să se confunde prin insuficienţă. O altă consecinţă a marilor arme moderne este că legea numărului tinde să se impună cu inflexibilă rigoare. Într-adevăr, e sigur că zece îngeri revoltaţi valorează mai mult decât zece dintr-ai lui Ialdabaoth; nu e deloc sigur însă că un milion de îngeri revoltaţi valorează mai mult ca un milion de îngeri de-ai lui Ialdabaoth. În război ca şi aiurea, marile numere anihilează inteligenţa şi superioritatea individuală spre folosul unui fel de suflet colectiv foarte rudimentar.

Zgomotul discuţiilor acoperi vocea îngerului filosof, care-şi termină discursul în mijlocul indiferenţei generale.

Apoi tribuna răsună de chemări la arme şi de promisiuni de victorie. Fu celebrată spada care se ridică în apărarea cauzelor drepte. Triumful îngerilor revoltaţi fu de pe acum de douăzeci de ori celebrat în aplauzele mulţimii cuprinse de delir. Strigăte de „Trăiască războiul!” urcară spre cerurile mute.

În mijlocul însufleţirii, prinţul Iştar urcă pe estradă şi duşumeaua gemu sub greutatea lui.

— Tovarăşi, spuse el, vreţi victoria, şi dorinţa aceasta e cât se poate de naturală. Dar trebuie să fiţi putrezi de atâta literatură şi poezie ca să o cereţi războiului. Ideea de a porni un război nu mai poate intra astăzi decât în creierele unor burghezi abrutizaţi sau ale unor romantici întârziaţi.

Ce este războiul? O mascaradă burlescă, în faţa căreia se exaltează stupid lirismul ghitarişti lor patriotarzi. Dacă Napoleon ar fi fost o inteligenţă practică, n-ar fi făcut război; dar era un visător îmbătat de Ossian[144]. Strigaţi:

[144] Bard legendar scoţian din secolul 3, fiu al lui Fingal. Sub numele său, poetul englez Macpherson îşi publică în 1760 ciclul baladelor sale

„Trăiască războiul!” Vă hrăniţi cu iluzii. Când veţi ajunge intelectuali? Intelectualii nu aşteaptă forţa şi puterea de la toate nălucirile care alcătuiesc arta militară – tactică, strategie, fortificaţii, artilerie şi alte baliverne. Nu cred în război, care nu-i decât o fantezie; ei cred în chimie, care este o ştiinţă. Posedă arta de a închide victoria îmtr-o formulă algebrică.

Şi, trăgânid din buzunar o sticluţă pe care o arătă adunării, prinţul Iştar strigă cu un surâs triumfător:

— Victoria? Iat-o!

romantice, celebrând vitejia de arme şi faptele cavalereşti medievale.

CAPITOLUL XXVII

Cuprinzând dezvăluirea unei cauze tainice şi adânci care în atâtea rânduri aruncă imperii contra altor imperii, pregătind ruina învingătorilor şi învinşilor, şi unde cititorul înţelept (dacă există vreunul, fapt de care mă îndoiesc), va medita asupra întemeiatei maxime: „Războiul este o afacere”.

Îngerii se împrăştiară. Aşezaţi pe iarba de la poalele costişelor de la Meudon, Arcadie şi Zita contemplări Sena curgând printre sălcii.

— Îu lumea asta, spuse Arcadie, în lumea asta căreia i se zice lume deşi e alcătuită mai puţin din lucruri făcute decât din lucruri nefăcute ca lumea, nicio fiinţă raţională n-ar putea să-şi imagineze că e în stare să suprime un singur atom. Ne e îngăduit cel mult să credem că am putea ajunge să modificăm ici şi colo ritmul câtorva grupuri de atomi şi aranjamentul câtorva celule. Şi dacă stai să te gândeşti bine, la asta se va mărgini şi marea noastră întreprindere. Şi când vom fi pus pe cel care s-a ridicat împotrivă în locul lui Ialdabaoth, tot nu vom fi făcut mai mult... Zita, răul se află în natura lucrurilor, sau în felul în care sunt orânduite? Iată ce ar trebui să cunoaştem. Zita, sunt adânc tulburat...

— Prietene, răspunse Zita, dacă pentru a porni la acţiune ar trebui să cunoaştem taina firii, n-am mai acţiona niciodată. Şi nici de trăit nu s-ar trăi, pentru că a trăi înseamnă a acţiona. Arcadie, de pe acum îţi lipseşte hotărârea?

Arcadie o asigură pe frumoasa arhanghelă că era hotărât să azvârle demiurgul în tenebrele eterne.

Pe drum apăru un automobil urmat de o lungă trenă de praf. Se opri în dreptul celor doi îngeri şi nasul coroiat al baronului Everdingen apăru prin portieră.

— Bună ziua, cereşti prieteni, bună ziua, făcu capitalistul fiu al cerului. Sunt fericit că vă întâlnesc. Am să vă dau o ştire importantă. Nu vă lăsaţi cuprinşi de inerţie, nu vă lăsaţi învăluiţi de somn: înarmaţi-vă, înarmaţi-vă. Aţi putea fi surprinşi de laldabaoth. Dispuneţi pentru război de o întreagă comoară: cheltuiţi-o fără zgârcenie. Tocmai am aflat că, în ceruri, arhanghelul Mihail a făcut comenzi masive de trăsnete şi de săgeţi de arbaletă. Dacă m-aţi asculta, v-aţi mai procura încă cincizeci de mii de electrofoare. Preiau eu comanda. Salutare, îngeri! Trăiască patria cerească!

Şi baronul Everdingen zbură spre malurile înflorite de la Louvencienme, în tovărăşia unei frumoase actriţe.

— Să fie-adevărat că a-nceput înarmarea la demiurg? întrebă Arcadie.

— S-ar putea, răspunse Zita, ca acolo, sus, un alt baron Everdingen să aţâţe la înarmări.

Îngerul păzitor al lui Maunice rămase câteva clipe pe gânduri. Apoi murmură:

— Să fim oare jucăria financiarilor?

— Ah! La naiba! făcu frumoasa arhanghelă, războiul e o afacere. Şi totdeauna a fost o afacere.

Examinară apoi multă vreme mijloacele prin care puteau să-şi execute imensul lor proiect. Cum îndepărtaseră cu dispreţ procedeele anarhice ale prinţului Iştar, concepură o formidabilă invazie prin surprindere a împărăţiei cerurilor cu ajutorul unor miliţii entuziaste şi bine instruite.

*

Dar birtaşul din Jonchère, Barattan, care închiriase

îngerilor rebeli sala de spectacol, era un informator al Siguranţei. În raportul înaintat prefecturii, denunţă membrii acelei întruniri particulare ca pregătind un atentat împotriva unui personaj pe care ei îl zugrăveau ca obtuz şi crud, numit *Alabalotte.* După părerea agentului, acesta era un pseudonim care desemna fie Preşedintele Republicii, fie Republica însăşi. Conspiratorii proferaseră în unanimitate ameninţări contra lui *Alabalotte,* iar unul din ei, individ foarte periculos, binecunoscut în cercurile anarhiste, care deja executase câteva condamnări pentru manifeste sau discursuri libertare şi care îşi spune prinţul Iştar sau *Quéroube,* învârtise deasupra capului o bombă de calibru foarte mic, dar constituind, după câte se pare, o maşinărie înfricoşătoare. Pe ceilalţi conspiratori Barattan nu-i cunoştea, cu toate că frecventa cercurile revoluţionare. Câţiva dintre ei erau foarte tineri, imberbi. Pe doi dintre aceştia, care ţinuseră discursuri deosebit de vehemente, îi filase – unul numit Arcadie, domiciliat în strada Sfintei Jacques, şi o femeie de moravuri speciale, numită Zita, locuind în Montmartre – amândoi fără mijloace de trai cunoscute.

Afacerea păru Prefectului de poliţie destul de serioasă pentru a conferi despre ea înainte de toate cu Preşedintele Consiliului de Miniştri.

Era pe atunci una din acele perioade specifice climatului celei de a treia Republici, în timpul cărora poporul francez, ahtiat după autoritate, adorând forţa, se credea pierdut că nu era îndeajuns guvernat şi cerea în gura mare apariţia unui salvator al Patriei. Preşedintele Consiliului fiind şi ministru al justiţiei, nu visa altceva decât să ajungă el salvatorul dorit. Dar pentru aceasta era necesar să existe un important pericol de îndepărtat. Aşa că ştirea complotului îi fu cât se poate de agreabilă.

Îl interogă pe Prefectul poliţiei asupra caracteristicilor şi importanţei afacerii. Prefectul poliţiei arătă că oamenii aceia păreau că dispun de bani, de inteligenţă, de energie; dar că prea vorbeau mult şi erau prea numeroşi pentru a putea acţiona în secret şi în deplin acord. Răsturnat în fotoliul său, ministrul reflecta. Biroul stil Empire din faţa lui, tapiseriile vechi care acopereau pereţii, pendula şi candelabrele din epoca Restauraţiei[145], tot ce se afla în cabinetul acesta tradiţional îi amintea marile principii de guvernare care rămâneau imuabile în perindarea regimurilor – viclenia şi cutezanţa. După o scurtă meditaţie, conchise că era necesar să se permită complotului să crească şi să prindă formă, că trebuia poate chiar alimentat, ornat, colorat, urmând să fie înăbuşit abia când s-ar fi putut trage toate foloasele cu putinţă.

Deci, recomandă Prefectului poliţiei să urmărească îndeaproape afacerea, să-i raporteze zi de zi mersul evenimentelor şi să se mărginească strict la rolul de informator.

— Mă bizui pe binecunoscuta prudenţă: observă şi nu interveni.

Şi ministrul îşi aprinse o ţigaretă. Conta mult ca datorită acestui complot să poată reduce opoziţia, să-şi consolideze puterea, să o dilueze pe aceea a colegilor, să-l umilească pe Preşedintele Republicii şi să devină mult aşteptatul salvator.

Prefectul poliţiei se angajă să urmeze instrucţiunile ministeriale, promiţându-şi în sinea lui să nu acţioneze decât după cum îl va tăia capul. Puse sub urmărire indivizii semnalaţi de Barattan şi recomandă agenţilor să

[145] Epocă desemnând în istoria Franţei sfârşitul perioadei napoleoniene şi revenirea pe tron a familiei Bourbon prin Ludovic XVIII (1814—1824) şi Carol X (1824—1830).

nu intervină, orice s-ar întâmpla. Văzându-se filat, prinţul Iştar, care adăuga forţei prudenţa, scoase din jgheabul streşinii bombele ascunse acolo, şi sărind din autobuz în metrou şi din metrou în autobuz reuşi prin cele mai savante ocolişuri să le depoziteze la îngerul muzician.

De fiecare dată când îşi părăsea locuinţa din strada Sfântului Jacques, Arcadie găsea la poartă un bărbat din cale afară de distins, cu mănuşi galbene şi purtând la cravată un diamant mai mare decât Regentul[146]. Străin de toate cele pământeşti, îngerul rebel nu acordă niciun fel de atenţie faptului. Dar tânărul Maurice d'Esparvieu, care-şi făcuse o datorie din a-l păzi pe îngerul său păzitor, îl măsură cu neîncredere pe acest gentleman tot atât de asiduu şi încă mai vigilent decât dl Mignon, cel care-şi plimba odinioară privirile scormonitoare prin strada Garancière, de la capetele de berbec ale reşedinţei de la Sordière şi până spre absida bisericii Saint-Sulpice. Cum venea să-l vadă de două-trei ori pe zi pe Arcadie în camera lui mobilată, Maurice îl avertiză de primejdie şi-l îndemnă să-şi schimbe domiciliul.

În fiecare seară îşi ducea îngerul prin cabaretele de noapte unde cinau în tovărăşia „fetelor". Acolo, tânărul d'Esparvieu făcea pronosticuri asupra viitorului meci de box, apoi se străduia să-i demonstreze lui Arcadie existenţa lui Dumnezeu, necesitatea de a avea o religie şi câte frumuseţi cuprinde creştinismul, conjurându-l să renunţe la acţiunile lui nelegiuite şi criminale din care nu va cuilege decât amărăciune şi decepţie.

— Căci, în sfârşit, spunea tâmărul apologet, dacă creştinismul ar fi fosit fals, s-ar fi descoperit asta.

Fetele îl aprobau pe Maurice în sentimentele lui religioase şi când frumosul Arcadie profera cine ştie ce

[146] Celebru diamant (136 carate), cumpărat în 1717 pentru Coroana Franţei de prinţul Philippe d'Orleans, supranumit Regentul.

blasfemie într-un limbaj care le era ininteligibil, îşi astupau urechile făcându-l să tacă, de teamă să nu fie trăsnite odată cu el. Căci ele credeau că Dumnezeu, în atotputernicia şi bunătatea lui supremă, răzbunând pe neaşteptate injuriile care i se aduceau, era foarte capabil să izbească fără să vrea şi nevinovatul dimpreună cu păcătosul.

Câteodată, îngerul şi păzitorul său se duceau să ia cina la îngerul muzician. Maurice, căruia acesta îi amintea din când în când că e amantul lui Bouchotte, nu vedea cu ochi buni cum Arcadie îşi permite faţă de cântăreaţă libertăţi excesive. Ea i le permitea încă din ziua în care, îngerul muzician punând să fie reparată canapeluţa înflorată, Arcadie şi Bouchotte se contopiseră imediat pe ea. Maurice o iubea mult pe doamna des Aubels, dar cum un pic o iubea şi pe Bouchotte, era cam gelos pe Arcadie, căci, sentiment firesc la oameni şi animale, gelozia le cauzează chiar şi în forme uşoare o durere perpelitoare. Aşa se face că, bănuind adevărul pe care temperamentul lui Bouchotte şi caracterul îngerului i-l dezvăluiau îndeajuns, Maurice îl copleşea pe Arcadie cu sarcasme şi invective, reproşându-i imoralitatea apucăturilor. Liniştit, Arcadie îi răspunse că este dificil să supui impulsurile fiziologice unor reguli perfect definite, şi că moraliştii întâmpină mari dificultăţi în privinţa unor anume secreţii.

— În rest, spuse Arcadie, recunosc bucuros că e aproape imposibilă constituirea sistematică a unei morale naturale. Natura n-are principii. Nu ne furnizează nicio dovadă pentru a crede că viaţa omenească este vrednică de respect. Indiferentă, natura nu face nicio distincţie între bine şi rău.

— Prin urmare, vezi că religia e necesară! replică Maurice.

— Morala pretins revelată, reluă îngerul, se inspiră în realitate din empirismul cel mai grosolan. Obişnuinţa, şi numai ea singură, reglează moravurile. Ceea ce prescrie cerul nu este decât consacrarea unor vechi obiceiuri. Legea divină promulgată în decor pirotehnic, pe un Sinai oarecare, nu e nimic altceva decât codificarea unor prejudecăţi omeneşti. Şi datorită faptului că moravurile se transformă, religiile care dăinuie multă vreme, aşa cum este iudeo-creştinismul, variază în morală.

— În fine, spuse Maurice a cărui inteligenţă creştea văzând cu ochii, eşti de acord cu mine că religia împiedică multe dezordini şi multe crime?

— Exceptând cazurile în care nu ne sfătuieşte ea însăşi *sa* le săvârşim, ca de pildă uciderea Ifigeniei.

— Arcadie, strigă Maurice, când te aud raţionând, mă bucur că nu sunt un intelectual.

În vremea asta, aplecat pe claviatura pianului, cu faţa acoperită de lungul văl al părului său blond, Teofil îşi lăsa din înalt mâinile inspirate pe clape, interpretând şi vocal partitura întreagă a *Alinei, regina Golcondei.*

Prinţul Iştar sosea la aceste reuniuni amicale cu buzunarele pline de bombe şi de sticle de şampanie, datorate şi unele şi altele dărniciei baronului Everdingan. Bouchotte îl primea cu plăcere pe cherub, mai ales de când îl socotea şi martor, şi trofeu al victoriei pe care o repurtase pe canapeaua înfloratã. Era în faţa ei asemeni căpăţânii tăiate a lui Goliat în mâna tânărului David. Şi îl mai admira pe prinţ pentru abilitatea sa de acompaniator, pentru vigoarea-i înfrântă de ea şi pentru uluitoarea lui pricepere la băut.

Îrntr-o noapte, pe când tânărul d’Esparvieu îl conducea în maşină pe Arcadie de la Bouchotte la locuinţa sa de pe strada Sfântul Jacques, sub cerul negru al nopţii diamantul spionului străluci ca un far; trei

ciclişti, reuniţi sub razele sale, se îndepărtară la apropierea automobilului în direcţii divergente, îngerul nici nu băgă de seamă, dar Maurice trase concluzia că mişcările lui Arcadie interesau unele persoane deosebit de puternice în Stat. Consideră pericolul iminent; hotărârea sa fu numaidecât luată.

A doua zi dimineaţă, veni să-l ia pe suspect pentru a-l duce în strada Romei. Îngerul se mai afla încă în pat. Maurice îl zori să se îmbrace şi să-l urmeze.

— Haide, îi spuse. Casa asta nu mai e sigură. Eşti urmărit, într-o zi sau alta vei fi arestat. Vrei să dormi la-nchisoare? Nu. Ei bine, hai! Te voi duce într-un loc sigur.

Spiritul surâse naivului său salvator cu un pic de milă:

— Nu ştii, oare, că un înger a sfărâmat porţile închisorii în care era închis Petru, eliberându-l pe apostol? Mă crezi, Maurice, mai slab decât acel frate ceresc şi ai impresia că n-aş şti să fac pentru mine însumi ceea ce a făcut el pentru pescarul de pe lacul Tiberiada?

— Nu conta prea mult pe asta, Arcadie. El a făcut-o printr-o minune.

— Sau a făcut-o „ca prin minune”, cum afirmă un modern istoric al bisericii. Dar n-are importanţă. Te voi urma. Dă-mi voie numai să ard câteva scrisori şi să fac un pachet din cărţile de care am nevoie.

Aruncă nişte hântii în şemineu, îşi îndesă câteva volume prin buzunare şi îşi urmă ghidul până la automobilul care-i aştepta nu departe, în faţa lui College de France. Maurice se aşeză la volan. Urmând prudenţa cherubului, se lansă în asemenea tururi şi contratururi, în asemenea viraje la mare viteză, că le-ar fi pierdut urma toţi cicliştii, oricât de numeroşi, oricât de rapizi, avântaţi pe urmele sale. În fine, după ce au brăzdat oraşul în lung şi-n lat, se opriră în strada Romei,

dinaintea parterului care văzuse apariţia îngerului.

Pătrunzând în locuinţa pe care o părăsise cu optsprezece luni în urmă spre a-şi îndeplini misiunea, Arcadie îşi reaminti ireparabilul trecut şi, respirând mireasma Gilbertei, nările îi palpitară. Întrebă ce mai face doamna des Aubels.

— Foarte bine, răspunse Maurice, doar ceva mai plinuţă şi mult mai drăguţă. Încă îţi poartă pică pentru indiscreţia dumitale de odinioară. Sper că o va ierta într-o zi, după cum şi eu am iertat-o, şi că-ţi va uita conduita jignitoare. Dar încă e foarte pornită împotrivă-ţi.

Tânărul d’Esparvieu făcu îngerului onorurile apartamentului în maniera unui om de stirpe aleasă şi cu atenţia tandră a unui prieten. Îi arătă patul pliant care avea să fie întins în fiecare seară în antecameră şi care dimineaţa avea să fie împins într-o debara minusculă; îi arătă apoi masa de toaletă şi garnitura sa, baia, dulapul de lenjerie, comoda, îi dădu îndrumările necesare pentru încălzire şi iluminat, îl preveni că portarul va aduce mâncarea şi va face curăţenie, şi-i arătă butonul pe care trebuia să-l apese pentru a-l chema pe acest servitor, în sfârşit, îi spuse că se putea considera ca la el acasă şi că putea primi pe cine credea de cuviinţă.

CAPITOLUL XXVIII

Consacrat unei penibile scene de familie.

Atâta vreme cât Maurice nu avu ca metrese decât femei cinstite, conduita sa nu dădu prilej nici unui fel de reproşuri. Altfel se petrecură lucrurile când începu s-o frecventeze pe Bouchotte. Mama lui, care închisese ochii când fusese vorba de legături condamnabile, e drept, dar elegante şi discrete, fu scandalizată aflând că fiul ei se afişa cu o cântăreaţă. Berthe, sora mai tânără a lui Maurice, aflase în timpul cursului de catehismul perseverenţei de aventurile fratelui, şi le povestea fără indignare junelor sale prietene. Micul Leon, care tocmai împlinise şapte ani, declară într-o bună zi mamei sale, în prezenţa mai multor doamne, că atunci când va fi mare o să chefuiască întocmai ca Maurice. Inima de mamă a doamnei René d’Esparvieu se simţi profund ulcerată.

Tot pe atunci, un incident domestic dar grav îl alarmă pe dl René d’Esparvieu. Îi fură înmâmate poliţe semnate cu propriu-i nume de către fiul său; scrisul nu era falsificat, dar era evidentă intenţia de a se da semnătura fiului drept a tatălui; deci, un fals moral. Reieşea de aici că Maurice trăia dezordonat, făcea datorii şi era pe punctul de a comite indelicateţe. Capul familiei îşi consultă soţia în această privinţă. Se conveni ca tatăl să facă fiului o morală aspră, să-i vorbească de sancţiuni riguroase, iar mama să apară după câteva clipe foarte necăjită şi blândă, pentru a-l îndupleca spre îngăduinţă pe tatăl iritat pe bună dreptate. Lucrurile fiind astfel puse la punct, dl René d’Esparvieu îşi chemă în dimineaţa următoare fiul în cabinet. Pentru mai multă solemnitate, îşi îmbrăcase redingota. După acest indiciu,

Maurice îşi dădu seama că întrevederea va fi gravă. Capul familiei, puţin cam palid şi cu glas tremurat (era timid), declară că nu mai putea tolera multă vreme dezmăţul în care trăia fiul şi că pretindea o schimbare imediată şi absolută. Niciun fel de viaţă uşuratecă, niciun fel de datorii, niciun fel de legături nepotrivite, ci muncă, ordine, relaţii onorabile.

Maurice i-ar fi răspuns bucuros cu respect tatălui său care, la urma urmei, îi făcuse reproşuri întemeiate. Din nefericire, Maurice era şi el un timid, iar redingota cu care dl d'Esparvieu se îmbrăcase pentru o mai demnă exersare a magistraturii domestice părea să interzică orice familiaritate. Maurice păstră o tăcere stângace şi care păru insolentă. Tăcerea aceasta îl sili pe dl d'Esparvieu să repete reproşurile, şi încă să le repete sub o formă mai drastică. Deschise un sertar al istoricului său birou (era chiar acela la care Alexandre d'Esparvieu îşi scrisese *Eseul asupra instituţiilor civile şi religioase ale popoarelor)* şi scoase poliţele semnate de Maurice.

— Ştii tu, oare, fiule, spuse el, că ai săvârşit un adevărat fals? Pentru a răscumpăra o greşeală atât de gravă…

Chiar în acel moment, după cum fusese înţelegerea, doamna d'Esparvieu apăru în rochie de oraş. Trebuia să întruchipeze îngerul iertării. Rolul, însă, nu i se potrivea nici ca înfăţişare, nici ca fire. Era întunecată şi aspră. Maurice avea într-însul germenul tuturor virtuţilor comune şi necesare. Îşi iubea şi îşi respecta mama. Şi-o iubea mai mult din datorie decât din înclinaţie, şi respectul său ţinea mai degrabă de uzanţă decât de sentiment. Doamna René d'Esparvieu avea faţa acoperită de bubuliţele cuperozei şi, cum se pudrase pentru a fi cât mai impozantă în tribunalul domestic,

arăta un obraz asemănător zmeurei tăvălite în zahăr. Maurice, care avea gust, nu se putu reţine să o găsească urâtă, şi încă de o urâţenie un pic respingătoare. Ea îl indispunea, deci, şi când reluă, agravându-le, imputările sub care tatăl deja îl copleşise, fiul cel rătăcit întoarse capul pentru a nu lăsa să i se citească pe faţă iritarea.

Ea continuă:

— Mătuşa ta de Saint-Fain te-a întâlnit pe stradă într-o atât de proastă companie, încât ţi-e îndatorată că n-ai salutat-o.

La auzul acestor cuvinte, Maurice izbucni:

— Mătuşa mea de Saint-Fain! N-are decât să se-arate scandalizată! Toată lumea ştie că şi-a dat poalele peste cap mai-mai să şi le smulgă, şi-acum ipocrita asta bătrână ar vrea să...

Dar nu miai continuă. Privirea i se opri pe faţa tatălui, care exprima încă mai multă mâhmire decât indignare. Maurice îşi regretă cuvintele ca pe o crimă odioasă şi nu putea concepe cum de-i scăpaseră. Era cât pe ce să izbucnească în lacrimi, să cadă în genunchi implorând iertare, când mama suspină cu ochii în tavan:

— Cu ce ţi-am greşit, Doamne, de am adus pe lume un fiu atât de păcătos!

Dezmeticit de parcă i s-ar fi turnat o găleată cu apă rece în cap odată cu cuvintele acestea pe care le socotea afectate şi ridicole, Maurice trecu subit de la amara căinţă la orgoliul delicios al crimei. Se năpusti furios în insolenţă şi revoltă, împroşcând pe nerăsuflate cuvinte pe care o mamă n-ar fi trebuit niciodată să le audă.

— Dacă vrei să ţi-o spun deschis, mamă, decât să-mi interzici mie să frecventez o artistă lirică plină de talent şi dezinteresată din fire, mai bine ai opri-o pe sora mea mai mare, doamna de Margy să se afişeze în fiecare

seară la teatru şi în lume cu un individ netrebnic şi dezgustător despre care se ştie că e amantul ei. La fel de bine ar trebui s-o supraveghezi şi pe surioara mea, Berthe, care îşi scrie epistole obscene contrafăcându-şi scrisul, se preface că le descoperă în cartea de rugăciuni, şi ţi le înmânează cu simulată inocenţă ca să te alarmeze şi să te tulbure. N-ar fi deloc rău, de asemenea, nici dacă l-ai împiedica pe scumpul meu frăţior, Leon, să consume (la şapte ani!) până şi ultimele violenţe asupra domnişoarei Caporal; şi ai putea spune şi cameristei dumitale sa nu…

— Ieşiţi afară, domnule, vă alung din casa aceasta, strivă dl René d’Esparvieu, care, alb de mânie, arătă spre uşă cu un deget tremurător.

CAPITOLUL XXIX

În care se va vedea cum îngerul devenit om se poartă asemeni unui om, adică râvnind la femeia altuia şi trădându-şi prietenul. Capitolul acesta va face să se vădească şi conduita corectă a tânărului d'Esparvieu.

Îngerului îi plăcu de minune noua sa locuinţă. În cursul dimineţii lucra, ieşea după-amiaza, fără să se sinchisească de agenţi, şi se întorcea la culcare. Ca şi în trecut, Maurice o primea pe doamna des Aubels de două-trei ori pe săptămână în camera apariţiei.

Lucrurile merseră astfel foarte bine până într-o dimineaţă când Gilberte, care îşi uitase în seara din ajun micul ei sac de mână, din catifea, pe masa din camera albastră, veni să-l caute şi îl găsi pe Arcadie în pijama, savurând întins pe canapea o ţigaretă şi visând la cucerirea cerurilor. Ea scăpă un ţipăt de surpriză:

— Dumneata, domnule!... de-aş fi ştiut că te găsesc aici, fii sigur că... Venisem să-mi iau sacul de mână, din camera de alături... Îmi dai voie...

Şi ea trecu prin faţa îngerului cu multă băgare de seamă şi foarte repede, de parcă ar fi ocolit o grămadă de jăratec.

În taiorul de culoarea rezedei, doamna des Aubels era în acea dimineaţă de un farmec fără pereche. Fusta strâmtă îi mula fiecare mişcare, şi fiecare pas constituia unul din acele miracole fireşti care umplu de uluire inimile bărbaţilor.

Reapăru cu săculeţul în mână:

— Încă o dată, îţi cer iertare. Eram departe de a-mi

închipui că…

Arcadie o rugă să ia loc şi să rămână o clipă.

— Nu mă aşteptam, domnule, spuse ea, ca tocmai dumneata să-mi faci onorurile apartamentului. Ştiam cât de mult ine domnul d'Esparvieu la dumneata; nu mă îndoiam totuşi că…

Cerul se întunecă dintr-o dată. O umbră roşietică invadă încăperea. Doamna des Aubels spuse că venise pe jos, din motive de igienă, dar iată, furtuna e pe cale de-a izbucni, întrebă dacă nu i s-ar putea chema o trăsură.

Arcadie se aruncă la picioarele Gilbertei, o cuprinse în braţe ca pe un vas preţios şi înşiră cuvinte care, fără să aibă vreun înţeles în ele însele, exprimau prea bine dorinţa. Ea îi acoperi cu mâinile ochii, gura, strigând:

— Te urăsc!…

Şi zguduită de suspine, ceru un pahar cu apă. Se sufoca, îngerul o ajută să-şi descheie rochia. Aflată în acest pericol extrem, ea se apără curajos. Zise:

— Nu, nu!… Nu vreau să te iubesc: te-aş iubi prea mult!…

Totuşi sucombă.

În dulcea familiaritate care urmă mutualei lor uluiri, ea îi spuse:

— Mă interesam adesea cum îţi merge. Ştiam că frecventezi cabaretele din Momtmartre, că ai fost des văzut cu domnişoara Bouchotte, oare nu-i totuşi deloc drăguţă, că ai început să fii foarte elegant, să câştigi mulţi bani. Nu mă mira. Erai făcut pentru a reuşi… În ziua…

Ea arătă cu degetul colţul dintre fereastră şi dulapul cu oglindă.

— …apariţiei dumitale, m-a şocat că Maurice ţi-a dat boarfele unui sinucigaş. Îmi plăceai… Ah, nu pentru

frumuseţea dumitale! Să nu crezi că femeile sunt atât de sensibile, pe cât se spune, la calităţile exterioare. Altceva ne interesează în dragoste. E-n ea un nu ştiu ce... În sfârşit, te-am iubit din prima clipă.

Întunericul se făcu încă mai dens.

Ea întrebă:

— Nu-i aşa că nu eşti înger? Maurice aşa crede, dar atâtea mai poate crede Maurice...

Îl cerceta din priviri pe Arcadie, şi ochii îi surâseră maliţios:

— Mărturiseşti că ţi-ai bătut joc de el şi că nu eşti înger?

Arcadie răspunse:

— Nu năzuiesc decât să-ţi fac plăcere; voi fi totdeauna ceea ce vei dori să fiu.

Gilberte hotărî că nu era înger mai întâi pentru că nu poţi fi înger, şi apoi din motive mai particulare, oare o îndemnau să ţină seama de unele lucruri în legătură cu dragostea. El nu o contrazise şi o dată mai mult cuvintele nu fură de ajuns spre a le exprima sentimentele.

Afară ploaia cădea grea şi deasă, pe ferestre şiroiau pârîiaşe, fulgere luminau perdelele de muselină, tunetul făcea să vibreze geamurile. Gilberte îşi făcu semnul crucii şi rămase ghemuită la pieptul noului amant.

Îi spuse:

— Ai pielea mai albă decât mine.

În chiar clipa în care doamna des Aubels rostea aceste cuvinte, Maurice pătrunse în încăpere. Venea muiat până la piele, surâzător, încrezător, liniştit, fericit, să-l anunţe pe Arcadie că, participând alături de el cu jumătate de sumă la cursele de la Longehamp, din ajun, îngerul câştigase de douăsprezece ori miza.

Surprinzând femeie şi înger într-o voluptuoasă

dezordine, îl cuprinse furia; mânia îi încordă muşchii gâtului, îi inundă cu sânge faţa stacojie şi-i îngroşă vinele pe frunte. Se năpusti cu pumnii strânşi spre Gilberte, dar se opri brusc.

Mişcarea aceasta întreruptă se transformă în căldură: Maurice fumega. Turbarea nu îl înarmă, ca pe Arhiloc[147], cu un lirism răzbunător. Se mărgini să-i strige infidelei că-i o juncă fecundată.

Între timp, ea îşi regăsise, odată cu corectarea toaletei, şi demnitatea atitudinii. Se ridică plină de pudoare şi graţie, întorcând spre acuzator o privire care exprima în acelaşi timp şi virtute ofensată, şi iubire oare iartă.

Dar cum tânărul d'Esparvieu nu înceta să reverse asupră-i invective grosolane şi monotone, se supără la rându-i:

— Ia te uită! Ştii că eşti bine, iubiţel? Ce, eu am umblat după Arcadie al dumitale? Dumneata l-ai adus aici, şi încă în ce hal!... N-ai avut decât un gând: să mă arunci în braţele prietenului. Ei bine, domnule, n-ai decât să te iei de gât cu el, eu n-am să-ţi fac plăcerea asta.

Maurice d'Esparvieu răspunse fără compiiaaţii:

— Spală putina, capră!

Şi se prefăcu că vrea să o scoată afară cu o lovitură de picior. Arcadie suferea văzându-şi amanta atât de ruşinos tratată; dar nu socoti că ar avea autoritatea necesară pentru a-i face scene lui Maurice. Doamna des Aubels, care-şi păstrase intactă demnitatea, îl ţintui pe tânărul d'Esparvieu cu o privire poruncitoare şi-i spuse:

— Du-te să-mi cauţi o trăsură.

Şi o astfel de întâurire au femeile asupra unui suflet de aleasă obârşie, la un popor galant, că tânărul franţuz se

[147] Poet antic grec (cca 712—664 î.e.n.), creator al versului iambic şi autor de muşcătoare satire.

duse fără să mai stea pe gânduri la portar, şi-i spuse să caute un taxiu. Doamna des Aubels plecă aruncându-i lui Maurice privirea dispreţuitoare pe care femeia o datorează bărbatului înşelat, şi străduindu-se să dea fiecăreia din mişcările ei un farmec delicios, iar Maurice o privi plecând cu expresia unei indiferenţe pe care în realitate nu o încerca. Apoi se întoarse spre îngerul îmbrăcat în pijamaua înflorată pe care el însuşi o purtase în ziua apariţiei, şi împrejurarea aceasta, în sine lipsită de importanţă, crescu resentimentul gazdei atât de nevrednic trădate.

— Ei bine! făcu el, te poţi lăuda că eşti un individ demn de tot dispreţul. Te-ai purtat abject şi absolut inutil. Dacă femeia asta îţi plăcea, n-aveai decât să mi-o spui. Oricum, mă obosise. N-o mai doream. Ţi-aş fi lăsat-o bucuros.

Vorbea astfel doar ca să-şi ascundă durerea, căci o iubea pe Gilberte mai mult decât oricând, şi trădarea acestei creaturi îl făcea să sufere profund. Continuă:

— Tocmai aveam de gând să-ţi cer să mă scapi de ea. Dar dumneata ţi-ai urmat firea josnică; te-ai purtat ca un porc.

Dacă în acel moment solemn Arcadie ar fi rostit un cuvânt din inimă, tânărul Maurice, izbucnind în lacrimi, şi-ar fi iertat prietenul şi iubita, şi tustrei ar fi fost împăcaţi, fericiţi. Dar Arcadie nu se hrănise deloc cu laptele bunătăţii omeneşti. Nu suferise niciodată şi nu ştia să compătimească suferinţa. Răspunse cu o rece înţelepciune:

— Dragul meu Maurice, necesitatea, care conduce şi înlănţuie acţiunile existenţelor însufleţite, produce efecte adesea neprevăzute şi uneori absurde. Aşa am fost împins să-ţi displac. Nu mi-ai face niciun fel de reproş, dacă ai stăpâni o temeinică filosofie a naturii; ai şti

atunci că voinţa e doar iluzie, şi că afinităţile psihologice sunt tot atât de exact determinate ca şi combinaţiile chimice şi ar putea fi formulate în acelaşi chip. Cred că ţi-aş putea insufla aceste adevăruri; ar cere însă multă vreme şi mult efort, şi poate că nu ţi-ar aduce seninătatea care te-a părăsit. Deci, e mai bine să plec de aici şi…

— Rămâi, făcu Maurice.

Maurice avea un simţ foarte exact al obligaţiilor sociale. Când se gândea la ele, punea onoarea mai presus de orice. Or, în acel moment, îşi închipui cu extremă tărie că ultragiul pe care îl suferise nu putea fi spălat decât cu sânge. Ideea aceasta, venind din tradiţie, imprimă pe loc atitudinii şi limbajului său o nobleţe neaşteptată;

— Eu sunt acela, domnule, spuse el, care trebuie să părăsească acest apartament spre a nu mai reveni niciodată. Dumneata vei rămâne aici, pentru că eşti proscris. Aici vei primi şi martorii mei.

Îngerul surâse:

— Îi voi primi, ca să-ţi fac plăcere; dar gândeşte-te, dragă Maurice, că sunt invulnerabil. Chiar când sunt materializate, spiritele celeste nu pot fi atinse de vârful unei spade sau de glonţul unui pistol. Trebuie să ţii cont, Maurice, de împrejurarea care-mi asigură într-o înfruntare inegalitatea aceasta fatală, şi gândeşte-te că pentru a refuza să-mi numesc martori n-aş putea argumenta că dispun de o natură cerească; ar fi fără precedent.

— Domnule, replică urmaşul stirpei Bussart d’Esparvieu, ar fi trebuit să te gândeşti la toate acestea înainte de a mă ofensa.

Şi ieşi semeţ. Dar îndată ce fu afară, se clătină ca un om beat. Încă mai ploua. Merse la voia întâmplării, fără

să vadă, fără să audă nimic, târându-şi picioarele prin rigole, prin băltoace, prin noroi. Rătăci multă vreme de-a lungul bulevardelor mărginaşe şi, vlăguit, căzu în cele din urmă la marginea unui maidan. Era mânjit de noroi până-n creştet; subţiată de lacrimi, mâzga îi mânjea faţa; muiate, borurile pălăriei picurau. Un trecător îl luă drept cerşetor şi îi aruncă două parale. El culese de pe jos banul de aramă, îl puse cu grijă în buzunarul vestei şi plecă să-şi caute martorii.

CAPITOLUL XXX

Relatând o afacere de onoare şi unde se va judeca dacă, aşa cum pretinde Arcadie, experienţa greşelilor noastre ne face mai buni.

Terenul duelului îl forma grădina colonelului Manchon, aflată în bulevardul Reginei, la Versailles. Domnii de la Verdelière şi le Truc de Ruffec, care-şi făcuseră din onoare o practică statornică şi îi cunoşteau precis regulile, îl asistau pe Maurice d'Esparvieu. Nu se putea concepe un duel în lumea catolicilor fără dl de la Verdelière şi, adresându-se acestui bărbat al spadei, Maurice se conformase uzanţei, nu fără oarecare repulsie, căci fusese amantul notoriu al doamnei de la Verdelière; dar dl de la Verdelière nu putea fi considerat soţ: era o instituţie. Cât îl priveşte pe dl le Truc de Ruffec, onoarea constituia singura sa profesie cunoscută şi unica resursă materială mărturisită; şi când răutăcioşii aminteau de asta în lume, erau întrebaţi ce altă carieră mai frumoasă decât aceea a onoarei ar fi putut parcurge dl le Truc de Ruffec. Martorii lui Arcadie erau prinţul Işţar şi Teofil. Nu de bună voie şi cu inima uşoară lua parte îngerul muzician la această afacere. Avea oroare de orice fel de violenţă şi dezaproba duelurile. Bubuitul pistoalelor, zăngănitul săbiilor îi erau insuportabile şi vederea sângelui curgând îl făcea să leşine. Acest blând fiu al cerului refuzase cu încăpăţânare să servească drept secund fratelui Arcadie şi, pentru a-l hotărî, heruvimul a trebuit să-l ameninţe că-i sparge în cap o sticlă de panclastită. În afara luptătorilor, a martorilor şi a medicilor, în grădină se mai aflau numai câţiva ofiţeri

din garnizoana Versaillesuliui şi nişte ziarişti. Cu toate că tânărul d'Esparvieu nu era cunoscut sub altă calitate decât aceea de tânăr din lumea bună, iar Arcadie fusese ignorat de întreaga planetă, duelul prilejui o mare afluenţă de curioşi; ferestrele caselor din jur erau ticsite de fotografi, reporteri şi oameni de lume. Ceea ce aţâţase în mod deosebit curiozitatea era zvonul că în realitate motivul disputei îl constituia o femeie. Câţiva pomeneau numele lui Bouchotte, cei mai mulţi o desemnau pe doamna des Aubels. Se observase, de altfel, că duelurile în care dl de la Verdelière era mator atrăgeau tot Parisul.

Cerul era de un albastru mângâietor, toată grădina inundată de trandafiri, o mierlă şuiera pe o creangă. Dl de la Verdelière, care cu un baston de trestie în mână conducea lupta, aduse spadele vârf la vârf şi spuse:

— Începeţi, domniilor!

Maurice d'Esparvieu atacă prin dublete şi prin lovituri repetate cu lama. Arcadie degajă ţinând spada în linie. Prima angajare nu dădu rezultate. Martorii avură impresia că dl d'Esparvieu se găsea într-o neplăcută stare de iritabilitate nervoasă şi că adversarul se arăta neobosit.

În repriza a doua, iată că Maurice îşi precipită atacurile, depărtează braţele şi îşi descoperă pieptul. Atacă marşând, aplică o lovitură directă; vârful spadei atinge umărul lui Arcadie. Toată lumea are impresia că e rănit. Dar martorii constata că Maurice e acela care are o zgârietură la încheietura mâinii. Maurice susţine că nu simte nimic şi după un scurt examen doctorul Quille declară că dl d'Esparvieu, clientul său, poate continua lupta.

După un sfert de ceas de pauză reglementară, duelul e reluat. Maurice atacă violent. Adversarul îl menajează

vizibil şi, fapt care îl nelinişteşte pe dl de la Verdelière, pare prea puţin grijuliu la apărare. La începutul reprizei a cincea, un câine sârmos, negru, care intrase în grădină cine ştie pe unde, dă buzna dintr-un boschet de trandafiri, pătrunde în spaţiul rezervat luptătorilor şi, în ciuda loviturilor de bastoane şi a strigătelor, trece printre picioarele lui Maurice. Se pare că acesta are braţul îngreunat şi că nu se mai avântă decât din umăr asupra invulnerabilului său adversar. Aplică o lovitură directă şi se aruncă singur în spada lui Arcadie, care-i străpunge adânc îndoitura cotului.

Dl de la Verdelière opreşte lupta care durase o oră şi jumătate. Maurice are impresia unui şoc dureros. E aşezat pe o bancă verde, rezemată de un zid acoperit cu glicine. În timp ce chirurgii pansează plaga, el îl cheamă pe Arcadie, întinzându-i braţul rănit. Şi când învingătorul întristat de victorie se apropie, Maurice îl îmbrăţişează tandru, spunându-i:

— Fii generos, Arcadie, şi iartă-mi trădarea ta. Acum că ne-am bătut, pot să-ţi cer să te împaci cu mine.

Îşi strânge plângând prietenul în braţe şi-i suflă la ureche:

— Vino să mă vezi şi ad-o şi pe Gilberte.

Încă fiind certat cu părinţii, Maurice puse să fie condus în micul apartament care da în strada Romei.

Abia întins pe patul din camera de culcare ale cărei perdele erau trase ca în ziua apariţiei, îi văzu apropiindu-se pe Arcadie şi Gilberte. Rana începea să-l chinuie serios: temperatura i se ridicase, dar era împăcat, mulţumit, fericit. Plângând, înger şi iubită se aruncară la picioarele patului. El le uni mâinile în mâna lui stângă, le zâmbi şi dădu fiecăruia o sărutare blândă:

— Sunt acum sigur că nu mă voi mai certa niciodată cu voi doi: n-o să mă mai înşelaţi, vouă orice vă e cu

putinţă.

Înlăcrimată, Gilberte îi jură lui Maurice că se lăsase indus în eroare de aparenţe deşarte, că nu-l înşelase cu Arcadie, că de fapt nu-l înşelase niciodată. Şi cuprinsă de marele elan al sincerităţii, se convinse şi pe sine.

— Nu te mai necăji, Gilberte, îi răspunse rănitul. Ce-a fost, a fost. Aşa trebuia să se întâmple. Şi e bine aşa. Gilberte, ai avut dreptate să mă înşeli nedemn, cu cel mai bun prieten şi în încăperea asta. Dacă n-ai fi făcut-o, n-am fi astăzi aici toţi trei împreună şi nu mi-ar fi fost dat să gust cea mai mare bucurie a vieţii mele. Oh, Gilberte! Rău faci negând nişte lucruri care au trecut şi, la urma urmei, destul de bine.

— Dacă vrei tu, dragule, replică Gilberte cu un pic de amărăciune, nu voi nega. Dar numai ca să-ţi facă ţie plăcere.

Maurice o făcu să se aşeze pe pat şi-l rugă pe Arcadie să ia loc în balansoar.

— Dragă prietene, spuse Arcadie, eram inocent. Ma făcui om. Îndată şi săvârşii răul. În felul acesta am devenit mai bun.

— Să nu exagerăm, spuse Maurice, miai bine am face un bridge.

Dar abia avu bolnavul trei aşi în mână şi licită fără atu, că vederea i se împăienjeni; cărţile îi lunecară printre degete, capul îngreunat îi căzu pe perne şi Maurice se plânse că îl chinuia o ameţeală teribilă. Aproape îndată după aceea, doamna des Aubels plecă să facă nişte vizite; ţinea să apară neapărat în lume pentru a dezminţi prin calm şi seninătate zvonurile care circulau despre ea. Arcadie o conduse până la ieşire, aspirându-i cu un sărut mireasma pe care o readuse în camera unde somnola Mauirice.

— Sunt foarte mulţumit, spuse Maurice, că lucrurile s-

au petrecut în felul acesta.

— A fost ce trebuia să fie, răspunse duhul. Toţi îngerii răzvrătiţi ca mine, ca mine s-ar fi purtat faţă de Gilberte. „Femeile, spuse Apostolul, trebuie să se roage acoperite cu văluri, din pricina îngerilor”. Şi astfel cuvântează Apostolul, pentru că el ştie că îngerii se tulbură văzându-le frumoase. Abia ajung pe pământ, că şi jinduiesc şi până la urmă săvârşesc dragostea ca toţi muritorii. Îmbrăţişarea lor e copleşitoare şi delicioasă; posedă secretul unor mângâieri inefabile, care cufundă fiicele oamenilor în abisurile voluptăţii. Punând pe buzele fericitelor victime o miere pârjolitoare, fac să le curgă prelung în vine torente de flăcări răcoritoare şi le lasă frânte, vrăjite.

— Tacă-ţi gura, lighioană murdară! strigă rănitul.

— Numai un cuvânt! făcu îngerul. Un singur ouvânt, dragă Maurice, să mă justific şi pe urmă te las să te odihneşti în linişte. Ca să te conving că nu te duc cu vorba, consultă, dragă Maurice, despre iubirile îngerilor cu femeile: Justinian, *Apologiile,* tomul I şi II; Flavius Josephus, *Antichităţile iudaice,* cartea I, capitolul III; Athenagor, *Asupra Învierii;* Lactenţiu, cartea a II-a, capitolul XV; Tertulian, *Asupra vălului fecioarelor;* Marcu din Efes în *Psellus;* Eusebiu, *Pregătirea evanghelică,* tomul V, capitolul IV; sfântul Ambrozie, în lucrarea despre *Noe şi Arca,* capitolul V; sfântul Augustin, *Cetatea Domnului,* cartea XV, capitolul XXIII; părintele iezuit Meldonat, *Tratatul demonilor,* pagina 218; Pierre Lebyer, consilier al regelui...

— Fie-ţi milă, Arcadie. Mai taci odată! Taci! Taci! Şi alungă câinele ăsta, strigă Maurice stacojiu la faţă, cu ochii holbaţi, crezând în delir că vede năpustindu-se în pat câinele negru.

Doamna de la Verdelière, care practica toate

eleganţele mondene şi naţionale, era socotită printre cele mai graţioase infirmiere din înalta societate franceză. Veni în persoană să se intereseze de Maurice şi se oferi să îngrijească rănitul. Dar, la consemnul hotărât al doamnei des Aubels, Arcadie îi închise uşa în nas. Mărturiile de simpatie curgeau gârlă. Îngrămădite pe o tavă, o mulţime de cărţi de vizită iveau nenumărate colţuri îndoite ca nişte corniţe. Dl le Truc de Ruffec aduse, printre primii, mărturia simpatiei sale virile şi, întinzându-i tânărului d'Esparvieu o mână loială, îi ceru ca de la bărbat de onoare la bărbat de onoare douăzeci şi cinci de ludovici pentru achitarea unei datorii de onoare.

— La naiba! Ce să-i faci, dragă Maurice, sunt servicii pe care nu le poţi cere oricui!

În aceeaşi zi, dl Gaétan veni să strângă mâna nepotului. Acesta i-l prezentă pe Arcadie:

— Iată-l pe îngerul meu păzitor unchiule, despre care spuneai că are un picior deosebit de frumos, când i-ai descoperit urma pasului în pudra revelatoare. Mi s-a arătat anul trecut, chiar în camera asta... Nu-ţi vine să crezi, nu-i aşa?... Şi totuşi, ăsta-i adevărul!...

Apoi, întorcându-se către duh:

— Ce zici, Arcadie? Abatele Patouille, care este un mare teolog şi bun preot, nu crede că eşti înger; iar unchiul Gaétan, care nu mai ştie boabă din catehism şi n-are niciun fel de religie, nu crede nici el. Te neagă amândoi: unul pentru că are credinţă, celălalt pentru că n-are deloc. Poţi să-ţi dai seama din asta că dacă vreodată aş povesti cuiva istoria ta, nimeni n-ar crede-o. De altfel cel căruia i-ar trăsni prin minte să o povestească nu s-ar dovedi de bun gust şi n-ar fi deloc apreciat pentru asta. Pentru că, trebuie să mărturiseşti, nu e una prea grozavă! Te iubesc, dar te judec. De când

ai decăzut în ateism, ai devenit un nelegiuit abominabil. Rău înger, rău prieten, trădător şi homicid. Asta fiindcă socot că ai dat drumul pe teren câinelui ăluia negru între picioarele mele ca să mă asasinezi.

Îngerul ridică din umeri, adresându-se lui Gaétan:

— Din păcate, domnule, nu mă surprinde să găsesc atât de puţin credit la dumneavoastră: mi s-a spus că v-aţi certat cu cerul iudeo-oreştin din care sunt originar.

— Domnule, răspunse Gaétan, nu cred destul în Iehova pentru a crede în îngerii lui.

— Domnule, cel căruia îi spuneţi Iehova este în realitate un demiurg ignorant şi grosolan, pe care îl cheamă Ialdabaoth.

— În acest caz, domnule, sunt gata să cred în el. Este incult şi mărginit: existenţa lui nu mă deranjează câtuşi de puţin. Cum o mai duce?

— Rău! Îl vom răsturna luna viitoare.

— Nu vă lăudaţi, domnule. Îmi aduceţi aminte de cumnatul Cuissart care, de treizeci de ani, e sigur că a doua zi dimineaţa va auzi că a căzut Republica…

— Vezi, Arcadie? strigă Maurice. Unchiul Gaétan crede ca şi mine. Ştie că nu vei izbuti.

— Şi de ce anume, vă rog, domnule Gaétan, credeţi că nu voi izbuti?

— Ialdabaoth al dumneavoastră este încă destul de tare pe lumea asta, dacă nu şi în cealaltă. Odinioară era susţinut de preoţi şi de cei care credeau în el. Astăzi se bizuie pe cei care nu cred în el, pe filosofi. S-a găsit recent un pârlit de profesoraş, pe nume Picrochole, care voia să declare ştiinţa în faliment, cu scopul de a ameliora afacerile bisericii. Şi mai zilele trecute a fost inventat pragmatismul, expre pentru a face religia ispititoare spiritelor raţionale.

— Aţi studiat cumva pragmatismul?

— Nici pomeneală! Odinioară, fiind cam frivol, m-am ocupat de metafizică. Îi citeam pe Hegel şi Kant. Cu vârsta am devenit mai serios şi mă preocupă numai formele sensibile, tot ce impresionează ochiul sau urechea. Arta concentrează omul în totalitatea lui. Restul nu e decât himeră.

Discuţia continuă astfel până seara, şi se spuseră atâtea obscenităţi că ar fi putut face să roşească nu numai un cuirasier, ceea ce nu înseamnă mare lucru pentru că adesea cuirasierii sunt caşti, ci până şi o pariziancă.

Dl Sariette veni de asemenea să-şi vadă fostul elev. Când intră în încăpere, apăru şi bustul lui Alexandre d'Esparvieu deasupra capului chel al bibliotecarului. Se apropie de pat. Perdelelor albastre, dulapului cu oglindă, şemineului, li se substituiră pe loc dulapurile pline cu cărţi din sala sferelor şi busturilor, şi aerul fu brusc înăbuşit de cartoteci, dosare şi fişe. Dl Sariette nu se deosebea suficient de biblioteca sa pentru a putea fi închipuit ori măcar văzut fără ea. Bătrânul era mai palid, mai şters, mai vag, mai nălucă decât nălucile pe care le evoca.

Maurice, devenit foarte bun, se arătă sensibil la acest gest de prietenie.

— Ia loc, domnule Sariette, pe doamna des Aubels o cunoşti. Ţi-l prezint pe Arcadie, îngerul meu păzitor. El e acela care, pe când era invizibil, ţi-a jefuit doi ani de zile biblioteca, te-a făcut să pierzi pofta de mâncare şi te-a adus la două degete de nebunie. El transporta din sala sferelor în pavilionul meu grămezile de cărţi vechi. El a ridicat în ziua aceea sub nasul dumitale nu ştiu ce hârţoagă preţioasă şi te-a făcut să cazi pe scară. Altădată, a luat o broşură a domnuluj Salomon Reinach şi, obligat să iasă odată cu mine (căci nu mă părăsea

niciodată, aşa după cum am aflat pe urmă), a lăsat-o să cadă în rigola de pe strada Prinţesei. Iartă-l, domnule Sariette, n-avea buzunare. Era invizibil. Regret amar, domnule Sariette, că toate cărţoaiele dumitale n-au fost devorate de vreun incendiu ori înecate de vreo inundaţie. Din cauza lor îngerul meu şi-a pierdut capul. S-a făcut om, şi nu mai are nici credinţă, nici lege. Acum eu am ajuns îngerul lui păzitor. Numai Dumnezeu ştie cum se vor termina toate astea!

La auzul discursului, faţa dlui Sariette căpătă o tristeţe nesfârşită, iremediabilă, veşnică, o tristeţe de mumie. Sculându-se să plece, dezolatul bibliotecar şopti la urechea lui Arcadie:

— Bietul copil, e bolnav rău; deliregază.

Maurice îl chemă pe bătrân:

— Mai stai puţin, domnule Sariette. Ai să faci un bridge cu noi. Ascultă-mi sfatul, domnule Sariette. Să nu faci ca mine, nu te împrieteni cu cine nu trebuie. Altfel, ai să fii pierdut. Nu pleca încă, domnule Sariette, vreau să-ţi cer ceva foarte important: când ai să mai vii să mă vezi, adu-mi o carte despre temeinicia religiei; vreau să studiez. Trebuie să-mi readuc îngerul păzitor la credinţa pe care şi-a pierdut-o.

CAPITOLUL XXXI

În care se va admira cu câtă uşurinţă un om onest, timid şi blând poate comite o crimă oribilă.

Profund întristat de încâlcitele spuse ale tânărului Maurice, dl Sariette luă autobuzul şi se duse la moş Guinardon, prietenul său, unicul său prieten, singura fiinţă din lume pe care ar fi vrut s-o vadă şi s-o audă. Când dl Sariette intră în magazinul din strada Courcelles, Guinardon era singur şi moţăia, tolănit într-un fotoliu străvechi. Sub părul buclat şi barba răsfirată i se zărea faţa stacojie; firişoare vineţii îi brăzdau aripile nasului împurpurat de vinul de Bourgogne. Căci nu mai încăpea putinţă de tăgadă – moş Guinardon bea. La doi paşi de el, pe masa de lucru a junei Octavie, un trandafir se usca de-a binelea într-un pahar cu apa evaporată, iar în coşuleţ zăcea o broderie neisprăvită. Juna Octavie părăsea din ce în ce mai des magazinul şi dl Blancmesnil nu se mai ivea niciodată în lipsa ei. Motivul era că se întâlneau de trei ori pe săptămână, la ora cinei, într-o casă din apropiere de Champs-Elysees. Moş Guinardon nu ştia nimic. Nu-şi cunoştea întregul rău, dar suferea din cauza lui.

Dl Sariette strânse mâna vechiului său prieten; nu-l întrebă ce mai face juna Octavie; căci nu recunoştea legăturile care-i uneau pe cei doi. Mai degrabă ar fi vorbit de Zéphyrine, cea atât de crud abandonată şi pe care ar fi vrut ca bătrînul să şi-o facă soţie legitimă. Dar dl Sariette era prudent. Se mulţumi să-l întrebe pe Guinardon cum o mai duce.

— De minune, îl încredinţă Guinardon, care se simţea

bolnav dar afecta vigoarea şi sănătatea, de când începuseră să-l părăsească... Slavă Domnului! Mi-am păstrat puterea trupului şi spiritului. Sunt cast. Fii cast, Sariette; numai cei curaţi sunt puternici.

În seara aceea, moş Guinardon scosese din comoda de lemn liliachiu câteva cărţi preţioase, pentru a le arăta unui bibliofil distins, dl Victor Meyer; după ce clientul plecase, aţipise fără să le mai pună la loc. Dl Sariette, pe care cărţile îl atrăgeau, le zări pe marmura comodei şi se apucă să le examineze curios. Prima pe care o răsfoi fu *La Pucelle,* legată în marochin, ediţia cu adăugirea engleză. Fără îndoială, nu-i venea uşor inimii lui franceze şi creştine să admire un asemenea text şi asemenea ilustraţii, dar un exemplar frumos îi părea totdeauna virtuos şi pur. Pălăvrăgind mereu foarte afectuos cu Guinardon, luă rând pe rând în mână cărţile pe care anticarul le degusta pentru legăturile lor, pentru stampe, provenienţă sau raritate, apoi dintr-o dată scoase un sublim strigăt de bucurie şi iubire. Tocmai dăduse peste acel *Lucreţiu* al priorului de Vendome, *Lucreţiul* lui, şi-l strânse la inimă.

— În sfârşit, te revăd, suspină el ducându-l la buze.

Moş Guinardon nu înţelese prea bine la început ce vroia să spună vechiul lui prieten; dar după ce acesta declară că volumul făcea parte din biblioteca d'Esparvieu, că lui îi aparţinea, lui Sariette, şi că îl va lua fără să mai recurgă la niciun fel de formalităţi, trezindu-se pe de-a-ntregul, anticarul se ridică în picioare şi declară categoric că volumul lui îi aparţinea, lui Guinardon, că îl cumpărase cum se cuvine şi încă scump şi că nu-l va da decât pe cinci mii de franci bătuţi pe muche.

— Nu înţelegi ce-ţi spun, replică Sariette: cartea aceasta aparţine bibliotecii d'Esparvieu; trebuie să i-o

reintegrez.

— Mai pune-ţi pofta-n cui!…

— Cartea asta îmi aparţine.

— Eşti nebun, dragă Sariette.

Observând că într-adevăr bibliotecarul avea un aer rătăcit, îi trase cartea din mâini şi încercă să schimbe discuţia.

— Ai văzut, Sariette, că porcii ăia vor să spintece palatul Mazarin şi să acopere cu nu ştiu ce aşa-zise opere de artă culmea Cetăţii, locul cel mai măreţ, cel mai încântător din Paris? Sunt mai răi ca vandalii, că vandalii distrugeau monumentele antichităţii, dar nu puneau în locul lor clădiri scârboase ori poduri nenorocite, cum ar fi podul Alexandre. Şi biata noastră stradă Garancière, Sariotte, a căzut pradă barbarilor. Ce-au făcut cu frumosul mascaron de bronz de la fântâna palatină?…

Dar Sariette nici nu voia să asculte.

— Guinardon, nu m-ai înţeles. Ascultă-mă. Cartea asta aparţine bibliotecii d’Esparvieu. A fost furată de acolo. Cum? De cime? Nu ştiu. S-au petrecut în biblioteca asta lucruri teribile. Misterioase. Pe scurt, cartea a fost furată. Cred că nu mai e nevoie să fac apel la înaltul dumitale simţ al probităţii, dragă prietene. Doar nu vrei să treci drept tăinuitor. Dă-mi cartea. O voi restitui domnului d’Esparvieu, care te va despăgubi, poţi să fii sigur. Ai încredere în generozitatea lui, şi vei proceda întocmai ca omul de lume care eşti.

Anticarul surâse cu amărăciune:

— Să am încredere în generozitatea acestui bătrân zgârie-brânză d’Esparvieu, care ar gâtui un purice ca să-l jupoaie de piele! Uită-te la mine, dragă Sariette, şi

spune-mi dacă am eu mutra unui Jocrisse[148]. Ştii foarte bine că d'Esparvieu a refuzat să dea unui negustor de lucruri de ocazie cincizeci de franci pentru portretul lui Alexandre d'Esparvieu, străbunul lui, lucrat de pictorul Hersent, şi marele străbun a rămas în bulevardul Montparnasse, vizavi de cimitir, pe taraba unui ovrei, unde vin să se uşureze toţi câinii din cartier... Să am încredere în generozitatea domnului d'Esparvieu!... Ştii că ai haz?

— Ei bine! Guinardon, mă angajez să-ţi dau eu îndemnizaţia pe care o vor fixa arbitrii. Mă asculţi?

— Nu fă pe nababul cu nişte ingraţi, dragă Sariette. D'Esparvieu ăsta a pus mâna pe ştiinţa, pe munca şi pe toată viaţa dumitale pentru un salar pe care l-ar refuza până şi un valet. Las-o moartă... De altfel e prea târziu. Cartea a fost vândută...

— Vândută?... Cui? întrebă cu groază Sariette.

— Ce te interesează? N-ai s-o mai vezi, n-ai să mai auzi de ea: pleacă în America.

— În America! *Lucreţiul* cu blazonul lui Philippe de Vendome, cu note scrise de mâna lui Voltaire! *Lucreţiul* meu. În America!

Moş Guinardon începu să râdă.

— Dragul meu Sariette, mi-aduci aminte de cavalerul des Grieux[149], când află că scumpa lui iubită va fi dusă pe Mississippi. „Scumpa mea iubită, pe Mississippi!..

— Nu, replică Sariette foarte palid, nu, canea asta nu va pleca în America. Se va întoarce, aşa cum se cuvine, în biblioteca d'Esparvieu. Guinardon, dă-mi-o!

Pentru a doua oară, anticarul încercă să curme abil conversaţia care părea să capete o întorsătură urâtă:

[148] Personaj tradiţional în farsa franceză, simbolizând naivitatea neghioabă şi credulitatea.

[149] Erou din romanul *Manon Lescaut,* al abatelui Prevost (1697—1763).

— Dragă Sariette, nu mi-ai spus încă nimic despre El Greco ăsta. Nici măcar nu te-ai uitat la el. Şi totuşi, e admirabil.

Şi Guinardon aşează tabloul într-o lumină mai prielnică:

— Uită-te la sfântul Francisc ăsta, sărmanul Domnului, frate lui Iisus; trupul lui ca de funingine se înalţă spre cer asemeni fumului unei jertfe plăcute, ca jertfa lui Abel.

— Cartea! făcu Sariette fără să-şi întoarcă privirea; Guinardon, dă-mi cartea!

Dintr-o dată, tot sângele urcă în faţa lui moş Guinardon: roşu tot şi cu vinele de pe frunte umflate, spuse:

— Ajunge!

Şi puse *Lucreţiul* în buzunarul vestonului.

Fără să mai stea pe gânduri, moş Sariette tăbărî pe anticar cu neaşteptată furie, şi, pe cât era de anemic, îl răsturnă pe robustul bătrân în fotoliul junei Octavie.

Ameţit şi furios, Guinardon îl copleşi pe bătrânul maniac cu înspăimântătoare injurii, trimiţându-l dintr-un pumn la patru paşi, peste *Încoronarea fecioarei,* operă a lui Fra Angelico, care se nărui cu vuiet mare. Sariette se năpusti iar şi încercă să smulgă cartea din buzunarul în care fusese ascunsă. Moş Guinardon l-ar fi făcut de data asta grămadă, dacă orbit de sângele care i se urcase la cap n-ar fi izbit alături, în masa la care lucra juna absentă. Sariette se agăţă de adversarul uimit, îl ţintui răsturnat în balansoar, strângându-l cu mânuţele lui descărnate de gâtul care, deja foarte roşu, deveni stacojiu. Guinardon se zbătu să scape; dar simţind sub ele carnea caldă şi moale, degetele mititele ale lui Sariette se încleştară şi mai şi. O putere neştiută le înfigea în pradă. Guinardon horcăia, o dâră de salivă i se prelinse pe la colţul gurii. Sub apăsare, trupul îi tresărea din când în când; dar tresărilile deveneau din ce în ce

mai sacadate şi mai rare. Încetară cu totul. Mâinile ucigaşe nu mai voiau să se desprindă. Sariette trebui să facă un efort violent ca să şi le smulgă. Îi bubuiau tâmplele. Cu toate acestea, desluşi afară ploaia căzând, paşi abia distincţi trecând pe trotuar şi, departe, strigatele vânzătorilor de ziare. Oameni sub umbrele se estompau în întuneric. Scoase cartea din buzunarul mortului şi fugi.

În seara aceea, juna Octavie nu se întoarse la magazin. Se dusese să se culce în micul mezanin de deasupra cvartalului de antichităţi din aceeaşi stradă Courcelles, cumpărat de puţină vreme pe numele ei de către dl Blancmesnil. Paznicul care trebuia să închidă magazinul găsi corpul anticarului cald încă. O chemă pe madarn Lenain, portăreasa, care îl întinse pe moş Guinardon pe o canapea, aprinse două lumânări, puse o ramură de cimbrişor într-o farfurioară cu agheazmă şi închise ochii defunctului. Medicul însărcinat să constate decesul îl atribui unei congestii cerebrale.

Anunţată de madam Lenain, Zéphyrine alergă să vegheze mortul. Părea că doarme. În licărul tremurător al lumânărilor, sfântul lui El Greco se înălţa ca un fum; aurriturile primitivilor scânteiau în umbră. Aproape de patul funerar se putea distinge o femeie miniaturală de Baudouin, care lua un hap. Toată noaptea, până la cincizeci de paşi se auziră în stradă bocetele lui Zéphyrine. Se desluşea:

— A murit, a murit prietenul meu, idolul meu, comoara mea, dragostea mea... Nu, n-a murit, mişcă! Eu sunt, Michel. Eu sunt, Zéphyrine a ta: scoală-te, ascultă-mă! Răspunde-mi: te iubesc; dacă te-am necăjit, iartă-mă... E mort, mort! Oh, Dumnezeule, uită-te ce frumos mai e! Era atât de bun, atât de deştept, atât de plăcut! Doamne! Doamne! Doamne! Dacă eram lângă el, nu

murea. Michel! Michel!

Dimineaţa, tăcu. Ai fi crezut că doarme: era moartă.

CAPITOLUL XXXII

În care răsună în cabaretul lui Clodomir flautul lui Nectarie.

Cum nu putuse forţa intrarea ca infirmieră, doamna de la Verdèliere reveni câteva zile mai târziu, în absenţa doamnei des Aubels, ca să-i ceară lui Maurice d'Esparvieu obolul pentru bisericile Franţei. Arcadie o introduse la căpătâiul con valescenitului.

Maurice îi suflă îngerului la ureche:

— Trădătorule, scapă-mă imediat de furia asta, sau vei fi vinovat de nenorocirile care se vor petrece aici nu peste multă vreme.

— Stai liniştit, făcu Arcadie sigur de sine.

După complimentele de rigoare, doamna de la Verdèliere făcu semn lui Maurice să îndepărteze îngerul. Maurice se prefăcu a nu pricepe. Şi doamna de la Verdèliere atacă de-a dreptul scopul vizitei:

— Bisericile noastre, scumpele noastre biserici de la ţară, ce se va întâmpla cu ele?

Arcadie o privi cu un aer angelic, ridicând din umeri:

— Se vor prăbuşi, doamnă; vor cădea în ruină. Şi ce păcat! Nu mă voi putea mângâia niciodată. Printre casele de la ţară, biserica e ca o găină în mijlocul puişorilor ei.

— Aşa este, făcu doamna de la Verdèliere cu un fermecător surâs, chiar aşa şi este!

— Şi clopotele, doamnă?

— Oh, domnule, clopotele!

— Clopotele, doamnă, se înalţă spre cer ca nişte seringi gigantice spre fundurile goale ale heruvimilor.

Fără să mai stea pe gânduri, doamna de la Verdèliere

o luă din loc.

În aceeaşi zi, dl abate Patouille veni să aducă rănitului poveţe şi întărire. Îl îndemnă să renunţe la prieteniile nepotrivite şi să se împace cu familia. Îi zugrăvi o mamă înlăcrimată gata să-şi întâmpine cu braţele deschise fiul regăsit. Renunţând printr-un efort bărbătesc la o viaţă uşuratecă şi la plăcerile deşarte, Maurice şi-ar fi recăpătat pacea inimii şi tăria sufletului, s-ar fi eliberat de himerele mistuitoare, ar fi scăpat de duhul răului.

Tânărul d'Esparvieu mulţumi dlui abate Patouille pentru atâta bunătate şi protestă în privinţa sentimentelor sale religioase:

— Niciodată n-am fost atât de credincios. Şi niciodată n-am simţit atâta nevoie să fiu. Închipuiţi-vă, domnule abate, că trebuie să reiau catehismul de la capăt cu îngerul meu păzitor care l-a uitat.

Dl abate Patouille suspină din adâncul inimii şi-l îndemnă pe scumpul lui fiu să se roage, rugăciunea fiind singurul sprijin împotriva primejdiei în care se află un suflet atacat de demoni.

— Domnule abate, întrebă Maurice, vreţi să vă fac cunoştinţă cu îngerul meu păzitor? Aşteptaţi doar o clipă, a plecat să-mi cumpere ţigări.

— Copil nefericit!

Şi bucălaţii obraji ai abatelui Patouille căzură în semn de mâhnire. Şi aproape îndată se ridicară în semn de înveselire, căci avea toate motivele să fie mulţumit.

Opinia publică se însănătoşea. Iacobinii, francmasonii, blocarzii erau peste tot rău văzuţi. Elita dădea o pildă sănătoasă iar Academia Franceză una de conformism. Tineretul din Cartierul Latin dovedea supunere bisericii, iar Şcoala Normală răspândea miresme de seminar. Crucea triumfa. Dar trebuiau bani, mulţi bani, mereu mai mulţi bani.

După şase săptămâni de odihnă, medicul îi îngădui lui Maurice d’Esparvieu să facă o plimbare cu maşina. Mai purta braţul în eşarfă. Prietenul şi iubita îl întovărăşeau. Se duseră în Bois de Boulogne şi gustară încântarea de a vedea iarba proaspătă şi copacii. Surâdeau întregii lumi şi lumea întreagă le surâdea. Cum spusese Arcadie, greşelile îi făcuseră mai buni. Prin neprevăzutele întorsături ale geloziei şi mâniei, Maurice ajunsese la calm şi bunăvoinţă. O mai iubea încă pe Gilberte, o iubea cu o dragoste îngăduitoare. Îngerul o poftea ca femeie mai mult ca oricând, dar prin posesiune dorinţa îşi pierduse veninul curiozităţii. Gilberte se simţea bine plăcând, şi plăcea şi mai mult. Băură la Cascadă un lapte care li se păru delicios. Toţi trei trăiau din plin nevinovăţia. Arcadie uită de nedreptăţile vechiului tiran al lumii. Aveau să-i fie curând reamintite.

Întors la locuinţa prietenului său, o găsi pe Zita aşteptându-l. Părea o statuie de fildeş şi aur.

— Îmi faci milă, îi spuse ea. A venit ziua aşteptată încă de pe când timpul nu exista, şi care nu va mai veni, poate, înainte ca soarele şi întregul lui cortegiu să nu se piardă în constelaţia lui Hercule; ne aflăm în ajunul momentului în care îl vom surprinde pe Ialdabaoth în palatul său de porfir şi dumneata, care ardeai de dorinţa de a dezrobi cerurile, dumneata, care abia aşteptai să te întorci învingător în patria eliberată, îţi uiţi dintr-o dată generoasele planuri şi adormi în braţele fiicelor oamenilor. Ce plăcere poţi oare gusta în legăturile cu animalele astea mici, necurate, alcătuite din elemente atât de schimbătoare, că s-ar putea spune că mereu curg? Ah! Arcadie! Aveam toate motivele să nu cred în tine. Nu eşti decât un intelectual; deci numai un curios. Nu eşti capabil de acţiune.

— Mă judeci rău, Zita, răspunse îngerul. E-n firea fiilor

cerului să iubească fiicele oamenilor. Deşi coruptibilă, carnaţia femeilor ori a florilor nu farmecă mai puţin simţurile. Dar niciuna din vietăţile astea mici n-ar putea să mă facă să uit ura şi dragostea; sunt gata să mă ridic împotriva lui Ialdabaoth.

Dacă îl văzu atât de hotărât, Zita se declară mulţumită. Şi îl îndemnă să urmărească fără slăbiciune împlinirea marii misiuni. Nimic nu trebuia făcut în pripă, nimic amânat.

— O acţiune măreaţă, Arcadie, este alcătuită dintr-o mulţime de altele mici; cel mai majestuos ansamblu se compune dintr-o mie de detalii infime. Să nu scăpăm nimic din vedere.

Îl căutase pentru a-l duce la o întrunire unde prezenţa lui era necesară. Acolo aveau să fie trecute în revistă forţele răsculaţilor.

Şi ea nu mai adăugă decât un cuvânt:

— Vine şi Nectarie.

Când Maurice dădu ochii cu Zita, o găsi fără vino-ncoa; îi displăcea pentru că era frumuseţea întruchipată, şi pentru că frumuseţea deplină îi uluia totdeauna până la penibil. Zita îi fu de-a dreptul antipatică de îndată ce află că era un înger revoltat şi că îl căuta pe Arcadie pentru a-l duce la o întrunire a conjuraţilor. Bietul băiat încercă să-şi reţină tovarăşul prin toate mijloacele pe care deşteptăciunea şi împrejurările i le furnizau. Dacă îngerul păzitor accepta să rămână cu el, avea să-l ducă la un extraordinar meci de box, la o trecere în revistă de trupe care urma să constituie apoteoza lui Poincaré[150], în sfârşit, la un local unde puteau fi văzute femei extraordinare prin frumuseţea, darurile, viciile sau diformităţile lor. Îngerul nu se lăsă însă ispitit şi spuse că

[150] Raymond Poincaré, om de stat francez (1860—1934), preşedinte al Franţei între 1913—1920.

pleacă împreună cu Zita.

— De ce?

— Ca să punem la cale cucerirea cerului.

— Iarăşi nebunia asta! Cucerirea... Dar ţi-am demonstrat că aşa ceva nu e nici cu putinţă, şi nici de dorit.

— La revedere, Maurice.

— Cum, pleci?... Ei bine, vin şi eu.

Şi Maurice, cu braţul în ghips, îi urmă pe Arcadie şi Zita până în Montmartre, la cabaretul lui Clodomir, unde se trăsese un coviltir deasupra unui separeu cu pereţii de viţă agăţătoare.

Prinţul Iştar şi Teofil erau deja acolo împreună cu o mutrişoacă galbenă care semăna cu un copil şi care era un înger japonez.

— Nu-l mai aşteptăm decât pe Nectarie, spuse Zita.

Şi chiar în aceeaşi clipă apăru fără zgomot bătrânul grădinar. Se aşeză, şi câinele i se întinse la picioare.

Bucătăria franceză e cea mai bună din lume. Gloria asta va străluci mai presus de toate celelalte când umanitatea, mai înţeleaptă, va pune frigarea mai presus decât sabia. Clodomir servi îngerilor şi muritorului care-i întovărăşea o garbură[151], un fileu de porc şi nişte frigărui de rinichi în sos de vin, dovedind că bucătarul acesta din Montmartre nu fusese dat gata de americanii care corup până şi pe cei mai buni bucătari ai Oraşului-Ospătărie.

Clodomir desfundă un vin de Bordeaux care, deşi neînscris pe lista podgoriilor din Medoc, îşi dovedi prin aromă şi buchet nobila lui origine. E important să amintim că după vinul acesta, şi după altele câteva, pivnicerul aduse grav un *romané* roşu, tare şi uşor, robust şi delicat, bogat în adevărată măduvă burgundă,

[151] Supă gasconă alcătuită din legume mărunţite, o varză şi slănină, la care se adaugă jumări de gâscă sau de raţă.

focos, fumegând îndestul, voluptate a spiritului şi a simţurilor.

Bătrânul Nectarie ridică paharul şi zise:

— În sănătatea ta, Dionisos, cel mai însemnat dintre Zei, în sănătatea ta, cel care reîntronând vîrsta de aur, se va întoarce să dea vajnicilor muritori ciorchinii pe care Lesbos demult i-a desprins de pe butaşii de Methymne, viţele de Thasos[152] şi strugurii albi de pe malul lacului Mareotisé[153], şi teascurile de Falerno[154] şi vinurile din Tmolus[155], şi prinţul vinurilor, Phanul. Şi sucul viilor acestora va fi dumnezeiesc, şi ca pe vremea bătrânului Silen oamenii se vor îmbăta de înţelepciune şi dragoste.

Când fu servită cafeaua, Zita, prinţul Iştar, Arcadie şi îngerul japonez expuseră pe rând situaţia forţelor strânse împotriva lui Ialdabaoth. Părăsind beatitudinea veşnică pentru suferinţele vieţii pământeşti, îngerii sporeau în inteligenţă, dobândeau mijloacele de a se înşela şi facultatea de a fi de altă părere. Aşa se face că adunările lor se manifestă ca şi acelea ale oamenilor, tumultuos şi confuz. Când unul din conjuraţi amintea o cifră, ceilalţi se grăbeau să o tăgăduiască. Nu mai puteau aduna două numere fără să se certe şi însăşi aritmetica, devenită pătimaşă, îşi pierdea certitudinea. Cherubul, care-l adusese cu forţa pe piosul Teofil, se făcu foc şi pară auzindu-l cum îl laudă pe Domnul, şi-i trase în cap câţiva pumni, care ar fi năruit un bou. Dar capul unui muzician e chiar mai tare decât ornamentul arhitectonic în formă de ţeastă de taur. Şi loviturile

[152] Lesbos, Methymne, Thasos, insule din Arhipelag vestite pentru vinurile lor.

[153] Lac şi promontoriu pe care este ridicat oraşul egiptean Alexandria, fostă colonie grecească.

[154] Localitate viticolă din provincia italiană Campagna

[155] Munte şi oraş în Asia Mică.

încasate nu-i schimbară lui Teofil opinia despre providenţa divină. Cum Arcadie a opus multă vreme idealismul său ştiinţific pragmatismului Zitei, frumoasa arhanghelă îi reproşă că gândeşte prost.

— Şi asta te miră! strigă îngerul păzitor al tânărului Maurice. Gândesc exact ca şi dumneata, în limbaj omenesc. Şi ce altceva e limbajul omenesc, dacă nu strigătul fiarelor pădurii ori ale munţilor, complicat şi corupt de orgolioasele primate? Fă-mi dacă poţi, o, Zita, din adunătura asta de sunete iritate sau plângăreţe, un raţionament ca lumea! Îngerii nu gândesc; superiori îngerilor, oamenii gândesc prost. Ce să mai vorbesc de profesorii care încearcă să definească absolutul cu ajutorul unor strigăte moştenite de la antropopiteci, de la maimuţe, marsupiale şi reptile – strămoşii lor. Ce bufonerie! Cum s-ar mai distra demiurgul, dacă ar fi destul de deştept!

Noaptea era zugrăvită cu stele. Grădinarul rămânea tăcut.

— Nectarie, îi spuse frumoasa arhanghelă, cântă puţin din flaut, dacă nu te temi că se vor tulbura pământ şi cer.

Nectarie luă flautul. Tânărul Maurice aprinse o ţigară. Flacăra străluci o clipă, alungă în umbră cerul şi stelele lui, şi muri. Şi Nectarie prinse flacăra pe inspiratul lui flaut şi o cântă. Sunetele de argint se înălţată, înfiripând:

— Flacăra aceasta este un univers care şi-a împlinit destinul în mai puţin de un minut. Se născură în ea sori şi planete. Venus Urania a măsurat orbitele globurilor rătăcitoare în spaţiile fără de sfârşit. La suflarea lui Eros, primul născut dintre zei, se zămisliră plante, animale şi gânduri. În cele douăzeci de secunde care s-au scurs între naşterea şi moartea acestor universuri, s-au perindat civilizaţii, imperii şi-au târât o leşinată

decadenţă. Mame au plâns şi spre cerurile mute au urcat cântecele dragostei, strigătele urii, gemetele victimelor. Proporţional cu micimea lui, acest univers a durat tot atât cât durează şi va dura acela căruia îi zărim câţiva atomi licărind deasupra capetelor noastre. Sunt şi unul şi celălalt doar un licăr în infinit.

Şi pe măsură ce sunetele limpezi şi pure ţâşnesc în văzduhul fermecat, pământul se preschimbă într-un nor molatec, stelele descriu traiectorii repezi. Ursa Mare se dislocă şi alcătuirea i se împrăştie în toate părţile. Eşarfa sabiei lui Orion se rupe. Steaua Polară îşi părăseşte axul magnetic. Sirius, care îşi arunca la orizont flacăra incandescentă, se face albastru, apoi se-mpurpurează, tresare şi se stinge într-o clipă. Stârnite, constelaţiile formează noi zodiace, care se destramă la rândul lor. În descântecul lui, flautul magic condensase într-o clipă viaţa şi mişcările universului acestuia, care pare imuabil, veşnic, îngerilor şi oamenilor. Flautul tăcu, şi cerul îşi reluă străvechea înfăţişare. Nectarie dispăru.

Clodomir îşi întrebă oaspeţii dacă sunt mulţumiţi de garbura lui, care pentru a scădea cât trebuie rămăsese douăzeci şi patru de ore pe foc, şi înălţă osanale vinului de Beaujolais pe care îl băuseră.

Noaptea era blândă. Arcadie împreună cu îngerul său păzitor, Teofil, prinţul Işţar şi îngerul japonez plecară s-o conducă pe Zita până la apartamentul ei.

CAPITOLUL XXXIII

Cum un îngrozitor atentat răspândeşte teroarea în Paris.

Totul dormea în oraş. Paşii răsunau sonor pe asfaltul pustiu. Ajuns până la jumătatea coastei de la Butte, în colţul străzii Feutrier, înaintea porţii frumoasei arhanghele, micul grup se opri. Arcadie discuta despre Scaune şi Domnii cu Zita, care cu degetul pe butonul soneriei, nu se hotăra să apese. Cu vârful bastonului, prinţul Iştar trasa pe trotuar schemele unor noi dispozitive cu explozibil şi scotea asemenea mormăituri mugite, că trezea burghejii adormiţi şi crispa şalele Pasifaelor[156] din vecinătate. Teofil cânta cât îl ţinea gura barcarola din actul doi al *Alinei, regina Golcondei.* Cu braţul în eşarfă, Maurice duela cu stânga cu îngerul japonez, făcând să sară scântei din pavaj şi strigând „atins!” cu glas ascuţit.

În vremea aceasta, brigadierul de poliţie Grolle, la colţul străzii vecine, visa. Era spătos ca un legionar roman şi avea toate trăsăturile acelei rase trufaş servile care, de pe când oamenii clădiseră cetăţi, apără imperiile şi susţin dinastiile. Brigadierul Grolle era vânjos foarte, şi totuşi foarte obosit. Era plămădit din aluatul pe care-l alcătuiau o meserie dură şi o hrană mediocră; om al datoriei, dar om, nu putea rezista descântecelor, farmecelor şi nurilor acelor fete galante pe care le întâlnea în cârduri, în umbra bulevardelor pustii, ori pe lângă terenurile virane; le iubea. Le iubea ca un soldat

[156] Pasiphae, soţia regelui cretan Minos, mama lui Androgeos, a Ariadnei şi a Fedrei. Din dragostea lui Pasifae pentru taurul care devasta insula, s-a născut Minotaurul.

ce era, cu toate armele gata, şi îl încerca o oboseală pe care o înfrunta cu curaj. Cum nu ajunsese încă la cumpăna vieţii, jinduia la bucatele alese şi liniştita muncă de la ţară. În noaptea aceasta dulce, la colţul străzii Muller, visa; visa la căsuţa în care se născuse, la mica livadă de măslini, la via părintească, la bătrâna lui mamă gârbovită de muncă şi pe care n-avea s-o mai vadă. Smuls din visare de zarva nocturnă, agentul Grolle înaintă până la răspântia străzilor Muller şi Feutrier, şi măsură fără îngăduinţă banda asta de pierde-vară în care instinctul lui social bănuia nişte duşmani ai ordinii. Era răbdător şi hotărât. După un lung moment de tăcere, cu un calm de temut decise:

— Circulaţi.

Dar Maurice şi îngerul japonez continuau să scrimeze şi nu auzeau nimic; muzicianul nu asculta decât proprlile-i melodii, prinţul Iştar era absorbit de formulele explozibilelor lui, Zita dezbătea cu Arcadie cea mai măreaţă acţiune care fusese concepută de când sistemul solar ieşise din nebuloasa originară, şi cu toţii rămâneau străini de ceea ce îi înconjura.

— V-am spus să circulaţi, repetă brigadierul Grolle.

De data asta, îngerii auziră ordinul solemn, dar fie din indiferenţă, fie desconsiderându-l, nu se supuseră şi continuacă să strige, să cânte, să peroreze.

— Vasăzică vreţi să vă înhaţ, urlă brigadierul Grolle abătându-şi mâna lui mare pe umărul prinţului Iştar.

Indignat de asemenea grosolană apucătură, cu un pumn formidabil cherubul îl trimise pe brigadier în rigola străzii. Dar deja agentul Fesandet alerga în ajutorul superiorului său şi se năpustiră amândoi asupra prinţului, izbind furioşi ca într-un sac, pe care, în ciuda puterii şi greutăţii lui, l-ar fi târât poate însângerat la postul de poliţie, dacă îngerul japonez nu i-ar fi năruit

fără efort pe unul după celălalt, făcându-i să se zvârcolească urlând în mâzgă înainte ca Maurice, Arcadie şi Zita să aibă timp să intervină. În ce-l priveşte pe îngerul muzician, care tremura într-o parte, acesta implora sprijinul cerului.

În acel moment, doi tineri brutari oare frământau aluatul într-o pivniţă din vecini, auzind zarvă alergară aşa cum erau, în şorţuri albe şi pieptul gol. Dintr-un instinctiv sentiment de solidaritate socială, luară partea agenţilor doborâţi. La vederea lor, Teofil fu cuprins de o îndreptăţită spaimă şi o luă la goană; ei îl înşfăcară şi erau cât pe-aici să-l predea păzitorilor ordinii, când Arcadie şi Zita îl smulseră din mâinile lor. Lupta continuă inegală şi teribilă între cei doi îngeri şi ucenicii brutari. Asemănător în forţă şi frumuseţe unui atlet de Lysippe[157], Arcadie îşi strânse îndesatul adversar în braţe, de mai-mai să-l înăbuşe. Frumoasa arhanghelă lovi cu un pumnal brutarul care se repezise asupră-i. Pe pieptul lui păros apăru o şuviţă de sânge negru şi amândoi brutarii, prieteni ai legii, căzură pe pavaj.

Agentul Fesandet rămăsese leşinat, cu faţa în rigolă. Dar brigadierul Grolle, ridicându-se, suflă cu putere în fluier, semnal care trebuia să fie auzit la postul vecin şi se năpusti asupra tânărului Maurice. Neavând pentru a se apăra decât un braţ, cu mâna stângă acesta îşi descărcă pistolul asupra agemtului, care îşi duse palma la inimă, se clătină şi se prăbuşi. Scoase un suspin prelung şi umbrele veşniciei îi acoperiră ochii.

În timpul acesta, ferestrele se deschideau una după alta, ivind capete care se aplecară deasupra străzii. Răsunară paşi grei apropiindu-se. În capul străzii Feutrier apărură doi poliţişti alergând pe lângă biciclete. Atunci

[157] Sculptor grec din secolul 4 î.e.n., celebru pentru aparenţa de vitalitate pe care reuşea să o insufle statuilor sale.

prinţul Iştar aruncă o bombă care răscoli pământul, stinse gazul, dărâmă nişte case şi învălui într-un nor gros de fum fuga îngerilor şi a tânărului Maurice.

Arcadie şi Maurice socotiră că după aventura aceasta e mai sigur să se întoarcă acasă, în micul apartament din strada Romei. Era sigur că n-aveau să fie imediat căutaţi şi foarte probabil că niciodată, pentru că bomba cherubului suprimase din fericire toţi martorii afacerii. Adormiră în zori şi încă nu se treziseră pe la zece dimineaţa, când portarul aduse ceaiul. Mâncându-şi felia de pâine prăjită cu unt şi cu jambon, tânărul d'Esparvieu îi spuse îngerului:

— Credeam că o crimă e ceva extraordinar. Ei bine, mă înşelam! E acţiunea cea mai simplă, cea mai naturală din lume.

— Şi cea mai tradiţională, replică îngerul. De-a lungul secolelor, omului i-a fost ceva obişnuit, ceva necesar să ucidă şi să despoaie alţi oameni. Fapt încă recomandabil în război.

E de asemenea onorabil să atentezi la viaţa omenească în anumite circumstanţe, şi ţi s-a dat dreptate, Maurice, când ai vrut să mă asasinezi pentru că ţi s-a părut că aş fi avut nu ştiu ce familiarităţi cu metresa dumitale. Dar să ucizi un brigadier, asta nu face un om de lume.

— Taci, strigă Maurice, mai tacă-ţi gura, sceleratule! L-am omorât instinctiv pe bietul brigadier, fără să ştiu ce făceam. Asta mă înnebuneşte. Dar nu eu sunt vinovatul, ci tu, tu eşti asasinul. Tu m-ai târât pe calea rebeliunii şi violenţei, care duce la prăpastie. Tu m-ai pierdut, tu ai sacrificat tihna şi onoarea mea orgoliului şi răutăţii tale. Şi chiar pe degeaba. Căci te avertizez, Arcadie, că n-ai să reuşeşti în ceea ce întreprinzi.

Portarul aduse ziarele. Văzându-le, Maurice păli. Toate

anunţau, în titluri groase, atentatul din strada Feutrier. Un brigadier ucis, doi agenţi ciclişti şi doi ucenici brutari grav răniţi; trei imobile năruite, numeroase victime.

Maurice scăpă ziarul şi zise cu glas slab, plângăreţ:

— Arcadie, de ce nu m-ai ucis în grădiniţa aia din Versailles, în mijlocul trandafirilor, când fluiera mierla?

*

În vremea asta, asupra Parisului domnea teroarea. În pieţe şi pe străzile aglomerate, gospodine cu plasa în mână ascultau pălind povestirea crimei şi cereau pentru vinovaţi cele mai crude suplicii. În pragul dughenelor, prăvăliaşii puneau nelegiuirea pe seama anarhiştilor, sindicaliştilor, socialiştilor, radicalilor şi cereau ca legea să-şi spună cuvântul. Gândiri mai profunde descopereau mâna Jidanului şi Neamţului, şi reclamau expulzarea străinilor. Câţiva, lăudând moravurile americane, recomandau linşajul. Ştirilor tipărite li se adăugară zvonuri sinistre. În diferite puncte fuseseră auzite explozii; peste tot se descopereau bombe. Pretutindeni indivizii care erau luaţi drept răufăcători erau doborâţi de braţul mulţimii şi predaţi fărâme justiţiei. În Piaţa Republicii, trecătorii făcură bucăţi un beţivan care striga: „jos sticleţii!”

Preşedintele Consiliului şi ministru al justiţiei conferi îndelung cu Prefectul poliţiei şi conveniră să procedeze imediat, pentru calmarea efervescenţei parizienilor, la arestarea a cinci sau şase din cei treizeci de mii de apaşi cât poseda capitala. Şeful poliţiei ruse, considerând că recunoaşte în atentat stilul nihiliştilor, ceru să fie predată guvernului său o duzină de refugiaţi, care îi şi fu imediat acordată. Se procedă, de asemenea, la câteva extrădări în favoarea siguranţei regelui Spaniei.

Aflând aceste energice măsuri, Parisul răsuflă uşurat şi

ziarele de seară felicitară guvernul. Ştirile privitoare la soarta răniţilor erau excelente. Aceştia se aflau în afara oricărui pericol şi în toţi indivizii care li se arătau erau convinşi că-i recunosc pe agresori.

E drept, brigadierul Grolle era mort, dar două surori de caritate îl vegheau, şi Preşedintele Consiliului de miniştri veni în persoană să depună crucea de onoare pe pieptul acestei victime a datoriei.

Noaptea, în câteva locuri se stârni panică. În Avenue de la Revolte, nişte agenţi luară la ochi pe un maidan o rulotă de saltimbanci, care li se păru că ar fi un adăpost de bandiţi. Chemară ajutoare şi când fură destui asediară căruţa. Li se adăugară şi nişte cetăţeni săritori; cincisprezece mii de focuri de revolver fură trase; rulota fu aruncată în aer cu dinamită şi printre sfărâmături fu găsit cadavrul unei maimuţe femele.

CAPITOLUL XXXIV

În care asistăm la arestarea lui Bouchotte şi a lui Maurice, la dezastrul bibliotecii d'Esparvieu şi la plecarea îngerilor.

Maurice d'Esparvieu petrecu o noapte îngrozitoare. La cel mai mic zgomot pe care-l desluşea, apuca revolverul pentru a nu cădea viu în mâinile justiţiei. Dimineaţa smulse pur şi simplu ziarele de la portar, le parcurse avid şi scoase un strigăt de uşurare: citi că brigadierul Grolle fiind transportat la morgă în vederea autopsiei, medicii legişti nu constatară pe corp decât echimoze, plăgi şi contuziuni foarte superficiale, moartea susnumitului datorându-se rupturii unui anevrism al aortei.

— Vezi, Arcadie, strigă el cu un aer triumfător, vezi? Nu sunt un asasin! Sunt nevinovat! Nici nu mi-ar fi trecut prin minte cât de plăcut e să fii nevinovat!

Apoi căzu pe gânduri şi, fenomen firesc, meditaţia îi risipi veselia.

— Sunt nevinovat. Dar n-am de ce să mi-o ascund, spuse el clătinând din cap, fac parte dintr-o bandă de răufăcători; m-am înhăitat cu nişte bandiţi. Printre ei te afli la locul tău, Arcadie, tu care eşti un individ echivoc, crud şi pervers. Dar eu, eu care sunt de familie bună şi am primit o educaţie excelentă, roşesc de ruşine.

— Eu în egală măsură, făcu Arcadie, am primit o educaţie excelentă.

— Unde asta?

— În cer.

— Nu, Arcadie, nu; tu n-ai primit nicio educaţie. Dacă ţi s-ar fi insuflat principii, le-ai mai avea. Principiile nu se pierd niciodată. Din copilărie am învăţat să respect

familia, patria şi religia. N-am uitat nimic, nici nu voi uita vreodată. Ştii care ce mă şochează mai mult la tine? Nu perversitatea, cruzimea, neagra ingratitudine, nu agnosticismul tău care la nevoie s-ar mai trece cu vederea, nu scepticismul tău cu toate că e demodat (căci după redeşteptarea naţională, nu se mai află sceptic în Franţa), nu, ceea ce mă dezgustă e lipsa ta de gust, e urâta nuanţă a ideilor tale, ineleganţa doctrinelor tale; gândeşti ca un intelectual, ca un liber cugetător, ai teorii care miros a demagogie, put a combism1[158], ai concepţii infame. Pleacă! Mă dezguşti... Arcadie, singurul meu prieten, Arcadie, bătrânul meu înger, Arcadie, scumpul meu copil, asoultă-ţi îngerul păzitor: cedează rugăminţii mele, renunţă la ideile tale nebune, fii iarăşi bun, simplu, inocent, fericit. Pune-ţi pălăria; hai cu mine la Notre-Dame. Vom spune o rugăciune şi vom aprinde o lumânare.

*

În vremea asta, opinia publică mai era încă tulburată; marea presă, organ al redeşteptării naţionale, în articole de o veritabilă elevaţie şi reală profunzime dezvălui filosofia acestui atentat monstruos care revolta conştiinţele. Îi erau descoperite adevărata origine şi cauzele indirecte dar eficace, în doctrinele revoluţionare nepedepsit răspândite, în slăbirea legăturilor sociale, în prăbuşirea disciplinei morale, în repetata aţâţare a tuturor apetiturilor şi cupidităţilor. Pentru a smulge răul din rădăcini trebuiau repudiate cât mai repede himerele şi utopiile de teapa sindicalismului, impozitului pe venituri etc., etc., etc... Mai multe ziare, şi nu din cele

[158] Aluzie la politica anticlericală a lui Émile Combes, prim-ministru al Franţei între 1902 şi 1905, care a propus legea separării bisericilor de Stat.

mici, vedeau în recrudescenţa crimelor fructul natural al necredinţei, conchizând că izbăvirea societăţii se află numai în întoarcerea unanimă şi sinceră spre religie.

În prima duminică de după crimă, fu observată în biserici o neobişnuită afluenţă.

Judecătorul Salneuve, însărcinat cu instrucţia cazului, interogă mai întâi indivizii arestaţi de Siguranţă şi se rătăci pe piste ispititoare, dar false; raportul informatorului Montremain, care îi fu adus la cunoştinţă, îi îndreptă însă atenţia pe calea cea bună şi-l făcu să vadă curând în autorii crimei de pe strada Feutnier pe banditii de la Jonchère. Trimise după Arcadie şi Zita şi lansă un mandat de arestare împotriva prinţului Iştar, pe care doi agenţi şi puseră mâna pe când acesta ieşea de la Bouchotte, unde ascunsese nişte bombe de un model nou. Aflând intenţiile agenţiilor, cherubul surâse cu gura până la urechi şi-i întrebă dacă dispuneau de un automobil solid. La răspunsul lor că într-adevăr aştepta unul la poartă, îi asigură că era exact tot ceea ce-şi dorea. Şi fără să mai stea pe gânduri doborî cei doi agenţi pe scară, se îndreptă spre maşina care-l aştepta, îl aruncă pe şofer sub un autobus care trecea la ţanc pe acolo, şi sub privirile mulţimii îngrozite se instală la volan.

În aceeaşi seară, dl Jeancourt, comisar de poliţie la parchet, pătrunse în apartamentul lui Teofil în momentul în care Bouchotte tocmai înghiţea un ou crud ca să-şi limpezească vocea, căci în seara aceea trebuia să cânte la *Eldorado naţional* noul său şlagăr, *N-au ei asta în Germania.* Muzicianul lipsea. Bouchotte îl primi pe magistrat cu o aleasă curtoazie, care înnobila simplitatea ţinutei. Era în cămaşă. Onorabilul magistrat confiscă partitura *Alinei, regina Golcondei* şi scrisorile de dragoste pe care cântăreaţa le păstra cu grijă în sertarul

noptierei, căci era ordonată. Era gata să se retragă, când observă un dulap pe care-l deschise neglijent şi unde găsi bombe capabile să arunce în aer jumătate din Paris şi o pereche de aripi mari, albe, cărora nu le putea explica nici natura, nici rostul. Bouchotte fu invitată să-şi completeze toaleta şi, în ciuda ţipetelor, condusă la arest.

Dl Salneuve era neobosit. După examinarea hârtiilor confiscate la domiciliul cântăreţei şi pe baza informaţiilor lui Montremain, el lansă împotriva tânărului d'Esparvieu uit mandat de arestare care fu executat miercuri 27 mai, la şapte dimineaţa, cu multă discreţie. De trei zile, Maurice nu mai dormea, nu mai mânca, nu mai iubea, nu mai trăia. Nu se îndoi nicio clipă asupra naturii matinalei vizite pe care o primea. La vederea comisarului de poliţie, un calm neaşteptat se revărsă peste simţurile lui. Arcadie nu venise să se culce în strada Romei. Maurice îl rugă pe comisar să aştepte un moment şi se îmbrăcă grijuliu, apoi îl urmă pe magistrat la taxiul oprit în faţa porţii. Îl încerca o serenitate care se tulbură abia când grilajul închisorii Conciergerie se închise în urma sa. Rămas singur în celulă, urcă pe masă pentru a putea privi afară. Zări un colţ de cer albastru şi surâse. Calmul său izvora din oboseala spiritului, din amorţirea simţurilor şi din aceea că nu-i mai încolţea teama de arestare. Nenorocirea îi inspira o înţelepciune superioară. Simţea pogorând asupră-i harul divin. Nu se preţuia, nici nu se dispreţuia prea tare şi îşi punea soarta în mâinile Domnului. Fără a încerca să tăinuiască păcatele pe care nici sieşi nu şi le ascundea, se adresă în gând Providenţei pentru a-i atrage atenţia că, dacă se prăbuşise în neorânduială şi răzvrătire, o făcuse pentru a-şi readuce pe calea cea bună îngerul rătăcit. Se întinse pe cuşetă şi adormi liniştit.

Aflând de arestarea unei stele din teatru şi a unui tânăr de familie, Parisul şi provinciile încercară o surpriză penibilă. Impresionată de tablourile tragice pe care i le prezenta marea presă, opinia cerea ca legea să târască în faţa tribunalului nişte anarhişti neîmblânziţi, fumegând de incendii şi mustind de crime, şi nu înţelegea ca cineva să se atingă de lumea artelor şi a eleganţei. Aflând noutatea şi fiind printre ultimii care o aflară, Preşedintele Consiliului de miniştri, ministru al justiţiei, sări din jilţul său împodobit cu sfincşi mai puţin teribili decât el şi, în frământarea meditaţiei lui furioase, tăie cu cuţitul de birou, precum odinioară Napoleon, acajoul mesei imperiale. Şi când somat de el judecătorul Salneuve i se arătă înaintea ochilor, Preşedintele azvârli cuţitul în şemineu, cum îşi azvârlise Ludovic XIV bastonul pe fereastră când i se înfăţişase Lauzun[159]; şi numai graţie unui mare efort se stăpâni şi spuse cu un glas alterat:

— Eşti nebun?... Şi totuşi am repetat destul că vreau ca acest complot să fie anarhist, antisocial, funciarmente antisocial şi antiguvernamental, cu o nuanţă sindicalistă; mi-am exprimat destul dorinţa de a-l păstra între aceste limite, şi dumneata ce-mi faci? Jocul anarhiştilor şi liberaliştilor. Îmi arestezi pe cine? O cântăreaţă adulată de publicul naţionalist, şi fiul unui bărbat care se bucură de o înaltă consideraţie în partidul catolic, care-i primeşte pe episcopii noştri şi este primit la Vatican, un bărbat care poate fi trimis de la o zi la alta ambasador pe lângă papa. Îmi înstrăinezi dintr-o lovitură o sută şaizeci de deputaţi şi patruzeci de senatori de dreapta, chiar în ajunul unei interpelări asupra pacificării

[159] Antonin Nompar de Caumont, duce de Lauzun (1633—1723), ofiţer aventuros şi curtezan, căsătorit în cele din urmă cu la Grande Mademoiselle, verişoara regelui.

religioase; mă învrăjbeşti cu prietenii mei de astăzi şi cu cei de mâine. Numai ca să-ţi dai seama dacă eşti încornorat ca imbecilul ăla de des Aubels ai confiscat scrisorile de dragoste ale tânărului Maurice d'Esparvieu? În privinţa asta, te pot asigura: eşti, şi tot Parisul o ştie. Dar nu ca să-ţi răzbuni afronturile te afli la Parchet.

— Domnule Păstrător al Sigiliului, murmură sugrumat sub un val brusc de sânge judecătorul, sunt un om cinstit.

— Eşti un imbecil... şi un provincial. Ascultă-mă: dacă Maurice d'Esparvieu şi domnişoara Bouchotte nu vor fi liberi într-o jumătate de oră, te strivesc ca pe un vierme. Du-te!

*

Dl René d'Esparvieu merse în persoană la Conciergerie după fiul său, şi îl aduse în vechea casă din strada Garancière. Întoarcerea fu triumfală; fusese răspândit zvonul că tânărul Maurice se angajase cu o generoasă imprudenţă într-o tentativă de restauraţie monarhică, şi că judecătorul Salneuve, infam francmason, creatura lui Combes şi a lui Andre[160], încercase să-l compromită pe curajosul tânăr, pretinzând că ar fi în relaţii cu nişte bandiţi. De asta părea convins dl abate Patouille, care garanta pentru Maurice ca pentru sine însuşi. De altfel se ştia că, rupând relaţiile cu tatăl său raliat Republicii, tânărul d'Esparvieu se apropiase de regalismul integral. Persoanele bine informate vedeau arestarea sa ca o răzbunare a evreilor. Nu era oare Maurice un antisemit notoriu? Tineretul catolic se adună să-l huiduiască pe judecătorul Salneuve sub ferestrele apartamentului pe

[160] Louis Andre (1838—1913), general francez, ministru de război (1901—1904) în guvernul prietenului său Emile Combe, a cărui lege privind separarea bisericilor de Stat a sprijinit-o.

care acesta îl ocupa în strada Guénégaud, vizavi de Monetărie.

În bulevardul Palatului, un grup de studenţi îi înmână lui Maurice o ramură de palmier.

Maurice se înduioşa revăzând vechiul palat în care-şi petrecuse copilăria şi căzu plângând în braţele mamei sale.

A fost o zi memorabilă, tulburată, din păcate, de un eveniment penibil. Dl Sariette, care-şi pierduse minţile după drama, din strada Courcelles, devenise subit furios. De mai bine de douăzeci şi patru de ore se închisese în bibliotecă, scotea nişte strigăte oribile şi în ciuda ameninţărilor şi rugăminţilor refuza să iasă afară. Petrecuse noaptea îmtr-o extremă agitaţie, căci o lampă fusese văzută alergând fără încetare în spatele perdelelor. Dimineaţa, auzindu-l pe Hippolyte care-l chema în curte, deschise o fereastră din sala sferelor şi filosofilor şi azvârli două sau trei cărţoaie destul de grele în capul bătrânului valet. Întregul personal de serviciu, bărbaţi, femei, tineri, alergară afară şi bibliotecarul începu să arunce asupra lor vrafuri de volume. Într-o astfel de situaţie, dl René d’Esparvieu nu întârzie să intervină. Apăru cu bonetă de noapte şi în halat, şi încercă să-l facă pe bietul nebun să asculte glasul raţiunii. În chip de răspuns, acesta împroşcă torente de injurii asupra omului pe care până mai ieri îl venera ca pe binefăcătorul său, şi se strădui să-l strivească sub toate bibliile, talmudurile, cărţile sacre ale Indiei şi Persiei, ale tuturor Părinţilor greci şi latini, ale sfinţilor Ioan Crisostomul, Grigore din Nazianza, Augustin, Ieronim, sub tomurile tuturor apologeţilor şi ale *Istoriei Schimbărilor,* adnotată de însuşi Bossuet. Volume in-octavo, in-quarto, in-folio se prăbuşeau jalnic pe pavajul curţii. Scrisorile lui Gassendi, ale părintelui Mersenne, ale

lui Pascal se risipiră în vânt. Aplecându-se să culeagă câteva file dintr-o rigolă, camerista se trezi în cap cu un masiv atlas olandez. Doamna René d'Esparvieu, înspăimântată de zgomotul sinistru, apăru abia fardată. La vederea sa, furia lui moş Sariette se dublă. Lansate în zbor unul după altul cu toată puterea, busturile poeţilor, filosofilor, istoricilor antichităţii, Horner, Eschil, Sofocle, Euripide, Herodot, Tucidide, Socrate, Platon, Aristotel, Demostene, Cicero, Virgiliu, Horaţiu, Seneca, Epictet se sparseră de pavaj, iar globul terestru şi sfera celestă se năruiră cu o larmă îngrozitoare, pe care o urmă liniştea ororii, străbătută când şi când de râsetele limpezi ale micului Léon ce contempla spectacolul de la înălţimea unei ferestre. Când un lăcătuş deschise uşa, toţi oamenii casei pătrunseră în bibliotecă şi îl găsiră pe moş Sariette fortificat în spatele unor mormane de cărţi, sfâşiind *Lucreţiul* priorului de Vendome, adnotat de mâna lui Voltaire. A fost nevoie să se deschidă o breşă în baricadă. Însă nebunul, văzându-şi forţată întăritura, se strecură în mansardă şi de acolo pe acoperiş. Timp de două ceasuri urlă acolo de răsuna până departe. O mulţime din ce în ce mai numeroasă se înghesuia în strada Garancière, urmărindu-l cu privirea şi scoţând strigăte de spaimă când nenorocitul se clătina pe ţiglele de ardezie care i se spărgeau sub paşi. Amestecat în mulţime, aşteptându-se să-l vadă de la o clipă la alta prăbuşindu-se în gol, dl abate Patouille recita pentru el rugăciunile celor în agonie şi se pregătea să-i dea absolvirea *în extremis.* Poliţiştii supravegheau casa şi alcătuită un serviciu de ordine. Fură chemaţi pompierii, ale căror goarne răsunară curând. Ei ridicară o scară pe peretele clădirii şi după o luptă teribilă puseră mâna pe furios care, în rezistenţa lui disperată, îşi dislocă un muşchi al braţului. Fu imediat condus într-o casă de

sănătate.

Maurice cină în familie şi cu toţii surâdeau înduioşaţi când Victor, bătrânul majordom servi friptura de viţel. Dl abate Patouille, aşezat la dreapta creştinei mame, contempla cu o privire care parcă miruia această familie binecuvântată de cer. Totuşi doamna d'Esparvieu era îngrijorată. Primea în fiecare zi scrisori anonime atât de injurioase şi grosolane, că le atribuise mai întâi unui valet dat afară, dar acum ştia că proveneau de la cea mai tânără dintre fetele ei, Berthe, o copilă! Micul Léon îi prilejuia şi el motive de nelinişte şi mâhnire. Nu învăţa şi deprinsese obiceiuri proaste. Se arăta crud. Jumulise de vii canarii surorii sale; împăna cu ace scaunul pe care se aşeza domnişoara Caporal şi furase patrusprezece franci bietei fete, care nu făcea decât să plângă şi să se smiorcăie de dimineaţa până seara.

*

Îndată ce se sfârşi cina, nerăbdător să-şi regăsească îngerul, Maurice alergă în micul apartament din strada Romei. Auzi prin uşă un zgomot asurzitor de glasuri; în camera apariţiei îi zări adunaţi pe Arcadie, Zita, îngerul muzician şi cherubul, care, întins pe pat, fuma dintr-o pipă enormă arzând neglijent perne, cearceafuri şi cuverturi. Cu toţii îl îmbrăţişară pe Maurice şi-i anunţară plecarea. Chipurile lor străluceau de bucurie şi îndrăzneală. Numai inspiratul autor al *Alinei, regina Golcondei* vărsa şiroaie de lacrimi, înălţând spre cer priviri îngrozite. Cherubul îl adusese de urechi în tabăra revoltei arătându-i două alternative: sau rămânea să mucezească în temniţele pământului, sau accepta să poarte sabia şi focul în palatul lui Ialdabaoth.

Maurice îşi dădu îndurerat seama că abia mai ţineau puţin de pamânt. Plecau plini de o speranţă imensă şi

care le era îngăduită. Fără îndoială, aveau puţini luptători pe care să-i rânduiască împotriva nenumăraţilor oşteni ai Sultanului cerurilor; dar ei socoteau să compenseze inferioritatea numerică prin irezistibilul elan al atacului prin surprindere, Nu pierdeau din vedere că Ialdabaoth, care se laudă că e atotcunoscător, se lasă uneori surprins. Şi părea cât se poate de adevărat că prima revoltă l-ar fi luat pe nepusă masă dacă n-ar fi fost prevenit de arhanghelul Mihail. Oştirea cerească nu progresase deloc după victoria asupra rebelilor de dinaintea începutului timpurilor. Ca armament şi material, ea era tot atât de înapoiată ca armata marocană. Generalii erau toropiţi de moleşeală şi ignoranţă. Copleşiţi de onoruri şi bogăţii, preferau oboselilor războiului veselia serbărilor. Mihail, generalisimul, mereu loial şi viteaz, îşi pierduse odată cu perindarea veacurilor înflăcărarea şi îndrăzneala. Dimpotrivă, conjuraţii din 1914 cunoşteau aplicaţiile cele mai noi, cele mai rafinate ale ştiinţei şi artei distrugerii. În sfârşit, totul era. Gata şi definitiv hotărât. Armia revoltei, adunata pe corpuri de câte o sută de mii de îngeri în toate pustiurile pământului: pampasuri, stepe, deşertări, gheţuri, zăpezi, era gata să se avânte spre cer.

Modificând ritmul mişcării atomilor oare-i compun, îngerii pot traversa mediile cele mai diferite. Duhurile coborâte pe pământ, formate după întrupare dintr-o substanţă prea compactă, nu mai pot zbura de la sine; pentru a se ridica în regiunile eterate, pentru a se volatiliza pe nesimţite în ele, spiritele întrupate au nevoie de ajutorul fraţilor lor, revoltaţi şi ei, dar aflaţi totuşi în Empireu şi rămaşi nu imateriali (căci totul este materie în univers), ci glorios subtili şi diafani. E-adevărat că Arcadie, Iştar şi Zita se pregăteau să treacă

de la atmosfera densă a pământului în abisurile limpezi ale cerului nu fără o anxietate dureroasă. Pentru a plonja în eter trebuiau să dezvolte o asemenea energie, că până şi cei mai cutezători ezitau să se avânte. Pătrunzând în mediul subtil al eterului, substanţa lor trebuie să se subtilizeze ea însăşi, să se vaporizeze, trecând de la dimensiunile omeneşti la volumul celor mai întinse straturi de nori care au învăluit vreodată globul nostru. Curând vor fi depăşit apoi în mărime planetele telescopice cărora invizibili, imponderabili le vor traversa orbita fără să le-o tulbure. În efortul acesta, cel mai mare pe care îl pot depune îngerii, substanţa lor devine rând pe rând mai arzătoare ca focul şi mai îngheţată ca gheaţa, şi ei încearcă o durere mai crâneenă decât moartea.

În ochii lui Arcadie, Maurice citi îndrăzneala şi groaza unei asemenea încercări.

— Pleci, îngăimă el plângând.

— Ne ducem împreună cu Nectarie să-l căutăm pe marele arhanghel care să ne conducă spre victorie.

— Cui îi spui tu astfel?

— Preoţii demiurgului te-au făcut să-l cunoşti calomniindu-l.

— Nefericitule! suspină Maurice.

Şi cu capul în mâini plânse îndelung.

CAPITOLUL XXXV

Şi ultimul, în care se desfăşoară visul sublim al lui Satan.

După ce au urcat cele şapte terase care suie de pe ţărmul râpos al Gangelui până la templele învelite în liane, cei cinci îngeri ajunseră pe şterse cărări până în grădina sălbatecă plină de ciorchini parfumaţi şi de maimuţe zglobii, în fundul căreia îl găsiră pe Acela pe care veniseră să-l caute. Arhanghelul sta rezemat în coate pe nişte perini negre brodate cu flăcări de aur. La picioarele sale se odihneau lei şi gazele. Înfăşuraţi în jurul arborilor, şerpi domestici întorceau spre el priviri prietenoase. La vederea angelicilor săi vizitatori, faţa i se umbri de melancolie. Încă pe vremea când cu fruntea încoronată de ciorchini şi purtând sceptrul de trestii îi învăţa şi-i îmbărbăta pe oameni, inima i se umpluse de atâtea ori de tristeţe; însă niciodată după glorioasa cădere chipul lui mândru nu arătase atâta durere şi zbucium.

Zita îi înşiră stindardele negre adunate puzderii prin toate pustiurile globului; vorbi apoi despre dezrobirea pusă la cale şi pregătită în ţinuturile cerului unde se urzise odinioară prima revoltă. Şi ea adăugă:

— Prinţe, oştirea ta te-aşteaptă. Vino s-o conduci la izbândă.

— Prieteni, răspunse marele arhanghel, cunoşteam motivul vizitei voastre. Coşuri cu fructe şi faguri de miere vă aşteaptă la umbra copacului aceluia înalt. Soarele e gata să coboare în apele trandafirii ale fluviului sacru. După ce vă veţi ospăta, veţi dormi cu plăcere în grădina aceasta în care domnesc inteligenţa şi

desfătarea, de când am alungat de aici spiritul bătrânului demiurg. Mâine vă voi da răspunsul.

Noaptea îşi întinse deasupra grădinii vălurile albastre. Şi Satan adormi şi avu un vis, şi plutind în vis deasupra pământului, îl văzu acoperit de îngeri răzvrătiţi, frumoşi ca zeii şi cu priviri care aruncau fulgere. Şi de la un pol la celălalt, un singur strigăt născut din miriade de strigăte urcă spre el, greu de speranţă şi de iubire. Şi Satan zise:

— Haideţi! Să căutăm străvechiul duşman în înaltu-i lăcaş.

Şi el conduse prin plaiurile cereşti armia fără de număr a îngerilor. Şi i se dădu de ştire lui Satan de cele ce se petreceau în cetatea celestă. Când ştirea acestei a doua revolte ajunse până la dânsul, Tatăl îi spuse Fiului:

— Neîmpăcatul potrivnic se ridică din nou. Să cumpănim cum se cuvine şi în ceasul primejdiei să ne plănuim apărarea spre a nu se nărui înalta noastră casă.

Şi Fiul, de-o fiinţă cu Tatăl, răspunse:

— Vom birui sub semnul care l-a dus spre izbândă pe Constantin.

Pe Muntele Domnului izbucni indignarea. Serafimii credincioşi mai întâi afurisiră spre cazne de spaimă rebelii; apoi se gândiră la împotrivire. Aprinsă în toate inimile, mânia înflăcăra fiecare chip. Nimeni nu se îndoia de izbândă; însă era temută trădarea şi de pe acum se cerea ca iscoadele şi zavistnicii să fie daţi întunericului veşnic. Se răcnea, se cântau vechile imnuri, se înălţau osanale Domnului. Se benchetuia cu vinuri sfinţite. Semeţiile prea umflate erau gata să plesnească şi o tainică nelinişte se strecura în străfundurile umbrite ale sufletelor. Arhanghelul Mihail luă comanda supremă. Prin calmul lui, întărea spiritele. Oglindindu-i sufletul, chipul arăta cât dispreţuieşte primejdia. Din ordinul său, căpeteniile trăsnetelor, cherubii, îngrăşaţi de lunga pace,

străbătură cu pas greu întăriturile Muntelui Sfânt şi, plimbându-şi pe norii fulgerători ai Domnului privirea înceată a ochilor lor bovini, se străduiră să pună în bătaie bateriile divine. După ce inspectară meterezele, jurară Prea-înaltului că totul era pregătit. Se sfătuiră asupra rânduielii de bătaie. Mihail se arătă pentru neîntârziată năvală. Era, zicea el ca războinic hârşit prin multe, cea mai sfântă rânduială. Ori afuriseşti, ori eşti afurisit. Cale de mijloc nu se află. Şi apoi, adăugă el, o purtare bătăioasă se potriveşte de minune aţâţării Scaunelor şi Domniilor.

În rest, nu se mai putu smulge un singur cuvânt din gura vitezei căpetenii, şi tăcerea lui fu socotită drept semnul unui geniu sigur pe sine.

Îndată ce se vesti apropierea duşmanului, Mihail îi trimise în întâmpinare trei oştiri comandate de arhanghelii Uriel, Rafael şi Gavril. Flamuri în culorile Răsăritului fluturară deasupra câmpiilor eterului şi trăsnete se rostogoliră pe pavajul de stele. Trei zile şi trei nopţi nu se ştiu nimic pe Muntele Domnului de soarta mândrelor şi înfricoşătoarelor oştiri. În zorii celei de a patra zi sosiră veşti vagi şi tulburi. Se vorbea de victorii nedesluşite, de triumfuri potrivnice. Glorioase fapte de arme se săvârşeau şi se iroseau în câteva ceasuri. Se spunea că, azvârlite asupra rebelilor, trăsnetele lui Rafael mistuiseră cu siguranţă escadroane întregi. Trupele comandate de necurata Zita, susţineau oameni bine informaţi, fuseseră îngropate sub vârtejurile unei furtuni de foc. Sălbatecul Iştar se zicea că fusese prăvălit în genune răsturnându-se cu capul în jos atât de brusc, încât afuriseniile pe care le voma gura lui se terminaseră printr-un pârţ furios. Se vorbea cu încântare că Satan, cetluit în lanţuri de diamant, fusese din nou azvârlit în hău. În tot acest timp însă, căpeteniile celor

trei armate nu trimiseseră niciun fel de mesaje. Zvonurilor despre victorii li se adăugară murmure surde care dădeau glas temerii că avuseseră loc bătălii nedecise şi retrageri în grabă. Nişte neobrăzaţi pretindeau că un duh din cel mai umil cin, un neînsemnat înger păzitor, Arcadie, dăduse peste cap şi risipise strălucitoarea oştire a celor trei mari arhangheli.

Se mai vorbea şi de dezertări în masă din cerul de miazănoapte, unde izbucnise şi prima răscoală de dinaintea timpurilor, şi unii chiar văzuseră nori negri de îngeri necredincioşi trecând de partea armiilor rebele alcătuite pe pământ. Dar adevăraţii buni cetăţeni nu-şi plecau urechea la zvonurile scârbavnice şi credeau în veştile de izbândă, care zburau din gură în gură ici susţinându-se, colo întărindu-se. Înaltele lăcaşuri răsunară de imnuri de veselie; pe harfe şi psalterioane, serafimii îl celebrară pe Sabaot, dumnezeul tunetului. Glasurile aleşilor se uniră cu acelea ale îngerilor pentru a-l slăvi pe Cel Nevăzut. La gândul masacrelor săvârşite de înalţii dregători ai mâniei sfinte, suspine satisfăcute urcară din Ierusalimul celest către Prea-înalt. Dar veselia preafericiţilor fiind de la bun început preadeplină nu mai putea creşte, iar excesul fericirii îi făcea de-a dreptul nesimţitori.

Nici nu încetaseră bine cântecele, când străjile care vegheau pe metereze vestiră primii fugari din oştirea divină, serafimi jumuliţi de pene zburând în dezordine şi cherubi informi, şchiopătând în trei picioare. Cu o privire impasibilă, Mihail, prinţul războinicilor măsură întinderea dezastrului şi inteligenţa lui luminoasă îi pătrunse cauzele. Oştirile Domnului luaseră ofensiva; dar, printr-una din fatalităţile care-i descumpănesc în război până şi pe cei mai mari căpitani, duşmanii luaseră la rândul lor ofensiva, iar rezultatele se vedeau. Abia se deschiseseră

porţile citadelei pentru a primi glorioasele şi informele resturi ale celor trei armate, că o ploaie de foc începu să cadă asupra Muntelui Domnului. Armata lui Satan încă nici nu se ivise şi zidurile de topaz, cupolele de smaragd, acoperişurile de diamant şi începură să se fărâme cu un zgomot asurzitor sub descărcările eleotrofoarelor. Bătrânele turme de nori încercară să răspundă; dar tunau prea scurt şi trăsnetele lor se pierdeau în câmpiile pustii ale cerurilor.

Loviţi de un inamic invizibil, îngerii fideli părăseau întăriturile. Mihail se duse să-şi anunţe Dumnezeul că în douăzeci şi patru de ore Muntele Sfânt va cădea în puterea demonilor şi că singura salvare care i-a mai rămas stăpânului lumii e fuga. Serafimii aşezară în lăzi juvaerurile coroanei celeste. Mihail îşi oferi braţul Reginei Cerurilor şi divina familie părăsi palatul printr-o subterană de porfir. Pe citadelă cădea un potop de foc. Întors la postul de comandă, gloriosul arhanghel declară că nu va capitula niciodată şi puse să fie aduse de îndată flamurile Dumnezeului celui viu.

În aceeaşi seară, armata revoltei îşi făcu intrarea în oraşul de trei ori sfânt. Satan se afla în fruntea demonilor, pe un cal de foc. Înapoia lui mărşăluiau Arcadie, Iştar şi Zita. Ca odinioară la tiasele lui Dionisos, bătrânul Nectarie îşi călărea asinul. Veneau apoi, fluturând până departe, stindardele negre. Garnizoana depuse armele înaintea lui Satan. Mihail îşi lăsă la picioarele arhanghelului victorios sabia lui de flăcări.

— Ridică-ţi spada, Mihail, spuse Satan, Lucifer ţi-o înapoiază. Poart-o, întru apărarea păcii şi legii.

Apoi, rotindu-şi privirea deasupra căpeteniilor falangelor cereşti, strigă cu glas răsunător:

— Arhanghele Mihail, şi voi, Puteri, Scaune şi Stăpânii, juraţi cu toţii credinţă Dumnezeului vostru.

— Jurăm, răspunseră ei într-un singur glas.

Şi Satan zise:

— Puteri, Scaune şi Stăpânii, din toate războaiele trecute nu vreau să-mi amintesc decât de nebiruitul vostru curaj, de credinţa pe care aţi păstrat-o puterii, şi care stă chezăşie jurământului ce mi-l veţi face mie.

A doua zi, pe întinderile eterate Satan puse să fie împărţite trupelor stindardele negre pe care soldaţii înaripaţi le acoperită de sărutări şi le scăldată în lacrimi.

Şi Satan se încoronă Dumnezeu. Înghesuindu-se pe zidurile scânteietoare ale Ierusalimului ceresc, apostoli, pontifi, fecioare, martiri, duhovnici, întregul popor al aleşilor care, bucurându-se de o netulburat delicioasă linişte în timpul înverşunatei lupte, gusta acum din spectacolul încoronării o nesfârşită desfătare. Aleşii priviră extaziaţi cum Prea-înaltul e azvârlit în iad iar Satan se aşază pe tronul Domnului. Potrivit voinţei lui Dumnezeu care le interzisese durerea, ei cântau după Vechiul canon osanale noului Stăpân.

*

Şi Satan cufundându-şi în spaţiu pătrunzătoarea-i privire, contemplă micul glob de pământ şi apă, unde odinioară plantase viţa de vie şi alcătuise primele coruri tragice. Şi îşi opri privirile asupra acelei Rome în care zeul doborât îşi întemeiase prin fraudă şi minciună puterea. În vremea aceasta, biserica era cârmuită de un sfânt. Satan îl văzu cum se ruga şi plângea.

Şi-i spuse:

— Îţi dau în grijă mireasa mea. Păzeşte-o cu credinţă. Îţi întăresc puterea şi dreptul de a hotărî dogma, de a orândui folosirea sfintelor taine, de a întocmi legi care să păstreze curăţia moravurilor. Şi orice credincios dator va fi să le dea ascultare. Biserica mea e veşnică şi porţile

iadului n-au nicio putere asupră-i. Tu eşti nesmântnic. Nimic nu s-a schimbat.

Şi urmaşul apostolilor se simţi copleşit de desfătare. Se prosternă, şi cu fruntea lipită de dalele pardoselii răspunse:

— Doamne, Dumnezeul meu, îţi recunosc glasul. Suflarea ta s-a răspândit asemeni unui balsam în inima mea. Fie numele Tău binecuvântat. Facă-se voia ta, precum în cer aşa şi pre pământ. Şi nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel viclean.

Iar Satan se desfăta în laude şi rugăciuni fierbinţi de mulţumire; îi plăcea să i se ridice în slăvi înţelepciunea şi puterea. Asculta bucuros cântecele heruvimilor care-i proslăveau binefacerile, şi nu încerca niciun strop de plăcere ascultând flautul lui Nectarie pentru că acesta celebra natura, dând gâzei şi firului de iarbă partea lor de putere şi de iubire, şi pentru că flautul preamărea bucuria şi libertatea. Satan, care odinioară fremăta până în ultima fibră a trupului la gândul că în lume domnea durerea, simţea acum că devenise inaccesibil milei. Socotea suferinţa şi moartea drept nişte fericite efecte ale atotputerniciei şi ale bunătăţii lui supreme. Şi sângele victimelor fumega către el ca o parfumată tămâie. Condamna inteligenţa şi ura curiozitatea. Refuza să mai cunoască el însuşi ceva, de teamă că dobândind o ştiinţa nouă să nu lase să se întrevadă că nu cunoscuse totul şi de la bun început. Se complăcea într-un aer de taină şi, crezându-se micşorat dacă era înţeles, se prefăcea că e de nepătruns. O deasă ceaţă teologică îi afuma creierul. Într-o zi îi trecu prin gând să se proclame, urmând pilda predecesorului său, o întreită divinitate îmtr-una. Văzându-l pe Arcadie surâzând în timpul ceremoniei proclamării, îl alungă de lângă sine. Iştar şi Zita se întorseseră de multă vreme pe pământ.

Astfel trecură veacuri ca tot atâtea clipe. Or, într-o zi, coborându-şi din înaltul tronului privirea spre străfundurile genunii, îl zări pe Ialdabaoth în Gheena în care-l prăvălise după ce el însuşi fusese atâta amar de vreme înlănţuit. În beznele veşnice, Ialdabaoth îşi păstra mândria. Înnegrit, sfărâmat, înfricoşător, sublim, ridică înspre palatul regelui cerurilor o privire dispreţuitoare, apoi îşi întoarse capul. Şi observându-şi adversarul, noul dumnezeu văzu trecând pe faţa lui îndureratã inteligenţa şi bunătatea. Acum Ialdabaoth contempla pământul, şi văzându-l cufundat în rele şi suferinţă îi nutri în adâncul inimii un gând bun. Pe neaşteptate, se înălţă bătând cu braţele sale imense în chip de vâsle eterul şi se avântă pentru a-i instrui şi consola pe oameni. De pe acum umbra lui imensă învăluia nefericita planetă într-o umbră tot atât de mângâioasă ca o noapte de dragoste.

Şi Satan se trezi, scăldat într-o sudoare de gheaţă.

Nectarie, Iştar, Arcadie şi Zita se aflau lângă el. Bengalii cu pene albastre ciripeau.

— Nu, prieteni, spuse marele arhanghel, nu vom cuceri cerul. E destul că ne stă în putinţă. Războiul cheamă război şi victoria, înfrângere.

Dumnezeu cel învins va deveni Satan, Satan învingător va deveni Dumnezeu. Fie ca ursitoarele să mă cruţe de o asemenea soartă îngrozitoare! Mi-e drag infernul care mi-a format geniul, mi-e drag pământul pe care am făcut o fărâmă de bine, dacă aşa ceva este cu putinţă în lumea asta groaznică în care fiinţele nu dăinuie decât prin omor. Acum, mulţumită nouă, vechiul Dumnezeu a fost deposedat de împărăţia lui pământeană, şi tot ce gândeşte pe glob îl dispreţuieşte sau nu-l bagă în seamă. Dar ce importanţă are faptul că oamenii nu-i mai sunt supuşi lui Ialdabaoth, dacă spiritul lui Ialdabaoth încă trăieşte în ei, dacă ei sunt asemeni lui

pizmaşi, violenţi, certăreţi, cupizi, duşmani ai artelor şi ai frumuseţii; ce contează că l-au respins pe crudul demiurg, dacă nu-i ascultă pe demonii prieteni care-i învaţă să cunoască adevărurile – Dionisos, Apolo şi Muzele? În ce ne priveşte, noi, duhurile cereşti, demonii sublimi, l-am nimicit pe Ialdabaoth tiranul, dacă am nimicit în noi ignoranţa şi frica.

Şi Satan se întoarse spre grădinar:

— Nectarie, tu ai luptat alături de mine încă înainte de naşterea lumii. Am fost învinşi pentru că n-am înţeles că victoria este Spirit şi că în noi şi numai în noi trebuie să-l atacăm şi să-l nimicim pe Ialdabaoth.

SFÂRŞIT

CUPRINS

CAPITOLUL I....4
CAPITOLUL II....9
CAPITOLUL III....16
CAPITOLUL IV....22
CAPITOLUL V....25
CAPITOLUL VI....35
CAPITOLUL VII....39
CAPITOLUL VIII....45
CAPITOLUL IX....52
CAPITOLUL X....56
CAPITOLUL XI....64
CAPITOLUL XII....70
CAPITOLUL XIII....76
CAPITOLUL XIV....82
CAPITOLUL XV....90
CAPITOLUL XVI....97
CAPITOLUL XVII....107
CAPITOLUL XVIII....113
CAPITOLUL XIX....124
CAPITOLUL XX....130
CAPITOLUL XXI....139
CAPITOLUL XXII....150
CAPITOLUL XXIII....157
CAPITOLUL XXIV....162
CAPITOLUL XXV....164
CAPITOLUL XXVI....169
CAPITOLUL XXVII....176
CAPITOLUL XXVIII....184
CAPITOLUL XXIX....187
CAPITOLUL XXX....193
CAPITOLUL XXXI....201
CAPITOLUL XXXII....207
CAPITOLUL XXXIII....214
CAPITOLUL XXXIV....219
CAPITOLUL XXXV....229